બાગો બહાર

યાને

ચહાર દરવેશ.

ઉરદુ ઝબાન ગુજરાતી હરફોંમેં

પબ્લીશર્સ,

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે બુકસેલર.

તીન દરવાજા—અહમદાબાદ.

પ્રત ૨૦૦૦ આવૃત્તિ ૩ જી

૧૯૩૧ ઈ. હ. સ ૧૩૫૦.

અહમદાબાદ.

જમાલપુર રોડ ઉપર ધી નટવર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં

મોતીલાલ નારણદાસ બંધીવાળાએ છાપ્યું.

કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦.

દીબાચા.

સુબહાનલ્લાહ ક્યા સાનેઅ હયે કે જીસને એક મુઠી ખાકસે ક્યા ક્યા સુરતેં ઓર મીટીકી મુરતેં પૈદાકી બાવજુદ દો રંગકે એક ગોરા, એક કાલા, ઓર વહી નાક કાન પાંવ સબકો દીયે હયેં તીસપર રંગ બરંગકી શકલેં જુદી જુદી બનાઇ, કે એકકી સજ ધજસે દુસરેકા ડેલડોલ મીલતા નહીં કરોડો ખલકતમે જીસકો ચાહીએ પહેછાન લીજીએ આસમાન ઉસકે દરયાએ વહદતકા એક બુલબુલા હયે ઓર ઝમીન પાનીકા બતાસા લેકીન યે તમાશા હયે કે સમંદર હઝારોં લેહરેં મારતા હએ પર ઉસકા ચાલ બીંકા, નહી કર સકતા જીસકી યે કુદરત ઓર સકતહો ઉસકી હમ્દો સનામે ઝબાન ઈનસાનકી ગોયા ગુંગી હયે કહે તો ક્યા કહે બેહતર હયે કે ઇસ બાતમેં દમ ન મારે ચુપકા હો રહે.

નઝમ.

અરસ્સે લે ફરશ તક જીસકા કે યે સામાન હયે,
હમ્દ ઉસકી ગર લીખા ચાહે તો ક્યા ઈમકાન હયે.
જબ પયગમ્બરને કહા હો મૈંને પેહછાના નહીં,
ફેર જો કોઈ દઅવા કરે ઉસકા બડા નાદાન હયે.
રાત દીન યે મેહરો માહ ફીરતે હયેં સુનઅત દેખતે,
પર હર એક વાહેદકી સુરત દીદએ હયેરાન હએ.
જીસકા સાની ઓર મુકાબીલ હયે ન હોવેગા કભુ,
અયસે યકતાકો ખુદાઈ સબ તરહ શાયાન હયે.
લેકીન ઇતના જાનતા હું ખાલીકો રાઝીક હૈ વો.
હર તરહસે મુજપર ઉસકા લુત્ફ ઓર એહસાન હૈ.

નઅત.

ઓર દરૂદ ઉસકે દોસ્તપર જીસકે ખાતીર ઝમીન ઓર આસમાનકો પૈદા કીયા ઓર દરજા રીસાલતકા દીયા.

નઝમ.

જીસમે પાકે મુસ્તફા અલ્લાહકા એક નુર હયે,
ઈસલીએ પરછાઇ ઉસ કદકી ન થા મશહુર હયે.
હૌસલા મેરા કહાં ઇતના જો નઅત ઉસકી કહું,
પર સુખન ગોયોંકા યેભી કાએદા દસ્તુર હએ.

ઓર દરૂદ ઉસકી આલપર સલવાત સલામ ઓર જો હયે બારા ઈમામ અલેહીમુસ્સલામ.

નઝમ.

હમ્દ હક ઓર નઅત અહમદકા યહાંકર ઇખતીતામ,
અબ મૈં એ આગાઝ ઉસકા કરતા હું જો હૈ મનઝુર કામ.
યા ઇલાહી વાસ્તે અપને નબીકી આલકે,
કર યે મેરી સુરતકો મકબુલે નઝરે ખાસો આમ.

સબબ તઅલીફ કીતાબ.

મનશા ઈસ તઅલીફકા યે હયે કે સન ૧૨૧૫ (એક હજાર દોસો પંદરા) બરસ હીજરી ઓર અઠારાસે એક સાલ ઈસવી મુતાબીક એક હજાર દોસો સાત સને ફસલી કે અહદમેં અશરફુલ અશરાફ મારકવીસ વેલેઝલી ગવરનર જનરલ લાર્ડ મોરનીંગટન સાહેબ કે જીનકી તઅરીફમેં અકલ હેરાં ઓર ફહમ સરગરદાં હયે જીતને વસ્ફ સરદારોંકો ચાહીએ ઉનકી ઝાતમેં ખુદાને જમ્અ કીએ હયે ગરઝ કીસમતકી ખુબી ઈસ મુલ્કકી થી જો અયસા હાકીમ તશરીફ લાયા જીસકે કદમકે ફૈઝસે એક આલમને આરામ પાયા મજાલ નહીં કે કોઈ કીસુપર ઝબરદસ્તી કર સકે શેર ઓર બકરી એક ઘાટ પાની પીતે હૈં એ. સારે ગરીબ ગુરબા દુઆ દેતે હયેં ઓર જીતે હયેં ચરચા ઈલમકા ફૈલા સાહેબાને ઝીશાનકો શૌક હુવા કે ઉરદુકી ઝબાનસે વાકીફ હોકર હીંદુસ્થાનીયોંસે ગુફતો શુનુદ કરેં ઓર મુલકી કામકો બ આગાહી તમામ અંજામ દેં, ઈસ વાસ્તે કીતની કીતાબેં ઈસી સાલમેં બમુજબ ફરમાયશકે તઅલીફ હુઈ.

જો સાહેબ દાના ઓર હીંદુસ્થાનકી ઝબાન બોલનેવાલે હયેં ઉન્કી ખીદમતમે ગુઝારીશ કરતા હું કે યે કીસ્સા ચહાર દુરવેશકા ઈબ્તદામે હઝરત અમીર ખુસરૂ દેહલવીને ઈસ તકરીબસે કહા કે હઝરત નીઝામુદીન ઓલીઆ ઝરી વ ઝરબખ્શ જો ઉન્કે પીર થે ઓર દરગાહ ઉન્કી દીલ્હીમે કીલેસે તીન કોસ લાલ દરવાઝેકે બાહાર મટીઆ દરવાઝેસે આગે લાલ બંગલેકે પાસ હયે. ઉન્કી તબીયત માંદી હુઈ તબ મુરશદ કામીલકા દીલ બહેલાનેકે વાસ્તે અમીર ખુસરૂ યે કીસ્સા કહેતે ઓર બીમારદારીમે હાઝીર રહેતે અલ્લાહને ચન્દ રોઝમેં શફા દી તબ ઉનોને ગુસલ સેહતકે દીન યે દુઆ દી કે કોઈ ઈસ કીસ્સેકો સુનેગા ખુદાકે ફઝલસે તનદુરસ્ત રહેગા.

શુરૂઅ કીસ્સેકા.

અબ આગાઝ કીસ્સેકા કરતા હું ઝરા કાન ધરકર સુનો ઓર મુનસફી કરો સેરમેં ચાર દુરવેશકી યું લીખા હયે ઓર કેહને વાલેને યું કહા હયે કે આગે રૂમ કે મુલ્કમેં કોઈ શહેનશાહ થા કે નૌશેરવાન કીસી અદાલત ઓર હાતીમકીસી સખાવત ઉસકી ઝાતમે થી. નામ ઉસકા આઝાદબખ્ત ઓર શહેર કુસતુનતુનીઆ જીસકો ઈસતમ્બોલ કેહતે હયે ઉસકા પાએતખ્ત થા ઉસકે વકતમેં રઈયત આબાદ ખઝાના મઅમુર લશકર મુરફ્ફા ગરીબ ગુરબા આસુદા અયસે ચૈનસે ગુઝરાન કરતે ઓર ખુશીસે રેહતે કે હરએક કે ઘરમેં દીન ઈદ ઓર રાત શબરાત થી ઓર જીતને ચોર ચીકાર જેબકતરે સુબ્હખીઝે ઉઠાઈ ગીરે, દગાબાઝ થે સબકો નીસ્તો નાબુદ કરકર નામો નશાન ઉનકા અપને મુલકભરમેં ન રખ્ખાથા સારી રાત દરવાઝે ઘરોંકે બંદ નહોતે ઓર દુકાને બાઝારકી ખુલી રેહતી રાહી મુસાફીર જંગલ મેદાનમે સોના ઉછાલતે ચલેજાતે કોઈ ન પુછતાં કે તુમ્હારે મુહમેં કીતને દાંત હયેં ઓર કહાં જાતે હો ઉસ બાદશાહકે અમલમે હઝારોં શહેર થે ઓર કઈ સુલતાન

નઆલબંદી દેતે અયસી સલતનતપર એક સાઅત અપને દીલકો ખુદાકી યાદ ઓર બંદગીસે ગાફીલ ન કરતા આરામ દુનયાકા જો ચાહીએ સબ મૌજુદથા લેકીન ફરજંદકે ઝીંદગાનીકા ફુલ ઉસકે કીસમતકે બાગમેં ન થા ઇસ ખાતીર અકસર ફીકરમંદ રેહતા ઓર પાંચો વકતકી નમાઝકે બઅદ અપને કરીમસે કેહતા કે “ અયઅલ્લાહ મુજ આજીઝકો તુને અપની ઇનાયતસે સબ કુછ દીયા લેકીન એક ઇસ અંધેરે ઘરકા દીયા ન દીયા યહી અરમાન જીમેં બાકી હયે, કે મેરા નામ લે ઓર પાની દે કોઈ નહીં ઓર તેરે ખઝાને ગૈબમેં સબ કુછ મૌજુદ હયે એક બેટા જીતા જાગતા મુજે દે, તો મેરા નામ ઓર ઇસ સલતનતકા નશાન કાયમ રહે ” ઇસી ઉમ્મીદમે બાદશાહકી ઉમર ચાલીસ બરસકી હોગઇ એક દીન શીશા મહેલમેં નમાઝ અદાકરકર વઝીફા પડ રહે થે એક બારગી—આઇનેકી તરફ ખ્યાલ જો કરતે હયેં તો એક સુફીદ બાલ મુછોમેં નઝર આયા કે માનીંદ નારે મુફેકે ચમક રહા હયે બાદશાહ દેખકર આબદીદા હુએ, ઓર થંડી સાંસ ભરી ફીર દીલમેં અપને સોંચ કીયા કે અફસોસ તુને ઇતની ઉમર નાહક બરબાદકી, ઓર દુનયાકી હીરસમે એક આલમકો ઝેરો ઝબર કીયા ઇત્ના મુલ્ક જો લીયા અબ તેરે કીસ કામ આવેગા ? આખીર યે સારા માલો અસબાબી કોઇ દુસરા ઉડાદેગા તુજે તો પૈગામ મૌતકા આચુકા. અગર કોઇ દીન જીએભી તો બદનકી તાકાત કમ હોગી ઇસ્સે યે મઅલુમ હોતા હયે કે મેરી તકદીરમેં નહીં લીખા કે વારીસ છતર ઓર તખ્તકા પેદાહો; આખીર એક રોઝ મરના હયે ઓર સબ કુછ છોડ જાના હયે, ઇસ્સે યહી બેહતર હયે કે મૈંહી ઉસે છોડદુ ઓર બાકી ઝીંદગી અપને ખાલીકકી યાદમે. કાટું—યેહ બાત અપને દીલમેં ઠેરાકર પાઇન બાગમેં જાકર સબ મુજરાઇયોંકો જવાબ દેકર ફરમાયા કે કોઈ આજસે મેરે પાસ ન આવે સબ દીવાને આમમેં આયા જાયા કરેં ઓર અપને કામમેં મુસતઅદ રહેં. યે કેહકર આપ એક મકાનમેં જા બૈઠે ઓર મુસલ્લા બીછાકર ઇબાદત ઇલાહીમેં મશગુલ હુએ, સીવાએ રોને ઓર આહ ભરનેકે કુછ કામ ન થા. ઇસીતરેહ બાદશાહ અઝાદબખ્તકો કઇદીન ગુઝરે શામકે રોઝા ખોલનેકે વકત એક છોહારા ઓર તીન ઘુંટ પાની પીતે ઓર તમામ દીન રાત જા નમાઝપર પડે રેહતે; ઇસ બાતકા બાહેર ચરચા ફૈલા—રફતા રફતા તમામ મુલકમેં ખબર હોગઇ કે બાદશાહને બાદશાતસે હાથ ખીંચકર ગોશાનશીની ઇખતીયારકી; ચારોં તરફ ગનીમોં ઓર મુફસીદોંને સર ઉઠાયા, ઓર કદમ અપને હદસે બડહાયા; જીસને ચાહા મુલ્ક દબા લીયા, ઓર સરઅંજામ સરકશીકા કીયા જહાં કહીં હાકીમથે ઉનકે મુલ્કમેં ખલલે વાકેઅ હુવા હરએક સુબેસે અરઝી બદ અમલીકી હુઝુરમેં પોહોંચી; દરબારી ઉમરા જીતનેથે જમ્અ હુવા ઓર સલાહ મસલહત કરને લગે; આખીર યે તજવીઝ ઠેરી કે નવાબ વઝીર આકીલ ઓર દાના હયે, ઓર પાદશાહકા મુકરરબ ઓર મોઅતમીદ હયે ઓર દરજેમેંભી સબસે બડા હયે, ઉસકી ખીદમતમેં ચલેં, દેખે વો કયા મુનાસીબ જાનકર કેહતા હયે સબ ઉમદા વઝીર અમીર કે પાસ આએ ઓર કહા પાદશાહકી યે સુરત ઓર મુલકકી વો હકીકત, અગર ચંદે ઓર તગાફુલ હુવા તો ઇસ મેહનતકા મુલ્ક લીયા હુવા મુફતમેં જાતા રહેગા, ફીર હાથ આના બહોત મુશકીલ હયે. વઝીર પુરાના કદીમ નમક હલાલ ઓર અકલમંદ નામભી ખીરદમંદ ઇસ્મ બા મુસમ્માથા બોલા, અગરચે પાદશાહને હુઝુરમે આનેકો મનઅ કીયા હયે, લેકીન તુમ ચલો મૈંભી ચલતાહું ખુદા કરે બાદશાહકી મરઝી આવે

જો ઇખબર બુલાવે; યે કેહકર સબકો અપને સાથ દીસાને આમતક લીયા ઉનકો વહાં છોડકર આપ દીવાને ખાસમેં આયા, ઓર બાદશાહકી ખીદમતમેં મહેલીકે હાથ કહેલા ભેજા કે યે પીર ગુલામ હાઝર હયે કઈ દીનોંસે જમાલે જહાંઆરા નહીં દેખા ઉમ્મીદવારહું કે એક નઝર દેખકર કદમબોસી હાસીલ કરૂં તો ખાતીર જમઅ હો. યે અરઝ વઝીરકી બાદશાહને સુની અઝબસકે કદામત ઓર ખૈર ખ્વાહી, ઓર તદબીર, ઓજાંનીસારી ઉસકી જાનતે થે, ઓર અકસર ઉસકી બાત માનતે થે, બઅદ તઅમ્મુલકે ફરમાયા ખીરદમંદકો બુલાલો બારે જબ પરવાનગી હુઈ, વઝીર હુઝુરમેં આયા આદાબ બજાલાયા ઓર દસ્તબસ્તા ખડા રહા, દેખા તો બાદશાહકી અજબ સુરત બન રહી હયે કે ઝારો ઝાર રો રહે હયે ઓર દુબલાપેસે આંખોમેં હલકે પડગએ હયે, ઓર ચેહરા ઝરદ હો ગયા હયે. ખીરદમંદકો તાબ ન રહી, બેઇખ્તીયાર દોડકર કદમોપર જાગીરા. બાદશાહને હાથસે સર ઉસકા ઉઠાયા ઓર ફરમાયા લો મુજે દેખા ખાતીરજમ્અ હુઈ, અબ જાવો, ઝયાદા મુજે ન સતાવો તુમ સલતનત કરો, ખીરદમંદ સુનકર ધાડ મારકર રોયા, ઓર અરઝકી ગુલામકો આપકે તસદ્દુક ઓર સલામતીસે હમેશા બાદશાહત મયસ્સર હયે, લેકીન જહાંપનાકી યકબયક ઇસ તરહકી ગોસાગીરીસે તમામ મુલકમેં તહલકા પડ ગયા હયે, ઓર અંજામ ઇસકા અચ્છા નઝર આતા નહીં, યે કયા ખ્યાલ મીઝાજે મુબારકમેં આયા? અગર ઇસ ખાનાઝાદ મોરૂસીકોભી મહરમ ઇસ રાઝકા કીજીયે તો બેહતર હયે, જો કુછ અકલ નાકીસમેં આવે ઇલતીમાસ કરે, ગુલામોંકો જો યે સરફરાઝીયાં બખશી હયે ઇસી દીનકે વાસ્તે કે બાદશાહ એશો આરામ કરે, ઓર નમકપરવરદે તદબીરમેં મુલકકી રહે ખુદા નખ્વાસ્તા જબ ફીકર મીઝાજે આલીકે લાહક હુઇ તો બંદાહાય બાદશાહી કીસ દીન કામ આવેંગે? બાદશાહને કહા, સચ કેહતા હયે, પર જો ફીકર મેરે જીકે અંદર હયે સો તદબીરસે બાહેર હયે, સુન અય ખીરદમંદ, મેરી સારી ઉમર ઇસી મુલકગીરીકે દરદ સરીમેં ગઈ, અબ યે સીન્નો સાલ હુવા આગે મોત બાકી હયે સો ઉસકાભી પેગામ આયા સીયાહ બાલ સુફીદ હો ચલે વો મસલ હયે કે સારી ગત સોએ, અબ સુબ્હોકોભી ન જાગેં અબ તલક એક બેટા પઇદા ન હુવા જો મેરી ખાતીર જમ્અ હોતી ઇસ લીએ દીલ સખ્ત ઉદાસ હુવા, ઓર મેં સબ કુછ છોડ બેઠા—જીસકો જી ચાહે મુલકલે યા માલલે મુજે કુછ કામ નહી બલકે કોઈ દીન યે ઇરાદા રખતા હું કે સબ છોડ છોડકર જંગલ ઓર પહાડુંમેં નીકલ જાઉં, ઓર મુંહ અપના કીસીકો ન દીખાઉં; ઇસી તરેહ યે ચંદરોઝકી ઝીંદગી બસર કરૂં, અગર કોઈ મકાન ખુશ આયા તો વહાં બેઠકર બંદગી આપને મઅબુદકી બજા લાઉંગા. શાયદ આકેબત બખેર રહો ઓર દુન્યાકો ખુબ દેખા કુછ મઝા ન પાયા ઇતની બાત બોલકર ઓર એક આહ ભરકર બાદશાહ ચુપ હો રહે ખીરદમંદ ઉનકે બાપકા વઝીર થા જબ યે શાહઝાદે થે તબસે મોહબ્બત રખતા થા અલાવા દાના ઓર નેક અંદેશ થા કેહને લગા ખુદાકા જનાબસે ના ઉમીદ હોના હરગીઝ મુનાસીબ નહીં જીસને હઝારા હઝાર આલમકો એક હુકમમેં પેદા કીયા તુમ્હેં ઓલાદ દેની ઉસકે નઝદીક કયા બડી બાત હયે કીબલએ આલમ ઇસ તસવ્વર બાતીલકો દીલસે દુર કરો નહીં તો તમામ આલમ દરહમ બરહમ હો જાવેગી ઓર યે સલતનત કીસ કીસ મેહનત ઓર મશક્કતસે તુમ્હારે બુઝરગોંને ઓર તુમને કી હયે, એક ઝરામેં હાથસે નીકલ જાએગી ઓર

બે ખબરીસે મુલ્ક વીરાંન હો જાએગા ખુદા ન ખ્વાસ્તા આખર બદનામી હાસીલ હોગી બાઝ ઉસપરભી પુરસ રોઝ કયામતકી હુવા ચાહે કે તુજે બાદશાહ બનાકર અપને બંદોકો તેરે હવાલે કયાથા તુ હમારી રહમતસે માયુસ હુવા ઓર રય્યતકો હેરાન વ પરેશાન કયા ઇસ સવાલકા કયા જવાબ દોગે પસ ઇબાદતભી ઉસ રોઝ કામ ન આવેગી ઇસ વાસ્તે કે આદમીકા દીલ ખુદાકા ઘર હયે ઓર બાદશાહ ફક્ત અદલકે વાસ્તે પુછે જાએંગે ગુલામકી બેઅદબી મઆફહો ઘરસે નીકલ જાના ઓર જંગલ જંગલ ફીરના કામ જોગીયોંકા ઓર ફકીરોંકા હયે નેક બાદશાહોંકા તુમ અપને જોગા કામ કરો ખુદાકી યાદ ઓર બંદગી જંગલ પહાડ પર મોકુફ નહીં અપને યે બેત સુની હોગી.

બૈત.

ખુદા તુજ પાસ તુ ઢુંડે જંગલમે.
ઢંઢોરા શેહરમેં લડકા બગલમેં.

અગર મુનસફી ફરમાઇએ ઓર ઇસ ફીદવીકી અરઝ કુબુલ કીજીએ તો બેહતર યું હયે કે જહાં પનાહ હરદમ ઓર હર સાઅત ધ્યાન અપના ખુદાકી તરફ લગાકર દુઆ માંગા કરેં ઉસકી દરગાહસે કોઇ મહરૂમ નહી રહા દીનકો બંદોબસ્ત મુલ્કા ઓર ઇન્સાફ અદાલત ગરીબ ગુરબાકી ફરમાવેં તો બંદે ખુદાકે દામને દોલતકે સાએમેં અમ્નો અમાનસે ખુશ ગુઝરાન રહે ઓર રાતકો ઇબાદત કીજીએ ઓર દુરૂદ પયમબરકી રૂહે પાકકો નીયાઝ કરકર દુરવેશ ગોશાનશીં મુતવકલોંસે મદદ લીજીએ ઓર રોઝ રાતીબ યતીમ અસીર અયાલદાર મોહતાજો ઓર રાંડ બેવાઓંકો દીજીએ અયસે અછે કામો નેક નીયતોંકી બરકતસે ખુદા ચાહે તો ઉમ્મીદ કરી હયે કે તુમ્હારે દીલક મકસદ ઓર મતલબ સબ પુરે હો ઓર જીસ વાસ્તે મીઝાજે આલી મુકદ્દર હો રહા હયે વો આરઝ બર આવે ઓર ખુશી ખાતીર શરીફકો હોજાવે પરવરદીગારકી ઇનાયતપર નઝર રખયે કે વો એક દમમેં જો ચાહતા હયે સો કરતા હયે બારે ખીરદમંદ વઝીરકી અયસી અયસી અરઝ મારૂઝ કરનેસે આઝાદબખ્તકે દીલકો ધારસ બંધી, ફરમાયા અચ્છા તુ જો કેહતા હયે ભલા યેભી કરદેખેં આગે જો અલ્લાહકી મરઝી હયે સો હોગા જબ બાદશાહકે દીલકો તસલ્લી હુઇ તબ વઝીરસે પુછા કે ઓર સબ અમીરો દબીર કયા કરતે હયેં ઓર કીસતરહ હયે ઉસને અરઝકી કે સબ અરકાને દોલત કીબલએ આલમકે જાનો માલકો દુઆ કરતે હયે આપકી ફીકરસે સબ હેરાનો પરેશાન હો રહે હયેં જમાલે મુબારક અપના દીખલાઇએ તો સબકી ખાતીર જમ્એ હોવે ચુનાંચે ઇસવક્ત દીવાને આમમે હાઝીર હયે યે સુનકર બાદશાહને હુકમ કીયા ઇનશા અલ્લાહતઆલા કલ દરબાર કરૂંગા સબકો કહો કે હાઝીર રહેં ખીરદમંદ યે વઅદા સુનકર ખુશ હુવા ઓર દોનોં હાથ ઉઠાકર દુઆ દી કે જબ તલક યે ઝમીનોં આસમાં બરપા હયે તુમ્હારા તાજો તખ્ત કાયમ રહે ઓર હુઝુરસે રૂખસત હોકર ખુશી ખુશી બાહેર નીકલા ઓર યે ખુશખબરી ઉમરાવોંસે કહી સબ અમીર હંસી ખુશી ઘરકો ગએ સારે શહરમેં આનંદ હો ગઇ, રઇયત પરજા મગન હુએ કે કલ બાદશાહ દરબારે આમ કરેગા સુબ્હેકો સબ ખાનાઝાદ આલા અદના ઓર અરકાને દૌલત છોટે બડે અપને પાએ ઓર મરતબે પર આકર ખડે હુએ ઓર મુનતઝીર જલવએ બાદશાહીકે રહે જબ પેહેરદીન ચડા એક બારગી પરદા ઉઠા ઓર બાદશાહને

બરઆમદ હોકર તખ્ત મુબારક પર જુલુસ ફરમાયા નોબતખાનેમેં શાદીયાને બજને લગે સબોંને નજરે મુબારકબાદકી ગુઝરાંની ઓર મુજરે ગાહમે તસલીમાત કોરનશાત બજાલાએ મવાફીક કદરો મનઝીલતકે હર એકકી સરફરાઝી હુઇ સબકે દીલકો ખુશી ઓર ચૈન હુઆ જબ દોપહેર હુએ બરખાસ્ત હોકર અંદરૂન મહેલ દાખીલ હુએ ખાસા નૌશજાન ફરમાકર ખ્વાબગાહમે આરામ કીયા ઉસ દીનસે બાદશાહને યહી મુકરર કીયા કે હમેશા સુબ્હોકો દરબાર કરના ઓર ખુદાકી દરગાહમે તૌબા અસતગફાર કરકર અપને મતલબકી દુઆ માંગની એક રોઝ કીતાબમેંભી લીખા દેખા કે અગર કીસી શખ્સકો ગમ યા ફીકર અયસી લાહકહો કે ઉસકા ઇલાજ તદબીરસે નહોસકે તો ચાહીએ કે તકદીરકે હવાલેકરે, ઓર આપ ગોરસ્તાનકી તરફ રૂજુઅ કરકે તુફૈલ પૈકમબરકી રૂહકે ઉનકો બખશે ઓર અપને તઇ નીસ્તો નાબુદ સમજકર દીલકો ઇસ ગફલતે દુનયાવીસે હુશયાર રખે ઓર ;ઇબરતસે રોવે ઓર ખુદાકી કુદરતકો દેખેકે મુજસે આગે કયસે કયસે સાહેબે મુલ્લકો ખઝાના ઇસ ઝમીંપર પેદા હુએ લેકીન આસમાનને સબકો અપની ગરદીશમેં લાકર ખાકમેં મીલા દીયા જયસા યે કહાવત હયે.

દોહરા.

ચલતી ચક્કી દેખકર દીયા કબીરા રોએ,
દો પાટનકે બીચઆ સાબીત ગયા ન કોએ.

દેખીએ સીવા એક મીટીકે ઢેરકે ઉનકા કુછ નશાન બાકી નહી રહા ઓર સબ દોલતે દુનયા ઘરબાર આલ અવલાદ આશના દોસ્ત નોકર ચાકર હાથી ઘોડે છોડકર અકેલે પડે હયેં યે સબ ઉનકે કામ કુછ ન આયા બલકે અબ કોઇ નામભી નહી જાનતા કે યે કોન થે ઓર કબરકે અંદરકા અહવાલ માઅલુમ નહી કે કીડે મકોડે ચુંટી સાંપ ઉનકો ખા ગએ યા ઉનપર કયા બીતી ઓર ખુદાસે કયસી બની યે બાતે અપને દીલમેં સોચકર સારી દુનયાકો લાડકોંકા ખેલ જાને તબ ઇસકે દીલકા ગુનચા હમેશાં શગુફતા રહેગા કીસુ હાલતમેં પઝ મુરદા ન હોગા યે નસીહત જબ કીતાબમેં મુતાલેઆકી બાદશાહકો ખીરદમંદ વઝીરકા કહેના યાદ આયા ઓર દોનોંકો મુતાબીક પાયા યે શોક હુવા કે ઉસપર અમલ કરૂં લેકીન સવાર હોકર ઓર ભીરભાડ લેકર બાદશાહોંકી તરહસે જાના ઓર ફીરના મુનાસીબ નહી બેહેતર યે હયે કે લીબાશ બદલકર રાતકો અકેલે મકબરોંમે યા કોસી મરદે ખુદા ગોશાનશીનકી ખીદમતમેં જાયા કરૂં ઓર શબ બેદાર કરૂં, શાયદ ઉન મરદાને ખુદાકે વસીલેસે દુન્યાકી મોરાદ ઓર આકેબતકી નજાત મયસ્સર હો,બાત દીલમેં મુકરર કરકે એક રોઝ રાતકો મોટે છોટે કપડે પહેનકર કુછ રૂપીએ અશરફી લેકર ચુપકે કીલ્એસે બાહેર નીકલે, ઓર મૈદાનકી રાહ લી, જાતે એક ગોરસ્તાનમેં પોહાંચે, નેહાયત સીદક દીલસે દુરૂદ પડ રહેથે, ઓર ઉસ વકત બાદતુંદ ચલ રહીથી, બલકે આંધી કહા ચાહીએ એક બારગી બાદશાહકો દુરસે એક શોઅલાસા નઝર આયા, કે માનીંદ સુબ્હોકે રૌશન હયે દીલમેં અપને ખ્યાલ કીયા કે ઇસ આંધી ઓર અંધેરેમેં યે રોશની ખાલી હીકમતસે નહી યે તીલસ્સુમ હયે કે અગર ફીટકરી ઓર ગંદકા ચીરાગમેં બતીકે આસપાસ છીડક દીજએ, તો કેસીહી હવા ચલે ચીરાગ ગુલ ન હોગા યા કીસી વલીકા ચીરાગ હયે, કે જલતા હયે જો કુછ હો સો હો ચલકર દેખા ચાહીએ. શાયદ ઇસ શમ્અકે નુરસે મેરેભી ઘરકા ચીરાગ

રોશન હો, ઓર દીલકી મરાદ મીલે યે નીયત કરકે ઉસ તરફકો ચલે. જબ નઝદીક પોહાંચે દેખા કે ચાર ફકીર બેનવા કફનીયાં ગલેમેં ડાલે ઓર સર ઝાનુપર ધરે આલમે બેહોશીમેં શાખામે બૈઠે હયે, ઓર ઉનકા યે આલમ હયે, જયસે કોઇ મુસાફીર અપને મુલક ઓર કોમસે બીછડકર બેકસી ઓર મુફલીસીમે ગીરફતાર હોકર હેરાન રેહજાતા હયે, ઇસી તરેહસે યે ચારોં નકશ દીવાર હો રહે હયેં ઓર એક ચીરાગ પથ્થરપર ધરા ટમટમા રહા હયે, હરગીઝ હવા ઉસકો નહી લગતી ગોયાફાનુસ ઉસકા આસમાન બના હયે કે બે ખતર જલતા હયે, આઝાદ બખ્તકો દેખતેહી યકીન આયા કે મુકરર તેરી આરઝુ ઇન મરદાને ખુદાકે કદમકી બરકતસે બર આવેગી ઓર તેરી ઉમ્મીદકા સુખા દરખ્ત ઇનકી તવજ્જોસે હરા હોકર ફલેગા ઇનકી ખીદમતમેં ચલકર અપના અહવાલ કહે, ઓર મજલીસકા શરીક હો; શાયદ તુજપર રહમ ખાકર દુઆ કરેં જો બે નીયાઝકે યહાં કબુલ હો. યે ઇરાદા કરકર ચાહા કે કદમ આગે ધરે. વહીં અકલને સમજાયા કે અયે બેવકુફ જલદી ન કર ઝરા ચલકર દેખલે, તુજે કયા મઅલુમ હયે, કે, યે કોન હયે. ઓર કહાંસે આયે હયે ઓર કીધર જાતે હયે કયા જાને યે દેવ હયે, યા ગોલબીયા બાની હયે કે આદમીકી સુરત બનકર બાહમ મીલ બેઠે હયે બહર સુરત જલદી કરના. ઓર ઇનદે દરમ્યાન જાકર મુખીલ હોના ખુબ નહી. અભી એકે ગોશેમેં છુપકર હકીકત ઇન દુરવેશોંકી જાનના ચાહીએ. આખીર બાદશાહને યેહી કીયા કે એક કોનેમેં ઉસ મકાનકે ચુપકા જા બેઠા કે કીસુકો ઉસકે આનેકી આહટકી ખબર ન હુઇ અપના ધ્યાન ઉનકી તરફ લગાયા કે દેખીએ આપસમેં કયા બાતચીત કરતે હયે ઇતેફાકન એક ફકીરકો છીંક આઇ શુકર ખુદાકા કીયા, વો તીનોં કલંદર ઉસકી આવાઝસે ચોંક પડે, ચીરાગકો ઉકસાયા દીપતા રોશન થા, અપને અપને બીસતરોંપર હુકકે ભરકર પીને લગે, એક ઉન આઝાદોંમેંસે બોલા અય યારાં હમદરદો રફીકાને જહાં ગરદ હમચારસુરને આસમાનકી ગરદીસે ઓર લેલોનેહાર કે ઇનકીલાબસે દરબદર ખાકબસર એક મુદદત ફીરે અવહમ્દો લીલ્લાહકે તાલેઅકી મદદ ઓર કીસમતક યાવરીસે આજ ઇસ મુકામપર બાહમ મુલાકાત હુઇ. ઓર કલકોં અહવાલ કુછ મઅલુમ નહી, કે કયા પેશ આવે એક જા રહેં યા જુદા જાદા હોજાવે રાત બડી પહાડ હોતી હયે અભીસે પડપડ રેહના ખુબ નહીં ઇસ્સે યે બેહતર હયે કે અપની અપની સરગુજીશ્ત જો ઇસ દુનયામેં ગુજરાકર બીતી હો બશરતે કે જુઠ ઉસમેં કોડીભર નહો, બયાન કરે તો બાતોંમેં રાત કટજાય જબ થોડી શબ બાકી રહે તબ લોટ પોટ રહેંગે સબોંને કહા યા હાદી જો કુછ ઇરશાદ હોતા હયે, હમને કબુલ કીયા પેહલે આપહી અપના અહવાલ જો દેખા હયે, યા તુમપર ગુઝારા હયે શુરૂઅ કીજએ તો હમ મુસ્તફીદ હો.

સર પેહલે દરવેશકી.

પેહેલા દુરવેસ દોઝાનું હો બૈઠા ઓર અપની સૈરકા કીસ્સા ઇસ તરહસે કેહને લગા યા મઅબુદ અલ્લાહ જરા ઇધર મુતવજ્જા હો ઓર માજરા ઇસ બેસરો પાકા સુનો.

રૂબાઇ.

મૈ સરગુઝીશ્ત મેરી જરા કાન ધર સુનો,

મુજકો ફલકને કર દીયા ઝેરો ઝબર સુનો;
જો કુછ કે પેશ આઈ હયે શીદ્દન મેરે તઈ,
ઉસકો બયાન કરતા હું તુમ સરબસર સુનો,

અય યારાં મેરી પેદાયશ ઓર વતન બુઝરગોંકા મુલ્કે યમન હયે વાલીદ સ આજીઝકા મલેકુત્તુજાર ખ્વાજા અહમદ નામ બડા સૌદાગરથા ઉસ વકતમે આઇ મહાજન યા બેપારી ઉનકે બરાબર ન થા અક્સર શેહરોંમેં કોઠીયાં ઓર ગુમાસ્તે ખરીદો ફરોખ્તકે વાસ્તે મુકરર થે ઓર લાંખો રૂપ્યે નકદ ઓર જીનસ મુલ્ક મુલ્કકી ઘરમેં મૌજુદ થી, ઉનકે યહાં દો લડકે પૈદા હુએ એક તો યહી ફકીર જો કફની સૈલી પેહને હુએ મુરશદોંકી હુઝુરીમેં હાઝીર ઓર બોલતા હુએ દુસરી એક બેહન જીસકો કીબલા ગાહને અપને જીતેજી ઓર શહેર કે સૌદાગાર બચ્ચેસે શાદી કર દી થી વો અપને સુસરાલમેં રેહતીથી ગરઝ જીસકે ઘરમેં ઇતની દૌલત ઓર એક લડકા હો ઉસકે લાડ પ્યારકા કયા ઠીકાના હયે મુજ ફકીરને બડે ચાઓ ચુઓસે માંબાપકે સાએમેં પરવરીશ પાઇ ઓર પડના લીગના ઓર સીપાહગરીકા કસબ વ ફન્ન સોદાગરીકાભી બાહીતા રોઝનામા સીખને લગા ચૌદા બરસ તક નેહાયત ખુશી ઓર બેફીકરીમેં ગુઝરી કુછ દુનયાકા અંદેશા દીલમેં ન આયા યકબયક એકહી સાલમેં, વાલે દેના કઝાઓ દલાહીસે મરગએ અજબ તરેહકા ગમ હુવા જીસકા બયાન નહીં કર સકતા એક બારગી યતીમ હો ગયા કોઇ સરપર બડા બુડા નરહા. ઇસ મુસીબત નાગહાનીસે રાતદીન રોયા કરતા ખાના પીના સબ છુટ ગયા ચાલીસ દીન જું તું કરકર કટે, ચેહલુમમેં અપને બેગાને છોટે બડે જમ્અ હુએ જબ ફાતેહાસે ફરાગત હુઇ સબને ફકીરકો બાપકી પગડી બન્ધવાઇ ઓર સમજાયા દુનયામેં સબકે માબાપ મરતે આએ હયે ઓર અપને તઇંભી એક દીન મરના હયે પસ સબર કરો અપને ઘરકો દેખો અબ બાપકી જગે તુમ સરદાર હુએ અપને કારોબાર લેન દેનસે હોશ્યાદ રહો તસલ્લી દેકર વે રૂખસ્ત હુએ, ગુમાસ્તે કારબારી નવકર ચાકર જીતનેથે આનકર હાઝીર હુએ નઝરે દી, ઓર બોલે કોઠે નકદો જીનસકે અપની નઝર મુબારકસે દેખ લીજએ એક બારગી જો ઉસ દૌલત બેઇનતેહા પર નીગાહ પડી આંખે ખુલગઇ દીવાનખાનેકી તય્યારીકા હુકમ કીયા ફરરાશોને ફરશ બીછાકર છત પરદે ચીલમને તાકલ્લુફકી લગા દીં ઓર અચ્છે ખીદમતગાર દીનાર નવકર રખે સરકારસે ઝરકબરકી પોશાકે બનવા દી ફકીર મસનદપર તકયા લગાકર બૈઠા વએસેહી આદમી ગનડે બાંકડે મુફતપર ખાને પીને વાલે જુટે ખુશામંદી આકર આશના હુએ ઓર મુસાહેબ બને ઉસને આઠ પેહર સોહબત રેહને લગી હર કહીંકી બાતેં ઓર ઝટલસેં વાહી તબાહી ઇધરકી કરતે ઓર કેહતે ઇસ જવાનીકે આલમમેં કેતગીકી શરાબ ગુલ ગુલાબ ખીંચવાએ નાઝનીન મઅશુકોંકો બુલવાકર ઉનુકે સાથ પીજીએ ઓર એશ કીજીએ ગરઝ આદમીકા શેતાન આદમી હયે હરદમકે કહેને સુનનેસે અપનાભી મીઝાજ બહેક ગયા શરાબ ઓર નાચ ઓર જુવેકા ચરચા શુરૂઅ હુવા ફીર તો યે નવબત પોહંચીકે સોદાગરી ભુલકર તમાશબીની ઓર દેને લેનેકા સોદા હુવા અપને નવકર ઓર રફીકોને જબ યે ગફલત દેખી જો જીસકે હાથપડા અલગ કીયા ગોયા લુટ મચાદી કુછ ખબર નહી કીતના રૂપીયા ખરચ હોતા હયે કહાંસે આતા ઓર કીધર જાતા હયે માલે મુફત દીલેબેરહમ ઇસ કુલ ખરચી કે આગે અગર ગંજકારૂનકા હોતા તોભી વફા ન

કરતા કઇ બરસકે અરસેમેં એક બારગી યે હાલત હો ગઇ કે ફકત ટોપી ઓર લંગોટી બાકી રહી દોસ્ત આસના જો દાંત કાટે રોટી ખાતેથે ચમચા ભર ખુન અપના હરબાતમેં ઝબાનસેં નીસાર કરતેથે કાફુર હોગએ બલકે રાહબાટમેં અગર કંહી ભેટ મુલાકાત હોજાતી તો આખે ચુરાકર મુંહ ફેર લેંતે ઓર નવકર ચાકર ખીદમતગાર ય અને ડહેલીઅત ખાસા બરદાર સાબીત બાની સબ છોડકર કીનારે લગે કોઇ બાતકા પુછને વાલા ન રહા જો કહે યે કયા તુમ્હારા હાલ હુવા સીવાય ગમ ઓર અફસોસકે કોઇ રફીક ન ઠેરા અબ દબડીક હુડવાં મયસ્સર નહી જો ચબાકર પાની પીઉં દોતીન ફાકે કડાકે ખીંચે તાબ ભુકકી ન લા-સકા લાચાર બેહયાઇકા બુરકા મુંહપર ડાલકર યેકસ્દ કીયા કે બેહન કે પાસ ચલએ લેકીન યે શરમ દીલમે આતીથી કે કીબલગાહકી વફાતકે બઅદ ન બેહનસે કુછ સુલુકકીયા ન ખા-લી ખતલીખા બલકે ઉસને દોએક ખતખુતુત માતમ પુરસી ઓર ઇશ્તીયાક કે લીખે ઉન-કાભી જવાબ ઇસ ખ્વાબે ખરાગો શમે ન ભેજા ઇસ શરમીંદગીસે જીતો ન ચાહતા થા પર સીવાએ ઉસ ઘરકે ઓર કોઇ ઠીકાના નજરમે ન ઠેરા જું તું પાપ્યાદા ખાલી હાથ ગીરતા પડતા હજાર મેહનતસે વે કંઇ મનઝીલેં કાટકર હમસીરાકે શહેરમેં જાકર ઉસકે મ-કાનપર પોહચાવો માંજાઇ મેરાયે હાલ દેખકર બલાએ લે ઓર ગલે મીલકર બહોત રોઇ તેલ કાલે માશ ઓર ટકે મુજપરસે સદકે કીયે કેહને લગી અગરચે મુલાકાતસે દીલ બહોત ખુશ હુવા લેકીન ભૈયા તેરીયે કયા સુરત બની ઇસકા જવાબ મે કુછ્દ ન સકા આંખોમે આંસુ ડબડબાકાર ચુપકા હો રહા બેહનને જલદી ખાસી પોશાક સીલવાકર હમ્મામમેં ભેજા નહા ધોકર નએ કપડે પેહને એક મકાન અપને પાસ બહોત અચ્છા તકલ્લુફકા મેરે રેહેનેકો મુકરર કિયા સુબોહકો શરબત ઓર લો ઝયાત હલવા સોહન પીસ્તા મગઝી ના-સ્તેકો ઓર વિસરે પેહર મેવે ખુસ્કો તર ફલ ફલારીઓ રાતદીન દોનો વકત પુલાવ નાન કલયા તબાબ તોહફા તોહફા મઝેદાર મંગવાકર અપને રૂબરૂ ખીલાકર જાતી સબ તરેહ ખાતિરદારી કરતી મૈંને વૈસી તસદીઅકે બઅદ જો યે આરામ પાયા ખુદાકી દરગાહમેં હ-ઝાર હઝાર શુકર બજા લાયા કઇ મહિને ઇસિ ફરાગતસે ગુઝરે કે પાંવ ઉસ ખીલવતસે બ-હેર નરખ્ખા એક દીન વો બેહન જો બજાએ વાલે દાકે મેરે ખાતર રખતીથી કેહને લગી અય બીરન તુ મેરી આંખોકી પુતલી ઓર માબાપકી મુઇ મીટીકી નીશાની હયે તેરે આ-નેસે મેરા કલેજા ઠંડા હુવા જબ તુજે દેખતી હું બાગ બાગ હોતી હું તુને મુજેહ નેહાલ કીયા લેકીન મરદોંકો ખુદાને કમાનેકે લીયે બનાયા હયે ઘરમે બેઠે રેહના ઉનકો લાઝીમ ન-હીં જો મરદ નીખટ્ટુ હો કર ઘર સોતા હયે ઉસકો દુનયાકે લોગ તઅના મેહના દેતે હયે ખુસુસ ઇસ શેહેરકે આદમી છોટે બડે બે સબબ તુમ્હારે રેહનેપર કહેંગે અપને બાપકી દોલત દુનયા બરબાદ કરકે બેહનકે ટુકડોં પર આપડાયે નીહાયત બેગૈરતી ઓર મેરી તુમ્હારી હંસાઇ ઓર માબાપકે નામકો સબબ લાજ લગનેકા હયે નહી તો મૈં અપને ચ-મડેકી જુતયાં બનાકર તુજે પેહેનાઉં ઓર કલેજેમે ડાલ રખ્ખું અબ યેહે સુલાહ હયે સ-ફરકા કસ્દ કરો ખુદા ચાહે તો દીન ફીરેં ઓર ઇસ હૈરાની ઓર મુફલસીકે બદલે ખાતર જમઇ ઓર ખુશી હાસીલ હોયે બાત સુનકર મુજેભી ગૈરત આઇ ઉસકી નસીહત પસંદકી જવાબ દીયા અચ્છા, અબ તુમ માકી જગાહો, જો કહો સો કરું યે મેરી મરઝી પાકર બે-હનને ઘરમે જાકર પચાસ તોડે અશરફીકે આસલી ઓર લોંડીયોંકે હાથોંમે લીવાકર મેરે આગે

લાખ્ખી, ઓર બોલી, એક કાફલા સોદાગરોકા દમીશ્કકો જાતા હયે તુમ હઝાર રૂપીયોંસે જીનસ તીજારતકી ખરીદ કરો. એક તાજર અમાનદારકે હવાલે કરકે કરકે દસ્ત આવેજ પક્કી લીખવા લો ઓર આપભી કસ્દ દમીશ્કકા કરો. વહાં જબ ખેરીયતસે જા પહોંચો, આપ અબ મુનાફા સમજ બુજ લીજે, યા આપ બેચઓ મેં નકદ લેકર બાઝારમે ગયા, અસબાબ સોદાગરીકા ખરીદ કરકર ઓર બડે સોદાગરકે સીપુર્દ કીયા નવીસ્તો ખ્વાહસે ખાતીર જમ્અ કરલી. વો તાજર દરયાકી રાહસે ઝહાઝપર સવાર હોકર રવાના હુવા; ફકીરને ખુશ કીકી રાહ ચલનેકી તઈયારકી જબ રૂખસત હોને લગા બેગમને એક સરપાવ ભારી ઓર એક ઘોડા જડાવ સાઝસે તવાઝઅ કીયા ઓર મીઠાઈ પકવાન એક ખાસ દાનમેં ભરકર હરનેસે લટકા દીયા, ઓર છાગલ પાનીકી શીકાર બદમે બંધવાદી: ઈમામ ઝામીનકા રૂપીયા મેરે બાઝુપર બાંધા, ધહીકા ટીકા માથેંપર લગાકર આસુ પીકર બોલી સીધારો, તુમ્હે ખુદાકો સોપા, પીટ દીખાએ જાતે હો, ઈસીતરહ જલ્દ અપના મુહ દીખાઈયો મેને ફાતેહા ખેરકી પડકર કહા. તુમ્હારાભી અલ્લાહ હાફીઝ હય મેને કુબુલ કીયા—વહાંસે નીકલકર ઘોડેપર સવાર હુવા ઓર ખુદાકે તવક કલપર ભરોસા કરો હેમનઝીનકી એક મનઝીલ કરતા હુવા દમીશ્કકે પાસ જા પહોંચા.

ગરઝ જબ શેહરકે દરવાઝેપર ગયા તો બહોત રાત જા ચુકી થી, દરબાન ઓર નીગાહબાનોંને દરવાઝા બંધ કીયા થા—મેંને બહોત મીન્નતકી, મુસાફીર હું દુરસે ધાવા મારે આતા હું અગર કીવાડ ખોલ દો તો શેહરમેં જાકર દાને ધાસકા આરામ પાઉ. અંદરસે ઘુરકર બોલે, ઈસ વક્ત દરવાઝા ખોલનેકા હુકમ નહી કયું ઈતની રાત ગએ તુમ આએ. જબ મેને જવાબ સાફ ઉનસે સુના શેહર પનાહકી દીવારકે તલે ઘોડેપરસે ઉતર જીન પોશ બીછાકર બેઠા—જાગનેકે ખાતીર ઈધર ઉધર ટહેલને લગા, જીસ વક્ત આધી રાત ઉધર હુઈ, સુનસાન હો ગયા—દેખતા કયા હું કે એક સંદુક કીલ્લેકી દીવાલપરસે નીચે ચલા આતા હયે! યે દેખકર મેં અચંબેમે હુવા કે કયા તીલસ્સમ હયે, શાયદ ખુદાને મેરી હેરાની ઓર સરગરદાનીપર રહમ ખા કર ખઝાના ગેબસે ઈનાયત કીયા! જબ વો સંદુક જમીનપર ઠેરા તો ડરતે ડરતે મેં પાસ ગયા, દેખા તો કાટકા સંદુક હયે, લાલચસે ઉસે ખોલા એક માઅશુક ખુબસુરત કામનીસી ઓરત જીસકે દેખનેસે હોસ જાતા રહે ધાયલ લહુમેં તરબતર આંખે બંદ કીએ હુએ પડી કુલ બુલાતી હયે! આહેસ્તા આહેસ્તા હોંટ હીલતે હયે ઓર યે આવાઝ મુંહસે નીકલતી હયે અય કમબખ્ત બેવફા, અય ઝાલીમ પુરદગા, બદલા ઈસ ભલાઈ ઓર મોહબ્બતકા યહીથા જો તુને કીયા, ભલા એક ઝખ્મ ઓરભી લગા મેંને અપના તેરા ઈનસાફ ખુદાકો સોપા યે કહ કર ઉસી બેહોશીકે આલમમેં દુપટ્ટેકા આંચલ મુંહપર લે લીયા, મેરી તરફ ધ્યાન ન કીયા ફકીર ઉસકો દેખકર ઓર યે બાત સુનકર સુન હો ગયા, જીમે આયા કીસ બેહયા ઝાલીમને કયું અપસે નાઝનીન સનમકો ઝખ્મી કીયા, કયા ઉસકે દીલમેં આયા ઓર હાથ ઉસપર કયુંકર ચલાયા, ઉસકે દીલમેં તો મોહબ્બત અબ તલક બાકી હયે જો ઉસ જાન કંદનીકી હાલતમેં ઉસકો યાદ કરતી હયે–મેં આપહી આપ યે કેહ રહાથા, આવાઝ ઉસકે કાનમેં ગઈ, એક મરતબે કાઠા મુંહસે સરકાકર મુજકો દેખા, જીસવકત ઉસકી નીગાહ મેરી નઝરોંસે લડી મુજે ગસઆને ઓર જી સુન સુનાને લગા બઝોર અપને તઈં થાંભા–

જુરત કરકે પુછા સચ કહો. તુમ કૌન હો ઔર યે ક્યા માજરા હયે, અગર બ્યાન કરો તો મેરે દીલકો તસલ્લીહો. યે સુનકર અગરચે તાકત બોલનેકી ન થી, મગર આહેસ્તાસે કહા શુકર હયે મેરી હાલત ઝખ્મોં કે મારે યે કુછ હો રહી હયે ક્યા ખાક બોલું, કોઇ દમકી મેહમાન હું. જબ મેરી જાન નીકલ જાવે તો ખુદા કે વાસ્તે જવાં મરદી કરકે મુજ બદબખ્તકો ઇસી સંદુકમેં કીસી જગા ગાડ દીજે તો યંએ ભલે ખુરેકી ઝબાનસે નજાત પાઉં, ઔર તુ દાખીલે સવાબકે હો, ઇતના બોલકર ચુપ રહી રાતકો મુજસે કુછ તદબીર નહોસકી, વો સંદુક અપને પાસ ઉઠલાયા ઔર ઘડ્યાં ગીનને લગા કે કબ ઇતની રાત તમામ હો તો ફજરકો શેહરમેં જાકર જો કુછ ઇલાજ ઇસકા હોસકે બમકદુર અપને કરું—વો થોડીસી રાત અયસી પહાડ હોગઇ કે દીલ ઘબરા ગયા, બારે ખુદા ખુદા કર સુબ્હો જબ નજદીક હુઇ મુરગ બોલા આદમ્યોંકી આવાઝ આને લગી મૈં ફજરકી નમાઝ પડકર સંદુકકો ખુરજીમેં કસા જ્યુંહી દરવાઝા શેહેરકા ખુલ્લા મૈં શહેરમેં દાખીલ હુવા, હરએક આદમી ઔર દુકાનદારસે હવેલી કીરાએકી તલાશ કરનેલગા—ઢુંડતે ઢુંડતે એક મકાન ખુશ-કતા નવા પરાગતકા ભાડે લેકર જા ઉતરા. પેહલે ઉસ મઅશુકકો સંદુકસે નીકાલકર રૂઇકે ફાવોંપર મુલાયમ બીછોના કરકે એક ગોશેમેં લીટાયા, ઔર આદમી એતેબારી વહાં છોડ કર ફકીર જરરાહકી તલાશમેં નીકલા હરએકસે પુછતા ફીરતા થા કે ઇસ શહેરમેં જરરાહ કારીગર કૌન હયે, ઔર કહાં રેહતા હયે ! એક શખ્સને કહા, એક હજામ જરરાહીકે કસબ ઔર હકીમીકે ફનમેં યકતા હયે, અગર મુરદેકો ઉસકે પાસ લેજાઓ ખુદાકે હુકમસે અયસી તદબીર કરે કે એકબાર વોભી જી ઉઠે, વો ઇસ મહેલ્લેમેં રેહતા હયે, ઔર ઇસકા નામ હયે, મૈં યે મુઝદા સુનકર બેએખતીયાર ચલા, તલાશ કરતે કરતે પતેસે ઉસકે દરવાઝે પોંહચા એક મરદ સુફેદરીશકો દેહલીઝ પર બૈઠે દેખા ઔર કઇ આદમી મરહમકી તયા-રીકે લીએ કુછ પીસ પાસ રહેથે. ફકીરને મારે ખુશામદકે અદબસે સલામ કીયા, ઔર કહા, " મૈં તુમ્હારા નામ ઔર ખુબ્યાં સુનકર આયા હું " માજરા યે હયે કે મૈં અપને મુ-લકસે નીજાતકે લીએ ગલા, કબીલેકો બમઅબ મોહબ્બતકે સાથ લીયા, જબ નઝદીક ઇસ શહેરકે આયા તો થોડીસી દુર રાહ થી જો શામ પડ ગઇ, અન દેખે મુલકમેં રાતકો ચલના મુનાસીબ ન જાના મેદાનમેં એક દરખ્તકે તલે ઉતર પડા; પીછલે પેહર ડાંકા આયા જો માલો અસબાબ પાયા લુટ લીયા, ગહેનેકી લાલચસે ઉસબીબીકોભી ઘાયલ કીયા, મુજસે કુછ ન હોસકા, રાત જો બાકી જું તું કર કાટી, ફજરહી શહેરમેં આનકર મકાન કીરાએ લીયા, ઉનકો વહાં રખકર મૈં તુમ્હારે પાસ દોડા આયા હું, ખુદાને તુમ્હેં યે કમાલ દીયા હયેં ઇસ મુસાફીરપર મેહેરબાની કરો, ગરીબખાનેપર તશરીફ લે ચલો. ઉસકો દેખો, અગર ઉસકી ઝીંદગી હુઇ તો તુમ્હેં બડા જસ હોગા ઔર મૈં સારી ઉમર ગુલામી કરુંગા. ઇસા જરરાહ બહોત રહમ દીલ ઔર ખુદાપરસ્ત થા, મેરી ગરીબીકી બાતોંપર તરસ ખાકર મેરે સાથ ઉસ હવેલીતક આયા, ઝખ્મોંકો દેખતેહી મેરી તસલ્લીકી બોલા, ખુદાકે, કરમસે ઇસ બીબીકે ઝખમ ચાલીસ દીનમેં ભર આવેગે; ગુસલ શફાકા કરવા દુંગા, ગરઝ ઉસ મરદે ખુદાને સબ ઝખ્મોંકો નીમકે પાનીસે ધોધાકર સાફ કીયા, જો લાયક ટાંકોંકે પાએ ઉન્હેં સીયા, બાકી ઘાવોંપર અપને ખીસેસે એક ડબ્બા નીકાલકર કીતનોમે પટ્ટી રખ્ખા, ઔર નીહાયત શફકતસે કહા, મૈં દોનોં વકત આયા કરુંગા, તુ ખબરદાર રહીયો અયસી હરકત

ન કરે જો ટાંકે ટુટ જાએં, મુર્ગકા શોરબા બજાએ ગીઝા ઉસકે હલકમે સુવાઇયે, ઓર અકસર અરક બેદ મુશક ગુલાબકે સાથ દીયા કીજયે જો કુવ્વત રહે; યે કેહકર રૂખસત ચાહી. મૈંને બહોત મીન્નતકી ઓર હાથ જોડકર કહા, તુમ્હારી તશક્ફી દેનેસે મેરીભી ઝીંદગી હુઇ, નહીં તો સીવા મરનેકે કુછ સુજતા ન થા ખુદા તુમ્હેં સલામત રખે, ઇતર પાનદાન દેકર રૂખસત કીયા, મૈં રાત દીન ખીદમતમેં ઉસ પરીકી હાઝર રેહતા આરામ અપને ઉપર હરામ કીયા, ખુદાકી દરગાહસે રોઝ બરોઝ ઉસકે ચંગે હોનેકી દુઆ માંગતા ઇત્તેફાકન વો સૌદાગરભી આ પોંહચા, ઓર મેરા માલ અમાનત મેરે હવાલે કીયા. મૈંને ઉસે ઓને પૌને બેચડાલા ઓર દારૂદરમનયેં ખરચ કરને લગા. વો મરદ જર્રાહ હમેશા આતા જાતા થોડે અરસેમેં સબ ઝખમ ભરકર અંગુર કરલાએ, બઅદ કઇદીનકે ગુસલે શફાકા કીયા, અજબ તરહકી ખુશી હાસીલ હુઇ-ખીલઅત ઓર અશરફીયાં ઇસા હઝામકે આગે ધરીં, ઓર પરીકો મુકલ્લફ ફરશ બીછાકર મસનદપર બીઠાયા, ફકીરને ગરીબોંકો બહોતસી ખૈર ખેરાત ઉસ દીનકી—ગોયા બાદશાહત હફ્તઅકલીમકી ઇસ ફકીરકે હાથ લગી. ઓર ઉસ પરીકા શફા પાનેસે અયસા રંગ નીખરા કે મુખડા સુરજ કે માનીંદ ચમકને ઓર કુંદનકી તરહ દમકને લગા, નઝરકી મજાલ ન થી જો ઉસકે જમાલપર ઠેરે—ફકીર બ સરો ચશ્મ ઉસકે હુકમમેં હાઝીર રેહતા, જો ફરમાતી સો બજાલાતા વો અપને હુસ્ને ગુરૂર ઓર સરદારીકે દીમાગમેં જો મેરી તરફ કભુ દેખતી તો ફરમાતીકે ખબરદાર અગર તુજે હમારી ખાતીર મનઝુર હયે તો હરગીઝ હમારી બાતમેં દમ ન મારયો, જો હમ કહે બીલા ઉઝર કીએ જાઇયે અપના કીસી બાતમેં દખલ ન કરયો, નતીં તો તુ પચતાયેગા. ઉસકી વઝઅસે યે મઅલુમ હોતા થા કે હક મેરી ખીદમત ગુઝારી ઓર ફરમાબરદારીકા ઉસે અલબત્તા મનઝુર હયે, ફકીરભી ઉસકી બેમરઝી એક કામ ન કરતા; ઉસકા ફરમાના બસરો ચશ્મ બજાલાતા—એક મુદ્દત ઉસી રાઝો નીયાઝમેં કટી, જો ઉસને ફરમાયશ કી વો વહીં મેને લાકર હાઝર કી ઉસ ફકીર પાસ જો કુછ નકદ જીનસ ઓર અસલ વ નફેકા થા સબ સરફ હુવા, ઉસ બેગાને મુલકમેં કોન એતબાર કરે, જો કરઝાદામસે કામ ચલે—આખીર તકલીફ ગેઝ મર્રેકે ખરચકી હોને લગી ઇસસે દીલ બહોત ઘબરાયા; ફીકરસે દુબલા હોતા ચલા, ચેહરેકા રંગ કલજવા હો ગયા, લેકીન કીસસે કહું! જો કુછ ગુઝરે સો ચેહરેકા રંગ કલજવા હો ગયા, લેકીન કીસસે કહું! જો કુછ દીલપર ગુઝરે સો ગુઝરે, કહર દુરવેશ બજાને દુરવેશ એક દીન ઉસ પરીને અપને શઊરસે દરયાફ્ત કરકે કહા અય ફલાને, તેરી ખીદમતોંકા હક હમારે જીમેં નકશ ફલ હજર હયે, પર ઉસકા ઇવઝ બીલફેલ હમસે નહીં હોસકતા, અગર વાસ્તે ખરચ ઝુરૂરીકે કુછ દરકાર હો તો અપને દીલમેં અંદેશા ન કર, એક તુકડા કાગઝ ઓર દાવત કલમ હાઝીરકર મેંને તબ મઅલુમ કીયા કે કીસી મુલ્કકી પાદશાહઝાદી હયે, જો ઇસ દીલો દીમાગસે ગુફ્તગો કરતી હયે; ફીલફોર કલમદાન આગે રખ દીયા, ઉસ નાઝનીનને એક રૂક્કા દસ્તેખત ખાસ કે લીખકર મેરે હવાલે કીયા ઓર કહા, કીલ્લેકે પાસ તીર પોલીયા હયે, વહાં ઇસ કુચેમેં એક હવેલી બડીસી હયે; ઉસ મકાનકે માલીકકા નામ સીદી બહાર હયે, તુ જાકર ઇસ રૂકકેકો ઉસ તલક પોંહચા દે. ફકીર મવાફીક ફરમાને ઉસકે ઉસી નામો નશાનપર બનઝીલે મકસુદતક જા પોંહચા દરબાનકી ઝબાની કેફીયત ખતકી કહેલા ભેજી—વહીં સુન-

તેહી એક હબશી જવાન ખુબ સુરત એક ફેંટા તરાહદાર સજે હુએ બાહેર નીકલ આયા, અગરચે રંગ સાંવલા થા, પર ગોયા તમામ નમકભરા હુવા; મેરે હાથસે ખત લે લીયા. કુછ પુછા, ઉન્હી કદમો ફીર અંદર ચલા ગયા; થોડી દેરમેં ગ્યારા કીસ્તીયાં મર મોહર ઝરબફ્તકે તોડા પોશ પડે હુએ ગુલામોંકે સરપર ધરે બાહેર આયા કહા, ઓર જવાનકે સાથ જાકર ચવે ગોશેમે પોંહચા દો. મેંભી સલામ કર રૂખસત હુવા અપને મકાનમેં લાયા, આદમ્યોંકો દરવાઝેકે બાહેરસે રૂખસત કીયા. વો કીસ્તીયાં અનામત હુઝુરેમેં ઉસ પરીકે ગુઝરાનીયા દેખકર ફરમાયા યગ્યારા બદરે અશરફીયોંકે ઓર ખરચમેં લા, ખુદા રઝઝાક હયે—ફકીર ઉમ નકદકો લેકર ઝરૂરીઆતમેં ખરચ કરને લગા; અગરચે ખાતીર જમઅ હુઇ. પર દીલમેં યે ખલીશ રહીકે યા ઇલાહી યે ક્યા સુરત હયે કે બગેર પુછે ગાચે ઇતના માલ ના આશના સુરત અજનબીને એક પુરઝે કાગઝપર મેરે હવાલે કીયા, અગર ઉસ પરીસે યે ભેદ પુછું તો ઉસને પેહલેહી મનાઇ કર રખ્ખા થા, મારે ડરકે દમ નહીં માર સકતા થા.

બઅદ આઠ દીનકે વો મઅશુકા મુજસે મુખાતીબ હુઇ કે હક્તઆલાને આદમીકો ઇનસા તકા જામા ઇનાયત કીયા હયે, કે ફટે ન મેલા હો, અગરચે પુરાને કપડેસે ઉસકી દમીયતમેં ફરક નહીં આતા પર ઝાહીરમેં બલકુલ્લાહક નઝરોંમે એતબાર નહીં પાતા; તોડે અશરફીકે સાથ લેકર ચૌક કે ચવરાહેપર યુસુફ સોદાગરકી દુકાનમેં જા ઓર કુ રકમ જવાહીરકી બેશ કીમત ઓર દોખીલઅતેં ઝર્દ બકેકીમોલ લે આ, ફકીર વહીં સવાર હોકર ઉસકી દુકાનમેં ગયા, દેખા તો એક જવાન શકીલ ઝઅફરાની જોડા પેહને ગદીપર બેઠા હયે, ઓર ઉસકા યે આલમ હયે કે એક આલમ દેખનેકે લીએ દુકાનસ ઝારતક ખડા હયે ? ફકીર કમાલ શોકસે નઝદીક જાકર સલામ અલેકુમ કરકે બેઠા ઓર જો ચીઝ મતલુબ થી તલબકી મેરી બાતચીત ઉસ શહેરકે બાશીદકો કીસી ન થી ઉસ જવાનને ગરમ જોશીસે કહા, જો સાહેબકો ચાહીએ સબ મૌજુદ હયે, લેકીન યે ફરમાઇએ કે કીસ મુલકસે આના ઓર ઇસ અજનબી શાહેરમેં રહેનેકા કયા બાએસ હયે! અગર ઇસ હકીકતસે મતલા કીજીએ તો મહેરબાનીસે બઇદ નહી. મેરે વહાં અપના અહવાલ ઝાહીર કરના મંજુર ન થા, કુછ બાત બનાકર ઓર જવાહીર પોશાક લેકર કીમત ઉસકી દેકર રૂખસત ચાહી, ઉસ જવાનને રૂખે ફીક હોકર કહા અય સાહેબ અગર તુમકો અયસાહી નાઆશાનાઇ કરની થી તો પેહલે દોસ્તી ઇતની ગરમીસે કરની કયા ઝુરૂર થી ! ભલે આદમ્યોંમેં સાહેબ સલામતકા બડા પાસ હોતા હયે, યે બાત ઇસ મઝેહ ઓર અંદાઝસે કહી બેઇખતીયાર દીલકો ભાઇ ઓર બેમુરવ્વત હોકર વહાંસે ઉઠના ઇનસાનીયતકે મુનાસીબ ન જાના; ઉસકી ખાતીર ફીર બેઠા ઓર બોલા, તુમ્હારા ફરમાના સર આંખોંપર, મેં હાઝીર હું, ઇતને કેહનેસે બહોત ખુશ હુવા હંસકર કેહના લગા કે અગર આજકે દીન ગરીબ ખાનેમેં કરમ કીજીએ તો તુમ્હારી બદોલત મજલીસ ખુશીકી જમાકર દો ચાર ઘડી દીલ બહેલાતે ઓર કુછ ખાતે પીનેકા શુગલ બાહમ બેઠકર કરે ! ફકીરને ઉસ પરીકો કભી અકેલા ન છોડા થા ઉસકી હનડાઇ યાદકરકર ચંદ દર ચંદ ઉઝર કીએ પર ઉસ જવાનને હરગીઝ નમાના આખીર વઅદા ઉન ચીઝોંકો પોંહચાકર મેરે ફીર આનેકા લેકર ઓર કસમ ખીલાકર રૂખસત દી મૈં દુકાનસે ઉઠકર જવા

હેર ખીસઅતેં ઉસ પરીકી ખીદમતમેં લાયા—ઉસને કીમત જવાહેરકી ઓર હકીકત જવાહીરકી પુછી ! મેને સારા અહવાલ ઓર મોલ તોલકા ઓર મેહમાનીકે બાઇસ હોનેકા કેહ સુનાયા. વો ફરમાંને લગી આદમકો અપના કોલકરાર પુરા કરના વાજીબ હૈ હમેં ખુદાકી નીગાહબાનીમેં છોડકર અપને વઅદેકો વફાકરો ઝયાફત કબુલ કરની સુન્નતે રસુલુલ્લાહકી હે તબ મૈંને કહા, મેરા દીલ ચાહતા નહીંકે તુમ્હેં અકેલા છોડકર જાઉં, ઓર હુકમ યું હોતા હમે, લાચાર જાતાહું, જબતક આઉંગા દીલ યહીં લગા રેહગા—યે કેહકર ફીર ઉસ જોહરીકી દુકાનપર ગયા. વો મોંઢેપર બેઠા મેરા ઇન્તેઝાર ખીંચ રહા થા, દેખતેહી બોલા, આયે મેહેરબાન, બડી રાહ દીખલાઇ; વહીં ઉઠકર મેરા હાથ પકડ લીયા ઓર ચલા—જાતે જાતે એક બાગમેં લેગયા, વો બડી બહારકા બાગ થા, હવઝ વ નહેરોંમે ફુવ્વારે છુટતે થે, મેવે તરેહ બતરેહકે ફલરહેથે, હરએક દરખ્ત મારે બોજકે ઝુક રહા થા, રંગ બરંગકે જાનવર ઉપર બેઠે ચેહ ચેહ કર રહે થે, ઓર હર મકાન આલીશાનમેં ફરશ સુથરા બીછા થા—વહાં ઉમે નહેર એક બંગલેમેં જાકર બેઠા. એકદમકે બઆદ આપ ઉઠકર ગુસલ ગયા, ફીર દુસરી પોશાક મઅકુલ પેહનકર આયા—મૈંને દેખકર કેહા, સુબહાનઅલ્લાહ ચશ્મે બદૂર સુનકર મુસકુરાયા ઓર બોલા મુનાસીબ યે હયે કે સાહેબભી અપના લીબાસ બદલ ડાલેં. ઉસકી ખાતીર મૈંનેભી દુસરે કપડે પેહને—ઉસ જવાનને બડી ટીપટાપસે તઅયારી ઝીયાફતકી કી ઓર સમાન ખુશીકા જયસા ચાહીયે વયસા મૌજુદ કીયા, ઓર ફકીરસે સોહબત બહોત ગરમકર મઝે મઝેકી બાતેં કરને લગા, ઇતનેમેં સાકી સુરાહી વ પ્યાલા બીલ્લોરકા લેકર હાઝીર હુવા ઓક ગઝક કઇ કીસમકી લાકર રખી, નમકદાન ચુન દીએ દૌર શરાબકા શુરુઅ હુવા જબ દોચાર જામકી નવબત પોહંચી ચાર લડકે અમરદ સાહેબ જમાલ ઝલફેંખોલે હુએ. મજલીસમેં આએ ગાને બજાને લગે, યે આલમ હુવા ઓર અયસા સમાં બંધા અગર તાનસન ઉસ ઘડી હોતા તો અપની તાન ભુલ જાતા—ઓર બાજુઆવરા સુનકર બાવલા હો જાતા; ઇસ મઝેમેં એક બારગીવો જવાન આંસું ભર લાયા, દોચાર કતરે બેઇખતીયાર નીકલ પડે ઓર ફકીરસે બોલા, અબ હમારી તુમ્હારી દોસ્તી જાની હુઇ, પસ દીલકા ભેદ દોસ્તોંસે છુપાના કીસુ મઝહબમેં દુરસ્ત નહીં એક બાત બે તકલ્લુફ આશનાઇકે ભરોંસે કહેતા હું, અગર હુકમ કરો તો અપની મઅશુકાકો બુલવાકર ઇસ મજલીસમેં તસલ્લી અપને દીલકી કરું ! ઉસકી જુદાઇસે જી નહીં લગતા—યે બાત ઇસને ઇશતીયાકસે કહી કે બગેર દેખે ભાલે ફકીરકા દીલભી મુશતાક હુવા, મૈંને કહા, મુઝે ખુશી દરકાર હયે ઇસ્સે ક્યા બેહતર દેર ન કીજે, સચ હયે મઅશુક બીન કુછ અચ્છા નહીં લગતા, ઉસ જવાનને ચીલવનકી તરફ ઇશારતકી વહીં એક ઓરત કાલી કલોટી ભુતનીસી જીસકે દેખનેસે ઇનસાન બે અજલ મરજાતે જવાનકે પાસ આન બેઠી ! ફકીર ઉસકે દેખનેસે ડર ગયા; દીલમેં કહા યહી બલા મઅશુકા ! અયસે જવાન પરીઝાદકી હયે, જીસકી ઇતની તઅરીફ ઓર ઇશતીયાક ઝાહેર કીયા—મૈં લાહોલ પડકર ચુપ હો રહા. ઇસી આલમમેં તીન દીન રાત મજલસ શરાબ ઓર રાગ રંગકી જમી રહી, ચવથી શબકો ગલબા નશે ઓર નીંદકા હુવા; મૈં ખ્વાબે ગફલતમેં બેઇખતીયાર સોગયા—જબ સુબ્હ હુઇ તો ઉસ જવાનને જગાયા, કઇ પ્યાલે ખુમાર શીકનીકે પીલાકર અપની મઅશુકાસે કહા, અબ ઝીયાદા તકલીફ મહેમાનકો દેની ખુબ નહીં.

દોનોં હાથ પકડકે ઉઠે મૈંને રૂખસ્ત માંગી, ખુશી બખુશી ઈજાઝતદી તબ મૈંને જલ્દ અપને કદીમી કપડે પેહનકર અપને ઘરકી રાહલી ઓર ઉસ પરીકી ખીદમતમેં હાઝીર હુવા, મગર અયસા ઈત્તિફાક કભુ ન હુવાથા કે ઉસે તનહા છોડકર શબ: બાશ કહીં હુવા; હું; ઈસ તીનદીનકી ગેર હાઝીરીમે નેહાયત ખીજલ હોકર ઉઝર કીયા ઓર કીસ્સા ઝીયાફતકા ઓર ઉસકે ન રૂખસ્ત કરનેકા સારા અરઝ કીયા વો એક દાના ઝમાનેકીથી, તબસ્સુમ કરકે બોલી, કયા મુઝાયકા અગર એક દોસ્તકી ખાતીર રેહના હુવા, હમને મઆફ કીયા, તેરી કયા તકસીર હયે, જબ આદમી કીસુકે ઘર જાતા હયે તબ ઉસકી મરઝીસે ફીર આતા હયે લેકીન યે મુફતકી મેહમાન્યાં ખા પીકર ચુપકે હો રહોગે, યા ઉસકા બદલાભી ઉતારોગે! અબ યે લાઝીમ હયે કે જાકર ઉસ સૌદાગર બચ્ચેકો અપને સાથ લે આવો, ઓર ઉસસે દુ ચંદ ઝીયાફત કરો ઓર ઈસ બાતકા કુછ અંદેશા નહીં, ખુદાકે કરમસે એકદમમેં સબ લવાઝેમે તય્યાર હોજાવેગા ઓર બખુબી મજલીસ ઝીયાફતકી રૌનક પાવેગી.

ફકીર મુવાફીક હુકમ કે જહુહરીકે પાસ ગયા ઓર કહા કે તુમ્હારા ફરમાના મૈં તો સર આંખોંસે બજાલાયા અબ તુમભી મેહેરબાનીકી રાહસે મેરી અરઝ કબુલ કરો. ઉસને કહા. જાનો દીલસે હાઝીર હું—તબ મેને કહા. અગર ઈસ બંદેકે ઘર તશરીફ લે ચલો, એન ગરીબનવાઝી હયે. ઉસ જવાનને બહોત ઉઝર ઓર હીલે કીએ પર મેંને પીછા ન છોડા જબતલક વો રાઝી હુવા, સાથહી સાથ ઉસકો અપને મકાનપર લે ચલા, લેકીન રાહમે યેહી ફીકર કરતાથા કે અગર આજ અપને તઈ મકદુર હોતા તો અયસી તવાઝેઅ કરતા કે યેભી ખુશ હોતા અબ મેં ઈસે લીએ જાતાહું દેખીએ કયા ઈત્તીફાક હોતા હયે—ઈસી હેઝ બેઝમેં ઘરકે નઝદીક પોહચા તો કયા દેખતા હું કે દરવાઝેપર ધુમધામ હો રહી હયે, ગલીયારીમેં જહાડુ દેકર છીડકાવ કીયાં હયે, યસાવલ ઓર અસાબરદાર ખડે હયે, મેં હેરાન હુવા લેકીન અપના ઘર જાનકર કદમ અંદર રખા દેખા તો તમામ હવેલીમે ફરસે મુકલ્લેફ લાયક હર મકાનકે જાબજા બીછા હયે ઓર મસનદેં લગી હયે! પાનદાન ગુલાબપાશ, પાકતરદાન, પીકદાન, ચંગેરે નરગીસદાન કરીનેસે ધરે હયેં, તાકોપર સંતરે કેવડે નારંગીઆ ઓર ગુલાબીયાં રંગ બરંગકી ચુની હયે એક તરફ રંગ આમેઝ અબરકી ટટીઓંમે ચીરાગોંકી બહાર હયે, એક તરફ જાડ ઓર સર્વ કંવલકે રોશન હયે ઓર તમામ દાલાન ઓર શાહનશીનીયોંમે તીલાઈ શમઅદાનો પર કાફુરી શમએ ચડી હયે ઓર જડાવ ફાનુસેં ઉપર ધરી હયે; સબ આદમી અપને અપને ઓહદોંપર મુસતઈદ હયે, બાવરચીખા-નેમેં દેગે ખનખના રહી હયે—આબદારખાનેકી વયસીહી તયારી હયે, કોરી કોરી ઠીલયાં રૂપેકી ઘડોંચીયોંપર સાફીયોંસે બંધી ઓર બીલ્લોરોંસે ઢકી રખ્ખી હયે, આગે ચોકીપર ડોંગે કટોરે મઆ થાલી સરપોશ ધરેબઈકે આબખોરે લગ રહે હયે, ઓર શોરેકી સુરા-હીયાં હીલ રહી હયેં.

ગરઝ સબ અસબાબ બાદશાહના મોજુદ હયે; ઓર કંચનયા ભાંડભંગતીએ કલાવત કવ્વાલ અચ્છી પોશક પેહને સાઝકે સુર મીલાએ હાઝીર હયે, ફકીરને ઉસ જવા-નકો લે જાકર મસનદપર બીઠાયા. ઓર દીલમેં હેરાનથા કે યા ઈલાહી, ઈતને અરસેમેં યે સબ તય્યારી કયુંકર હુઈ! હર તરફ દેખતા ફીરતા થા, લેકીન ઉસ પરીકા નશાન કહીં ન પાયા—ઈસી જુસ્તોજુમેં એક મરતબા બાવરચીખાનેકી તરફ જા નીકલા, દેખતા હું તો વો નાઝનીન એક મકાનમેં ગલેમેં કુરતી, પાવમેં તહે પોશી, સરપર સુફીદ રુમાલી ઓઢે હુએ સાદી પુશાકે બીન ગેહને પાતે પેહની બેઠી હયે.

બૈત.

નહીં મોરતાજ ઝેવરકા, જીસે ખુબી ખુદાને દી',
કે જયસે ખુશનુમા લગતા હયે, દેખો ચાંદ બીન ગેહને

ખબરગીરીમેં ઝીયાફતકી લગ રહી હએ, ઓર તાકીદ હરએક ખાનેકી કર રહી હયે કે ખબરદાર બામઝાહો ઓર આબો નમક ખુબ ખાસ દુરસ્ત રહે; ઈસ મેહનતસે વો ગુલાબસા બદન સારા પસીને પસીને હો રહા હયે. મૈં પાસ જાકર તસદદુક હુવા ઓર ઉસ શઉરો લીયાકતકો સરાહકર દોઆંએં દેને લગા—યે ખુશામદ સુનકર તીવરી ચડાકર બોલી આદમીસે અયસે અયસે કામ હોતે હયે કે ફરીશ્તેકી મજાલ નહીં, મેંને અયેસા કોનસા કામ કીયા હયે જો તુ ઈતના હેરાન હો રહા હયે ? પસ બહોત બાતે બનાની મુઝે ખુશ નહી આતી, ભલા કહે તો યે કઓન આદમીયત હયે કે મેહમાનનો એકેલા બીઠાકર ઈધર ઉધર પડે ફીરતેહો ! વો અપને જીમેં કયા કેહતા હોગા, જલ્દ જા મજલીસમેં બૈઠકર મેહેમાનકી ખાતીરદારી કર, ઓર ઉસકી મઅશુકાકોભી બુલાકર ઉસકે પાસ બીઠલા. ફકીર વહી ઉસ જવાનકે પાસ ગયા ઓર ગરમ જોશી કરને લગા—કતનેમેં દો ગુલામ સાહેબ જમાલ સુરાહી ઓર જામ જડાવ હાથમેં લીએ રૂબરૂ આયે શરાબ પીલાને લગે—ઈતનેમેં મેંને ઉસ જવાનસે કહા મૈ સબ તરહ મુખલીસહું ઓર ખાદીમહું, બેહકર યે હૈં કેવો સાહેબ જમાલ કે જીસકે તરફ દીલ સાહેબકા માયલ હયે તશરીફ લાવે તો બડી બાત હયે, અગર ફરમાઓ તો આદમી બુલાનેકે ખાતીર જાવે! યે સુનતેહી ખુશ હોકર બોલા બહોત અચ્છા ઈસ વક્ત તુમને મેરી દીલકી બાત કહી, મૈને એક ખ્વાજેકો ભેજા, જબ આધી રાત ગઇ તો વો ચુડેલ એક ખાસે ચૌડોલપર સવાર હોકર બલાએ નાગહાનીસી આ પોહંચી, ફકીરને લાચાર ખાતીરસે મેહમાનકી ઈસતીકબાલ કરકર નેહાયત તપાકસે બરાબર હસ ઉસ જવાનકે લા બીઠાયા જવાન ઉસકે દેખતેહી અયસા ખુશ હુવા કે જયસી દુનયાકી ન્યામત મીલા ! વો ભુતનીભી ઉસ જવાન પરીઝાદકે ગલે લપટ ગઈ! સચ મુચ યે તમાશા હુવા, જયેસે ચૌધવી રાતકે ચાંદકો ગેહન લગતા હયે ! જીતને મજલીસમેં આદમી થે અપને અપની ઉંગલીયાં દાતોંસે દાબને લગે કે કયા કોઇ બલા ઈસ જવાનપર મુસલ્લત હુઈ; સબકી નીગાહ ઉસી તરફ થી, તમામ મજલીસકા ભુલકર ઉસકા તમાશા દેખને લગે—એક શખ્સ કીનારેસે બોલા યારો ઈશ્કકર દીખાવેં લૈલીકો મજનું કી આંખોસે દેખો ! સબોને કહા અમન્ના થહી બાત હયે. યે ફકીર બમુજીબ હુકમકે મેહમાનદારીમેં હાઝીર થા હરચંદ જવાન હમ પ્યાલા હમ નીવાલા હોનેકો મુજીઝ હોતા થા પર મેં હરગીઝ ઉસ પરીકે ખોફકે મારે અપના દીલ ખાને પીને યા સૈર તમાશેકી તરફ રૂજુઅ ન કરતા થા ઓર ઉઝર મેહમાનદારીકા કરકે ઉસકે શામીલ ન હોતા—ઈસી કેફીયતસે તીન શબાના રોઝ ગુઝરે, ચૌથી રાત વો જવાન નેહાયત જોશીશસે મુઝે બુલાકર કેહને લગા અબ હમભી રૂખસત હોગે; તુમ્હારી ખાતીર અપના સબ કારોબાર છોડ છોડકર તીનદીનસે તુમ્હારી ખીદમતમેં હાઝીર હયે; તુમભી તો એકદમ હમારે પાસ બૈઠકર હમારા દીલ ખુશ કરો. મૈંને અપને જીમેં ખ્યાલ કીયા, અગર ઇસકા ઇસ વક્ત કેહના નહીં માનતા તો આ ઝુરદા હોગા, પસ ન હએ દોસ્ત ઓર મેહમાનકી ખાતીર રખની ઝુરૂર હયે, તબ યે કહા સાહેબકા હુકમ બજા લાના મનઝુર હયે કે "અલઅમરો ફોકુલ અદબ" સુનતેહી મુઝકો ઉસ જવાનને [illegible] લબાલેબ દીયા ઔર મૈને પી લીયા—ફીર તો અયસા બેહમ તૌર [illegible] કે [illegible]

દેરમેં સબ આદમી મજલીસકે ફૈરી હોકર બે ખબર હોગએ ઓર મેંભી બેહોશ હો ગયા ! જબ સુબોહ હુઈ ઓર આફતાબ દોનેઝે બુલંદ હુવા તબ મેરી આંખ ખુલી તો દેખા મૈંને કે નવો તયારી હયે: નવો મજલીસ હયે; નવો પરી, ફક્ત ખાલી હવેલી પડી હયે ! મગર એક કોનેમે કમ્મલ લીપટા હુવા ધરા હયે, જો ઉસકો ખોલકર દેખા તો વો જવાન ઓર ઉસકી રંડી દોનોં સરકટે પડે હયે, યે હાલત દેખનેકી હવાસ જાતે રહે, અકલ કુછ કામ નહીં કરતી કે યે કયા હુવા, હયેરાનીસે હરતરફ તક રહા થા, ઇતનેમેં એક ખ્વાજા સરા જીસે ઝીયાફતકે કામકાજમેં દેખા થા નઝર પડા—ફકીરકો ઉસકે દેખનેસે કુછ તસલ્લી હુઈ અહવાલ ઇસ વારેદાતકા પુછા ! ઉસને જવાબ દીયા, તુજે ઇસ બાતકી તહકીક કરનેસે કયા હાસીલ જો તુ પુછતા હૈ મૈંનેભી અપને દીલમેં ગૌર કી કે સચ તુ કેહતા હયે; ફીર એક ઝરા તઅમ્મુલ કરકે મે બોલા ખેર ન કેહો; ભલા યે તો બતાઓ વો મઅશુકા કીસ મકાનમે હયે ? તબ ઉસને કહા અલબત્તા જો મે જાનતાહું સો કેહ દુંગા લેકીન તુજસા આદમી અકલમંદ બેમરઝી હઝુરકી દો દીનકી દોસ્તીપર બે મહાબા બે તકલ્લુફ હોકર સોહબત મે નૌશીકી બાહમ ગરમ કરે યે કયા મઅની રખતા હય

ફકીર અપની ઇસ હરકત ઓર ઉસકી નસીહતસે બહોત નાદીમ હુવાં, સીવા ઇસ બાતકે ઝબાનસે કુછ ન નીકલા; ફીલહકીકત અબ તો તકસીર હુઇ મઆફ કીજએ, બારે મહેલીને મેહેરબાન હોકર ઉસ પરીકે મકાનકા નશાન બતાયા ઓર મુજે રૂખસત કીયા આપ ઉન દોનોં ઝખ્મીયોંકે ગાડને દાબનેકી ફીકરમેં રહા મૈં તોહમતસે ઉસ ફસાદકી અલગ હુવા ઓર ઇશત્યાકમેં ઉસ પરીકે મીલનેકે લીએ ઘબરાયા હુવા ગીરતા પડતા ઢુંડતાં શામકે વક્ત ઉસ કુચેમેં ઉસીપતેપર જા પોહચા ઓર નઝદીક દરવાઝેકે એક ગોશેમેં સારીરાત તડપતે કટી, કીસુકી આમદોરફતકી આહટ નમીલી ઓર કોઇ અહવાલ પુરસાં મેરા ન હુવા ઉસી બેકસીકી હાલતમેં સુબોહ હોગઇ, જબ સુરજ નીકલા ઉસ મકાનકે બાલા ખાનેકી એક ખીડકીસે વો મહરૂ મેરી તરફ દેખને લગી, ઉસવક્ત આલમ ખુશીકા જો મુજપર ગુઝરા દીલહી જાનતા હયે શુકર ખુદાકા કીયા ઇતનેમેં એક ખ્વાજેને મેરે-પાસ આકર કહાઇસ મસજીદમેં જાકર બૈઠ શાયદ તેરી મતલબ ઇસજગેહ બર આવે ઓર અપને દીલકી મુરાદ પાવે ફકીર ફરમાનેસે ઉસકે વહાંસે ઉઠકર ઉસી મસજીદમેં જા રહા લેકીન આંખેં દરવાઝુકી તરફ લગ રહી થીં કે દેખએ પરદએ ગૈબસે કયા ઝાહીર હોતા હયે ! તમામ દીન જયસે રોઝાદાર શામહોનેકા ઇનતેઝાર ખીંચતા હયે મૈંનેભી વો રોઝ વયેસીહી બેકરાદીમેં કાટા—યારે જીસ તીસ તરહસે શામ હુઇ ઓર દીન પહાડસા છાતી-પરસે ટલા. એકબારગી વહી ખ્વાજાસરા જીન્ને ઉસ પરીકે મકાનકા પતા દીયા થા મસજીદમેં આયા, બઅદ ફરાઝત નમાઝ મગરીબકે મેરે પાસ આકર ઉસ સરીકને કે સબ રાઝોનીયાઝકા મહરમ થા નેહાયત તસલ્લી દેકર હાથ પકડલીયા ઓર અપને સાથ લે ચલારફતારફતા એક બગીચેમેં મુજે બીઠાકર કહા યહાં રહો જબતક તુમ્હારી અરઝુ બર આવે, આપ રૂખસત હોકર શાયદ મેરી હકીકત હઝુરમેં કેહને ગયા મૈ ઉસ બાગકે ફુલોંકી બહાર ઓર ચાંદનીકા આલમ ઓર હોઝ નહેરોંમે ફુવ્વારે સાવન ભાદોંકે ઉછલનેકા તમાશા દેખ રહાથા લેકીન જબ ફુલોંકો દેખતા તબ ઉસ ગુલબદનકા ખ્યાલ આતા; જબ ચાંદપર નઝર પડતી તબ ઉસમેં હરમ્રાં સુખડા યાદ કરતા, યે સબ બહાર ઉસકે બગૈર મેરી આખોંમેં

બાર થી, બારે ખુદાને ઉસકે દીલકો મેહરબાન કીયા એક દમકો બઅદ વો પરી દરવાઝેસે જએમે ચવધવી રાતકા ચાંદ બનાવ કીએ ગલેમેં લીશવાઝ બાદલેકી સંજાફ મેતીયોંકી દર દામન ટકા હુવા સરપર ઓડની જીસમેં આંચલ પલ્લો લહેર ગોખરૂ લગા હુવા, સરસે પાંવતક મોત્યોંમે જડીચીશપર આકર ખડી હુઈ—ઉસકે આનેસે તારો તાઝગી કે નએ સરસે ઉસ બાગકો ઓર ઇસ ફકીરકે દીલકો હોગઇ એકદમ ઇવર ઉગર સૈર કર શાહનશી-નમેં મુગરરફ મસનદપર તક્યા લગા બૈઠી મં દાકર પરવાનેકી તરહ જયસે શમ્અકે ગીર્દ ફીરતા હયે તસદ્દુક હુવા ઓર ગુલામકે માનીદ દોનોં હાથ જોડકર ખડા હુવા, ઇસમેં વો ખ્વાજા મેરી ખાતીર બતોર સીફારીશકે અરઝ કરને લગા મૈંને ઉસ મહેલીસે કહા બંદા ગુનાહગાર તકસીર વાર હયે જો કુછ સઝા મેરે લાયક ઠેરે સો હો—વો પરી અઝબસકે નાખુશથી બઅદ દીમાગીસે બોલી કે અબ ઇસકે હકમેં યહી ભલા હયે કે સૌ તોડે અશર-ફીકે લેવે. અપના અસબાબ દુરસ્ત કરકે વતનકો સીધારે. મૈં યે બાત સુનતેહી કાઠ હોયગા ઓર સુખ ગયા કે અગર કોઈ મેરે બદનકો કાટે તો એક બુંદ લહુકી ન નીકલે ઓર તમામ દુનયા આંખોંકે આગે અંધેરી લગસ લગી ઓર એક આહ ના મુરાદીકી બેઇખ-ત્યાર જીગરસે નીકલી આંસુભી ટપકને લગે, સીવા ખુદાકે ઉસ વક્ત કીસુકી તવકકો ન રહી માયુસ મહઝ હોકર ઇતના બોલા કે ભલા ટુક અપને દીલમેં ગૈર ફરમાઇએ, અગર મુજ કમ નસીબકો દુનયાકી લાલચ હોતી તો અપના જાનો માલ હુઝુરમેં ન ખોતા કયા એક બારશું હક ખીદમત ગુઝારી ઓર જાન નીસારીકા આલમસે ઉઠ ગયા જો મુજસે કમબખ-તપર ઇતની બેહેમરી ફરમાઈ ! ખૈર અબ મેરે તઇંભી ઝીંદગીસે કુછ કામ નહીં, મઅશુ-કોંકી બે વફાઇમે બેચારે આશકે નીમજાનકા નીભા નહીં હોતા. યે સુનકર તીખી હો તીવરી ચડાકર ખફગીસે બોલી ચેખુશ કે આપ હમારે આશક હયે !

મીસરા.

મેંઢકીકાભી ગુકામ હુવા,

અબ બેવકુફ અપને હોસલેસે ઝીયાદા બાતેં બનાની ખ્યાલે ખામ હયે છોટા મુંહ બડી બાત બસ ચુપ રેહ યે નકમ્મી બાતચીત મતકર અગર કીસી ઓ ને યે હરકત બેમઅનીકી હોતી પરવરદીગાર કીસુ, ઉસકી બોટયાં કટવા ચીલોંકો બાટતી પર કયાં કરૂં તેરી ખીદમત યાદ આતી હયે. અબ ઇસીમેં ભલાઈ હયે કે અપની રાહલે. તેરી કીસમતકા દાના પાની હમારી સરકારમેં યહીં તલક થા. ફીર મેને રોતે બીસોરતે કહા અગર મેરી તકદીરમે યે લીખા હયે કે અપને દીલકે મકસદકો ન પોંહચુ ઓર જંગલ પહાડમેં સરટ-કરતા ફીરૂં તો લાચાર હું, ઇસ બાતસેભી દીકહો કેહને લગી મેરે તઇ યે ફુસાંડે ચોચલે ઓર રમુઝકી બાત પસંદ નહીં આતી, ઇસ ઇશારેકી ગુફતગો કે જો લાયકહો ઉસસે જાકર કર, ફીર ઉસી ખફગીકે આલમમે ઉઠકર અપને દોલત ખાનેકો ચલી. મૈંને બહોતેરા સરપટકા, મુતવજ્જા ન હુઇ લાચાર મૈં ભી ઉસ મકાનસે ઉદાસ ઓર નાઉમ્મેદ હોકર નીકલા- ગરઝ ચાલીસ દીનતક યહી નવબત રહી જબ શહેરકી કુચા ગરદીસે ઉકતાતા જંગલમેં નીકલ જાતા; જબ વહાંસે ઘબરાતા ફીર શહેરકી ગલયોંમેં દીવાનાસા આતા ન દીનકો ખાતા, ન રાતકો સોતા જયસે ધોબીકા કુત્તા ન ઘરકા ન ઘાટકા ઝીંદગી ઇનસાનકી ખાને પીનેસે હયે, આદમી અનાજકા કીડા હયે, તાકત બદનમેં સુતલકે

ન રહી બેતાબ હોકર ઉસી મસજીદકી દીવારકે તલે જાપડા કે એક રોઝ વહી ખ્વાજાસરા જુમેઅકી નમાઝ પડને આયા મેરે પાસસે હોકર ચલા, મૈં શેર આહેસ્તા ના તાકતીસે પડ રહા થા,

બૈત.

ઈસ દર્દ દીલસે મૌત હો યા દીલકો તાબ હો,
કીસમતમેં જો લીખા હયે ઈલાહી શીતાબ હો.

અગરચે હાઝીરમેં સુરત મેરી બીલકુલ તબદીલ હો ગઈ થી, ચેહેરેકી યે શકલ બની થી કે જીસને મુજે પેહલે દેખા થા વોભી નહીં પેહછાન સકતા કે યે વહી આદમી હયે. લેકીન વો મહેલી આવાઝ દર્દકી સુનકર મુતવજ્જા હુવા, મેરે તઈ બગૌર દેખકર અફસોસ કીયા ઓર શફકતસે મુખાતીબ હુવા કે આખીર યે હાલત અપની પોંહચાઈ? મૈંને કહા અબ તો જો હુવા સો હુવા માલસેભી હાઝીર થા જાનભી તસદદુકી, ખુશી યુંહી હુઈ તો ક્યા કરૂં.

યે સુનકર એક ખીદમતગાર મેરે પાસ છોડકર મસજીદમે ગયા નમાઝ ઓર ખુતબેસે ફરાગત કરકર જબ બાહેર નીકલા ફકીરકો એક મીયાનેમે ડાલકર અપને સાથ ખીદમતમે ઉસ પરી બેપરવાકે બાહેર બીઠાયા, અગરચે મેરી રૂહ કુછ બાકી ન રહીથી પર મુદ્દત તલક શબો રોઝ ઉસ પરીકે પાસ રેહનેકા ઈત્તેફાક હુવા થા જાન બુજકર બેગાની હોકર બોજેસે પુછને લગી, યે કોન હયે? ઉસ મરદે આદમીને કહા યે વહો કમબખ્ત બદનસીબ હયે જો હુઝુરકી ખફગી ઓર અતાબમેં પડા થા, ઉસી સબબસે ઈસકી યે સુરત બની હયે ઈશ્કકી આગસે જલા જાતા હયે પર વો દુની ભડકતી હયે, કુછ ફાયદા નહીં હોતા, અલાવા અપની તકસીરકી ખીજાલતસે મુવા જાતા હયે. પરીને ઠઠોલીસે ફરમાયા ક્યું ઝુટ બગતા હયે, બહોત દીન હુએ ઉસકી ખબર વતન પોંહચનેકી મુજે ખબરદારોંને દી હયે વલ્લાહ આલમ યે કોન હયે ઓર તુ કીસકા ઝીકર કરતા હયે? ઉસદમ ખ્વાજાસરાને હાથ જોડકર ઈતલીમાસ કીયા, અગર જાનકી અમાન પાઉં તો અરઝ કરૂં ફરમાયા કહે તેરી જાન તુજે બખશી, ખ્વાજા બોલા આપકી ઝાત કદરદાનકે વાસ્તે ખુદાકે ચીલમન દરમીયાનસે ઉઠવાકર પેહછાનીએ ઓર ઉસકી બેકસીકી હાલપર રહમ કીજીએ નાહક શનાસી ખુબ નહીં અબ ઈસકે અહવાલપર જો કુછ તરસ ખાઈએ બજા હયે ઓર જાએ સવાબ હયે. આગે હદ્દે અદબ જો મીઝાજે મુબારકમેં આવે વહી બેહતર હયે.

ઈતને કેહનેપર મુસકુરાકર ફરમાયા ભલા કોઈ હો ઈસે દારૂશફામેં રખો, જબ ભલા ચંગા હોગા તબ ઈસકે અહવાલકી પુરસીશ કી જાવેગી. ખ્વાજેને કહા અગર અપને દસ્તે મુબારકસે ગુલાબ ઈસપર છીડકીએ ઓર ઝબાનસે કુછ ફરમાઈએ તો ઉસકો અપને જીનેકા બરોસા બંધે, ના ઉમ્મીદી બુરી ચીઝ હયે, દુન્યા બઉમ્મીદ પર કાયમ હયે ઈસપરભી ઉસ પરીને કુછ ન કહા. યે સવાલો જવાબ સુનકર મૈંભી અપને જીસે ઉકતા રહા થા બેધડક બોલ ઉઠા કે ઈસ તોરકી ઝીંદગીકો દીલ નહીં ચાહતા પાંવ તો ગોરમે લટકા ચુકા હું એક રોઝ મરના હયે ઓર ઈલાજ મેરા બાદશાહઝાદીકે હાથમેં હયે કરે યા ન કરે વો જાને, બારે મુકલ્લેબુલ કુલુબને ઉસ સંગ દીલકે દીલકો નરમ કીયા મેહેરબાન હોકર ફરમાયા જલ્દ બાદશાહી હકીમોંકો હાઝીર કરો—વહી તબીબ આકર જમઅ હુએ, નબઝો કારૂરા દેખકર

બહોત ગોરકી આખીરશ તશખીસમેં ઠેરા કે યે શખ્સ કહાં આશક હુવા હયે સીવા વસ્લે માશુકકે ઇસકા કુછ ઇલાજ નહીં જીસ વક્ત વો મીલે યે સેહત પાવે જબ હકીમોકીબાતાંની યહી મરઝ મેરા સાબીત હુવા તો હુકમ કીયાકે ઇસ જવાનકી હમ્મામમે લે જાઓ નહીં લાકર ખાસી પોશાક પેહનકર હુઝુરમે લે આવો વહી મુઝે બાહેર લે ગએ હમ્માામ કરવા અચ્છે કપડે પહેના ખીદમતમે પરીકી હાઝીર કીયા—તબ વો નઝાનીન તપાકસે બોલી તુને મુજે બેડે બીઠાએ નાહક બદનામ ઓર રૂસવા કીયા અબ ઓર ક્યા કીયા ચાહતા હયે જો તેરે દીલમેં હયે સો સાફ સાફ બયાન કર.

યા ફુકરા મેરા ઉસ વક્ત યે આલમ હુવા કે શાદીએ માર્ગ હો જાઉં ખુશીકે મારે અયસા ફુલાકે જામેમેં ન સમાતા થા ઓર સુરત શીકલ બદલ ગઈ, શુકર ખુદાકા કીયા ઓર ઉસસે કહા ઇસિ દમ સારી હકીમી આપપર ખતમ હુઈ કે મુજસે મુરદેકો એક બાતમે ઝીંદા કીયા, દેખો તો ઉસ વક્તસે ઇસ વક્તક મેરે અહવાલમે કયા ફરક હો ગયા, યે કેહકર તીન બાર ગીર્દ ફીરા ઓર સામને આકર ખડા હુવા ઓર કહા હુઝુરસે યું હુકમ હોતા હયે કે જો તેરે જીમે હો સો કેહ, બંદેકો હફ્ત અકલીમકી સલતનતસે ઝયાદા યે હયે કે ગરીબ નવાઝી કરકર ઇસ આજીઝકો કુબુલ કીજીએ ઓર અપની કદમબોસીસે સરફરાઝી દીજીએ ! એક લમ્હા તો સુનકર ગોતેમે ગઇ ફીર ફુન આંખોંસે દેખકર કહા બેડો તુમને ખીદમત ઓર વફાદારી અયસીહી કી હયે જો કુછ કહો સો બહોત હયે ઓર અપનેભી દીલપર નકશ હયે, ખેર હમને કુબુલ કીયા.

ઉસી દીન અચ્છી સાઅત શુભ લગનમેં ચુપકે ચુપકે કાઝીને નીકાહ પડ દીયા બઅદ ઇતની મેહનત ઓર આફતકે ખુદાને યે દીન દીખાયા કે મૈંને અપને દીલકા મુદ્દોઆ પાયા, લેકીન જયસી દીલમેં આરઝુ ઉસ પરીસે હમ બીસતર હોનેકી થી વૈસીહી જીમે એકલી ઉસ વારેદાત અજીબકે મચાલુમ કરનેકી થી. કે આજતક મેંને કુછ ન સમજા કે યે પરી કોન હયે ઓર વો હબશી સાંવલા સજીલા જીસને એક પુરઝે કાગઝપર ઇતની અશરફીયોંકે બદરે મેરે હવાલે કીએ સો કોન થા ઓર તઆરી ઝયાફતકી બાદશાહોંકે લાયક એક પેહરમેં કયું કર હુઇ ઓર વો દોનોં બેગુનાહ ઉસ મજલીસમે મારે ગએ ઓર સબબ ખફગી ઓર બે મુરવ્વતતીકા બાવજુદ ખીદમત ગુઝારી ઓર નાઝ બરદારીકે મુજપર કયા હુવા ઓર ફીર એક બારગી આજીઝકો યું સર બુલંદ કીયા—ગરઝ ઇસી વાસ્તે બઅદ રસમો રૂસુમાત અકદકે આઠ દીન તક બા વસ્ફ ઇશતીયાકકે કસ્દ મુબાશેરતકાં ન કીયા, રાતભ સાથ સોતા દીનકો યુંહી ઉઠ ખડા હોતા.

એક દીન ગુસલ કરનેકે લીએ મૈંને ખ્વાસકો કહા કે થોડા પાની ગરમ કર દેતો નહાઉં મલેકા મુસકુરાકર બોલી, કીસ બીરતેપર તત્તાપાની મેં ખામોશ હો રહા લેકીન વો પરી મેરી હરકતસે હેરાન હુઈ બલકે ચેહરેપર આસાર ખફગીકે નમુદ હુએ યહાં તલક કે એક રોઝ બોલી તુમભી અજબ આદમી હો યા ઇતને ગરમ યા અયસે ઠંડે ઇસકો કયા કેહને હયે, અગર તુમમેં કુવ્વત ન થી તો કયું અયસી કચ્ચી હવસ પકાઇ ? ઉસ વકત મૈંને બેધડક હોકર કહા અય જાની મુનસફી શરત હયે આદમીકો ચાહીએ કે ઇનસાફસે ન ચુકે બોલી અબ કયા ઇનસાફ રેહગયા હયે જો કુછ હોના થા સો હોચુકા ! ફકીરને કહા વાકઇ બડી આરઝુ ઓર મુરાદ મેરી યહી થી સો મુઝે મીલી, લેકીન દીલ

મેરા દર્દદહેમેં હયે ઓર દો દીલમેં આપહીકી ખાતીર પરેશાન રેહતી હયે ઉસ્સે કુછ હો નહીં સકતા, ઇનસાનીયતસે ખારીજ હો જાતા હયે, મૈંને અપને દીલમેં યે કૌલ કયા થા કે બઅદ ઇસ નીકાહકે ઐન દીલકી શાદી હયે બાઝી બાતેં જો ખ્યાલમેં નહી આતી ઓર નહી ખુલતી હુઝુરમેં પુછુંગા કે ઝબાને મુબારકસે ઇસકા બયાન સુનુ, તો જીકો ત-સકીન હો. ઉસ પરીને ચીંજ બજબી હોકર કહાં કયા ખુબ અભીસે ભુલ ગએ યાદ કરો બારહા હમને કહા હયે કે હમારે કામમે હરગીઝ દખલ ન કીજે ઓર કીસી બાતકે મોઅતકીઝ ન હુજયે, ખીલાફ મઅમુલ યે બેઅદબી કરની કયા લાઝીમ હયે ! ફકીરને હંસકર કહા જયસી ઓર બેઅદબ્યાં મઆફ કરનેકા હુકમ હયે એક યેભી સહી. વો પરી નઝર બદલ કર તેમેં આકર આગકા બગોલા બન ગઈ ઓરે બોલી અબ તો બહોત સર ચઢા જા અપના કામ કર, ઈન બાતોંસે તુજે કયા ફાયદા હોગા ! મૈંને કહા દુનયામેં અપને બદનકી શરમ સબસે ઝયાદ હોતી હયે, લૈકીન એક દુસરેકા વાકીફગાર હોતા હયે પસ જબ અયસી ચીઝ દીલ પર રવા રખી તો ઓર કૌનસા ભેદ છુપાનેકે લાયક હયે.

મેરે ઇસ યત્ઝકો વો પરી વકુફસે દરયાફતકર કેહને લગી યે બાત સચ હયે પર જીમેં યે સોચ આતા હયે કે અગર મુજ નીગોડીકા રાઝ ફાશ હોતો બડી કયામત મચે! મૈં બોલા યે કયા મઝકુર હયે, બંદેકી તરફસે યે ખ્યાલ દીલમેં ન લાવ ઓર ખુશીસે સારી કૈફીયત જો બીતી હયે ફરમાવ હરગીઝ મૈં દીલસે ઝબાંતક ન લાઉંગા કીસુકે કાન પડના કયા ઇમકાન હયે. જબ ઉસને દેખા કે અબ સીવા કહેનેકે ઇસ અઝીઝસે છુટકા નહી લાચાર હોકર બોલી, ઇન બાતોંકે કેહનેમેં બહોતસી ખરાબ્યાં હયેં તુ ખ્વાહ ન ખ્વાહ દરપે હવા ઔર તેરી ખાતીર અઝીઝ હયે ઈસ લીએ અપની સર ગુઝીસ્ત બયાન કરતી હું, તુજેભી ઉસકા પોશીદા રખના ઝરૂર હયે ખબર શરત ગરઝ બહોતસી તાકીદ કરકર કેહને લગી કે મૈં બદબખ્ત મુલ્ક દમીસ્કકે સુલતાનકી બેટી હું ઓર વો સલાતી-નોંસે બડા બાદશાહ હયે, સીવા મેરે કોઇ લડકાબાલા ઉસકે યહાં નહી હુવા; જીસ દીનસે મૈં પૈદા હુઇ માં બાપકે સાએમેં નાઝો નેઅમત ઓર ખુશી ખુરમીસે પલી—જબ હોશ આયા તબસે અપને દીલકો ખુબ સુરતોં ઓર નાઝનીનોંકે સાથ લગાયા. ચુનાચે સુથરી સુથરી પરીઝાદ હમ જોલી ઉમરાઝાદયાં મુસાહેબતમેં ઓર અચ્છી અચ્છી કુબુલ સુરત હમ ઉપર ખ્વાસેં સહેલીયાં ખીદમતમેં રેહતી થી. તમાશા નાચ ઓર રાગરંગકા હમેશા દેખા કરતી—દુન્યાકે ભલે બુરેસે કેછ સરોકા નથા, અપને બેફીકરીકે આલમકો દેખકર સીવા ખુદાકે શુકરકે કુછ મુહસે નહીં નીકલતા થા.

ઈત્તેફાકન તબીઅત ખુદબખુદ અયસી બેમઝા હુઈ કે ન મુસાહેબત કીસુકી ભાવે ન મજલીસ ખુશીકી ખુશ આવે, સૌદાઇસા મીઝાજ હોગયા, દીલ ઉદાસ ઓર હૈરાન, ન કીસુકી સુરત અચ્છી લગે, ન બાત કેહને સુનનેકો જી ચાહે, મેરી યે હાલત દેખકર દાઇદદા સબકો સબ મુતફક્કીર હુઈ ઓર કદમ પર ગીરને લગી, યે ખ્વાજા સરા નમક હલાલ કદીમસે મેરા મહરમ ઓર હમરાઝ હયે, ઇસ્સે કોઇ બાત મકફી નહી, મેરી વહ-શત દેખકર બોલા, અગર પાદશાહ ઝાદી થોડાસા શરબત વરકુલ ખ્યાલકા નૌશજાં ફરમાવે તો અગલબ હયે કે તબીઅત બહાલ હોજાવે ઓર ફરહત મીઝાજમેં આવે. ઉસકે ઈસ તરેહકે કેહનેસે મુજેભી શોક હુવા તબ મૈં ફરમાયા જલ્દ હાઝીરકર. બેનલી બા-

હેર ગયા એક સુરાહી ઉસી શરબતકી તકલ્લુફસે બના બરફમેં લગા લડકેકે હાથ લીવાકર આયા મૈંને પીયા, જો કુછ ફાયદા બયાન કીયા થા વેસાહી દેખા—ઉસ વકત ઉસ ખીદમતકે ઇનનામમેં એક ભારી ખીલઅત ખોજેકો ઇનાયતકી ઓર હુકમ કીયા કે એક સુરાહી હમેશા બીલાનાગા ઇસી વકત હાઝીર કયા કર. ઉસ દીનસે યે મુકરર હુવા કે ખ્વાજા સરા સુરાહી ઉસી છોકરેકે હાથ લીવા લાવે ઓર બંદી પી જાવે—જબ ઉસકા નસા તુલુ હોતા તો ઉસકી લહેરેમેં ઉસ લડકેસે ઠઠા મઝાખ કરકર દીલ બહેલાતી થી. વોભી જબ ઢીટ હુવા તબ અચ્છી અચ્છી મીઠી મીઠી બાતે કરને લગા, ઓર અંચએકી નકલે લાને બલકે આહ ઓહભી ભરને ઓર સીસકીયાં લેને સુરત તો ઉસકી તરહદાર લાયક દેખનેકે થી, બેઇખત્યાર જી ચાહને લગા મૈં દીલકે શૌકસે ઓર અઠખેલ્યોંકે ઝૌકસે હરરોઝ ઇનઆમ બખ્શીસ દેને લગી, પર વો કમબખ્ત વૈસેહી કપડોંસે જયસે હમેશા પેહેને રેહતા થા હુઝુરમે આતા, બલકે વો લીબાસભી મૈલા કુચ્છલા હો જાતા થા.

એક દીન મેંને પુછા તુજે સરકારસે ઇતના કુછ મીલા પર તુને અપની સુરત વયસીકી વયશીહી પરેશાન બના રખી, કયા સબબ હયે ! વૈ રૂપએ કહાં ખરચ કીએ, યા જમ્મ કર રખે લડકને યેખાતરદારીકી બાતેં જો સુની ઓર મુજે અપના અહવાલ પુરસાં પાયા તો આંસુ ડબડબાકર કેહને લગા કે જો કુછ આપને ઇસ ગુલામકો ઇનાયત કીયા, સબ ઉસતાદને લે લીયા, મુજે એક પૈસા નહીં દીયા. કહાંસે દુસરે કપડે બનાઉં જો હુઝુરમેં પહેનકર આઉં ? ઇસમેં મેરી તકસીર નહીં મેં લાચાર હું ઇસ ગરીબીકે કેહને પર મુજે તરસ આયા વહાં ખ્વાજાસરાકો ફરમાયા આજસે ઇસ લડકેકો અપની સોહબતમે તરબીયત કર, ઓર લીબાસ અછા તઇયાર કરકર પેહના ઓર લોંડોંમે બે ફાયદા ખેલને કુદને ન દે, બલકે અપની ખુશી યે હયે કે આદાબ લાયક હુઝુરકી ખીદમતકે સીખે ઓર હાઝીર રહે, ખ્વાજા સરા મવાફીક ફરમાનેકે બજા લાયા, ઓર મેરી મરજી જો ઉધર દેખી નેહાયત ઉસકી ખબરદારી કરને લગા—થોડે દીનોંમે ફરાગત ઓર ખુશી ખુરરમીકે સબબસે ઉસકા રંગ રોનક કુછકા કુછ હો ગયા. ઓર કેચલીસી ડાલ દી. મેં અપને દીલકો હરચંદ સંભાલતી પર ઉસ કાફીરકી સુરત અયસી જીમેં સમા ગઇ થી કે યહી જી ચાહતાથા કે મારે પ્યારકે ઉસે કલેજેમે ડાલ રખું :ઓર અપની આંખોંસે એક પલ જુદા ન કરૂં—આખર ઉસકો મુસાહેબતમેં દાખીલ કીયા. ઓર ખીલઅતેં સબ તરહકી ઓર જવાહીર રંગ બરંગકે પહેનાકર દેખા કરતી—બારે ઉસકે નઝદીક રહનેસે આંખોંકો સુખ કલેજેકો ઠંડક હુઇ; હરદમ ઉસકી ખાતીરદારી કરતી. આખીરકો મેરી યે હાલત પોંહચીકે અગર એકદમ કુછ ઝુરૂરી કામકો મેરે સામનેસે જાતા તો ચેન ન આતા.

બઅદ કઇ બરસકે વો બાલીગ હુવા, મીસે ભયગને લગે, છપ તખ્તી દુરસ્ત હુઇ, તબ ઉસકા ચરચા બાહેર દરબારીઓમેં હોને લગા. દરબાન ઓર ચોપદાર ઉસકો મહેલકે અંદર આને જાનેસે મનઅ કરને લગે—આખીર ઉસકા આના મોકુફ હુવા. મુજે તો ઉસ બગર કલ ન પડતીથી, એકદમ પહાડ થા; જબ યે અહવાલ નાઉમીદીકા સુના તો એસી બદહવાસ હો ગઇ. ગોયા મુજપર કીયામત તુટી ઓર યે હાલત હુઇ કે ન કે કુછ કેહ સકતીહું, ન ઇસ બીન રેહ સકતીહું, કુછ બસ નહીં ચલ સકતા ઇલાહી કયા કરૂં ? અજબ

તરેહકા કલાક હુવા મારે બેકરારીકે ઉસી સેહલીકા જો મેરા ભેદુ થા બુલાકર કહા કે મુજે ગોર ઓર પરખાસ ઉસ લડકેકી મનઝુર હયે, બીલ ફેલ સલાહ વક્ત યે હે કે હઝાર અશરફી પુંજી દેકર ચૌકકે ચૌરાહેમેં દુકાન જવહરીકી કરવાદો તો તીજારત કરકે ઉસકે નફેસે અપની ગુઝરાન ફરાગતસે કીયા કરે, ઓર મેરે મહેલકે કરીબ એક હવેલી અછે નકશેકી બનવાદો, લોંડી ગુલામ નોકર ચાકર જો ગુરૂ રહોં મોલ લેકર ઓર દરમહા મુકરરર કરકર ઉસ પાસ રખવાદો, કે કીસુતરેહ બેઆરામ ન હો. ખ્વાજાસરાને ઉસકી બુદ્રો ખારાકી ઓર જવહરીપને ઓર તીજારતકી સબ તઇયારી કરદી. થોડે અરસેમેં ઉસકી દુકાન અયસી ચમકી ઓર નમુદ હુઇ કે જો ખીલઅતેં ફાખેરા ઓર જવામીર બેશ કીંમત સરકારમેં પાદશહાંકે ઓર અમીરોંકી દરકાર ઓર મતલુબ હોવે ઉસીકે યહાં બાહમ પોહંચતે આહેસ્તા આહેસ્તા યે દુકાને જમી કે જો તોહફા હરએક મુલ્કકા ચાહીયે વહીં મીલે; સબ જવાહરયોંકા રોઝગાર ઉસકે આગે મદદા હો ગયાં! ગરઝ ઉસ શહેરમે કોઈ બરાબરી ઉસકી ન કરસકતા, બલ્કે કોઇ મુલ્કમેં વયસા કોઈ નથી. અયસે કારબારમેં તો ઉસને લાખોં રૂપ્યે કમાએ, પર જુદાઈ ઉસકી રોઝ બરોઝ નુકસાનલમેરે તનબદનકા કરને લગી, કોઈ તદબીર ન બનઆઇ કે ઉસકો દેખકર અપને દીલકી તસલ્લી કરૂં, સલાહકે ખાતીર ઉસી વાકીફદાર મેહેલીકો બુલાયા ઓર કહા, કોઈ અયસી સુરત બન નહી આતી કે ઝરા ઉસકી સુરત મેં દેખું ઓર અપની જાનકો સબરદું, મગર યે તરહ હયે કે એક સુરંગ ઉસકી હવેલીસે ખુદવાકર મહેલમેં મીલાદો હુકમ કરતેહી કઇ દિનોંમેં અયસી નકબ તય્યાર હુઈ કે જબ સહી સાંજ હોતી તો ચુપકેહી વો ખવાજાસરા ઉસ જવાનકો ઉસી રાહસે લે આતા તમામ રાતા શરાબ કબાબ એશો અશરતમેં કટતી મૈં ઉસકે મીલનેસે આરામ પાતી; વો મેરે દેખનેસે ખુશ હોતા.

જબ ફરજકા તારા નીકલતા ઓર મવઝ્ઝન અઝાન દેતા, તબ મેહલી ઉસી રાહસે ઉસ જવાનકો ઉસકે ઘર પોંહચા દેતા. ઇન બાતોંસે સીવા ખોજેકો ઓર દો દાઇયોંકે જીન્હોંને મુજે દુદ પીલા ઓર પાલાથા ચોથા આદમી કોઈ વાકેફ નથા. એક મુદ્દત ઇસી તરહસે ગુઝરી—એક રોઝકા યે ઝીકર હયે કે મવાફીક મઅમુલકે ખ્વાજા જો ઉસકો બુલાને ગયા દેખા તો વો જવાન ફીકરમંદસા ચુપકા બેઠા હયે. મેહલીને પુછા આજ ખેર હયે કયું અયસે દીલગીર હો રહે હો ચલો હુઝુરમે યાદ ફરમાયા હયે. ઉસને હરગીઝ કુછ જવાબ ન દીયા, ઝબાન ન હીલાઇ. ખ્વાજાસરા અપનાસા મુંહ લેકર અકેલા ફીર આયા અહવાલ ઉસકા અરઝ કીયા. મેરે તંઇ શૈતાન જો ખરાબ કરે ઇસપરભી મોહબ્બત ઉસકી દીલસે ન ભુલી અગર યે જાનતી કે ઇશ્ક ઓર ચાહ અયસે નમક હરામ બેવફાકી આખીર બદનામ ઓર રૂસવા કરેગી. ઓર નંગો નામોસ સબ ઠીકાને લગેગા, તો ઉસદમ ઉસ કામસે બાઝ આતી આર તોબા કરતી, ફીર ઉસકા નામ ન લેતી—ન અપના દીલ ઉસ બેહુયાકો દેતી, ઘરહોના યુંથા કે ઇસલીયે હરકત બેજા ઉસકી ખાતીરમેં ન લાઈ. ઓર ઉસકો ન આનેકો મઅશુકોંકા ચોચલા ઓર નાઝ સમજહા ઉસકા નતીજા છે દેખા કે ઉસ સરગુઝીસ્તસે બગૈર દેખે ભાલે તુભી વાકીફ હુવા, નહી તો મૈં કહાં ઓર તુ કહાં ખૈર, જો હુવા સો હુવા—ઇસ ખરીદા માંગીપર ઉસ ગધેકે ખયાલ ન કરે, દોબારા ખવાજેને હાથ પૈગામ ભેજા કે અગર તુ ઇસ વકત નહી આવેગા તો મૈ કીસુ ન કીસુ

ઇખસે વહી આતી હુ, લેકીન મેરે આંનેમેં બડી કબાહત હયે, અગર યે રાઝ ફાશ હુવા તો તેરે હકમે બહોત બુરા હયે. અયસા કામ ન કર કે જીસમેં સીવા ઉસવાઈ કે ઓર કુછ ફલ ન મીલે, બેહતર યહી હયે કે જલદ ચલા આ, નહીં તો મુજે પોહંચા જાન યે સનદ લે ગયા, ઓર દસ્તીયાક મેરા નીપટ દેખા તો બુડીસી સુરત બનાએ હુએ નાઝો નખરેસે આયા—જબ મેરે પાસ બૈઠા તબ મૈંને ઉસ્સે પુછાં કે આજ રૂકાવટ ઓર ખફગીકા બાઇસ કયા હયે ઇતિની સુખી ઓર ગુસતાખી તુને કભુ નકીથી, હમશાં બીલા ઉઝર હાઝીર હોતાથા. તબ ઉન્ને કહા મૈ ગુમનામ ગરીબ હુઝુરકી તવજ્જાસે ઓર દામને દૌલતકે બાઇસ ઇસ મકદુરકો પોહંચા; બહોત આરામસે ઝીંદગી કટતી હયે; આપકે જાનોમાલકા દુઆ કરતા હું, યે તકસીર પાદશાહ ઝાદીકે મઆફ કરનેકે ભરોસે ઇસ ગુનાહગારમે હુઇ, ઉમ્મીદવાર અફુકાહુ. મૈ તો જાનો દીલસે ઉસે ચાહતીથી સો ઉસકી બનાવટકી બાતોંકો માન લીયા, ઓર સરાહતપર નઝર ન કી, બલકે ફીર દીલદારીસે પુછા કે કયા તુજકો અયસી મુસ્કીલ કઠણુ પેશઆઇ જો અયસા મુતફકકીર હોરહા હયે ઉસકો અરઝ કર ઉસકીભી તદબીર હો જાએગી?

ગરઝ ઉસને અપની ખાકસારીકી રાહસે યહી કયા કે મુજકો સબ મુશકીલ હયે. આખીર ઉસકે ફહવાએ કલામમે યે બોલા કે એક બાગ નેહાયત સરસબ્ઝ ઓર ઇમારત ખાલી હૌઝ તાલાબ કુંવે. પુખતા સમેત ગુલામકી હવેલીકે નઝદીક નાંફે શહેરમેં બીકાઉ હયે, ઓર ઉસ બાગકે સાથ એક લૌંડીભી ગાયન કે ઇલમેમોંસીકીમેં ખુબ સલીકા રખતી હયે. લેકીન યે દોનો બાહમ બીકતે હયેં; ન અકેલા બાગ, જયસે ઉંટકે ગલેમેં બીલ્લી જો કોઇ ન બાગ લેવે ઉસ કનીઝકીભી કીમત દેવે ઓર તમાશાયે હયે કે બાગકા મોલ લાખ રૂપીએ, ઓર બાંદીકા બહાઉ પાંચ લાખ! ફીદવીસે ઇતને રૂપયે બીલકૈલ સરઅંજામ નહી હો સકતે મૈં ઉસકા દીલ બહોત બે ઇખતીયાર શોકમેં ઉનકી ખરીદારી કે પાયા કે ઇસી વાસ્તે દીલ હૈરાન ઓર ખાતીર પરેશાનથા, બાવજુદકે રૂબરૂ મેરે પાસ બૈઠાથા તબભી ઉસકા ચેહરા મલીકા ઓર જી ઉદાસથા—મુજે તો ખાતીરદારી ઉસકી હરઘડી ઓર હરપર મનઝુરથી ઉસી વકત ખ્વાજાસરાકો હુકમ કીયાકે કલ સુબોહકો કીમત ઉસ બાગકા ઓર ખત કનીઝકા લીખવાકર ઇસ શખ્સકે હવાલે કરો, ઓર માલીકકો ઝર કીમત ખઝાનએ આમેરાસે દીલવાદો ઇસ પરવાનગીકે સુનતેહી આદાબ બજાલાયા ઓર મુંહપર રૂહત આઇ—સારી રાત ઉસી કાએદેસે જયસી હમેશા ગજરતીથી હંસી ખુશીસે કટી; ફઝર હોતેહી વો રૂખસત હુવા. ખ્વાજેને મવાફીક ફરમાનેકે ઉસ બાગકો ઓર લૌંડીકો ખરીદ કરદીવા કૈફ વો જવાન રાતકો મવાફીક મઅમુલકે આયા જાયા કરતા.

એક રોઝ બહારકે મોસમમેં કે મકાનભી દીલ ચસ્પથા બદલી ઘુમંડ રહીથી ફૈનીયાં પડ રહીથી. બીજલીભી કુન્ધ રહીથી ઓર હવા નરમ નરમ બહતીથી. ગરઝ અજબ કૈફીયત ઉસદમથી. જોંહી રંગબરંગકે હુબાબ ઓર ગુલાબીયાં તાકોંપર ચુની હુઇ નઝર પડી, દીલ લલચાયા કે એક ઘોંટલું, જબ દો તીન પીયાલોંકી નોબત પોહંચી વહી ખ્યાલ ઉસ બાગે નો ખરીદકા ગુઝરા, કમાલ શોક શોક હુવા કે એકદમ ઉસ આલમમેં વહાંકી સૈર કીયા ચાહીએ.

કમબખતી જો આવે ઉંટ ચડે કુત્તા કાટે અગ્ની તરહ બૈઠે બીઠાએ એક દાઇકો સાથ

લેકર સુરંગકી રાહસે ઉસ જવાનકે મકાનપે ગઈ—વહાંસે બાગકે તરફ ચલી, દેખા તો ઠીક ઉસ બાગકી બહાર બેહસ્તકી બરાબરી કર રહી હયે, કતરેમે હકે શબનમકે સબ્ઝ સબ્ઝ પતોપર જો પડે હયે, ગયા ઝમરૂદકી પત્તીયોંપર મોતી જડે હયે, ઓર સુરખી ફુલોંકી ઉસ અબરમેં અયસી અચ્છી લગતી હયેકે જયસે શામકો શફક ફુલે હયે ઓર નેહરે લબાલબ માનીંદ ફરશે આઈનેકે નઝર આતી હયેં ઓર મોજે લેહરાતી હયેં

ગરઝ ઉસ બાગમેં હરતરફ સૈર કરતી ફીરતીથીકે દીન હોચુકા, સીયાહી શામકી નમુદ હુઈ ઇતનેમેં વો જવાન એક રવીશપર નઝર આયા ઓર ગરમ જોશીસે આગે બઢકે મેરા હાથ અપને હાથપર ધરકર બારા દરીકે તરફ લેચલા—જબ મે વહાં ગઈ તો વહાંકે આલમને સારે બાગકી કૈફીયતકો દીલસે ભુલા દીયા, યે રોશનીકા ઠંડાથા, જાબજા કુમકુમેં સરપેનીરાગાં કંવલ ઓર ફાનુસે ખીયાલ શશએ મજલીસ ધરેરાં ઓર ફાનુસે રોશનથી કે શબબરાત બાવજુદ ચાંદની ઓર ચીરાગાંકે ઉસકે આગે અંધેરી લગતી—એક તરફ આતશબાઝી કુલજહડી અનાર દાઉદી મહતાબ મેહતાબી હવાઇ ચરખી હથફુલ જાહી જુહી પટાખે સીતારે છુટતેથે.

ઇસ અરસેમેં બાદલ ફટગયા ઓર ચાંદ નીકલ આયા બઇના જયસે નાફરમાની જોડા પેહને હુએ કોઇ મઅશુક નઝર આ જાતા હૈ બડી કૈફીયત હુઇચાંદની છુટનેકી જવાનને કહા અબ ચલકર બાગકે બાલાખાનેપર બેઠીએ મૈં અયસી અહમક હો ગઈથી કે જો વો નાગોડા કેહતા સો મૈ માન લેતી. અબ યે તબ તરાયા કે મુજકો ઉપર લેગયા; વો કોઠા અયસા બુલંદથા કે તમામ શહરકે મકાન ઓર બઝારકે ચીરાગ દીયા ઉસકે પાઉને માગથે.

મૈ ઉસ જવાનકે ગલેમેં હાથ ડાલે હુએ ખુશીકે આલમમેં બૈઠીથી, ઇતનેમેં એક રંડી નીહાયેત બુઢીસી સુરત ન શકલ ચુલેમેંસે નીકલ તરાબકા શીશા હાથમેં લીએ હુએ આ પોહંચી—મુજે ઉસવકત ઉસકા આના નીપટ બુરા લગા, ઓર ઉસકી સુરત દેખનેસે દીલમેં હુલ પડા, તબ મૈંને ઘબરાકર જવાનસે પુછા યે તો હફએ ઇફલા કોન હયે, તુને કહાંસે પૈદા કી? વો જવાન હાથ બાંધકર કેહને લગા કે યે વહી લૌંડી હયે. જો ઇસ બાગકે સાથ હુઝુરકી ઇનાયતસે ખરીદ હુઈ!

મૈંને મઅલુમ કીયા કે ઇસ અહમકને બડી ખ્વાહીશસે ઇસકો લીયા હયે, શાયદ ઇસકા દીલ ઉસપર માયલ હયે—ઇસી ખાતીરસે મૈં પેચોતાબ ખાકર ચુપકી હોરહી, લેકીન દીલ ઉસીવક્તસે મકદર હુવા, ઓર નાખુશી મીઝાજપર છાગઇ, તીસપર કીયામત ઉસ અયસે તેસીન થેકીકે સાકી ઉસી છીનાલકો બનાયા! ઉસવક્ત મૈ અપના લહુ પીતીથી ઓર જયસે તોતે કોઇ કોઇ કવ્વેકે સાથ એક પીંજરેમેં બંદ કરતા હૈ—ન જાનેકી કુદરત પાતીથી ઓર ન બૈઠનેકો જી ચાહતાથા.

કીસ્સા મુખ્તસર વો શરાબ મુંદકીકી, જીસકે પીનેસે આદમી હયેરાન હો જાવે; દો ચાર જામ પેદરપે ઉસી વૈઝાબકે જવાનકા દીયે ઓર આધા પીયાલા જવાનકી મીન્નતસે મૈ ભી ઝહેર માર કીયા, આખીર વો પુસ્ત મેહબુબ બદમસ્ત હોકર ઉસ મરદુદસે બેહુદા અદાએ કરને લગી, ઓર વો બીમહતાબી નશેમે બેપરવાહ હો ચલા ઓર નામ કુલ કરને લગા—મુજે યે ગેરત આઇ કે અગર કેતરત્ત ઝમીન ફટે તો મૈ સમા જાઉં, લેકીન ઉસકી દોસ્તી કે બાયસ મૈ ઇસપરભી ચુપ હો રહી. પર વો તો અનલકા પાગલ થા સો મેરે ઇસ દરગુઝરનેકો ન સમજા, નશેકી લેહરમેં ઓરભી દો પીઆલે ચઢાકર ગયા કે રેહતા

સેહતા જો થા વો બી જાતા રહા. ઓર મેરી તરફસે મુતલક ધડકા જીસે ઉઠા દીયા, બેશરમીસે શહવતકે ગલબેમેં મેરે રૂબરૂ ઉસ બેહયાને ઉસ બંદોડનીસે સોહબત કી, ઓર વો પીછલ પાઇબી ઉસ હાલતસે નીચે પડી મુઇ નખરે તીલ્લે કરને લગી ઓર દોનોંમે ચુમાચાટી હોને લગા ન ઇસ બેવફામે વફા, ન ઉસ બેહયામેં હયા, જયસી રૂહ વેસે ફરીસ્તે મેરી ઉસ વક્ત યે હાલત થી કે જયસી ઓસર ચુકી ડોમની ગાવે તાલ બેતાલ અપને ઉપર લઅનત કરતી થી, કે કયું તું પહાં આઇ, જીસકી યે સઝા પાઇ—આખીર કહાંતક સહું, મેરે સરસે પાવતક આગ લગ ગઇ ઓર અંગારોંપર લોટને લગી; ઇસ ગુસ્સે ઓર તોરમેં યે કહાવત યાદ આઇ બેલ ન કુદા, કુદે કોન યે તમાસા દેખે; કૌન કેહતી હુઇ વાંસે ઉઠી—વો શરાબી અપની ખરાબી દીલમેં સોચા કે અગર બાદશાહઝાદી ઇસ વક્ત નાખુશ હુઇ તો કલ મેરા કયા હાલ હોગા ઓર સુબ્હેકો કયા કયામત મચેગી અબ બને તો ઇસકા કામ તમામ કર ડાલું; યે ઇરાદા ઉસ ગેબાનીકી સલાહસે જામેં ડેરાકર ગલેમેં પટકા ડાલ મેરે પાંવ આંકર પડા, ઓર પગડી સરસે ઉતારકર મીન્નતોઝારી કરને લગા મેરા દીલ તો ઉસપર લટુ હોહી રહા થા જીધર લીએ ફીરતા ઓર ચક્રીકી તરહમેં ઉસકે ઇખ્તે યારીમે થી જો કેહતા થા સો કરતીથી. જું તું મુજે ફુસલા ફંદલાકર બીઠલાયા ઓર ઉસી શરાબ આતશીકે દો ચાર પ્યાલે ભર ભરકર આપભી પીએ ઓ મુજેબી દીએ એક તો ગુસ્સેકે મારે જલ ભુનકર કબાબ હો રહી થી, દુસરી અયસી શરાબ પી જલ્દ બેહોશ હો ગઇ, કુછ હવાસ બાકી ન રહા તબ ઉસી બેહરમ નમક હરામસંગ દીલને તલવારસે મુજે ઘાયલ કીયા, બલકે અપની દાનીસ્તમેં માર ચુકા ઉસદમ મેરી આંખ ખુલી તો મુંહસે યહી નીકલા ઔર જયસા હમને કયા વયસા પાયા લેકીન તું અપને તઇમેરે ઇસ ખુને નાહકસે બચાઇયો.

બૈત.

મુબાદા હો કોઇ ઝાલીમ તેરા ગરેબાંગીર,
મેરે લહુકો તો દામનસે ધો હુવા સો હુવા.

કીસીસે યે ભેદ ઝાહેર ન કીજીયે. ઓર હમને તુજસે જાનતક દરગુજરકી. ફીર ઉસકો ખુદાકે હવાલે કર કર જી ડુબ ગયા—મુજે અપની સુધ બુધ કુછ ન રહી શાયદ ઉસ કસાઇને મુજે મુરદા ખ્યાલકર ઇસ સંદુકમેં ડાલકર કીલ્લેકી દીવારકે તલે લટકા દીયા, સો તુને દેખા, મૈં કીસુકા બુરા ન ચાહતી થી, લેકીન યે ખરાબીયાં કીસમતમેં લીખી થી ટલતી નહીં; કરમકી રેકા ઇન આંખોંકે સબબ યે કુછ દેખા, અગર ખુબસુરતોં કે દેખનેકા દીલમેં શૌક ન હોતા. અલ્લાહને યે કામ કીયા કે તુજકો વહાં પોંહચા દીયા, ઓર સબબ મેરી ઝીંદગીકા કીયા અબ હયા જીમેં આતી હયે કે યે રૂસવાઇયાં ખીંચકર અપને તઇ જીતા ન રખું, યા કીસુકો મુંહ ન દી[illegible] પર કયા કરૂં મરનેકા ઇખ્તયાર અપને હાતમેં નહીં, ખુદાને માર કર ફીર જીલાયા આ[illegible] આગે કયા કીસમતમેં લીખા હયે, ઝાહીરમેં તો તેરી દોડ ધુપ ઓર ખીદમત કામ આઇ [illegible]સે ઝખમોંસે શફા પાઇ તુને જાનો માલસે મેરી ખાતીર કી ઓર જો કુછ અપની બીસા[illegible] થી ઝાહીર કી—ઉન દીનો તુજે બે ખરચ ઓર દોદીલા દેખકર વો રૂકા સીદી બહારકો જો મેરા ખઝાનચી હયે ઉસપર લીખા, ઉસમે યહી મઝમુન થા કે મૈં ખેરો આફીયતસે અબ ફલાને મકા[illegible]મેં હું, મુજ બઅદ તાલેકી ખબર વાલેદાએ શરીફાકી ખીદમતમેં પોંહચાઇયો, ઉસને તેરે હાથ દો કીસ્તીયાં નકદકી ભર-

ચકી ખાતીર ભેજ દી ઓર જવાહીર ખરીદ કરનેકો યુસુફ સૌદાગર બચ્ચેકી દુકાનપર ભેજા, મુજે યે ભરોસા થા કે વો કમ હોસલા હરએકસે જલ્દ આશના હો બેઠતા હયે, તુજેભી અજનબી જાનકર અગલબ હયે કે દોસ્તી કરને લીએ ઇતરાકર દઅવત ઓર ઝીયાફત કરેગા, સો મેરા મનસુબા ઠીક બેઠા, જો કુછ મેરે દીલમેં ખ્યાલ આયા થા ઉસને અયસાહી કીયા—— તું જબ ઉસ્સે કોલો કરાર ફીર આનેકા કરકર મેરે પાસ આયા ઓર મેહમાનકી હકીકત ઓર ઉસકા બજીદ હોના મુજે કહા—મેં દીલમેં ખુશ હુઇ કે જબ ઉસકે ઘરમેં જાકર ખાવેગા પીવેગા તબ અગર તુ ઉસકો મેહમાનકે ખાતીર બુલાવેગા તો વો દોડા ચલા આવેગા ઇસલીએ તુજે જલ્દી રૂખસ્ત કીયા.

તીન દીનકે પીછે જબ તુ વહાંસે ફરાગત કરકે આયા. ઓર મેરે રૂબરૂ ઉઝર ગેર હાઝરીકા શરમાંદગીસે લાયા; મૈને તેરી તશફ્ફીકે લીએ ફરમાયા કે કુછ મુઝાકા નહી જબ ઉસને રઝાદી તબ તુ આયા, લેકીન બેશરમી ખુબ નહી કે દુસરેકા એહસાન અપને સર-પર રખયે ઓર ઉસકા બદલા ન કીજીયે, અબ તુભી જાકર દસ્તેદુઆકર ઓર અપને સાથહી સાથ ઉસે લેઆ——જબ તુ ઉસકે ઘર ગયા તબ મૈને દેખા કે યહીં, કુછ અસબાબ મેહ-માનદારીકા તયાર નહીં, અગર વો આ જાવે તો કયા કરૂં લેકીન યે ફુરસત પાઇ કે ઇસ મુલ્કમેં કદીમસે પાદશાહોંકા યે મઅમુલ હયે કે આઠ મહીને કારોબાર મુલકી ઓર માલીકે વાસ્તે મુલકગીરીમેં બાહેર રેહતે હયે ઓર મહીને મૌસમે બરસાતકે કીલ્લએ મુબારકમેં જુલુસ ફરમાતે હયે. ઉન રોઝો દોચાર મહીનેસે બાદશાહ યઅને વલી ન્યામત મુજ બદબખ્તકે બંદોબસ્તકી ખાતીર મુલ્કગીરીકો તશરીફ લેગએ થે. જબતલક ઉસ જવાનકો સાથ લેકર આવે કે સીદી બહારને મેરા અહવાલ ખીદમતમેં બાદશાહ બેગમકી કે વાલેદા મુજ નાંપકકી હયે ઉસે અરઝ કયા, ફીર મૈં અપની તકસીર ઓર ગુનાહસે ખીજલ હોકર ઉનકે રૂબરૂ જાકર ખડી હુઇ ઓર જો સર ગુઝીસ્તથી સબ બયાન કી—દરચંદ ઉન્હોને મેરે ગાયબ હોનેકી કેફીયત દુર અંદેશી ઓર મેહરે મદિરીસે છુપા રખ્ખી થી કે ખુદા જાને ઉસકા અંજામ કયા હો; અભી યે રૂસ્વાઇ ઝાહેર કરની ખુબ નહી-મેરે ઃઅયબોંકો અપને પેટમેં રખ છોડા થા, લેકીન મેરી તલાશમે થી; જબ મુજે ઇસ હાલતમેં દેખા ઓર સબ માજરા સુના તો આંસુ ભરલાઇ, ઓર ફરમાયા અય કમબખ્ત નાશુદની તુને જાન બુજકર નામોનશાન બાદશાહતકા સારા ખોયા હઝાર અફસોસ ઓર અપની ઝીંદગી-સેભી હાથ ધોયા, કાશકે તેરે ઈવઝ મૈં પથ્થર જનતી તો સબર આતા, અબભી તૌબાકર જો કીસમતમેં થા સો હુવા. અબ આગે કયા કરેગી જીવેગી યા મરેગી મૈંને નેહાયાત શરમીંદગીસે કહા; મુજ બેહયા કે નસીબોંસે યહી લીખ્ખા થા જો ઇસ બદનામી ઓર ખરાબીમેં અયસી અયસી આફતોંસે બચકર જીતી રહુ દરસે મરનાહી ભલાથા, અગરચે કલંકકા ટીકા મેરે માથેપર લગા, પર અયસા કામ નહીં કયા જીસમેં બાંબાપકે નામકો એબ લગે; અબ યે બડા દુખ હયે કે વો દોનો બેહયા મેરે હાથસે બચ જાવે ઓર આપસમે રંગ રેલ્યાં મનાવે ઓર મૈં ઉસકે હાથોંસે યે દુખ દેખું હેફ હયે કે મુજસે કુછ ન હોસકે યે ઉમ્મીદવાર હું કે ખાનસામાનકો પરવાની હોતો અસબાબ ઝીયાફતકા બખુબી તમામ ઇસ કમબખ્તકે મકાનમેં તૈયાર કરે, તો મૈ દઅવતકે બહાનેસેં ઉન દોનોં બદ-બખ્તકો બુલવાકર ઉનકે અમાલોંકી સઝાદું ઓર અપના ઇવઝ લુ—જીસ તરહ ઉસ્ને મુજ-

પર હાથ છોડા ઓર ઘાયલ કયા, મૈંભી દોસોંકે પુરજે કરૂં તબ મેરા કલેજા ઠંડા હો, નહી તો ઇસ ગુસ્સેકી આગમેં ફુકતી હું, આખીર જલભુલકર ખાક હો જાઉંગી યે સુનકર અમ્માને આતમાકે દરજસે મેહેરબાન હોકર મેરી ઐબ પોશીકી ઓર સરા લવાઝેમા બાદશાહતકા ઉસી ખ્વાજાસરાકે હાથ જો મેરા મરહમ હયે કર દીયા—સબ અપને અપને કારખાનેમેં આકર હાઝીર હુએ, શામકે વકત ઉસ મુએકો લેકર આયા મુઝે ઉસ કદબા બાંદીકાભી આના મનઝુર થા ચુનાચે ફીર તુજકો તકલ્લુફ કરકર ઉસભી બુલવાયા, જબ વોભી આઇ, ઓર મજલીસ જમી, શરાબ પીપીકર સબ બદમસ્ત ઓર બેહોશ હુએ ઉનકે સાથ તુભી કૈફી હોકર મુરદાસા પડા મૈંને કીલમાકનીકો હુકમ કયા કે ઉન દોનોંકા સર તલવારસે કાટડાલ. ઉસને વોહીં એક દમમેં શમશીર નીકાલકર દોનોંકા સર કાટ બદન લાલ દીએ, ઓર તુજપર ગુસ્સેકા યે બાયસ થા કે મૈંને ઇજાઝતકી દીથી, ન દો દીનકી દોસ્તીપર એતેબાર કરકે શરીક મએ ખ્વારીકા હુવા, અલબત્તા યે તેરી હીમાકત અપને તઇં પસંદ ન આઇ ઇસ વાસ્તે કે જબ તુ પી પીકર બેહોશ હુવા. તબ તલકકા રીફાકતકા તુજસે કયા રહી, પર તેરી ખીદમતકે હક અયસે મેરી ગરદનપર હયે જો તુજસે અયેસી હરકત હુઇ હએ તો મુઆફ કરતી હું—લે મૈંને અપની હકીકતુ ઇબતીદાસે ઇન્તેહા તક કેહ સુનાઇ, કેહ અબભી દીલમેં ઓર કુછ હવસ બાકી હયે? જયસે મૈંને તેરી ખાતરી કરકે તેરેકો સબ તરહ કબુલ કીયા તુભી મેરા ફરમાના ઇસી સુરતસે અમલમેં લા—સલાહ વકત યે હયે અબ ઇસ શહેરમેં રેહના મેરે ઓર તેરે હકમેં ભલા નહીં, આગે તુ મુખતાર હયે યાં મઅબુદ અલ્લાહ શાહઝાદી ઇતના ફરમાકર ચુપ હો રહી ફકીર તો દીલો જાનસે ઉસકે હુકમકો સબ ચીજપર મુકદ્દમ જાનતા થા, ઓર ઉસકી મોહબ્બતકે જાલમેં ફંસા થા, બોલા જો મરજીએ મુબારકમે આવે સો બેહતર હયે યે ફીદવી બેઇઝ્ઝત બજાલાવેગા જબ શાહઝાદીને મેરે તઇં ફરમાબરદાર વ ખીદમત ગુઝાર અપના પુરા સમજા તો ફરમાયા કે દો ઘોડે ચાલાક ઓર જાનબાઝ કે ચલનેમેં હવાસે બાતેં કરે, બાદશાહકે ખાસ અસતબલસે મંગવાકર તયાર રખ. મૈંને વયસેહી પરીઝાદ ચાર ગુરદેકે ઘોડે ચુનકર ઝીન બંધવાકર મંગવાએ જબ થોડીસી રાત બાકી રહી. તબ બાદશાહઝાદી મરદાના લીબાસ પેહન ઓર પંચો હથ્યાર બાંધકર ઘોડેપર સવાર હુઇ ઓર દુસરે મરકબકર મમુસલ્લેહ હોકર ચડ બૈઠા ઓર એક તરફ રાહલી.

જબ રાત તમામ હુઇ ઓર પરછા હોને લગા તબ એક નહેરકે કીનારે પોહંચે ઉતરકર મુંહ હાથ ધોએ જલદી કુછ નાશતા કરકે ફીર સવાર હોકર ચલે–કભુ મલેકા કુછ કુછ બાતેં કરતી ઓર યું કેહતી કે હમને તેરી ખાતીર શરમોહયા, મુલકોમાલ. ઓર માંબાપ સબ છેડા, અયસા ન હો કે તુભી ઉસ ઝાલીમ બેવફાકી તરહ સુલુક કરે.—કભુ મૈં કુછ અહવાલ ઇધર ઉધરકા રાહ કટનેકો લીએ કેહતા, ઓર ઉસકાભી જબાબ દેતા કે બાદશાહઝાદી સબ આદમી યકસાં નહીં હોતે, ઉસ પાજીકે નુતફેમેં ખલલ હોગા, જો ઉસસે અયસી હરકત વકુકે હુઇ, ઓર મૈંને તો જાનો માલ તમપર તસદ્દુક કીયા, ઓર તમને મુજે હરતરહ સરફરાઝી બખ્શી, અબ મૈં આપકા બેઝર દામોંકા, મેરેસાં ચમડેકી જુતીયાં બનવાકર પેહનોં તો ભી આહ ન કરૂં—અયસી અયસી બાતેં બાહમ હોતી થી, ઓર રાત દીન ચલનેસે કામ થા કભુ જો માંદગીકે સબબ કહીં ઉતરતે તો જંગલકે ચરીંદ પરીંદકા શીકાર કરતે, હલાલ કરકે નમકદાનસે લુન નીકાલ ચકમકસે આગ ઝાડ ભુન ભુના

કર ખા લેતે ઓર ઘોડોંકો છોડ દેતે થે, ઉસને મુંસે ઘાસપાત ચરચુકેર અપના પેટ ભર લેતે,

એક રોઝ અયસે કદેદરત મૈદાનમેં જા નીકલે કે જહાં બસ્તીકા નામ ન થા, ઓર આદમીકી સુરત નજર ન આતી થી—ઈસ પરભી બાદશાહઝાદીકી રીફાકતકે સબબસે દીન ઈદ ઓર રાત સ બેઅરાત મઅલુમ હોતીથા—જાતે જાતે એક દરીયાકે જીસકે દેખનેસે દેખનેસે કલેજાપાની હોજાએ રાહમેં મીલા. કીનારેપર ખડે હોકર જો દેખા તો જહાં તલક નીગાહને કામ કીયા પાનીહીથા કુછ થલએડા ન પાયા; જીને યેકહા ઇલાહી અબ ઈન સમંદરસે કયુંકર પાર ઉતરેં, ઈસી સોચમેં ખડે રહે; આખીર યે દીલમે લહેર આઇ કે મલેકાકો યહીં બીઠાકર મેં તલાશમે નાવ નીવાડેકી જાઉં, જબતક અસબાબ ગુઝારેકા હાથ ન આવે તબ તલક વો નાઝનીભી આરામ પાવે તબ મૈંને કહાં કે અય મલેકા; અગર હુકુમ હોતો ઘાટ પાટ ઈસ દરીયાકા દેખું તો ફરમાને લગી કે મૈ બહોત થક ગઇ હું ઓર ભુખી પ્યાસી હો રહી હું, મૈં ઝરા દમ લેલું તબ તલક તુ પાર ચલનેકી કુછ તદબીર કર, ઉસ જગા એક દરખ્ત પીપલકાથી બડા છતર બાંધે હુએ કે અગર હજાર સવાર આવે તો ધુપ ઓર મેહમેં ઉસકે તલે આરામ પાવે, વહાં ઉસકો બીઠાકર મૈં ચલા ઓર ચારોં તરફ દેખતાથા કે કહીંભી ઝમીનપર યા દરીયામે નશાન ઈનસાનકા પાઉં, બહોતેરા સર મારા પર કહી ન પાયા, આખીર માયુસ હોકર વહાંસે ફીર આયા તો ઉસ પરીકો પેડકે નીચે ન પાયા, ઉસ વકતકી હાલત કયા કહું કે સુરત જાતી રહી દીવાના બાવલા હોગયા. કભુ દરખ્ત ચડ જાતા ઓર ડાલડાલ પાતપાત ફીરતા; કભુ હાથ પાવ છોડકર ઝમીંપે ગીરતા ઓર ઊસ દરખ્તકી જડકે આસપાસ તસદ્દુક હોતા કભી આહ મારકર અપની બેકસી પર રોતા, કભી પછમસે પુરબકો દૌડ જાતા. ફીર દખનકો આતા ! ગરજ બહોતેરી ખાક છાની લેકીન ઉસ ગૌહરે નાયાબકી નશાની ન પાઈ । જબ મેરા કુછ બસ ન ચલા તબ રોતા ઓર ખાક સરપર ઉડાતા હુવા તલાશ હર કહીં કરને લગા; દીલમેં યે ખ્યાલ આયા કે શાયદ કોઇ જીન ઉસ પરીકો લે ગયા ઓર મુઝે યે દાગ દેગયા યા ઉસકે મુલકસે કોઈ ઉસકે પીછે લગા ચલા આતા થા સો ઉસ વકત અકેલી પાકર મના મનુકર શામકી તરફ લેગયા. ફીર અઇસે ખયાલોંમે ઘબરા કપડે ફેંક ફાડદીયે, નંગા મુંગા ફકીર બનકર, શામકે મુલકમેં સુબ્હોસે શામતક ઢુંડતા ફીરતા, ઓર રાતકો કહી પડા રેહતા, સારા જહાં રોંદ મારા પર અપની બાદશાઝાદીકા નામોનશાન કીસીસે ન સુના, ન સબબ માયબ હોનેકા મઅલુમ હુવા; તબ દીલમેં યે આયા કે જબ ઉસ જાનકા તુને કુછપતા ન પાયા તો અબ જીનાંભી હૈફ હયે. યે ખ્યાલ દીલમેં કરકર કીસી જંગલમેં એક પહાડ નઝર આયા, તબ ઉસપર ચડ ગયા ઓર યે ઈરાદા કીયા કે અપને તઈં ગીરા દું કે એક દમમેં સર મુંહ પથ્થરોંસે ટકરાતે ફુટ જાવેગા તો અયસી મુસીબતસે જી છુટ જાવેગા યે દીલમેં કેહકર ચાહતાહું કે અપને તઈં ગીરાઉં બલકે પાંઉભી ઉઠ ચુકે થે કે કીસુને મેરા હાથ પકડ લીયા ઇતનેમેં હોશ આયા ગયા દેખત હું તો એક સવાર સબ્ઝપોશ મુંહપર નકાબ ડાલે મુઝે ફરમાતા હયે કે કયું તુ અપને મરનેકા કસ્દ કરતા હયે, ખુદાકે ફઝલસે ના ઉમ્મીદ હોના કુફર હયે, જબતક સાંસ હયે તબતક આસ હયે, અબ થોડે દીનોંમે રૂમકે મુલકમે તીન દરવેશ તુજસે દુખી એયસીહી મુસીબતમેં ફંસે હયે ઓર અયસેહી દુખે હુએ તુજસે [illegible] દેશકે બાદશાહકા નામ આઝાદબખ્ત હયે

ઉસકો એક બડી મુશકીલ દરપેશ હયે જબ વેભી તુમ ચારોં ફકીરોંકે સાથ મીલેગા તો હઃએકકે દીલકા મતલબ ઓર મુરાદ જો હયે બખુબી હાસીલ હોગી. મૈને રીકાબ પકડકે બોસા દીયા ઓર કહા અય ખુદાકે વલી, તુમ્હારે ઇતને ફરમાનેસે મેરે દીલે પુર ઇઝતેરાબકો તસલ્લી હુઇ, લેકીન ખુદાકે વાસ્તે યે ફરમાઇયે કે આપ કૌન હયે ઓર ઇસિમે શરીફ કયા હયે ! તબ ઉન્હોંને ફરમાયા કે મુરતુઝાઅલી મેરા નામ હયે, ઓર મેરા નામ યે કામ હયે કે જીસકો જો મુશ્કીલ કઠન પેશ આવે ઉસ્નો આસાન કર દું—ઇતના ફરમાકર નઝરોસેં પોશીદા હોગએ, બારે ઇસ ફકીરને અપને મૌલા મુશકીલ કુશાકી બશારતસે ખાતર જમા કર કસ્દ કુસતુનતુનત્યાકા, કીયા રાહમેં જો કુછ મુસીબતેં લીખી થી ખીંચતા હુવા ઉસ બાદશાહઝાદીકે મુલાકાતકે ભરોસે ખુદાકે ફજલસે યહાંતક આ પોહંચા ઓર અપની ખુશનસીબીસે તુમ્હારી ખીદમતમેં મુશરરફ હુવા, હમારી તુમ્હારે આપસમેં મુલાકાત તો હુઇ બાહમ સોહબત ઓર બાત ચીત છીત મયસ્સર આઇ, અબ ચાહીએ કે બાદશાહ આઝાદ બખતસેભી રૂશનાશ ઓર જાન પેહછાન હો. બઅદ ઇસકે મુકરર હમ પાંચો અપને મકસદે દીલીકો પોંહચેંગે તુમભી દુઆ માંગો ઓર આમીન કહો. યા હાદી ઇસ હયેરાન સર ગરદાનકી સર ગુઝીસ્ત યે થી જો હુઝુરીમેં દુરવેશોંકી કેહ સુનાઇ, અબ આગે દેખયે કે કર્બયે મેહનત ઓર ગમ હમારા બાદશાહઝાદીકે મીલનેસે ખુશી વ ખુરસ્મીસે બદલ હો, આઝાદબખત એક કોનેમેં છુપા હુવા ચુપકા ધ્યાન લગાએ પેહલે દુરવેશકા માજરા સુનકર ખુશ હુવા ફીર દુસરે દુરવેશકી હકીકત સુનને લગા.

સર દુસરે દરવેશકી.

(જબ દુસરે દુરવેશકી કેહનેકી નૌબત પોહંચી, વો ચાર ઝાનુ હો બૈઠા. ઓર બોલા)

રૂબાઇ.

અય યારો ઇસ ફકીરકા ટુક માજરા સુનો,
મૈં ઇબતીદાસે કેહતાહું તા ઇનતેહા સુનો,
જીસકા ઇલાજ કર નહીં સકતા કોઇ હકીમ,
હયેગા હમારા દરદ નીપટ લા દવા સુનો.

અય દલક પોશો યે આજીઝ બાદશાહઝાદા ફારીસકે મુલ્કકા હયે, હરફનકે આદમી વહાં પૈદા હોતે હયે. ચુનાચે ઇસફહાન નીસ્ફ જાન મશહુર હયે, હફત અકલીમમેં ઉસ અકલીમકે બરાબર કોઇ વીલાયત નહીં કે વહાંકા સીતારા આફતાબ હયે ઓર વો સાતોં કવાકીબમેં નૈયરે આઝમ હયે; આબો હવા વહાંકી ખુશ ઓર લોગ રોશન તબઅ ઓર સાહેબે સલીકા હોતે હયેં, મેરે કીબલાગાહને જો પાદશાહ ઉસ મુલ્કકે થે લડકપનસે કાયદે કાનુન ઓર સલતનતકે. તરબીયત કરનેકે વાસ્તે બડે બડે દાના ઉસ્તાદ હરએક ઇલમ ઓર કસબકે ચુનકર મેરી અતાલીકીકે લીયે મુકરર કીએ થે; તો તાલીમ કામીલ હરએક નૌ અર્ક પાકર કાબીલ હું ખુદાકે ફઝલસે ચૌદા બરસકે સનો સાલમે સબ ઇલમસેં માહેર હુવા, ગુફતગો મઅકુલ નશીસ્તો બરખાસ્ત પસંદીદા ઓર જો કુછ પાદશાહોંકો લાયક ઓર દરકાર હયે સબ હાસીલ કીયા ઓર યહી શૌક રોઝ થા કે કાબીલોંકી સોહબતમેં કીસ્સે હરએક મુલ્કકે ઓર અહવાલ અહલ અઝમ પાદશાહોં ઓર નામ

વઓરોંકા સુના કરૂં—એક રોઝ એક મુસાહેબ દાનાને કે ખુબ તવારીખદાન ઓર જહાં દીદા થા, મઝકુર કીયા કે અગરચે આદમીકી ઝીંદગીકા કુછ ભરોંસા નહીં, લેકીન અકસર વસ્ફ આયસે હયે કે ઉનકે સબબસે ઈનસાનકા નામ કયામત તક ઝબાનોં પર બખુબી ચલેગા. મૈંને કહા અગર થોડાસા અહવાલ ઉસકા મુફસ્સીલ બયાન કરો તો મૈંભી સુનું ઓર ઉસપર અમલ કરૂં તબ વો શખ્સ હાતમઈતાઈકા માજરા ઈસ તરાહસે કેહેને લગા.

કીસ્સા હાતમતાઈકા.

કે હાતેમકે વકતમેં એક પાદશાહ અરબકા નોફીલ નામ થા, ઉસકો હાતમકે સાથ બ સબબ નામ આવરીકે દુશ્મની કમાલ હુઈ, બહોતસા લશ્કર ફોજ જમ્અ કરકર લડાઈકી ખાતીર ચડ આયા. હાતીમ તો ખુદા તરસ ઓર નેકમરદ થા યે સમઝા કે અગર મૈં જંગકી તીયારી કરૂં તો ખુદા કે બંદે મારે જાએંગે, ઓર બડી ખુરેઝી હોગી, ઈસકા અઝાબ મેરે નામ લીખ્યા જાએગા. યે બાત સોચકર તને તનહા અપની જાન લેકર એક પહાડકી ખોહમેં છુપા—જબ હાતમકે ગાયબ હોનેકી ખબર નોફીલકો મઅલુમ હુઈ સબ અસબાબ ઘરબાર હાતમકા ઝબ્ત કીયા ઓર મુનાદી કરવા દી કે જો કોઈ ઢુંડ ઢાંડકર પકડ લાવે તો ઉસે પાનસો અશરફી પાદશાહકી સરકારસે ઈનઆમ પાવે યે સુનકર સબકો લાલચ આયા ઓર જુસત જુ હાતમકી કરને લગે એક રોઝ એક બુઢા ઓર ઉસકી બુઢવા દો તીન બચ્ચે છોટે સાથ લીયે હુએ લાકડીયા તોડનેકે વાસ્તે ઉસ ગારકે પાસ જહાં હાતમ પોશીદા થા વહાં પહોંચે ઓર લાકડીયાં ઉસ જંગલસે ચુનને લગે—બુઢયા બોલી કે અગર હમારે દીન કુછ ભલે આતે તો હાતમકો કહી હમ દેખ પાતે ઓર ઉસકો પકડકર નોફીલકે પાસ લેજાતે તો વો પાનસો અશરફી દેતા હમ આરામસે ખાતે, ઈસ દુખ દર્દસે છુટ જાતે. બુડેને કહા કયા ટરટર કરતી હયે, હમારે તાલેઅમેં યહી લીખા હયે કે રોઝ લકડીયા તોડે ઓર સરપર ધરકર બઝારમેં બેચે તબ રોટી મયસર આવે, એક રોઝ બાગ લેજાવે હમારે હાથ હાતમ કાહેકો આવેગા ઓર પાદશાહ ઈતને રૂપ્યે દીલાવેગા ઓરતને ઠંડી સાસ ભરી ઓર ચુપકી હોરહી.

યે દોનોંકી બાતેં હાતમને સુની, મરદુમી ઓર મુરવ્વતસે બઈદ જાના કે અપને તઈં છુપાએ ઓર જાનકો બચાવે ઓર ઈન દોનાં બીચારોંકો મતલબ તક ન પોહંચાવે, સચ હયે કે અગર આદમીમેં રહમ નહીં તો વો ઈનસાન નહીં ઓર જીસકે જીમેં દરદ નહીં વો કસાઈ હયે.

બૈત.

દરદે દીલકે વાસ્તે પૈદા કીયા ઈનસાનકો,
વર ન તાઅતકે લીએ કુછ કમ નથે કરરૂબ્યાં.

ગરઝ હાતમકી જવાં મરદીને કુબુલ ન કીયા કે અપને કાનોંસે સુનકર ચુપકા હો રેહ; વહીં બાહેર નીકલ આયા ઓર ઉસ બુઢેસે કહા કે અય અઝીઝ હાતમ મૈં હી હું. મેરે તઈં નોફીલકે પાસ લે ચલ, વો મુઝે દેખેગા તો જો કુછ રૂપેકા ઈકરાર કીયા હો તુઝે દેગા પીર મરદને કહા સચ હયે, ઈસ સુરતમેં ભલાઈ ઓર બેહબુદી અલબત્તા મેરી હયે, લેકીન વો કયા જાને તુઝસે કયા સલુક કરે અગર માર ડાલે તો મૈં કયા કરૂં, યે મુઝસે હરગીઝ ન હો સકેગા કે તુઝસે ઈનસાનકો તમઅકે ખાતીર દુશ્મનકે હવાલે કરૂં, વો માલ કે દીન ખાઉંગા, આખીર મરજાઉંગા તબ ખુદાકો કયા જવાબ દુંગા!

હાતમને બહોતેરે મીન્નતકી કે મુજ્હે લે ચલ, મેં અપની ખુશીસે કહેતાહું ઓર હમેશા ઇસી આરઝુમેં રેહતાહું કે મેરા જાનો માલ કીસુકે કામ આવે તો બેહતર હયે, લેકીન વો બુડા કીસુ તરહ રાઝી ન હુવા કે હાતમકો લે જાકર ઈનઆમ પાવે—આખીર લાચાર હોકર હાતમને કહા અગર તું મુજે યું નહી લેજાતા તો મૈં આપસે આપ પાદશાહકે પાસ જાકર કેહતાહું કે ઇસ બુડ્ઢેને મુજે જંગલમેં એક પહાડકી ખોહમેં છુપા રખ્ખા થા. વો બુઢા હંસા ઓર બોલા ભલાઇકે બદલે બુરાઇ મીલે તો યા નસીબ, ઈસ રદો બદલકે સવાલો જવાબમેં આદમી ઓરભી આન પહોંચે, ભીડ લગ ગઇ ઉન્હોને મઅલુમ કીયા કે હાતમ યહી હયે તુરત પકડ લીયા, ઓર હાતમકો લેચલે વો બુડાભી અફસોસ કરતા હુવા પીછે પીછે સાથ હો લીયા જબ નોફીલકે રૂબરૂ લેગએ, તો ઉસને પુછા કે ઇસકો કોન પકડ લાયા હએ એક બદઝાત સંગદીલ બોલા કે અયસા કામ હમારે સોન કર સકતા હયે, યે ફતેહ હમારે નામ હયે હમને અરશપર જંડા ગાડા હયે! એક ઓર લંતરાની વાલા ડીંગ મારને લગા કે મૈં કઇ દીનસે દૌડ ધુપકર જંગલસે પકડે લાયા હું, મેરી મેહનતપર નઝર કીજયે ઓર જો કરાર હયે સો દીજીએ ઇસી તરહ શરફીયોંકી લાલચસે હરકોઇ કહેતા થા કે યે કામ મુજસે હુવા. વો બુડા ચુપકા એક કોનેમેં લગા હુવા સબકી શેખ્યાં સુન રહા થા, ઓર હાતમકી ખાતીર ખડા રોતાથા—જબ અપની દીલાવરી ઓર મરદાનગી સબ કેહ ચુકે, તબ હાતમને પાદશાહસે કહા અગર સચ બાત પુછો તો યે હયે કે વો બુડા અલગ સબસે ખડા હય વો મુજકો પકડ લાયા હયે અગર કયાફા પેહછાન હો દરયાફત કરો ઓર મેરે પકડનેકી ખાતીર જો કઓલ કીયા હએ પુરા કરો કે સારે ડીલમેં ઝબાન હલાલ હયે, મરદકો ચાહીએ કે જો કહે સો કરે, નહીં તો જીભ હેવાનોંકોભી ખુદાને દી હયે, ફીર ઇનસાન ઓર હયેવાનમેં કયા તફાવત હયે. નોફીલને ઉસ લકડહારે બુડેકો પાસ બુલાકર પુછા કે સચ કેહ અસલ કયા હયે હાતમકો કોન પકડ લાયા! ઉસ બેચારેને સરસે પાંવ તક જો ગુઝરા થા રાસ્ત કહે સુનાયા, ઓર કહા કે હાતમ મેરી ખાતીર આપસે આપ ચલ આયા! નોફીલ યે હીમ્મત હાતમકી સુનકર મુતઅજ્જુબ હુવા કે વાહ કયા તેરી સખાવત અપની જાનકાભી ખતરા ન કીયા! જીતને જુઠ દઅવે હાતમકે પકડ લાનેકે કરતેથે હુકમ કીયા કે ટીડયાં કસકર પાનસો અશરફીકે બદલે પાન પાનસો જુત્યાં ઉનકે સરપર લગાવો કે ઉનકાભી ભેજા નીકલ પડે વહીં તડાતડ પૈઝારે પડને લગી એક દમમેં સર ઉનકે ગંજે હો ગએ, સચ હયે કે જુઠ બોલના અયસાહી ગુનાહ હયે કે કોઇ ગુનાહ ઉસકો નહીં પોંહચતા, ખુદા સબકો ઈસ બલાસે મહફુઝ રખે, ઓર જુઠ બોલનેકા ચસકા ન દે—બહોત આદમી જુઠ મુઠ બકે જાતે હયે, લેકીન આઝમાયશકે વક્ત સઝા પાતે હયે.

ગરઝ ઉન સબકો મવાફી ઉનકે ઈનઆમ દેકર નોફીલને ખ્યાલ કયા કે હાતમ જયસે સખ્સસે કે એક આલમકો ઉસસે ફૈઝ પોહંચતા હયે, ઓર મોહતાજોં કી ખાતીર જાન અપની દરેગ નહીં કરતા ઓર ખુદાકી રાહ મેં સરતાપા હાઝીર હયે. ઉસસે દુશમની રખની, ઓર ઉસકા મુદ્દઇ હોના મરદે આદમીયત ઓર જવાંમરદીસે બઈદ હયે. વહીં હાતમકા હાથ બડી દોસ્તી ઓર ગરમ જોશીસે પકડલીયા ઓર કહા, કયું ન હો જબ અયસે હો તબ તવાઝેઅ કરકર પાસ બીઠલાયા. ઓર હાતમકા મીલ્કો ઈમલાક ઓર માલો અસબાબ જો કુછ જપ્ત કીયાથા વહીં છોડ દીયા, નએોસરસે સરદારી કબીલેકી

તૌફી ઉસે દી, ઓર ઉસ બુડેકો પાનસૌ અશરફીયાં અપને ખઝાનેસે દીલવાદી વો દોઆ દેતા હુવા ચલા ગયા.

જબ યે માજરા હાતમકા મૈંને તમામ સુના જીમેં ગૈરત આઈ ઓર યે ખ્યાલ ગુઝરા કે હાતમ અપની કૌમકા ફક્ત રઈસથા, જીસને એક સખાવતકે બાઇસ યે નામ પૈદા કીયા કે આજ તલક મશહુર હયે, મૈં ખુદાકે હુકમસે પાદશાહ તમામ ઇરાનકા હું, અગર ઇસ ન્અરતસે મરહુમ રહું તો બડા અફસોસ હયે ફીલવાકેઅ દુન્યામેં કોઇ કામ બડા દાદોદહીશસે નહીં. ઇસ વાસ્તે કે આદમી જો કુછ દુન્યામેં દેતા હયે ઉસકા ઇવિઝ આકબતમેં લેતા હયે! અગર કોઇ એક દાના બોતા હયે તો ઉસ્સે કીતના કુછ પેદા હોતા હયે, યે બાત દીલમેં ઠેરાકર મીર ઇમારતકો બુલવાકર હુકમ કીયા કે એક મકાન આલીશાન જીસકે ચાલીસ દરવાજે બુલંદ ઓર બહોત કુશાદા હોં બાહેર શેહરકે જલ્દ બનવાવો. થોડે અરસેમેં વેસીહી ઇમારત વસીઅ જયસા દીલ ચાહતાથા બનકર તય્યાર હુઇ ઓર ઉસ મકાનમેં હર રોઝ ફજરસે શામતક મોહતાજો ઓર બેકસોંકે તઇં રૂપયે અશરફીયાં દેતા ઓર જો કોઈ જીસ ચીઝકા સવાલ કરતા તો મેં ઉસે માલા માલ કરતા. ગરજ ચાલીસોં દરવાઝેસે હાજતમંદ આતે આકર જો ચાહતે સો લે જાતે. એક રોઝકા યે ઝીકર હયે ફકીર સામને દરવાઝેસે આકર સવાલ કીયા મૈંને ઉસે એક અશરફી દી. ફીર વહી દુસરે દરવાઝેસે હોકર ઓર આયા દો અશરફીયા ઓર માંગી, મૈંને પેહછાનકર દરગુઝરકી ઓર દી. ઇસી તરેહસે ઉસને હરએક દરવાઝેસે આના ઓર એક એક અશરફી બડના શુરૂઅ કીયા મૈંભી જાન બુજકર અંજાન હુવા, ઓર ઉસકે સવાલકે મવાફીક દીયા કીયા. આખીર ચાલીસોં દરવાઝેકી રાહસે આકર ચાલીસ અશરફીયાં માંગી; વોભી મેને દીલવાદી. ઇતના કુછ લેકર વો દુરવેશ ફીર પેહલે દરવાઝેસે ઘુસ આયા ઓર સવાલ કીયા મુજે બહોત બુરા મઅલુમ હુવા, મૈંને કહા, સુન અય લાલચી, તુ કયસા ફકીર હયે કે હરગીઝ ફકીરકે તીનાં હરફોંસેભી વાકીફ નહી! ફકીરકા અમલ ઉનપર ચાહીએ, ફકીર બોલા, ભલા-દાતા તુમ્હી બતાવો મૈંને કહા ફેસે ફાકા કાફસે કીનાઅત રેસે રીઆઝત નીકલતી હયે, જીસમેં યે બાતેં ન હોવે વો ફકીર નહી. ઇતના જો તુજે મીલા હયે ઇસકો ખા પીકર ફીર આઇયો ઓર જો માંગોગા લે જાઇયો યે ખેરાત એહતીયાજ રફ્અ કરનેકે વાસ્તે હયે, ન જમ્અ કરનેકે લીયે અય હરીસ ચાલીસ દરવાઝોંસે તુને એક અશરફીસે ચાલીસ અશરફીયાં તક લી ઉસકા હીસાબ તુ કર કે રેવડીકે ફેરકી તરહ કીતની અશરફીયાં હુઇ ઓર ઇસપરભી તુજેહ હીર્સ ફીર પેહલે દરવાઝેસે લે આઇ, ઇતના માલ જમ્અ કરકે કયા કરેગા! ફકીરકો ચાહી કે એક રોઝકી ફીકર કરે, દુસરે દીન ફીર નઇ રોઝી રઝાક દેનેવાલા મોજુદ હયે અબ હયા ઓર શરમ પકડ ઓર સબરો કીનાઅતકો કામ ફરમાઇએ કયસી ફકીરી હયે. જો તુજે મરશદને બતાઈ હયે—ફકીર મેરી યે બાત સુનકર ખફા ઓર બદદીમાગ હુવા, ઓર જીતના મુજસે લેકર જમ્અ કીયા થા. સો સબ ઝમીંપર ડાલ દીયા ઓર બોલા બાબા ઇતને ગરમ મત હો, અપની કાયનાત લેકર રખ છોડો, ફીર સખાવતના નામ ન લીજે, સખી હોના બહોત મુશ્કીલ હયે, તુમ સખાવતકા બોજ નહીં ઉઠા સકતે, ઉસ મનઝીલકો કબ પોહચોગે અભી દીલ્લી દુર હયે. સખીકેભી તીન હરફ હયે. પેહલે ઉનપર અમલ કરો તબ સખી કેહલાવો, તબ તો મૈં ડરા ઓર કહા ભલા દાતા ઇસકે મઅની મુજે સમજાવો કેહને લગા સીનસે સમાઇ ઓર ખેસે ખૈર

ઇલાહી ઓર યેસે યાદ રખના અપની પેદાએશ ઓર મરનેકા જબ તલક ઇતના ન હોવે તો સખાવતકા નામ ન લે ઓર સકીકા યે દરજા હયે કે અગર બદકારભી હો તોભી દોસ્ત ખુદાકા હયે. ઇસ ફકીરને બહોત મુલ્કોંકી સૈરકી હયે, લેકીન સીવાએ બસરેકી પાદશાહઝાદીકે કો સખી દેખનેમેં ન આયા; સખાવતકા જામા ખુદાને ઉસ ઓરતપર કત્ય કીયા હયે, સબ નામ ચાહતે હયે. પર વયસા કામ નહીં કરતે. યે સુનકર મેંને બહોત મીન્નતકી ઓર કસમેં દીં કે મેરી તકસીર મઆફ કરો ઓર જો ચાહે સો લો—મેરા દીયા હરગીઝ ન લીયા ઓર યે બાત કેહતા હુવા ચલા અબ અગર અપની સારી પાદશાહત મુજે દે તો ઉસપર ભી નથુકું ઓર ન ધાર મારૂં, વો ચલા ગયા પર બસરેકી પાદશાહઝાદીકી યે તઅરીફ સુનનેસે દીલ બેકલ હુવા, કીસી તરહ કલ ન થી; અબ યે આરઝુ હુઇ કે કીસી સુરતસે બસરે ચલકર ઉસકો દેખા ચાહીએ.

ઇસ અરસેંમેં પાદશાહને વફાત પાઇ ઓર તખતપર મેં બેઠા, સલતનત મીલી પર વો ખયાલ દીલસે ન ગયા. વઝીરોં ઓર અમીરોંસે જો પાએ તખત સલતનતકે ઓર અરકાન મમલુકતકેથે મશવેરતકી કે સફર બસરેકા કીયા ચાહતા હું તુમ અપને કામમેં મુસતઇદ હો. અગર ઝીંદગી હયે તો સફરકી ઉમર કોતાં હોતી હયે, જલ્દ ફીર આતાહું. કોઇ મેરે જાનેપર રાઝી ન હુવા—લાચાર દીલ તો ઉદાસ હો રહા થા, એક દીન બગૈરે સબકે કેહ સુને ચુપકે વઝર બા તદબીર કો બુલાકર મુખતાર ઓર વકીલે મુતલક અપના કીયા ઓર સલતનતકા મદારૂલ મહામ બનાયા; ફીર મેંને ગેરવા લીબાસ પેહન ફકીરી ભેસકર અકેલે રાહ બસરેકી લી.

કીસ્સા બસરેકી ચાહઝાદીકા.

થોડે દીનોંમેં ઉસકી સરહદમેં જા પોહંચા, તબસે યે તમાશા દેખને લગા કે જહાં સતંઠા જાકર મુકામ કરતા તો નોકર ચાકર ઉસી મલેકાકે ઇસતીકબાલ કરકે જોક મકાન માકુલમેં ઉતારતે ઓર જીતનાં લવાઝીમા ઝીયાફતકા હોતા હયે બખુબી મૌજુદ કરતે ઓર ખીદમતમેં દસ્ત બસ્તા તમામ રાત હાઝીર રેહતે, દુસરે દીન દુસરી મનઝીલમેં યહી સુરત પેશ આતી, ઉસ આરામસે મહીનોંકી રાહ તૈકી, આખીર બસરેમેં દાખીલ હુવા— વહીં એક ખવાજા શકીલ ખુશ લીબાસ નેક ખો સાહેબ મુરવ્વતકે દાનાઇ ઉસકે કીયાફેસે ઝાહીર થી, મેરે પાસ આયા ઓર નીપટ શીરીં ઝબાનીસે કેહને લગા કે મૈં ફકીરોંકા ખાદીમ હું હમેશા ઇસી તલાશમેં રેહતા હું કે જો કોઇ મુસાફીર ફકીર યા દુન્યાદાર ઇસ શેહરમેં આવે મેરે ઘરમેં કદમ રંજા ફરમાવે. સીવાએ એક મકાનકે યહાં ઓર બંદેસીકે રેહનેકી જગા નહીં હયે, આપ તશરીફ લે ચલએ ઓર ઉસ મુકામકો ઝીંનત બખશીએ ઓર મુજે સરફરાઝ કીજીએ ! ફકીરને પુછા સાહેબકા ઇસ્મે શરીફ કયા હયે ? બોલા ઇસ ગુમ નામકા નામ બેદાર બખત કેહતે હયેં ઉસકી ખુબી ઓર તમલ્લુક દેખકર યે આજીઝ ઉસકે સાથ ચલા ઓર ઉસકે મકાનમે ગયા, દેખા તો એક ઇમારત આલીશાન લવાઝીમે શાહાનાસે તય્યાર હયે, એક દાલાનમેં ઉસને લેજાકે બીઠલાયા ઓર ગરમ પાની મંગવાકર હાથ પાંવ ધુલવાએ ઓર દસ્તરખ્વાન બીછવાકર મુજ ... તનહાકે રૂબરૂ બકાવલને એક તોરેકા તોરા ચુન દીયા, ચાર મુસકાબ એકમેં યખની પુલાવ, દુસરેમેં કોરમાં પુલાવ, ઓર તીસરેમેં મુતંજન પુલાવ, ચૌથેમેં કુકુ પુલાવ ઓર એક કાબ ઝરદેકી ઓર કઇ તરહકે કલીએ દો પ્યાઝા મરગીસી બાદામી રૈગન જોશ ઓર રોટયાં કઇ કીસમકી બાકરખાની તમકીં શીરમાલ, ગાવદીદા ગાવ ઝબાન નાનેન્અમત, પરાઠે ઓર કબાબ કોફતેકે તીકકે મુરગકે બાગોને

મલગુબા શબદેગ દમપુખ્ત હલીમ હરીસા સમો સેવરકી કુબુલી ફીરની, શીર બીરંજ, મલાઈ હલવા ફાલુદા, પનભત્તા, નમશ આબશોરા, સાફે ઉરસ લોઝીઆત, મુરબ્બા અચારદાન દહીંકી કુલફીયાં યેન્અમતે દેખકર રૂહ ભરગઇ! જબ એક એક નીવાલા હરએકસે લીયા પેટભી ભરગયા તબ હાથ ખાનસ ખીંચી. શખ્શ હુવા કે સાહેબને ક્યા ખાયા ખાના તો સબ અમાનત ધરા હૈ તકલ્લુફ ઓર નૌશજાન ફરમાઈએ. મૈંને કહા ખાનેમે શરમ ક્યા હયે ખુદા તુમ્હારાખાના આબાદ રખે. જો કુછ મેરેહપેટમેં સમાયા સો મૈંને ખાયા, અબ તો મઝીદ કરો ઓર ઝાએકેકી ઉસકે ક્યા તઅરીફ કરૂં કે અબતક બબાન ચાટતાહું ઓર જો ડકાર આતી હયે સો મોઅત્તર! જબ દસ્તરખ્વાન ઉઠા તો એર અદાઝ કાશાની મખમલકા મુકેશી બીછાકર ચીલ્મચી આફતાબા તીલાઈ લાકક બેસનદાનમેંસે ખુશબો બેસન દેકર ગરમ પાનીસે મેરે હાત ધુલાએ, ફીર પાનદાન જડાવમેં ગીલોરીયાં સોનેકી પબડરોમેં બંધી હુઇ ઓર ચૌબડોમેં ગીલોરયાં ચકની સુપારીયાં ઓર લોંગ છલાચ્યાં રૂપેકે વરકોમેં મઢી હુઇ લાકર રખ્ખી જબ મૈં પાની પીનેકો માંગતા, તબ સુરાહી બર્ફમેં લગી હુઈ આબદાર લે આતા, જબ શામ હુઈ ફાનુસમેં કાપુરી શમએં રોશન હુઇ વો અઝીઝ બેઠા હુવા બાતેં કરતા રહા, જબ પેહર રાત ગઇ બોલા આપ ઇસ છપર ખટમેં કે જીસકે આગે દલદા પેશગીર ખડા હયે આરામ કીજ્યે ફકીરને કહા અય સાહેબ, હમ ફકીરોંકા એક બોરયા યા મીર્ગછાલા બીસ્તરકે લીયે બહોત હયે; યે ખુદાને તુમ દુન્યાદારોંકે વાસ્તે બનાયા હયે કહેને લગા, કે યે સબ અસબાબ દુરવેશોંકા ખાતીર હયે, કુછ મેરા માલ નહીં ઇસકે બજીદ હોનેસે ઉન બીછોનોંપર કે ફુલોંકી સેજસેભી નરમ થે, જાકર લેટા. દોનો પટયોંકી તરફ ગુલદાન ઓર ચંગેરી ફુલોંકી ચુની હુઇ ઓર ઉદ સોઝ ઓર લખલખે રોશન થે, જીધરકી કરવટ લેતી દીમાગ મોઅત્તર હો જાતા ઇસ આલમમેં રહા જબ સુબ્હો હુઈ નાશ્તેકોભી બાદામ પીસા અંગુર અંજીર નાશપાતી અનાર કીશમીશ છોહારે ઓર મેવેકા શરબત લા હાઝીર કીયા; ઉહી તોરસે તીન દીન રાત રહા, ચોથે રોઝ મેંને રૂખસત માંગી. હાથ જોડકર કેહને લગા શાયદ ઇસ ગુનેહગારસે સાહેબકી ખીદમતગારીમેં કુછ કુસુર હુવા કે જીસકે બાયસ તુમ્હારા મીઝાઝ મુકદ્દર હુવા મેંને હૈરાન હોકર કહા બરાએ ખુદા યે ક્યા મચવેર હયે, લેકીન મેહમાંનીકી શરત તીન દીન તલક હયે સો મેં રહા. છીયાદા રેહના ખુબ નહીં ઓર અલાવા યે ફકીર વાસ્તે સૈરકે નીકલા હયે અગર એકહી જગા રેહજાવે તો મુનાસીબ નહીં ઇસ લીયે ઇજાઝત ચાહતા હયે, નહીં તો તુમ્હારી ખુબ્યાં અયસી નહીં કે જુદા હોનેકા જી ચાહે તબ વો બોલા જયસી મરઝી, લેકીન એક સઅત તવકકુફ કીજ્યે કે પાદશાહઝાદીકે હુઝુર જાકર અરઝ કરૂં ઓર તુમ જો જાયા ચાહતે હો તો અસબાબુ ઓઢને બીછાનેકા ઓર ખાનેકા બાસન રૂપે સોનેકે ઓર જડાવકે ઇસ મેહમાન ખાનેમેં હયેં યે સબ તુમ્હારા માલ હયે ઇસકે સાથ લે જાનેકી ખાતીર જો ફરમાવો તદબીર કીજાવે મૈંને કહા લાહાલ પડો, હમ ફકીર ન હુએ બાટ હુએ અગર યહી દીલમેં હીરસ હોતી તો ફકીર કાયકો હોતે દુન્યાદારી ક્યા બુરી થી!

ઉસ અઝીઝને કહા, અગર યે અહવાલ મનેકા સુને તો ખુદા જાને મુજે ઇસ ખીદમતસે તાગીર કરકર ક્યા સુલુક કરે, અગર તુમે અયસાહી બે પરવાઇ હયે તો ઇન સબકે એક કોઠડીમેં અનામત બંદ કરકર દરવાઝેકો સરબમોહર કરો, ફીર જો ચાહો સો કીજ્યો. મૈ ન કબુલ કરતાથા ઓર વોભી નહી માનતા થા, લાચાર યહી સલાહ ઠેરી કે સબ અસ-

બાજેકો બંદકર કર કુફલ કર દીયા, ઓર મુંતઝીર રૂખસ્તકા હુવા—ઈતનેમે એક ખ્વાજા સરા મોઅતેબર સરપર સરપેંચ ઓર ગોશ પેચ કમરમેં કમરબંધ બાંધે એક આસા સોનેકા જડાવ હાથમેં ઓર સાથ ઉસકે કઇ ખીદમતગાર મઅકુલ ઓહદે લીયે હુએ ઈસ શાનો શોકસે મેરે નઝદીક આયા, અયસી અયસી મેહરબાનગી ઓર મુલાયમતસે ગુફતગો કરને લગા કે જીસકા બયાન નહી કરતા ફીર બોલા કે અય મીયા અગર તવજ્જા ઓર કરમ કરકે ઈસ મુશતાક કે ગરીબ ખાનેકો અપને કદમકી બરકતસે રોશન બખ્શો તો બંદા નવાઝી ઓર ગરીબ પરવરીસે બઈદ નહી.

શાયદ શાહઝાદી સુને કે કોઈ મુસાફીર યહાં આયા થા. ઉસકા તવાઝેહ મુદારાત કીસુને નકી; વો યુંહી ચલા ગયા; ઈસ વાસ્તે વલ્લાહો આલમ મુજપર કયા અંફત લાવે ઓર કયસી કયામત ઉઠાવે, બલકે હરફ ઝીંદગીપર આએ મેનેં ઉન બાતોંકો ન માના, તબ ખ્વાહસખ્વાહ મીન્નતે કરકે મેરે તઇં એક હવેલીમેં કે પેહલે મકાનસે બેહતરથી લેગયા, ઉસને પેહલે મેઝબાનકી માનીંદ દીન રાત દોનો, વક્ત ખેસાહી ખાને સુબ્હો ઓર તીસરે પેહર સરબત ઓર તહફનું નકી ખાતીરસે મેવે ખીલાએ ઓર બાસર મુકર્રર વ તીલાગાઇ ઓર ફરશો ફુરૂશ ઓર અસબાબ જો કુછ વહાં થા મુજસે કેહને લગા કે ઈન સબકે તુમ માલીક ઓર મુખતાર હો જો ચાહોસો કરો. મૈ યે બાતે સુનકર હયેરાન હુવા, ઓર ચાહ કીસી ન કીસી તરહ યહાંસે રૂખસત હોકર ભાગું મેરે બુશરે કો દેખકર વો મહેલ્લી બોલા અયે ખુદાકે બંદે જો તેરા એતલબ યા અરઝુ મુજકો કહોતો હુઝુરમેં મલેકાકો જાકર અરઝ કરૂં. મૈં કહા મેં ફકીરીકે લીબાસમેં દુન્યાકા માલ, કયા માંગું કે તુમ બગેર માંગે દેતે હો, ઓર મઈ ઈનકાર કરતાહું. તબ વો કેહેને લગા કે હીરસ દુન્યાકી કીસીકે જીએ નહીં ગઈ ચુનાચે કીસ કબતીછે વે કયબ કહા હયે

કબત.

નગકન કટા દેખે, સીસબારી જટા દેખે જોગી કનફટા દેખે, છર લાએ તનમેં; મોતી અન બોલ દેખે, સીવડા સર જોલ દેખે કરત કલોલ દેખે, બન ખંડા બનમેં બીર દેખે સુર દેખે, સબ ગીની ઓર કુડ દેખે, માયાકે ભરપુર દેખે, ભુલ રહે ધુનમેં આવંત સુખી દેખે જનમહીકે દુખી દેખે, પર વયે ન દેખે જીનકે લોભ નહિ મનમેં.

મઇને યે સુનકર જવાબ દીયા કે યે સચ હયે, પર મઇ કુછ નહીં ચાહતા અગર ફરમાઓ તો એક રૂકકા સર બમોહર અપને મનલબકા લીખકર દું જો હુઝુર મલેકાકે પોહંચા દો તો બડી મેહરબાની હયે ગોયા તમામ દુન્યાકા માલ મુજકો દીયા. બોલા બસરો ચશમ કયા મુઝાયકે મઇને એક રૂકકા લાંખ્ખા, પેહલે શુકે ખુદાકા કીયા, ફીર અહવાલ કે યે બંદા ખુદાકા કઇ રોઝસે ઈસ શેહરમેં વારીદ હયે ઓર સરકારસે સબ તરહકી ખબરગીરી હોતી હયે, જયસી ખુબ્યાં ઓર નેકનામ્યાં મલેકાકી સુનકર ઈશ્તીયાક દેખનેયા હુવા થા ઉસસે ચાર ચંદપાયા, અબ હુઝુરકે અરકાને દોલત યું કેહતે હયેં કે જો મતલબ ઓર તમન્ના તેરી હોસો ઝાહીર કર, ઈસ વાસ્તે બેહીજાબાના જો દીલકી આરઝુ હયે સો અરઝ કરતા હું કે મઇ દુન્યાકે માલકી મોહતાજ નહીં અપને મુલકકા મઇભી પાદશાહ હું. ફકત યહીં તલક આના ઓર મહેનત ઉઠાના આપકે ઈશતીયાકકે સબબસે હુવા જો તને તનહા ઈસ સુરતસે આ પોહંચાહું અબ ઉમ્મીદ હયે કે હુઝુરકી તવજ્જાસે યે ખાકનશીં મતલબે દીલીકો પોહંચે તો લાયક હયે, આગે જો મરઝીએ મુબરક, અગર યે ઈલતીમાસ

ખાક સારકા કુબુલ ન હોગા તો ઈસી તરહ ખાક છાનતા ફીરેગા, ઓર ઈસ જાને બેકરારકો આપ કે ઈશ્કમેં નીસાર કરેગા-મજનું ઓર ફરહાદકે માનીંદ જંગલમે યા પહાડપર મર રહેગા, યહી મદઆ લીખકર ઉસ ખ્વાજેકો દીયા, ઓર ઉસને પાદશાહઝાદી તલક પોહંચાયા, બઅદ એક દમકે ફીર ઓર મેરે તઈં બુલાયા ઓર અપને સાથ મહેલકી દેવડી પર લેગયા, વહાં જાકર દેખાતો એક બુઢીસી ઓરત સાહેબે લીયાયત સુનેરી કુરસી પર ગેહના પાતા પેહને હુએ બેઠી હયે ઓર કઈ ખ્વાજા ખીદમતગાર તકલ્લુફકે લીબાસ પેહને હુએ હાથ બાંધે સામને ખડે હયેં. મેં ઉસે મુખતાર જાનકર ઓર દેરી ના સમજકર દસ્તબસ્તાર હુવા! ઉસ મામાને બહોત મેહરબાનીસે સલામ લીયા ઓર હુકમ કીયા કે આઓ બેઠો ખુબ હુવા જો તુમ આયે તુમ્હીને મલેકાકે ઈશતીયાકકા રૂકકા લીખા થા! મઈ શરમ ખાકર ચુપ હો રહા ઓર સર નીચે કરકે બેઠા એક સાઅતકે બઅદ બોલીકે અય જવાન, પાદશાહઝાદીને સલીમ કહા હયે ઓર યું કહા હયે કે મુજકો ખાવીંદ કરનેસે એબ નહીં તુમને મેરી દરખાસ્ત કી. લેકીન અપની પાદશાહતકા બયાન કરહા ઓર ઈસ ફકીરીમે અપને તઈં પાદશાહ સમજના ઓર ઉસકા ગુરૂર કરના નીપટ બેજા હયે. ઈસ વાસ્તે કે સબ આદમી આપસમેં ફીલ હકીકત એક હયે લેકીન ફઝીલત દીનો ઈસલામકી અલબત્તા હયે ઓર મેંભી એક મુદ્દતસે શાદી કરનેકી આરઝુમંદ હું ઓર જયસે તુમ દોલતને દુનયાસે બેપરવા હો મેરે વઈભી હકતઆલાને ઈતના માલ દીયા હયે કે જીસકા કુછ હિસાબ નહીં, પર એક શર્ત હયે કે પેહલે મહર અદા કરલો ઓર મહર શાહઝાદીકા એક બાત હયે જો તુમસે હોસકે.

મંને કહા મેં સબ તરહ હાઝીર હું, જાનોમાલસે દરેગ નહીં કરનેકા, વો બાત કયા હયે કહો તો મેં સુનું! તબ ઉસને કહા કે આજકે દીન રેહ જાવો. કલ તુમ્હેં કેહ દુંગી. મંને ખુશીસે કબુલ કીયા ઓર રૂખસત હોકર બાંહેર આયા–દીન તો ગુઝરા, જબ શામ હુઈ મુજે એક ખ્વાજાસરા મેહલમેં બુલાકર લે ગયા. જાકર દેખા તો અકાબીર આલીમ ઓર ફાઝીલ સાહેબે શરા હઝીર હઈ? મઈભી ઉસી જલસેમેં જાકર બઈઠા—કે ઈતને મેં દસ્તરખ્વાન બીછાયા ગયા ઓર ખાને અકસામ અકસામકે શીરીન ઓર નમકીન ચુને ગએ વો સબ ખાને લગે ઓર મુજેભી તવાઝા કરકે શરીક કીયા. જબ ખાનેસે ફરાગત હુઈ તો એક દાઈ અંદરસે આઈ ઓર બોલી, કે બહરાવર કહાં હયે ઉસે બુલાવો? ચસાવલોને વહી હાઝીર કીયા ઉસકી સુરત બહોત મરદ આદમી કીસી ઓર બહોતસી કુંજયાં રૂપે સોનેકી કમરમે લટકી હુઈ સલામુન અલૈક કરકે મેરે પાસ આકર બઈઠા. વહી દાઈ કેહને લગી કે અય બહેરાવર તુને જો કુછ દેખા હયે મુફસીલ ઉસકા બયાન કર બેહરાવર યે દાસ્તાન કેહને શુરૂઅકી ઓર મુજસે મુખાતીબ હોકર બોલા. અય અઝીઝ હમારી પાદશાહઝાદીકી સરકારમેં હઝારોં ગુલામ હયે કે સૌદાગરીકે કામમેં મુતઅયન હંયે ઉનમેંસે એક મઈભી અદના ખાનાઝાદ હું હરએક મુલ્કકે તરફ લાખો રુપેકા અસબાબ ઓર જીનસ દેકર રૂખસત ફરમાતી હંયે—જબ વો વહાંસે ફીર આતા હયે. તબ ઉસસે ઉસ દેસકાં અહવાલ અપને હુઝુરમેં પુછતી હંયે ઓર સુનતી હંયે—એકબાર યે ઈત્તેફાક હુવા કે યે કમતરીન તીજારતકે ખાતીર ચલા ઓર શેહરે નીમરોઝમેં પોહંચા, વહાંકે બાશાં દોંકો દેખા તો સબકા લીબાસ સીયાહ હયે ઓર હરદમ નાલા ઓર આહ હયે, અયસા મઅલુમ હોતાથા કે ઉનપર કુછ મુસીબત પડી હયે, ઉસકા સબબ જીસસે મઈ પુછતા કોઈ જવાબ મેરા ન દેતા.

ઇસી હયરતમેં કઈ રોઝ ગુઝરે, યક દીન જુલી સુબ્હા હુઇ તો તમામ આદમી છોટે બડે, લડકે બુડે, ગરીબ ગની શેહરકે બાહેર ચલે, એક મયદાનમેં જાકર જમઅ હુએ ઓર ઉસ મુલ્કકા પાદશાહભી સબ અમીરોંકો સાથ લેકર સવાર હુવા. ઓર વહાં ગયા, તબ સબ બરાબર કતાર બાંધકર ખડે હુએ.

મયભી ઉનકે દરમીયાન ખડા તમાશા દેખતાથા પર યે મઅલુમ હોતાથા કે વઇ સબ કીસુકા ઇનતેઝાર ખીંચ રહે હંયે—એક ઘડીકે અરસેમેં દૂરસે એક જવાન પરીઝાદ સાહેબ જમાલ પંધરા સોલા બરસકા સીનોસાલ ગુલ્લ મચાતા ઓર શોર કરતા હુવા કફ મુંહસે જારી ઝરદ બઇલકી સવારી એક હાથમેં કુછ લીએ હુવે મુકાબીલ ખલ્કુલ્લાહકે આયા ઓર અપને બઇલપરસે ઉતરા, એક હાથમેં નાથ ઓર એક હાથમેં નંગી તલવાર લેકર દોઝાનું બેઠાં; એક ગુલામ પરીચેહરા ઉસકે હમરાહથા ઉસકો ઉસ જવાનને વો ચીઝ જો હાથમેંથી દી—વો યતીમ લેકર એક સીરેસે હરએકકો દીખતા જાતાથા લેકીન યે હાલતથી કે જો કોઇ દેખતાથા બે ઇખતીયાર ડાડ મારકર રોતાથા! ઇસી તરેહ સબકો દીખાતા ઓર રૂલાતા હુવા સબકે સામનેસે હોકર આપને ખાવીંદકે પાસ ફીર ગયા-

ઉસકે જાતેહી વો જવાન ઉઠા ઓર ઉસ ગુલામકા સર શમશીરસે કાટકર ઓર સવાર હોકર જીધરસે આયાથા ઉધરકો શલા. સબ ખડે દેખાકીએ જબ નઝરોંસે ગાયબ હુવા તો લોગ શેહરકી તરફ ફીરે, મઇ હરએકસે ઉસ માજરેકી હકીકત પુછતા થા, બલકે રૂપયોંકા લાલચ દેતા ઓર ખુશામદ ઓર મીન્નત કરતા કે જરા બતાદો કે યે જવાન કોન હયે ઓર ઉસને યે કયા હરકત કી ઓર કહાંસે આયા ઓર કહાં ? હરગીજ કીસીને ન બતલાયા ઓર ન કુછ મેરે ખીયાલમે આયા—યે ત અજાઝઅ દેખકર જબ મઇ યહાં આયા ઓર મલકેકા રૂબરૂ ઇજહાર કીયા તબસે પાદશાહજાદીભી હેરાન હો રહી હયે, ઓર ઇસકે તહકીક કરને કે ખાતીર દો દીલી હો રહી હયે, લેહાઝ મહેર અપના યહી મુકરર કીયા હરે કે જો શખ્સ પસ અજુબેકી સચ્ચી ખબર લાવે ઉસકો પસંદ ફર-માવે ઓર વહી માલીક સારે માલો મુલકકા ઓર મલેકાકા હોવે, યે માજરા સબ તુમને બસ સુના, અપને દીલમેં ગાર કરો અગર તુમ ઉસ જવાનકી ખબર લા સકો તો મુલકે નીમરોજકા કરો, ઓર જલ્દ રવાના હો, નહીં તો ઈનકાર કરકર અપને ઘરકી રાહલો. મેને જવાબ દીયા, અગર ખુદા ચાહે તો જલ્દ ઉસકા અહવાલ સરસે તક દરયાપ્ત કરકર પાદશાહજાદીકે પાસ આ પોહંચતા હું ઓર કામયાબ હોતાહું ઓર જો કીસમત મેરી બદ હયે તો ઇસકા કુછ ઈલાજ નહી, લેકીન મલેકા ઈસકા કોલ કરાર કરેં કે અપને કેહનેસે ન ફીરેં ઓર બીલફેઅલ એક અંદેશા મુશકીલ મેરે દીલમેં ખલીશ કદ રહા હયે, અગર મલેકા ગરીબનવાઝી ઓર મુસાફીર પરવરીસે હુઝુરમે બુલાવેં ઓર પરદેકે બાહેર બીઠલાવેં ઓર પરદેકે બાહેર બીઠલાવેં ઓર મેરા ઇલતેમાસ અપને કાનો સુને ઓર ઉસકા જવાબ અપની જબાનસે ફરમાવે તો મેરી ખાતીર જમઅ હો, ઓર મુજસે સબ કુછ હો સકેગા યે મેરી મતલબકી બાત ઉસ મામાને રૂબરૂ ઉસ પરી પયકર કે અરજ કી—બારે કદરદાનીકી રાહસે હુકમ કીયા કે ઉન્હેં બુલાલો. દાઇ ફીર બાહેર આઇ ઓર મુજે અપને સાથ જીસ મહેલમે પાદશાજાદીથી લેગઈ, કયા દેખતા હું કે રૂયા સફ બાંધે દસ્ત બસ્તા સેહલીયાં ઓર ખ્વાસેં, ઉરદે બેગનીયાં, કલમાકનીયા. તુરકનીયા, હબશનીયાં જંગનીયાં, ઓર કશમીરનીયાં જ-

વાહેરમેં જેડી ઓહદે લીએ ખડી હયે ઈંદરકા અખાડા કહું યા પરયોંકા ઉતારા! બેઈખ-તીયાર એક આહ બેખુદીસે ઝબાનતક આઈ, ઓર કલેજા થલકને લગા, પરબઝોર અપને તઈ થાંબા; ઉનકો દેખતા ભાલતા ઓર સેર કરતા હુવા આગે ચલા. લેકીન પાંવ સો સો મનકે હો ગએ. જીસકો દેખું ફીર યે જીન ચાહે કે આગે જાઉં—એક તરફ ચીલવન પડી થી ઓર મુંડા જડાઉ બીછવા રખ્ખા થા ઓર એક ચોકીભી સંદલકી બીછીથી. દાઈને મુજે બેઠનેકી ઈશારત કી; મેં મોંઢે પર બેઠ ગયા ઓર વો ચોકીપર બેઠે કેહને લગી, લો જો અબ કેહના હયે સો જી ભરકર કહો.

મેંને મલેકાકી ખુબ્યાંકી ઓર અદલો ઈનસાફ દાદોદહીશકી પેહલે તઅરીફકી ફીર કેહને લગા કે જબસે મેં ઇસ મુલ્કકી સરહદ્દમેં આયા હરએક મંઝીલમેં યહી દેખા કે જાબજા મુસાફીરખાને ઓર ઈમારતેં આલી બની હુઈ હયે ઓર આદમી હરએક ઓહદેકે મુતએયુન હયેં કે ખબરગીરી મુસાફરોં ઓર મોહતાજોંકી કરતે હયે; મુજેભી તીન તીન દીન હર મુકામમેં ગુઝરે ચોથે રોજ જબ રૂખસ્ત હોને લગા તબભી કીસુને ખુશીસે ન કહા કે જાવો ઓર જીતના અસબાબ ઉસ મકાનમેં થા શતરંજી, ચાંદની, કાલીને સીતલ-પાટી, મંગલકોટી, દીવારગીરી છત પરદે, ચીલવનેં સાએબાન, નમગીરે છપરખટ, મઆગી-લાપ, ઓકચાતોશક બાલાપોશ. સેજબંદ ચાદર, તકએ ગુલતકીએ મસનદ ગાવતકીએ ઓર દેગ દેગચે, તપેલે તબાક રકાબી બાદીએ તશતરીચમચે બકાવલી કફગીર, તઆમબખ્શ, સરપોશ સીની ખ્વાનપોશ આબખોરે બજહરે સુરાહી, પાનદાન, લગન ચોગડે, ચંગેરી ગુલાબપાશ ઉદ સોઝ, આફતાબા, ચીલમચી, સબ મેરે હવાલે કીએ કે યે તુમ્હારા માલ હયે ચાહોં અબ લે જાઓ નહી તો એક કોઠડીમેં બંદ કરકર અપની મોહોર કરો જબ તુમ્હારી ખુશી હોગી ફીરતે વખત લીએ જાઈયો. મેંને યુંહી કીયા પર યે હયેરત હયે કે જબ મુજસે ફકીર તને તનહાસે યે સુલુક હુવા તો અયસે ગરીબ હઝારો તુમ્હારે મુલ્કમેં આતે જાતે હોંગે પસ અગર હરએકસે યહી મેહમાનદારીકા તોર રહેતા હોગા તો મુબલીક બે હીસાબ ખરચ હોતે હોંગે, પસ ઈતની દોલત કે જીસકા યે સરફ હયે કહાંસે આઈ ઓર કયસી હયે? અગર ગંજેકારૂન હો તોભી વફા ન કરે ઓર જાહીરમેં અગર મલે-કાકી સલતનતપર નીગાહ કીજીએ તો ઉસકી આમદ ફક્ત બાવરચી ખાનેકે ખરચકોભી કીફાયત ન કરતી હોગી ઓર ખરચોંકા તો કયા જીકર હયે, અગર ઇસકા બયાન મલેકાકી ઝબાનસે સુનું તો ખાતીર જમા હો, ફરદ મુલ્કે નીમ રોજકા કરૂં ઓર જું તું વહાં જા પોહચું, ફીર સબ અહવાલ દરીયાફત કર કે મલેકાકી ખીદમતમેં બશરતે જીંદગી બારે દીગર હાજીર હું અપને દીલકી મુરાદ પાઉં.

યે સુનકર માલેકાને અપની જબાનસે કહા કે અય જવાન અગર તુજે આરઝુ કમાલ હયે કે યે માહીયતસે વાકીફ હો તો આજકે દીનભી મુકામ કર, સામકો તુજે હુઝુરમેં તલબ કરકર જો કુછ અહવાલ ઉસ દોલત બે જવાલકા હયે બેકમો કાસ્ત કહા જાએગા મેં યે તસલીપાકર અપને ઇસતી કામતકે મકાનપર આકર મુંતજીર થા કે કબ શામ હો જો મેરા મતલબ તમામ હો—ઈતનેમેં ખ્વાજાસરા કઈ ચોગેશે તોરા પોશ પડે હુએ ભોઈ-યોંકે સરપર ધરે આકર મોજુદ હુવા, બોલા કે હુઝુરસે યે ઉલશ ખાસ ઈનાયત હુવા હયે, ઇસકો તનાઉલ કરો? જીસ વક્ત મેરે સામને ખોલા તો બો બાસસે દીમાગ મોઅત્તર હુવા ઓર રૂહ ભર ગઈ, જીતના ખા સકા ખા લીયા બાકી ઉન સબોંકો ઉઠા દીયા ઓર શુકરે

-અમત કેહલા ભેજા. બારે જબ આફતાબ તમામ દીનકા મુસાફીર થકા હુવા ગીરતા પડા થા અપને મેહેલમેં દાખીલ હુવા ઓર માહતાબ દીવાન ખાનેમેં અપને મુસાહેબોંકે સાથ લેકર નીકાલ બેઠા, ઉસ વક્ત દાઇ આઇ ઓર મુજસે કેહને લગી કે ચલો પાદશાહજાદીને યાદ ફરમાયા હયે મેં ઉસકે હમરાહ હો લીયા ખીલવતે ખાસમેં લે ગઇ, રોશનીકા યે આલમ થા કે શબે કદરકો વહાં કદર ન થી ઓર પાદશાહી ફરશપર મસનદ મુગરરક બાછી મુરસઅકા તકીયા લગા હુવા ઓર ઉસપર એક શામયાના મોતીયોંકી જહાલરકા જડાવ ઇસતાદોંપર ખડા હુવા ઓર સામને મસનદકે જવાહીરકે દરખ્ત ફુલપાત લગે હુએ ગોયા એના મએન કુદરતી હયે સોનેકી કયારીયોમે જમે હુએ ઓર દોનોં તરફ, દસ્તરાસ્ત ઓર દસ્તચપ શાગીરદ પેશે ઓર શેજરાઈ દસ્ત બસ્તા બાઅદબ આંખે નીચી કીયે હુએ હાજીર થે ઓર તવાયફ ઓર ગાએનીકે સાઝોંકે સરબનાએમુંતઝીર—યે સામાન ઓર યે તઇયારી કરરો ફરકી દેખકર અકલ ઠીકાને ન રહી દાઇસે પુછા કે દીનકો વો ઝેબાયશ કે ઓર રાતકો યે અરાયશ કે દીન ઇદ રાત શબ્બરાત કહા ચાહીએ, બલકે દુનયામેં પાદશાહે હફ્ત ઇકલીમકો યે એશ મયસ્પર ન હોગા, હમેશા યહી સુરત રેહતી હયે ? દાઇને કહા કે હમારી મલેકાકા જીતના કારખાના તુમને દેખા યે સબ ઇસી દસ્તુરીસે જારી હયે. ઇસમેં હરગીજ ખલલ નહી બલકે અરઝું હએ, તુમ યહાં બેઠો મલેકા દુસરે મકાનમેં તશરીફ રખતી હયે જાકર ખબર કરૂં દાઇ યે કેહકર ગઇ ઓર ઉન્હી પાંઓં ફીર આઈ કે ચલો હુઝુરમેં બુલાયા હયે, બમજરીદ ઉસ મકાનમેં જાતેહી બીચક કર રેહ ગયા, ન મઅલુમ હુવા કે દરવાજા કહાં ઓર દરોં દીવાર કીધર હયે. ઇસ વાસ્તે કે ચારોં તરફ કદે આદમકે બરાબર આને લગે ઓર ઉનકે પરદાઝોંમેં હીરે મોતી જડે હુએ થે, એકકા અકસ એકમેં નઝર આતા તો યે મઅલુમ હોતા કે જવાહીરકા સારા મકાન હયે, એક તરફ પડદા પડા થા ઉસકે પીછે મલેકા બેઠી થા. વો દાઇ પરદેસે લગકર બેઠી ઓર મુજેભી બેઠનેકા કહા, તબ દાઇ મલેકાકે ફરમાનેસે ઇસ તોર બયાન કરને લગી.—

કે સુન અય જવાનદાના, સુલતાન ઇસ ઇકલીમકા બડા પાદશાહ થા, ઉનકે ઘરમેં સાત બેટીયાં પૈદા હુઇ એક રોઝ પાદશાહને જીશન ફરમાયા, યે સાતો લડકીયાં સોલા સંગારકર બાલબાલ પાતી પીરોંપર પાદશાહકે હુઝુર પડી થા. સુલતાનકે કુછ જીમેં આયા તો બેટયોંકે તરફ દેખકર ફરમાયા, અગર તુમ્હારા બાપ પાદશાહ ન હોતા ઓર કીસી ગરીબકે ઘર તુમ પેદા હોતી તો તુમ્હે પાદશાહઝાદી ઓર મલેકા કોન કેહતા ! ખુદાકા શુકર કરો કે શાહઝાદયાં કેહલાતી હો, તુમ્હારી યે સારી ખુબ્યાં મેરે દમસે હયે. છે લડકીયાં એક ઝબાન હોકર બોલી કે જહાં પનાહ જો ફરમાતા હયે બજા હયે ઓર આપહીકી સલામતીસે હમારી ભલાઇ હયે, લેકીન એહ મલેકા જો સબ બેહનોંસે છોટી થી પર અકલો શઉરમેં ઉસ ઉમરમેંભી ગોયા સબસે બડી થા, ચુપકી ખડી રહી–ઇસ ગુફ્તગુમેં બહેનોંકે શરીક ન હુઈ, ઇસ વાસ્તે કે યે કલમા કુફરકા હયે.

પાદશાહને નઝરે ગઝબસે ઉનકી તરફ દેખા ઓર કહા, કયું બીબી તુમ કુછ ન બોલી, ઇસકી કયા બાઇસ હયે ! તબ મલેકાને અપને દોનોં હાથ રૂમાલસે બાંધકર અરઝ કી કે અગર જાનકી અમાન પાઉં ઓર તકસીર મઆફ હો તો લાંડી અપને દીલકી બાત ગુઝારીશ કરે. હુકમ હુવા કે કહે કયા કેહતી હયે ! તબ મલેકાને કહા કે કીબલએ આલમ

આપને સુના હયે કે સચ્ચીબાત કડવી લગતી હયે. સો ઇસ વક્ત મૈં અપની ઝીંદગીસે હાથ ધોકર અરઝ કરતી હું ઔર જો કુછ મેરી કીસમતમેં લીખને વાલેને લીખ્ખા હયે ઉસકા મીટાનેવાલા કોઇ નહીં, કીસુ તરહ નહી ટલનેકા.

બૈત

ખ્વાહ તુમ પાંવ ધીસો યા કે રખો સરબસુજુદ,
બાત પેશ આનેકી જો કુછ હયે વો પેશઆની હયે.

જો પાદશાહ અલલ્ઇતલાકને આપકો પાદશાહ બનાયા, ઉસીને મુજેભી પાદશાહઝાદી કેહેવાયા ઉસકી કુદરતકે કારખાનેમેં કીસુકા ઇખ્તીઆર નહી ચલતા, આપકી ઝાત હમારી વલી ન્અમત ઔર કીબલા વ કઅબા હયે, હઝરતકી કદમ મુબારકકી ખાકકો અગર સુરમા કરૂં તો બજા હયે, મગર નસીબ હરએક કે હરયેકકી સાથ હયે ! પાદશાહ યે બાત સુનકર તૈશમેં આએ, ઔર યે જવાબ દીલપર સખ્ત ગીરાં મઅલુમ હુવા, બેઝાર હોકર ફરમાયા કે છોટા મુંહ બડી બાત, અબ ઇસકી યહી સઝા હયે કે ગહેના પાતા જો કુછ ઇસકે હાથ ઔર ગલેમેં હયે સો ઉતાર લો, ઔર એક મીયાનેમેં ચડાકર અયસે જંગલમેં કે જહાં નામોનશાન આદમઝાદકા ન હો વહાં ફેંક આવ, દેખેં ઇસકે નસીબોમે કયા લીખ્યા હયે ! બમુજીબ હુકમ પાદશાહકે ઉસ આધી રાતમેં કે ઐન અંધેરી થી, મલેકાકો જો નીરે ભવ-રમેં પલીં થી ઔર સીવાએ અપને મહેલકે દુસરી જગા ન દેખી થી, બોઇ લેજાકર એક મેદાનમેં કે જહા પરીંદા પર ન મારતા ઇનસાનકા તો કયા ઝીકર હયે, છોડકર ચલે આએ.

મલેકાકે દીલપર અજબ હાલત ગુઝરતીથી કે એક દમમેં કયા થા ઔર કયા હોગયા. ફીર અપને ખુદાકી જનાબમેં શુકર કરતીં, ઔર કેહતી તુ અયસાહી બેનીયાઝ હયે જો ચાહા સો કીયા, જો ચાહતા હયે સો કરતા હયે, ઔર જો ચાહેગા સો કરેગા, જબ તલક દમમે દમ હયે તુજમે નાઉમ્મીદ નહીં હોતી ઇસી અંદેશેમેં આંખ લગ ગઈ, જીસ વકત સુબ્હો હોને લગી મલેકાકી આંખ ખુલ ગઇ તો પુકારી કે વઝુકે લીએ પાની લાવ ? ફીર એક બારગી રાતકી બાત ચીત યાદ આઈ કે તુ કહાં ઔર યે બાત કહાં, યે કેહકર ઉઠકર તયમુમ કીયા ઔર દોગાના શુકરકા પડહા અય અઝીઝ મલેકાકી ઇસ હાલ તકી ખબર સુનનેસે છાતી ફટતી હયે, ઉસ ભોલે ભાલે જી સે પુછા ચાહીએ કે કયા કેહતા હોગા. ગરઝ ઉસ મીયાનેમેં બૈઠી હુઈ ખુદાસે લવ લગા રહાથી, ઔર યે કબત ઉસ દમ પડતીથી.

કબત.

જબ દાંત ન થે તબ દુધ દીઓ, અબ દાંત દીયો કહા અન ન દેહે !
જો જલમેં થલમે પંછી પસકી, સુધ લેત સો તેરીભી લેહયે.
કાહેકો સોચ કરે મન મુરખ, સોચ કરે કુછ હાથ ન આએ હએ.
જાનકો દેત અજાનકો દેત, જહાં કો દેત સો તોકોભી દેહે.

સચ હયે, જબ કુછ બની નહી આતા તબ ખુદાહી યાદ આતા હયે, નહીં તો અપની તદબીરમેં હરએક લુકમાન ઔર બુઅલીસીના હએ, અબ ખુદાકે કારખાનેકા તમાશા સુનો ? ઇસી તરહ તીન દીન રાત સાફ ગુઝર ગએ કે મલેકાકે મુહમે એક ખીલીભી ઉડકર નહીં

ગઈ, વો ફુલસા બદન સુખકર કાંટા હોગયા, ઓર વો રંગ જો કુંદનસા દમકતા થા સો હલદીસા બન ગયા, મુંહમેં ફેફડી બંધ ગઇ, આંખે પથરા ગઈ, મગર એકદમ અટક રેહા થા ! જબ તલખ સાંસ, તબ તલક આસ ચોથે રોઝ સુબ્હોકો એક દુરવેશ ખીઝર કીસી સુરત નુરાની ચેહરા રોશન દીલ આકર પેદા હુવા, મલેકાકો ઇસ હાલતમેં દેખકર બોલા કે અય બેટી, અગરચે તેરા બાપ પાદશાહ હયે, લેકીન તેરી કીસમતમેં યેહી બીદા થા, અબ ઇસ ફકીર બુડહેકો અપના ખાદીમ સમજ ઓર અપને પેદા કરનેવાલેકા રાત દીન ધ્યાન રખ, ખુદા ખુબ કરેગા ઓર ફકીરકે કચ કોલમે જો ભીકે ટુકડે મૌજુદ થે મલેકાકે રૂબરૂ રખે, ઓર પાનીકી તલાશમેં ફીરને ગયા—દેખા કે એક કુંવા લગા હયે પર ડોલ રસ્સી કહાં જીસસેં પાની ભરે; થોડે પત્તે દરખ્તસે તોડકર દૌના બનાયા ઓર અપની સેલી ખોલકર ઉસમે બાંધકર નીકાલા ઓર મલેકાકો કુછ ખીલાયા પીલાયા; બારે ટુક હોશ આયા, ઉસ મરદે ખુદાને બેકસ ઓર બેબસ જાનકર બહોતસી તસલ્લી દેકર ખાતર જમ્અકી. ઓર આપભી રોને લગા. મલેકાને જબ ગમ ખ્વારી ઓર દીલદારી ઉસકી બેહદ દેખી, તબ ઉનકેભી મીઝાજકો ઇસતકલાલ હુવા. ઉસ રોઝસે ઉસી પીર મરદને યહી મુકરરર કીયા કે સુબ્હોકો ભીક માંગને કે વાસ્તે શેહરમેં નીકલ જાતા, જો ટુકડા પારચા પાતા મલેકાકે પાસ લે આતા, ઓર ખીલાતા—ઇસિ તોરસે થોડે રોઝ ગુઝરે, એક દીન મલેકાને તેલ સરમેં ડાલને ઓર કંગી ચોટી કરનેકા કસ્દ કીયા, જુંહી મુંહબાક ખોલે તો ચોટીમેંસે એક મોતીકા દાના ગોલ આબદાર નીકલ પડા ? મલેકાને ઉસ દરવેશકો દીયા ઓર કહા કે શહેરમેં ઇસિકો બેચ લાવો ! વો ફકીર ઉસ ગૌહરકો બેચકર ઉસકી કીમત પાદશાહઝાદીકે પાસ લે આયા—તબ મલેકાને હુકમ કીયા કે એક મકાન મવાફીક ગુઝરાનકે ઇસિ જગેહ બનવાવો. ફકીરને કહા અય બેટી, નેઓ દીવારકી ખોદકર થોડીશી મટટી જમા કરો. મેં એક દીન પાની લાકર ગારા કરકર બુન્યાદ ધરકીં દુરસ્ત કર દુંગા. મલેકાને ઉસકે કેહનેસે મટટી ખોદની શુરૂઅકી જબ એક ગઝ અમીક ગડા ખોદા ગયા ઝમીનકે નીચેસે એક દરવાઝા નમુદ હુવા ? મલેકાને ઉસ દરકો સાફ કીયા, એક બડા ઘર જવાહીર ઓર અશરફીયોંસે મઅમુર નઝર આયા ? મલેકાને પાંચ ચાર લપ અસરફીયોંકી લેકર ફીર બંદ કીયા, ઓર મટટી દેકર ઉપરસે હમવાર કર દીયા, ઇતિનેમે ફકીર આયા મલેકાને ફરમાયા કે રાજ ઓર મેઅમાર ઓર કારીગર અપને કામ કે ઉસતાદ, ઓર મઝદુર જલ્દ દસ્ત બુલાઓ, જો ઇસ મકાન પર એક ઇમારત પાદશાહોકા કે તાકે કસરાકા જુફ્ત હો ઓર કસરે ને અમાંસે સબકત લેજાવે, ઓર શેહર પનાહ ઓર કીલ્લા વ બાગોબાવલી ઓર એક મુસાફીરખાના લાસાની હો, જલ્દ તય્યાર કરે લેકીન પેહલે ઉનકા એક કાગઝપર દુરસ્ત કરકે હુઝુરમેં લાવેં, જો પસંદ કીયા જાએ. ફકીરને અયસેહીં કારકુન કારકરદાઝીહોશ લા હાઝીર કીએ. મવાફીક ફરમાનેકે તઅમીર ઇમારતકી હોને લગી, ઓર નોકર ચાકર હર એક કાર-ખાનેઝાતકે ખાતીર ચુન ચુનકર ફહમીદા ઓર બાદીયાનત મુલાઝીમ હોને લગે. ઉસ ઇમારત આલીશાનકી તઇયારીકી ખબર રફતા રફતત પાદશાહ ઝીલ્લે સુબહાનીકા જો કીબલાગાહ મલેકાકે થે પોહંચી, સુનકર બહોત મુતઅજ્જુબ હુએ, ઓર હર એકસેં પુછા કે યે કોન શખ્સ હય જીસને યે મહેલાત બનાને શુરૂઅ કીએ હંયે ? ઉસકી કૈફીયતસે કોઇ વાકીફ ન થા જો અરઝ કરે, સબોંને કાનોંપર હાથ રખે; કે કોઇ મુલામ નહી જાનતા કે ઇસકા બાની કોન હયે તબ પાદશાહને એક અમીરકો ભેજા, ઓર પેગામ દીયા કે મેં ઉન મકાનોંકે દેખનેકો આયા

ચાઉતાહું, ઓર યેભી મઅલુમ નહીં કે તુમ કહાંકી પાદશાહઝાદી હો ઓર કીસ ખાનદાનસે હો ? યે સબ કૈફીયત દરયાફ્ત કરની અપને તઈં મનઝુર હયે. જ્યુંહી મલેકાને યે ખુશ ખબરી સુની દીલમેં બહોત શાદ હોકર અરઝી લીખી કે જહાંપનાહ સલામત, હુઝુરકે તશરીફ લાનેકી ખબર તરફ ગરીબ ખાનેકે શુનકર નેહાયત ખુશી હાસીલ હુઇ, ઓર સબબ હુરમત ઓર ઇઝ્ઝત ઇસ કમતરીનકા હુવા, ઝહે તાલઆ ઇસ મકાનકે જહાં કદમ મુબારકકા નશાન પડે ઓર વહાંકે રેહને વાલોંપર દામને દૌલત સાયા કરે, ઓર નઝરે તવજ્જોસે વો દોનોં શાદ ઓર સરફ રાઝ હોવેં. યે લોંડી ઉમ્મીદવાર હયે કે કલ રોઝ પંજશંબા રોઝ મુબારક હયે ઓર મેરે નઝદીક બહોત બેહેતર રોઝ નો રોઝસે હયે, આપકી ઝાત મુશાબ આફતાબકે હયે, તશરીફ ફરમાકર અપને નુરસે ઇસઝર્રએ બેમીકદારકો કદરો મનઝેલત બખશીએ, ઓર જો કુશ ઇસ આજીઝસે મયસ્સર હો સકે નોશજાન ફરમાઇયે, યે ઐન ગરીબ નવાઝી ઓર મુસાફીર પરવરી હયે. ઝયાદા હદેં અદબ ઓર ઉસ ઉમદાકોભી તવાઝઅ કરકે રૂખસ્ત કીયા. પાદશાહને અરઝી પડી ઓર કેહલા ભેજા કે હમને તુમ્હારી દઅવત કુબુલકી, અલબત્તા આવેંગે. મલેકાને નોકરોં ઓર સબ કારપરદાઝોંકો હુકમ કીયા કે લવાઝેમા ઝીયાફતકા અયસે સલીકસે તય્યાર હો, કે પાદશાહ દેખકર ઓર ખાતર બહોત મહઝુઝ હોં ઓર અદના આલા જો પાદશાહકી રીકાબમેં આવેં સબ ખાપીકર ખુશ હોકર જાવેં. મલેકાકે ફરમાનેસે ઓર તાકીદ કરનેસે સબ કીસમકે ખાને સલોને ઓર મીઠે ઇસિ ઝાયકે તે તય્યાર હુએ, અગર બરાહમનકી બેટી ખાતી તો કલમા પડતી ! જબ શામ હુઇ, પાદશાહ સુંડે તખ્તપર સવાર હોકર મલેકાકે મકાનકી તરફ તશરીફલાએ. મલેકા અપની ખ્વાન ખાસ સહેલીયાં કો લેકર ઇસિતીકબાલકે વાસ્તે ચલી જ્યુંહી પાદશાહકે તખતપર નઝર પડી ઇસ આદાબસે, મુજરા શાહાના કીયા કે યે કાયદા દેખકર પાદશાહકો ઓરભી હેરતને લીયા ઓર ઉસી અંદાઝસે જુલુસ કરકર પાદશાહકો તખ્તે મુરસ્સા પરલા બીઠાયા. મલેકાને સવા લાખ રૂપએકા ચબુતરા તય્યાર કરવા રખ્ખા થા ઓર એકસો એક કીસ્તી જવાહર ઓર અશરફી ઓર રેશમી પશમીના ઓર નુર બાફી ઓર તીલાઇ ઓર ઝરદોઝીકી લગા રખ્ખી થી ઓર દો ઝંજીર ફીલ ઓર દસરાસ અસ્પ ઇરાકી ઓર યમની મુરસ્સાકે સાઝસે તય્યાર કર રખથે નઝર ગુઝરાને ઓર આપ દોનોં હાથ બાંધે રૂબરૂ ખડી રહી, પાદશાહને બહોત મેહેરબાનીસે ફરમાયા કે તુમ કીસ મુલકકી શાહજાદી હો ઓર યહાં કીસ સુરતસે આના હુવા ! મલેકાને આદાબ બજાલાકર ઇલતીમાસ કીયા કે યે લૌંડી વહી ગુનાહગાર હૈં જો ગઝબે સુલતાની કે બાઇસ ઇસ જંગલમેં પોહંચી ઓર યે સબ તમાશે ખુદાકે હૈં જો આપ દેખતે હૈં. યે સુનતેહી પાદશાહકે લહુને જોશ મારા ઉઠકર મોહબ્બતસે ગલે લગા લીયા ઓર હાથ પકડકે અપને તખ્તકે પાસ કુરસી બીછવાકર હુકમ બૈઠનેકા કીયા. લૈકીન પાદશાહ હૈરાન ઓર મુતઅજ્જીબ બૈઠે થે ફરમાયા કે પાદશાહ બેગમકો કહો કે પાદશાહ ઝાદયોંકો અપને સાથ લેકર જલ્દી આવેં, વૈ જબ આએ, માં ઓર બેહનોંસે મલેકાકો પેહછાના ઓર ગલે મીલકર રોએ ઓર શુકર કીયા. મલેકાને અપની વાલેદા ઓર છોયેં હમશીરાંકે રૂબરૂ ઇતના કુછ નકદ ઓર જવાહીર કે ખઝાના તમામ આલમકા ઉસકે પાસંગમેં ન ચડે. ફીર પાદશાહને સબકો સાથ બીઠાકર ખાસા નોશ જાન ફરમાયા, જબ તલક જહાંપનાહ જીતેરહે ઇસી તરહ ગુઝરી કભુ-કભુ આપ આતે ઓર કભુ મલેકાકોભી અપને સાથ મહેલોંમેં લે જાતે પાદશાહને જબ રેહ-

હત ફરમાઇ, સલતનત ઉસ ઇકલીમકી મલેકાકો પોહંચી ઉનકે સીવા દુસરા કોઇ લાયક ઇસ કામકે ન થા અય અઝીઝ સરે ગુઝીસ્ત યે હયે જો તુને સુની, પસ દોલતે ખુદાદાદકો હરગીઝ ઝવાલ નહીં હોતા, મગર આદમકી નીયત દુરસ્ત ચાહીએ, બલકે જીતના ખરચ કરો ઉસમેં ઇતનીહી બરકત હોતી હયે; ખુદાકી કુદરતમેં તઅજજુબ કરના કીસી મઝહબમેં રવા નહીં. ઇઇને યે બાત કેહકર કહા, કે આપ આગર કસ્દ વહાં કે જાનેકા ઓર ઉસ ખબર લાનેકા દીલમેં રખતે હો તો જલ્દ રવાના હો. મૈંને કહા, ઇસી વક્ત મૈં જાતા હું ઓર ખુદા ચાહે તો જલ્દ ફીર આતા હું આખીર રૂખસ્ત હોકર ઓર ફઝલે ઇલાહીપર નઝર રખકર ઉસ સીમતકો ચલા.

કીસા મલીક નીમરૂઝકે શાહઝાદેકા.

બરસ દીનકે અરસેમેં હરજ મરજ ખીંચતા હુવા શેહરે નીમરોઝમેં જા પોહંચા. જીતને વાહાંકે આદમી હઝરી ઓર બઝારી નઝર પડે વો સીયાહ પોશથે. જયસા અહવાલ સુનાથા આપની આંખોંસે દેખા. કઇ દીનકે બઅદ ચાંદરાત હુઈ. પેહેલી તારીખ સારે લોગ ઉસ શેહરકે છોટે બડે, લડકે બાલે, ઉમરા પાદશાહ, ઓરત મરદ એક મેદાનમેં જમઅ હુવે મેં ઓભી અપની હાલત મે હૈરાન સર ગરદાન ઉસ કસરતકે સાથ અપને માલ મુલ્કસે જુદા ફકીરકી સુરત બના હુવા ખડા દેખતા થા કે દેખીએ પરદએ ગેબસે કયા હાઝીર હોતા હયે. ઇતનેમેં એક જવાન ગાવ સવાર મુંહમેં કફ ભરે હુવે બેહોશ ખરોશ કરતા હુવા જંગલ-મેંસે નીકલા. યે આજીઝ જો ઇતની મેહનત કરકે ઉસકે અહવાલ દરયાફ્ત કરનેકી ખાતીર ગયા થા દેખતેહી ઉસકે હવાસ બાખતા હોકર હૈરાન ખડા રેહ ગયા. વો જવાં મરદકદીમ કાયદે-પર જો જો કામ કરતાથા, સો કરકર ફીર ગયા. ઓર ખીલકત શહેરકી તરફ મુતવજ્જા હુઇ. જબ મુજે હોશ આયા તબ મેં પચતાયા કે યે કયા તુજસે હરકત હુઇ, અબ મહીને-ભર ફીર રાહ દેખની પડી. લાચાર સબકે સાથ ચલા આયા, ઓર ઉસ મહીને કો માહે રમઝાનકે માનીંદ એક એક દીન કરકે કાટા, બારે દુસરી ચંદરાત આઇ તો મુજે ગોયા ઈદ હુઇ. ઉસ રોઝ ફીર પાદશાહ ખલકત સમેત વહીં જાકર ઈખટઠે હુએ. તબ મેંને દીલમેં મુસમ્મમ ઈરાદા કીયા, કે અબકે બાર જો હો સો હો, અપને તઇ સંભાલકર ઈસ માજ-રાએ અજીબકો મઅલુમ કીયા ચાહીએ, નાગાહ વો જવાન બહાદુર ઝરદ બૈલપર ઝીન બાંધે સવાર હો આ પોંહચા ઓર ઉતરકર દોઝાનું હો બેઠા, એક હાથમેં નંગી સૈફ ઓર એક હાથમેં બેલકી નાથ પકડે ઓર મરતબાન ગુલામકો દીયા. ગુલામ હરએકકો દીખલાકર લે ગયા. આદમી દેખકર રોને લગે; ઉસ જવાનને મરતબાન ફોડા ઓર ગુલામકો એક તલવાર અયસી મારી કે સર જુદા હોગયા ઓર આપ સવાર હોકર મુડા મેં ઉસકે પીછે જલ્દ કદમ ઉઠાકર ચલને લગા. શેહરકે આદમીયોને મેરા હાથ પકડા ઓર કહા, યે કયા કરતા હયે, કયું જાન બુજકર મરતા હયે, અગર અયસાહી તેરા દમ નાકમેં આયા હયે તો બહો-તેરી તરહ મરનેકી હયે મર રહીયો. હરચંદ મેને મીન્નતકી ઓર ઝોરભી કીયા કે કીસુ સુરતસે ઉનકે હાથસે છુટું, પર છુટકારા ન હુવા, દોચાર આદમી લીપટ ગએ ઓર પકડે હુએ બસ્તી તરફ લે આએ, અજબ તરહકા કલક હુવા ફીર મહીનાભર ગુઝરા. જબ વો મહીના તમામ હુવા ઓર સલખકા દીન આયા, સુબ્હોકો ઉસી સુરતસે સારે આલમકા વહાંકા ઇઝદેહામ હુવા મેં અલગ સબસે નમાઝકે વક્ત ઉઠકર આગેહી જંગલમેં જો એન

ઉસ જવાનકી રાહપર થા ઘુસકર છુપ રહા, કે યહાં તો કોઈ મેરા મઝાહમ ન હોગા. વો શખ્સ ઉસી કાયદેસે આયા ઓર વહી હરકતેં કરકર સવાર હુવા ઓર ચલા મેંને ઉસકા પીછા કીયા ઓર દોડતા હુવા ઉસકે સાથ હો લીયા.

ઉસ અઝીઝને આહટસે મઅલુમ કીયા કે કોઈ ચલા આતા હયે, એક બારગી બાગ મોડકર એક નઅરા મારા ઓર ઘુરકા, તલવાર ખીંચકર મેરે સરપર આ પોહંચા, ચાહ્‌તાથા કે હમલા કરે, મેને નીહાયત અદબસે જુકકર સલામ કીયા ઓર દોનોં હાથ બાંધકર ખડા રેહગયા. વો કાયદા દાન મુતકલ્લીમ હુવા કે અય ફકીર તુ નાહક મારા ગયા હોતા પર બચગયા, તેરી હયાત કુછ બાકી હયે, જા કહાં આતા હયે. ઓર જડાવ ખંજર મોત્યોંકા ઓર આવેઝા લગા હુવા કમરસે નીકાલકર મેરે આગે ફેંકા, ઓર કહા ઇસ વકત મેરે પાસ કુછ નકદ મોજુદ નહીં જો તુજે દું, ઇસિકો પાદશાહકે પાસ લેજા જો તુમ માંગેગા સો મીલેગા અયસી હયબત ઓર અયસા રોઆબ ઉસકા મુજપર ગાલીબ હુવા કે ન બોલનેકી કુદરત, ન ચલનેકી તાકત, મુંહમેં ઘીગ્ઘી બંધ ગઈ, પાંવ ભારી હોગએ. ઇતના કેહકર વો ગાઝી મરદ નઅરા ભરતા હુવા ચલા, મેને દીલમેં કહા હરચે બાદા બાદ અબ રેહજાના તેરે હકમેં બુરા હયે ફીર અયસા વક્ત ન મીલેગા. અપની જાનસે હાથ ધોકર મેંભી રવાના હુવા ! ફીર વો ફીરા ઓર બડે ગુસ્સેસે દાટા ઓર મુકરર ઇરાદા મેરે કતલકા કીયા, મેને સર જુકા દીયા ઓર સોગંદદી કે અય રૂસ્તમ વકત અયસીહી એક સેંફ માર કે સાફ દો ટુકડે હો જાઉં. એક તસમા બાકી ન રહે ઓર ઇસ હેરાની ઓર તબાહીસે છુટજાઉં મેંને અપના ખુન મઆફ કીયા. વો બોલા કે અયે શૈતાનકી સુરત કયુ અપના ખુની નાહક મેરી ગરદનપર ચડાતા હયે. ઓર મુજેહ ગુનેહગાર બનાતા હયે. જા અપના રાહ લે, કયા તુજે તેરી જાન ભારી પડી હયે ? મેને ઉસકા કહા ન માના ઓર કદમ આગે ધરા. ફીર ઉસને દીદા ઓર દાનીસ્તા આનાકાનીકી ઓર મેં પીછે લગ લીયા જાતે જાતે દો કોસ વો જાડી જંગલ તૈ કીયા.

એક ચાર દીવારી નઝર આઇ, વો જવાન દરવાજે પર ગયા ઓર એક નઅરા મોહીબ મારા વો દરવાઝા આપસે આપ ખુલ ગયા. વો અંદર ગયા. મેં બાહેરકા બાહેર ખડા રેહગયા. ઇલાહી અબ કયા કરૂં. હયરાન થા. બારે એક દમકે બઅદ ગુલામ આયા ઓર પેગામ લાયા કે ચલ તુજે રૂબરૂ બુલાયા હયે. શાયદ તેરે સરપર અજલકા ફરીશતા આયા હયે, કયા તુજે કમબખ્તી લગીથી મેં ને કહા ઝહે નસીબ ઓર બેધડક ઉસકે સાથ અંદર બાગકે ગયા આખીર એક મકાનમેં લેગયા. જહાં વો બેઠાથા. મેંને ઉસે દેખકર ફરશી સલામ કીયા. ઉસને ઇશારત બેઠનેકી કી મેં અદબસે દોઝાનું બેઠા—કયા દેખતાહું કે વો મરદ અકેલા એક મસનદપર બેઠા હયે ઓર હથ્યાર ઝરગરીકે આગે ધરે હયે. ઓર એક જાડ કમરૂદકા તયાર કર ચુકા હયે. જબ ઉસકે ઉઠનેકા વકત આયા તો જીતને ગુલામ ઉસ શાહનશીનકે ગીરદોપેશ હાઝીર થે હુજરોમેં છુપ ગએ. મેંભી મારે વસવાસકે એક કોઠડીમેં જા ઘુસા. વો જવાન ઉઠકર સબ મકાનકી કડયાં ચડાકર બાગકે કોને કે તરફ ચલા ઓર અપની સવારીકે બૈલકો મારને લગા ? ઉસકે ચીલ્લાનેકી આવાઝ મેરે કાનમેં આઇ કલેજા કાંપને લગા. લેકીન ઇસ માજરે કે દરયાફત કરનેકે ખાતીર યે સબ આફતેં નહી થી. ડરતે ડરતે દરવાઝા ખોલકર એક દરખ્તકે ટહેનીકી આડમે જાકર ખડા હુવા ઓર દેખને લગા.

જવાનને વો સોટા જીસસે મારતા થા સો હાથસે ડાલ દીયા, ઓર એક મકાનકા કુફલ કુંજીસે ખોલકર એકંદર ગયા, ફીર વહાં બાહેર નીકલકર નરગાનકી પીઠકર હાથ ફીરાકર મુંહ ચુમા, ઓર દાના ઘાસ ખીલાકર ઈધરકો ચલા, મૈં દેખતેહી જલ્દ દૌડકર ફીર કોઠ-ડીમેં જા છુપા. ઉસ જવાને ઝંજીરે સબ દરવાઝોંકી ખોલ દીં સારે ગુલામ બાહેર નીકલકર ઝેર અંદાઝ ઓર ચીલમચી આફતાબા લેકર હાઝીર હુએ વો વઝુ કરકે નમાઝકી ખાતીર ખડા હુવા–જબ નમાઝ અદા કર ચુકા પુકારા વો દુરવેશ કહાં હયે ? મૈં અપના નામ સુન-તેહી દૌડકર રૂબરૂ જા ખડા હુવા ફરમાયા કે બૈઠ મૈં તસલીમ કરકર બૈઠા, ખાસા આયા ઉસને તનાઉલ ફરમાયા, મુજેભી ઈનાયત કીયા મૈંનેભી ખાયા જબ દસ્તરખ્વાન બઢાયા ઓર હાથ ધોએ ગુલામોંકો રૂખસ્ત દી કે જાકર સો રહો. જબ કોઈ ઉસ મકાનમેં ન રહા, તબ મુજસે હમકલામ હુવા ઓર પુછા કે અય અઝીઝ તુજપર ક્યા અયસી આફત આઇ હયે, જો તુ અપની મૌતકો ઢુંઢતા ફીરતા હયે ? મૈંને અપના અહવાલ આગાઝસે અંજામતક જો કુછ ગુઝરાથા તફસીલવાર બયાન કીયા ઓર કહા આપકી તવજ્જાસે ઉમીદ હયે કે અપની મુરાદકો પોહંચું.

ઉસને યે સુનતેહી એક ઠંડી સાંસ ભરી ઓર બેહોસ હુવા ઓર હો કેહને લગા, બારે ખુદાયા ઈશ્કકે દરદસે કોન વાકીફ હયે. જીસને રંજે અલમ જોરો સીતમ ઉઠાયા હો વહી ઈસકી લઝત પેહછાને, ઈસ દરદકી કદર દરદમંદ હો સો જાને.

બૈત

આફતોંકો ઈશ્કકી આશકસે પુછા ચાહીએ,
ક્યા ખબર ફાસીકકો હયે સાદીકસે પુછા ચાહીયે.

બઅદ એકા લહમેકે હોશમેં આકર એક આહે જીગર સોઝ ભરી. સારા મકાન ગુંજ ગયા, તબ મુજે યકીન હુવા કે યેભી ઈસી ઈશ્કકી બલામેં ગીરફતાર હયે, ઓર ઈસી મરઝકા બીમાર હયે. તબ તો મૈંને દીલ ચલાકર કહા કે મૈંને અપના અહવાલ સબ અરઝ કીયા, અબ આપ તવજ્જા ફરમાકર અપની સર ગુઝીસ્તસે બંદેકો મતલા કીજએ તો બમકદુર પેહેલે તુમ્હારે વાસ્તે કોશીશ કરૂં ઓર દીલકા મતલબ કોશીસ કરકે હાથમેં લાઉં. અલ કીસ્સા વો આશક સાદક મુજકો અપના હમરાઝ ઓર હમ દરદ જાનકર અપના માજરા ઈસ સુરતસે બયાન કરને લગા.

કે સુન અય અઝીઝ, મૈં પાદશાહઝાદા જીગર સોઝ ઈસ ઈકલીમ નીમરોઝકા હું. પાદશાહ યઅને કીબલગાહને મેરે પૈદા હોનેકે બઅદ નજુમી, રમ્માલ ઓર પંડીત જમઅ કરકે ફરમાયા કે અહવાલ શાહઝાદેકે તાલોંકા દેખો ઓર જાંચો ઓર જનમ પતરી દુરસ્ત કરો, ઓર જો કુછ હોના હયે હકીકત પલપલ, ઘડી ઘડી ઓર પેહર પેહર દીન દીન, મહીને મહીને બરસ બરસકી મુફસ્સીલ હુઝુરમેં અરઝ કરો બમુજીબ હુકુમ પાદશાહકે સબને મુતફકીક હો અપને અપને ઈલિમકી રૂસે ઠેરાયા, ઓર સાધકર ઈતમાસ કીયા કે ખુદાકે ફઝલસે અયસી નેકસાઅત ઓર સુભ લગનમેં શાહઝાદેકા તવલ્લુદ ઓર જનમ હુવા હયે કે ચાહીએ સીકંદર કીસી પાદશાહત કરે, ઓર નોશેરવાનસા આદીલ હો, ઓર જીતને ઈલિમ ઓર હુનર હંયે ઉન સબમેં કામીલ, ઓર જીસ કામકી તરફ દીલ ઉસકા માઇલ હો વો

બખુબી હાંસીલ હો. સખાવત ઓર શુજાઅતમેં અયસા નામ પૈદા કરે; કે હાતમ ઓર રૂસતમકો લોગ ભુલજાએં. લેકીન ચૌદા બરસ તલક સુરજ ઓર ચાંદકે દેખનેસે એક બડા ખતરા નઝર આતા હયે, બલકે યે વસવાસ હયે કે જુનુંની ઓર સોદાઇ હોકર બહોત આદીમ્યોંકા ખુન કરે ઓર બસ્તીસે ઘભરાવે, જંગલમેં નીકલ જાવે ઓર ચરીંદકે સાથ દીલ બેહલાવે કે રાત દીન આફતાબ માહતાબકો ન દેખે, બલકે આસમાનકી તરફભી નીગાહ ન કરને પાવે. જો ઇનિની મુદ્દત ખૈરો આફીયતસે કેટે તો ફીરસારી ઉમર સુખ, ઓર ચૈનસે સલતનત કરે.

યે સુનકર પાદશાહને ઇસલીએ ઇસિ બાગકી બીનાઢાલી ઓર મકાન હરએક નકશેકે બનવાએ, મેરે તઇં તહખાનેમેં પલનેકા હુકમ કીયા, ઓર ઉપર એક બુરજ નમદેકા તૈયાર કરવાયા તો ધુપ ઓર ચાંદની ઉસમેંસે ન છને મૈં ઓર દાઈ દુધ ઓર ખ્વાસેં ગુલામ નૌકર ચાકરોંકે સાથ ઇસિ મોહફેઝતસે ઇસ મકાન આલીશાનમેં પરવરીશ પાને લગા ઓર એક ઉસ્તાદ દાના કારઆઝમુદા વાસ્તે મેરી તરબીયતકે મુકરર કીયા, કે તઅલીમ હરએક ઇલિમ ઓર હુનરકી ઓર મશક હષ્તકલમ લીખને કીં કરે, ઓર જહાંપનાહ હમેશા મેરે ખબર ગીરા રેહતે થે દમદમકી કૈફીયત હુઝુરમેં અર્ઝ હોતી. મૈં ઉસ મકાનકો આલમેં દુન્યા જાનકર ખીલોને ઓર રંગ બેરંગકે ફુલોંસે ખેલા કરતા ઓર તમામ જહાંકી ન્અમતેં ખાનેકે વાસ્તે મૌજુદ રેહતી, જો ચાહતા સો ખાતા, દસ બરસકી ઉમર તક જીતની સુનઅતેં ઓર કાબીલયતેં થી તેહસીલ કી.

એક દીન ઉસ ગુંબઝકે નીચે રોશનદાનસે એક ફુલ અચમબેકા પડા, કે દેખતે દેખતે બડા હોતા જાતા થા, મેંને ચાહા કે ઉસે હાથસે પકડલું, જું જું મેં હાથ લંબા કરતા થા તો વો ઉંચા હોતા જાતા થા ! મૈ હયેરાન હોકર ઉસે તક રહા થા, વહીં એક આવાઝ કહકહેકી મેરે કાનમેં આઇ, મેંને ઉસકે દેખનેકો ગરદન ઉઠાઈ, દેખા તો નમદાચીરકર એક મુખડા ચાંદકાસા નીકલ રહા હયે, ઉસકો દેખતેહી મેરી અકલો હોશ બજા ન રહે ફીર અપને તઈ સંભાલકર દેખા તો એક મુરસ્સાકા તખ્ત પરીઝાદોકે કાંધેપર મોઅલ્લક ખડા હયે ઓર એક તખ્તનશીન તાજ જવાહીરકા સરપર ઓર ખીલઅત ફાખેરા પેહને, ઓર યાકુતકા પ્યાલા લીએ શરાબ પીઇ હુઈ બૈઠી હયે. વો તખ્ત બુલંદીસે આહેસ્તા નીચે ઉતરકર ઉસ બુરજમેં આયા, તબ ઇસિ પરીને મુજે બુલાયા, ઓર અપને નઝદીક બીઠાકર બાતે પ્યારકી કરનેલગી, ઓર મુંહસે મુંહ લગાકરે એક જામ શરાબ ગુલે ગુલાબકા મેરે તઇ પીલાયા, ઓર કહા આદમીઝાદ બે વફા હોતા હયે લેકીન દીલ હમારા તુજે ચાહતા હયે ? એકદમમેં અયસી અયસી અંદાઝકી બાતેં કીંકે દીલ મેરા મહવ હો ગયા, ઓર અયસી ખુશી હાસીલ હુઈ કે ઝીંદગાનીકા મઝા પાયા ઓર યે સમજા કે આજ તુ દુનયામેં આયા. હાસીલ યે હયે કે મૈં તો ક્યા કહું, કીસુને યે આલમ ન દેખા હોગા ઉસ મઝેમેં ખાતીર જમાંસે હમ દોનોં બૈઠે થે કે કરયાલમે ગુલ્લા લગાયા અબ ઇસિ હાંદેસએ નાગાહીનીકા માજરા સુનો કે વહીં ચાર પરીઝાદને આસમાન પરસે ઉતર કર કુછ ઉસ મઅશુકાકે કાનમે કહા સુનતેહી ઉસકે ચેહરેકા રંગ બદલ ગયા, ઓર મુજસે બોલી કે અય પ્યારે, દીલ તો યે ચાહતા હય કોઈ દમ તેરે સાથ બેઠ કર દીલ બહેલાઉં, ઓર ઇસી તરહ હમેશા આઉં, યા તુજે અપને સાથ લે જાઉં, પર યે આસમાન દો શખ્સોંકો એક જગા આરામસે ઓર

ખુશીસે નહીં રહને દેતા, અય જાન, અબ તેરા ખુદા હાફીઝ હય યે સુનકર મેરે હવાસ જાતે રહે ઓર તુલી હાથકી ઉડ ગઈ. મેંને કહા કે અજી અબ ફીર કબ મુલાકાત હોગી! યે કયા તુમને ગઝબકી બાત સુનાઈ, અગર જલ્દ આવોગે ! તો ઝીંદા પાવોગે નહીં તો મુરદા દેખકર સખ્ત પચતાવગો; યા આપના ઠીકાના ઓર નામો નશાન બતાવો કે મૈંભી ઉસ પત્તેપર ઢુંડતે ઢુંડતે અપને તઈ તુમ્હારે પાસ પોહચાઉં. યે સુનકર વો બોલી, દુરપાર શૈતાનકે કાન ભરે, તુમ્હારી સદો બસ્ત સાલકી ઉમર હોવે અગર ઝીંદગી હય તો ફીર મુલાકત હો જાયગી.

મૈં જીનનોંકી પાદશાહકી બેટી હું ઓર કોહકાફમેં રેહતી હું. યે કેહકર તખ્ત ઉઠાયા ઓર જીસ તરહ ઉતરા થા બુલંદ હોને લગા, જબ તલક સામને થા તો મેરી ઓર ઉસકી ચાર આંખે હો રહી થીં, જબ નઝરોંસે ગાયબ હુવા તબ યે હાલત હો ગઈ કે જયસે પરીકા સાયા હોતા હય; અજબ તરહકી ઉદાસી દીલપર છાગઈ, અકલો હોશ રૂખસત હુવે, દુનયા આંખો કે તલે અંધેરી હો ગઈ, હૈરાન પરેશાન ઝારઝાર રોતા, ઓર સરપર ખાક ઉડાતા કપડે ફાડતા, ન ખાનેકી સુધ ન ભુલે બુરેકી બુધ.

બૈત.

ઇસિ ઇશ્કકે બદૌલત, કયા કયા ખરાબીયાં હય,
દીલમેં ઉદાસીયાં હય, ઓર ઇઝતેરાબીયાં હય.

ઇસિ ખરાબીસે દાઇ, ઓર મોઅલ્લીન ખબરદાર હુએ. ડરતે ડરતે પાદશાહકે રૂબરૂ ગયે, ઓર અરઝકી કે પારશાહ ઝાદએ આલમયાંકો યે હાલ મઅલુમ નહીં યે ખુદ બખુદ કયા ગઝબ તુટા, જો ઇનકા આરામ ઓર ખાના પીના સબકે છુટા. તબ પાદશાહ વઝીર ઉમરામેં સાહેબે તદબીર ઓર હકીમ હાઝીક મુનજજીમ સાદીક, મુલ્લાં સીઆને ખુબ દુરવેશ સાલીક, ઓર મજઝુબ અપને સાથ લેકર ઉસ બાગમેં રોનક અફરોઝ હુએ. ઓર બેકરારી ઓર નાલાઓ ઝારી દેખકર ઉનકીભી હાલત ઇઝતીરાબકી હો ગઇ આબાદીદા હોકર બેઇખતીયાર ગલેસે લગા લીયા ઓર તદબીરકે ખાતીર હુકમ કીયા. હકીમોને કુવ્વતે દીલ ખલ્લે દીમાગકે વાસ્તે નુસખે લીખે, ઓર મુલ્લાઓને નકશો તઅવીઝ પીલાને ઓર પાસ રખનેકો દીએ. દુઆએ પડ પકડકર ફુકને લગે, ઓર નજુમી બોલ કે સીતારોંકી ગરદીશકે સબબ યે સુરત પેશ આઇ હય ઉસકા સદકા દીજ્યે.

ગરઝ હર કોઈ અપને અપને ઇલમકી બાતે કેહતા થા, પરમુજપર જો ગુઝરતી થી મેરા દીલહી જાનતા થા. કીસુકી સઈ ઓર તદબીર મેરી તકદીર બદકે કામ ન આઈ. દીન બદીન દીવાનગીરી કા ઝોર હુવા ઓર મેરા બદન બે આબેદાને કમઝોર હોચલા. રાત દીન ચીલ્લાના સર પટકનાહી બાકી રહા, ઇસિ હાલતમેં તીન સાલ ગુઝરે ચોથે બરસ એક સોદાગર સૈરો સફર કરતા હુવા આયા, ઓર હરએક મુલકકે તોહફે ઉમદા અજીઓ ગરીબ જહાં પનાહ કી હુઝુરમેં લાયા. મુલાઝેમત હાસીલ કી પાદશાહને બહોત તવજ્જા ફરમાઈ, ઓર અહવાલ પુરસી ઉસકી કરકે પુછા કે તુમને બહોત મુલક દેખે કહીં કોઈ હકીમ કામીલ નઝર પડા, યા કીસું સે મઝકુર ઉસકા સુના ઉસને ઇલતેમાસ કીયા કે કીબલએ આલમ ગુલામને બહોત સૈર કી લેકીન હીંદુસ્તાનમેં દરયાકે બીચ એક પહાડ

હે વહાં એક ગોસાંઈ જટા ધારીને બડા મંદીર મહાદેવકા ઓર સીંગત ઓર બાગ બડી બહારકા બનયા હય ઉસમેં રેહતા હય. ઓર ઉસકા યે કાયદા હય કે બરસવેં દીન શીવરાતકે રોઝ અપને ઇસ્થાનસે નીકલ કર દરયામેં પરતા હય. ઓર ખુશી કરતા હય. અશનાનકે બઅદ જબ અપને આસનપર જાને લગતા હય તબ બીમાર ઓર દરદમંદ દેશ દેશ ઓર મુલ્કકે આતે હય જો દુર દુરસે આતે હય સો દરવાઝેપર જમા હોતે હય. ઉનકી બડી ભીડ હોતી હય વો મહંત જીસે ઇસ ઝમાનેકા અફલાતુન કહા ચાહીએ; કારૂરા ઓર નઝબ દેખતા હુવા ઓર હરએકકો નુસખા લીખકર દેતા હુવા ચલા જાતા હય. ખુદાને અયસા દસ્તે શફા ઉસકો દીયા હય કે દવા પીતેહી અસર હોતા હય, ઓર વો મરઝ બીલકુલ જાતા રેહતા હય. યે માજરા મૈંને બાચશ્મેં ખુદ દેખા ઓર ખુદાકી કુદરતકો યાદ કીયા કે અયસે અયસે બદે પૈદા કીએ હય, અગર હુકમ હો તો શાહઝાદએ આલીશાનકો ઉસકે પાસ લેજાકર ઉસીકો એક નજર દીખાએ ઉમ્મીદ કવી હય કે જલ્દ શફાએ કામીલ હો, ઓર ઝાહીરમેં ભી યે તદબીર અચ્છી હય કે હરએક મુલકકી હવા ખાનેસે ઓર જાબજાકે આબોદાનેસે મીઝાજમેં ફરહત આતી હય.

પાદશાહકોભી ઉસકી સલાહ પસંદ આઇ ઓર ખુશ હોકર ફરમાયા કે બહોત બેહતર, શાયદ ઉસકા હાથ રાસ આવે ઓ મેરે ફરઝંદકે દીલકી વહશત જાવે. એક અમર બાઇતબાર જહાં દીદા કાર આઝમુદાકો ઉસ તાજરકો મેરી રીકાબમેં તઇયુનાત કીયા, ઓર અસબાબે જરૂરી સાથ કરદીયા. ઓર મંએ સરંજામ સવાર કરકર રૂખસ્ત કીયા—મનઝીલ બમનઝીલ ચલતે ચલતે ઉસ ટીકાનેપર જા પોહચે. નઇ હવા ઓર નયા દાના પાની ખાને પીનેસે કુછ મીઝાજ ફેરા, લેકીન ખામોશીકા વો આલમ થા ઓર રોનેસે કામ દમ બદમ યાદ ઉસ પરીકી દીલસે ભુલતી ન થી, અગર કભુ બોલતા તો યે પડતા.

બૈત.

ન જાનું કીસ પરીરૂકી લગી આંખ,
અભી તો થા ભલા ચંગા મેરા દીલ.

બારે જબ દો તીન મહીને ગુઝરે તો ઉસ પહાડપર કરીબ ચાર હઝાર મરીઝકે જમ્આ હુએ, લેકીન સબ યહી કેહતે થે કે અબ ખુદા ચાહે તો ગોસાંઇ અપને મઢસે નીકલેંગે ઓર સબકો ઉનકો ઉનકે ફરમાનેસે શફાએકુલ્લી હોગી.

અલકીસ્સા જીસ દીન વો દીન આયા તો સુબ્હોકો માનીંદ આફતાબકે નીકલ આયા, ઓર દરયામેં નહાયા ઓર પૈરા પાર જાકર ફીર આયા, ઓર ભભુત ભસમ તમામ બદનમેં લગાયા, વો ગોરા બદન માનીંદ કુંદનકી રાખમેં છુપાયા, ઓર માથેપર મૈલાગીરકા ટીકા લગાયા લંગોટ બાંધકર અંગોછા કાંધેપર ડાલા, બાલોંક જુડા બાંધા મુછોંપર તાવ દેકર ચડાઉ જુતા પેહન આયા. ઉસકે ચેહરેસે યે મઅલુમ હોતા થા કે સારી દુનયા ઉસકે આગે કુછ કદર નહીં રખતી—એક કલમદાન જડાવ બગલમેં લેકર એક એકકે તરફ દેખકર નુસખા દેતા હુવા મેરે નઝદીક આ પોહંચા, જબ મેરી ઓર ઉસકી ચાર નઝરેં હુઈ તો ખડા રેહકર ગૌર કીયા ઓર મુજમેં કેહને લગા કે હમારે સાથ આવો. મૈં હમરાહ હો લીયા; જબ સબકી નૌબત હો ચુકી તબ મેરે તઈ બાગકે અંદર લે ગયા ઓર એક કીતા ખુશનુમા ખીલવત ખાનેમેં મુજે ફરમાયા કે યહાં તુમ રહા કરો ઓર આપ અપને

ફરિસ્તાનમેં ગયા. એક ચીલા ગુઝરા તો મેરે પાસ આયા ઓર આગેકી નીસબત મુજે ખુશ પાયા. તબ મુસકુરાકર ફરમાયા કે ઇસ બાગમેં સૈર કીયા કરો, જીસ મેવેપર જી ચલે ખાયા કરો, એક કુપ્પી ચીનીકી માઝુમ ભરી હુઈ દી, કે ઇસમેંસે છે માસે હમેશા બીલા નાગા નોશજાન ફરમાયા કરો; યે કેહકર વો તો ચલા ગયા, ઓર મૈંને ઉસકે કેહનેપર અમલ કીયા. હર રોઝ કુવ્વત બદનમેં ઓર ફરહત દીલકો મઅલુમ હોને લગી, લેકીન હઝરતે ઇશ્કકો કુછ અસર ન કીયા; ઉસ પરીકી સુરત નઝરોકે આગે ફીરતી થી.

એક રોઝ તાકમેં એક જીલ્દ કીતાબકી નઝર આઇ. ઉતારકર દેખા તો સારે ઇલ્મ દીના દુનયાકે ઉસમેં જમા કીએ થે. ગોયા દરયાકો કુંઝેમેં ભર દીયા થા હર ઘડી ઉસ કીતાબકો પડા કરતા. ઇસમેં હીકમત ઓર તકસીરમેં નિહાયત કુવ્વત બહમ પોહચાઇ. ઇસ અરસેમેં બરસ દીન ગુઝર ગયા, ફીર વહી ખુશીકા દીન આયા; જોગી અપને આસન-પરસે ઉઠકર બાહેર નીકલા. મૈંને સલામ કીયા. ઉસને કલમદાન મુજે દેકર કહા સાથ ચલો. મૈંભી સાથ હો લીયા. જબ દરવાઝેસે બાહેર નીકલા તો એક આલમ દોયા દેને લગા. વો અમીર ઓર સૌદાગર મુજે સાથ દેખકર ગોસાંઇકે કદમોંપર ગીરે, ઓર અદાએ શુકર કરને લગે, કે આપકી તવજ્જોસે મારે ઇતના તો હુવા—વો અપની આદતપર દરયાકે ઘાટ ગયા, ઓર અશનાન પુજા જીસ તરહ હર સાલ કરતા થા વૈસા કીયા ફીરતે વકત બીમારોંકો દેખતા ભાલતા ચલા આતાથા.

ઇત્તેફાકન સૌદાઇયોંકે ગોલમેં એક જવાન ખુબસુરત શકીલકે ઝોફસે ખડે હોનેકી તાકત ઉસમેં નથી, સો નઝર પડા. મુજકો કહા કે ઉસકો સાથ લે આવ. ઉસકી દારૂ દરમન કરકે જબ ખીલવત ખાનેમેં ગયા, વહાં થોડીસી ખોપરી ઉસ જવાનકી તરાશકર ચાહા કે કનખજુરા જો મગઝપર બૈઠા થા, સો જંબુરસે ઉઠા લાવે. મેરે ખ્યાલમેં ગુઝારા ઓર બોલ ઉઠા કે અગર દસ્ત પનાહ આગમેં ગરમ કરકર ઉસકી પીઠપર રખયે તો ખુબ હયે, આપસે આપ નીકલ આવેગા, અગર યું ખીંચોગે તો મગઝકે ગુદેકો ન છોડેગા;—ફીર ખોફ ઝીંદગીકા હયે. યે સુનકર મેરી તરફ દેખા ઓર ચુપકીસેં ઉઠ બાગકે કોનેમેં એક દરખ્તકી ડાલીસે જટાકી લટકી ગલેમેં ફાંસી લગાકર રેહ ગયા. મૈંને પાસ જાકર જો દેખા તો વાહવાહ યે તો મરગયા ! યે અચંબા દેખકર નેહાયત અફસોસ હુવા. લાચાર જીમેં આયા કે ઉસે ગાડ દું. જું દરખ્તસે જુદા કરને લગા તો દો કુંજીયાં ઉસકે બાલોંકી લટોમેંસે ગીર પડી. મૈંને વો કુંજીયાં ઉઠા લીયા, ઓર ઉસ ગજે ખુબીકો ઝમીનમેં દફન કીયા. વે દોનોં કુંજીયાં લેકર સબ કુલફેમેં લગાને લગા. ઇત્તિફાકન દો હુજરેકે તાલે ઉન કુંજીયોસે ખુલે; દેખા તો ઝમીનસે છત તલક જવાહીર ભરા હયે, ઓર એક પેટી મખમલસે મંડી સોનેકે પત્તર લગે કુફલ લગે હુઇ એક તરફ ધરી હયે. ઉસકો જો ખોલા તો એક કીતાબ દેખી કે ઉસમેં ઇસિમે આઝમ ઓર હાઝેરાત જીન ઓર પરયોંકી, ઓર રૂહોંકી મુલાકાત, ઓર તસખીર આફતાબકી તરકીબ લીખ્ખી હયે ! અયસી દૌલત કે હાથ લગનેસે નેહાયત ખુશી હાસીલ હુઇ. ઓર ઉનપર અમલ કરના શુરૂઅ કીયા, દરવાઝા બાગકા ખોલ દિયા. મૈંને ઉસ અમીરોંકો ઓર સાથવાલોંકો કહા કે કીશતીયાં મંગવાકર યે સબ જવાહીર, નકદો જીનસ, ઓર કીતાબેં બાર કર લો. ફીર મૈં એક નીવાડેપર આપ સવાર હોકર વહાંસે બજ્રેકો રવાના હુવા, આતે આતે જબ નઝદીક અપને મુલ્કકે પોહચા. જહાં જનાહકો ખબર હુઇ તો

સવાર હોકર ઇસતકબાલ કીયા, ઓર ઇશતીયાકસે બેકરાર કલેજેસે લગા લીયા. મૈંને કદમ-બોસી કર કર કહા કે ઇસ ખાકસારકો કદીમ બાગમેં રેહનેકા હુકમ હો. વો બોલે કે અય બરખુરદાર, વો મકાન મેરે નઝદીક મનહુસ હૈરા, લેહાઝા ઉસકી મરમ્મત ઓર તય્યારી મૌકુફ કી, અબ વો મકાન લાયક ઇનસાનકે નહીં રહા, ઓર જીસ મહેલમેં જી ચાહે વહાં ઉતરો. બેહતર યું હયે કે કીલ્લેમેં કોઇ જગા પસંદ કરકે મેરી આંખોંકે રૂબરૂ રહેં ઓર પાઇનિ બાગ જયસા ચાહીએ વૈસા તય્યાર કરવાકર સૈરો તમાશા દેખા કરો. મૈંને બહોત ઝીદ ઓર હટ કરકર ઉસ બાગકો નએ સરસે તઅમીર કરવાયા, ઓર બેહીસ્તકે માનીંદ આરાસ્તાકર ઉસમેં દાખીલ હુવા. ફીર ફરાગતસે જીન્નોંકી તસખીરકી ખાતીરકી ખાતીર ચીલ્લેમેં બૈઠા ઓર તરકે હયેવાનાત કરકે હાઝેરાત કરને લગા.

જબ ચાલીસ દીન પુરે હુએ, તબ આધ્ધી રાતકો એક અયસી આંધી ચલી કે બડી ઇમારતેં ગીર પડી, ઓર દરખ્ત જડ પેડસે ઉખડકર કહીંસે કહીં જા પડે ઓર પરીઝાદોંકા લશકર નમુદ હુવા—એક તખ્ત હવાસે ઉતરા. ઉસપર એક શખ્સ શાનદાર મોતીયોંકા તાજ ઓર ખીલઅત પેહને હુએ બૈઠા થા. મૈંને દેખતેહી બહોત મોઅદ્દબ હોકર સલામ કીયા. ઉસને મેરા સલામ લીયા ઓર કહા કે અય અઝીઝ, યે તુને કયા નાહક દુંડ મચાયા હયે! હમસે તુજે કયા મુદદોઆ હુએ! મૈંને ઇલિતીમાસ કીયા કે યે અઝીઝ બહોત મુદદતસે તુમ્હારી બેટીપર આશક હયે, ઓર ઇસિ લીએ કહાંસે કહાં ખરાબો ખસ્તા હુવા ઓર જીતાજી મુવા; અબ ઝીંદગીસે બતંગ આયા હું, ઓર અપની જાનપર ખેલાહું જો યે કામ કીયા હયે. અબ આપકી ઝાતસે ઉમ્મીદવાર હું કે મુજે હૈરાન ઓર સરગરદાનકો અપની તવજ્જોસે સરફરાઝ કીજીયે, ઓર ઉસકે દીદારસે ઝીંદગી ઓર આરામ બખશીએ, તો બડા સવાબ હોગા! યે મેરી આરઝુ સુનકર બોલા આદમી ખાકી ઓર હમ આતશી ઇન દોનોંમે મવાફેકત આની મુશકીલ હયે. મૈંને કસમખાઇ કે મૈં ઉનકે દેખનેકા મુશતાક હું, ઓર કુછ મતલબ નહીં. ફીર ઉસે તખ્તનસીનને જવાબ દીયા કે ઇનસાન અપને કૌલોકરારપર નહીં રેહતા, ગરઝકે વકત સબ કુછ કેહતા હયે લેકિન યાદ નહીં રખતા; યે બાત મૈં તેરે ભલેકે લીએ કહે સુનાતાહું કે અગર તુને કભુ કસ્દ કુછ ઓર કીયા તો વોભી તુભી ખરાબ ખસ્તા હોવેગે, બલકે, ખૌફ જાનકા હયે. મૈંને દો બારા સૌગંદ યાદકી કે જીસમેં તરફએનકી બુરાઇ હોવે, વૈસા કામ હરગીઝ નહીં કરૂંગા; મગર એક નઝર દેખતા રહુંગા. યે બાતેં હોતી થીં કે અચાનક વો પરી કે જીસકા મઝકુર થા નેહાયત ઠસ્સેસે બનાવ કીયે આ પોંહચી ઓર પાદશાહકા તખ્ત વહાંસે ચલા ગયા તબ મૈં બે ઇખ્તિયાર ઉસ પરીકો જાનકીં તરહ બગલમેં લે લીયા ઓર યે શેર પડા.

બૈત.

કુમાં આબરૂ મેયે ધર કયું ન આવે,
કે જીસકે વાસ્તે ખીંચે હયે ચીલ્લે.

ઉસી ખુશીકે આલમમેં બાહમ ઇસિ બાગમેં રેહને લગે, મારે ડરકે કુછ ઓર ખ્યાલ ન કરતા, બાલાઇ મઝે લેતા ઓર ફકત દેખા કરતા. વો પરી મેરી કૌલ કરારકે નીબાહનેપર દીલમેં હૈરાન રેહતી ઓર બાઝે વકત કેહતી કે પ્યારે તુમભી અપની બાતકે સચ્ચે હો, લેકીન એક નસીહત મૈં દોસ્તીકી રોહસે કરતીહું કે અપની કીતાબસે ખબરદાર રેહના, નહીં

તો જીન કીસી નકીસી દીન તુમ્હેં ગારીલ પાકર ચુરા લે જાએંગે. મૈંને કહા ઉસે મૈં અપની જાનકે બરાબર રખતાહું.

ઇત્તેફાકન એક રોઝ રાતકો કીતાબને વરગલા ના; શહવતકી હાલતમેં દીલમેં આયા કે જો કુછ હોસ હૈ કહાંતક અપને તઈ થાંમું, છાતીસે લગા દીયા ઓર કસ્દ મુબાશેરતકા કીયા! વહીં એક આવાઝ આઈ કે યે કીતાબ મુજકો દે કે ઉસમે ઇસમે આઝમ હયે ઓર બેઅદબી નકર. ઉસ મસ્તીકે આલમમેં કુછ હોશ ન રહા. કીતાબ બગલસે નીકાલકર બગૈર જાને પેહછાને હવાલે કરદી ઓર અપને કામમેં લગા. વો નાઝનીન યે મેરી નાદાનીકી હરકત દેખકર બોલી કે અય ઝાલીમ આખીર ચુકા ઓર નસીહત ભુલા.

યે કેહકર બેહોશ હોગઇ, ઓર મૈં ઉસકે સરાને એક દેવ ખડા હુવા દેખાકે કીતાબ લીએ ખડા. ચાહા કે પકડકર ખુબ મારૂં, ઓર કીતાબ છીન લું. ઇતનેમેં ઉસકે હાથસે કીતાબ દુસરા લે ભાગા. મૈંને જો અફસું યાદ કીએ થે સો પડના શુરૂઅ કીયા. વો જીન જો ખડા થા સો બૈલ બન ગયા, લેકીન અફસોસ કે વો પરી ઝરા હોશમેં ન આઈ વહી હાલત બેખુદીકી રહી, તબ મેરા દીલ ઘબરાયા, સારા એશ તલ્ખ હો ગયા.

ઉસ રોઝસે આદમીયોંસે નફરત હુઈ, ઇસ બાગકે ગોશેમેં પડા રેહતા હું, ઓર દીલકે બેહલાનેકી ખાતીર યે મરતબાના ઝબરજદકા જાડદાર બનાયા કરતા હું, ઓર હર મહીને ઉસ મૈદાનમેં ઉસી બૈલપર સવાર હોકર જાયા કરતા હું, મરતબાનકો તોડકર ગુલામકે માર ડાલતાહું. ઉસ ઉમીદપર કે સબ મેરી હાલત દેખે ઓર અફસોસ ખાવે; શાયદ કોઇ અયસા ખુદાકા બંદા મેરે હકમેં દોઆ કરે તો મૈંભી અપને મતલબકો પોહચું. અય રફીક મેરે જુનુંન ઓર સોદાઇકી યે હકીકત હયે, જો મૈંને તુજે કેહ સુનાઈ.

મૈં સુનકર આબદીદા હુવા ઓર બોલા કે અય શાહઝાદે, વાકઇ તુને ઇશ્કકી બડી મહેનત ઉઠાઈ લેકીન ખુદાકી કસમ મૈંએ આપને મતલબસે દર ગુઝરા, અબ તેરી ખાતીર જંગલ પહાડમેં ફીરૂંગા, ઓર જો મુજસે હોસકેગા સો કરૂંગા. યે વાયદા કરકે મૈં ઉસ જવાનસે રૂખસત હુવા ઓર પાંચ બરસ તક સોદાસા વીરાનેમેં ખાક છાનતા ફીરા, પર સુરાગ ન મીલા. આખર ઉકતાકર એક પહાડપર ચડ ગયા, ઓર ચાહા કે અપને તઈ ગીરા દું હડ્ડી પંસલી કુછ બાકી ન રહે, વહીં એક સવાર બુરકાપોશ આ પોહચા, ઓર બોલા કે અપની જાન મત ખો, થોડે દીનોંકે બઆદ તું અપને મકસદકો કામયાબ હોગા. મૈંને કહા કે યા સાંઇ અલ્લાહ તુમ્હારે દીદાર તો મયસ્સર હુએ અબ ખુદાકે ફઝલસે ઉમીદવાર હું કે ખુશી ઓર ખુરરમી હાંસીલ હો, ઓર સબ નામુરાદ અપની મુરાદકો પોહચે.

જબ દુસરા દુરવેશભી અપની અપની સેરકો કેહ ચુકા, રાત આખીર હો ગઈ, ઓર સુબ્હો શુરૂઅ હોનેપર આયા પાદશાહ આઝાદ બખ્ત ચુપકા અપને દૌલત ખાનેકી તરફ રવાના હુવા. મહેલમેં પોહોંચકર નમાઝ અદાકી ફીર ગુસલ ખાનેમેં જા ખીલઅત ફાખેરા પેહનકર દીવાને આમમેં તખ્તપર નીકલ બૈઠા. ઓર હુકમ કીયા કે ચસાવલ જાવે; ચાર ફકીર ફલાને મકાનપર વારીદ હયે ઉનકો બાઇઝ્ઝત અપને સાથ હુઝુરમેં લે આવે.

બમુજીબ હુકમકે ચોબદાર વહાં ગયા. દેખા તો ચારોં બેનવા જહાંકા જહટકા ફીર હાથ મુંહ ધોકર ચાહતે હયેં, ઓર અપની અપની રાહ લેં, ચોબદારને કહા શાહજી પાદશાહને ચારોં સુરતોંકો યાદ ફરમાયા હયે મેરે સાથ ચલો. ચારોં દુરવેશ આપસમેં એક એકકો

તકને લગે, ઓર ચોબદારસે કહા, બાબા હમ અપને દીલકે પાદશાહ હયેં, હમે દુનયાકે પાદશાહસે ક્યા કામ હયે? ઉસને કહા કે સાઇ અલ્લાહ મુઝાકા નહીં અગર ચલો તો અચ્છા હયે. ઇતનેમેં ચારોંકો યાદ આયા કે મૌલા મુરતુઝા અલીને જો ફરમાયા થા, સો અબ પેશ આયા. ખુશ હુએ ઓર યસાવલકે હમરાહ ચલે. જબ કીલ્લેમેં પોહચે ઓર રૂબરૂ પાદશાહકે ગએ ચારોં કલંદરોંને દુઆ દી કે બાબા તેરા ભલા હો. પાદશાહ દીવાને ખાસમેં જા બૈઠે ઓર દોચાર ખાસ અમીરોંકો બુલાયા, ઓર ફરમાયા કે ચારોં ગુદડી પોશોંકો બુલાઓ. જબ વહાં ગએ તો હુકમ બૈઠનેકા કીયા, અહવાલ પુરસીકી, ઓર ફરમાયા કે તુમ્હારા કહાંસે આના હુવા! ઓર કહાંકા ઇરાદા હયે મકાન મુરશદોંકે કહાં હયે! ઉન્હોંને કહા કે પાદશાહકી ઉમરો દૌલત ઝીયાદા રહે, હમ ફકીર હયેં; એક મુદ્દતસે ખાના બદોશ ઇસી તરહ સેર સફર કરતે ફીરતે હયેં; વો મસલ હયે કે ફકીરકો જહાં શામ હુઈ વહીં ઘર હયે, ઓર જો કુછ દુનયાએ નાપાએદારમેં દેખા હયે સો કહાં તક બયાન કરેં! આઝાદબખ્તને બહોત તસલ્લી કી. ઓર ખાને મંગવાકર અપને રૂબરૂ નાશતા કરવાયા. જબ ફારીગ હુએ, ફરમાયા કે અપના માજરા તમામ બે કમોકાસ્ત મુજસે કહો કે જો કુછ મુજસે તુમ્હારી ખાતીર ઓર ખીદમત હોસકેગી કુસુર ન કરૂંગા. ફકીરને જવાબ દીયા કે હમપર જો કુછ બીતા હયે સો ન હમેં બયાન કરનેકી તાકત હયે, ઓર ન પાદશાહકો ઉસકે સુનનેસે ફરહત હોગી. ઉસકો મઆફ કીજયે તબ પાદશાહને તબસ્સુમ કીયા, ઓર કહા કે જહાં સબકો તુમ બીસતરોં પર બૈઠે અપના અપના અહવાલ કેહ રહે થે વહાં મૈંભી મૌજુદ થા; ચુનાચે દો દુરવેશકા અહવાલ સુન ચુકા હું, અબકે દોનો જો બાકી હયે વોભી કહેં ઓર ચંદ રોઝ બખાતીરજમા મેરે પાસ રહેં કે કદમ દુરવેશાં રદ બલા હયે. પાદશાહસે યે બાત સુનતેહી મારે બાકે કાંપને લગે, ઓર સર નીચે કરકે ચુપ રહે, તાકત ગોયાઈ કી બાકી ન રહી.

આઝાદ બખ્તને જબ દેખા કે અબ ઇનિમેં મારે રોઆબકે હવાસ નહી રહે. જો કુછ બોલેં; ફરમાયા કે ઇસિ જહાનમેં કોઈ શખ્સ અયસા ન હોગા કે જીસપર એક નેક વારેદાત અનોખો ગરીબ ન હુઇ હોગી: લેકીન મૈંનેભી અયસા તમાસા દેખા હયે કે પેહલે મૈંહી ઉસકા બયાન કરતાહું તુમ ખાતીર જમઅ સુનો. દુરવેશોંને કહા પાદશાહ સલામત, આપકા અલતાફ ફકીરોંકે હાલપર અયસાહી હયે, ઇરશાદ ફરમાઇએ.

હીકાયત પાદશાહ આઝાદબખતકી.

(આઝાદબખતને અપના અહવાલ શુરૂઅ કીયા ઓર કહા.)

રૂપાઇ.

અય શાહો પાદશાહકા અબ માજરા સુનો,
જો કુછ કે મૈંને દેખા હયે ઓર મૈં સુના સુનો;
કેહતાહું મૈં ફકીરોંકી ખીદમતમેં સર બસર,
અહવાલ મેરા ખુબ તરહ દીલ લગા સુનો.

જબ મેરે કીબલગાહને વફાત પાઇ ઓર મૈં તખ્તપર બૈઠા તો એન આલમ શબાબકા થા, ઓર સારા એ મુલ્ક રૂમકા મેરે હુકમમેં થા, એક સાલ કોઇ સૌદાગર બદખશાનકે મુલકસે આયા, ઓર અસબાબ તીજારતકા બહોત લાયા; ખબરદારોંને મેરી હુઝુરમેં ખબરકી કે અયસા બડા તાજર આજતક શેહરમેં નહીં આયા. મૈંને ઉસે તલબ ફરમાયા.

વો તોહફે હરએક મુલકકે લાયક મેરી નઝરકે લેકર આયા, ફીલવાકેઆ હરએક જીનસ બેબાહ નઝર આઇ. ચુનાચે એક ડબીઆમેં એક લાલથા નેહાયત ખુશરંગ ઓર આબદાર કદોકામત દુરસ્ત ઓર વઝનમેં પાંચ મીસકાલકા, મૈંને બાવજુદ સલતનતકે અયસા લાલ કભી નહીં દેખા થા, પસંદ કિયા સોદાગરકો બહોતસા ઇનઆમ ઇકરામ દીયા. ઓર સનદ રાહદારીકી લીખી. કે ઇસ્સે હમારે, તમામ કલમરોંમે કોઈ મઝાહમ મહસુલકા નહો, ઓર જહાં જાએ ઇસકો આરામસે રખેં, ચૌકી પેહરેસેં હાઝીર રહેં, ઉસકા નુકશાન અપના નુકસાન સમજે વો તાજર હુઝુરમેં દરબારકે વકત હાઝીર રહેતા, ઓર આદાબે સલતનતસે ખુબ વાકીફથા તકરીર ઓર ખુશ ગોઇ ઉસકી લાયક સુનનેકી થી, ઓર મૈં ઉસ લાલકો જવાહીર ખાનેસે મંગવાકર સરે દરબાર દેખા કરતા—એક રોઝ દીવાનેઆમ કીએ બૈઠા થા, ઓર ઉમરા અરકાને દૌલત અપને પાએપર ખડે થે. ઓર હર મુલકકે પાદશાહોંકે એલચી મુબારક બાદીકે ખાતીર જો આએ થે વૈભી સબ હાઝીર થે—ઉસ વકત મૈંને મવાફીક મઅમુલકે ઉસ લાલકો મંગવાયા. જવાહીર ખાનેકા દારોગા લેકર આયા. મૈં હાથમેં લેકર તઅરીફ કરને લગા ઓર ફરંગકે એલચીકો દીયા. ઉસને દેખકર તબસ્સુમ કીયા ઓર ઝમાના સાઝીસે સીફતકી. ઉસી તરહ હાથોહાથ હરએકને લેકર દેખા, ઓર એક ઝબાન હોકર બોલે કે કીબલએ આલમકે ઇકબાલકે બાઇસ યે મયસસ્ર હુવા હયે, વ ઇલ્લા નકીસુ પાદશાહકે પાસ આજતક અયસા રકમ બેબહા હાથ નહીં લગી ઉસ વકત કે મેરે કીબલગાહકા વઝીર કે મરદે દાના થા. ઓર ઉસી ખીદમતપર સરફરાઝ થા, વઝીરકી ચૌકીપર ખડા થા, આદાબ બજા લાયા, ઓર ઇલતીમાસ કીયા કે કુછ અરઝ કીયા ચાહતાહું અગર જાન બખશી હો. મૈંને હુકમ કીયા કે કહે ! વો બોલા કીબલએ આલમ, આપ પાદશાહ હયેં. ઓર પાદશાહોંસે બહોત બઇદ હયે, કે એક પથ્થરકી ઇતની તઆરીફ કરેં, અગરચે રંગ ઢંગ સંગમેં લાસાની હયે, લેકીન સંગ હયે, ઓર ઇસ દમ સબ મુલકોંકે એલચી દરબારમેં હાઝીર હયે, જબ અપને અપને શેહરોંમેં જાવેગેં, અલબત્તા યે નકલ કરેગેં કે અજબ પાદશાહ હયે કે હરરોઝ રૂબરૂ મંગાતા હયે ઓર આપ ઉસકી તઅરીફ કરકર

દીખાતા હયે, પસ જો પાદશાહ યા રાજા યે અહવાલ સુનેગા અપની મજલીસમેં હંસેગા. ખુદાવંદ એક અદના સૌદાગર નએશાપુરેમેં હયે, ઉસને બારાદાને લાલકે કે હરએક સાત સાત મીસકાલકા હએ પટટેમેં નસબ કરકર કુત્તેકે ગલેમેં ડાલ દીએ હયે ! મુજે સુનતેહી ગુસ્સા ચડ આયા ઓર ખીસયાના હોકર ફરમાયા કે ઇસ વઝીરકી ગરદન મારો, જલ્લાદોંને વહીં ઉસકા હાથ પકડ લીયા, ઓર ચાહા કે બાહેર લેજાવે.

ફરંગકે પાદશાહકા એલચી દસ્ત બસ્તા રૂબરૂ ખડા હુવા, મૈંને પુછા કે તેરા ક્યા મતલબ હયે ! ઉસને અરઝકી કે ઉમ્મીદવારહું કે તકસીરસે વઝીરકી વાકફ હું મૈંને ફરમાયા કે જુઠ બોલનેસે ઓર બડા ગુનાહ કૌનસા હયે. ખુસુસન પાદશાહોંકે રૂબરૂ ઉસને કહા, ઉસકા દરોગ સાબીત ન હુવા, શાયદ જો કુચકે અરઝકી હય સચ હો; અભી બે ગુનાહકા કતલ કરના દુરસ્ત નહી; ઉસકા મૈંને યે જવાબ દીયા કે હરગીઝ અકલમેં નહીં આતા કે એક તાજર કે નફેકે વાસ્તે શેહર બશેહેર ઓર મુલ્ક બ મુલ્ક ખરાબ હોતા ફીરતા હયે, ઓર કૌડી કૌડી જમા કરતા હયે સો બારા દાને લાલકે જો વઝનમેં સાત સાત મીસ-કાલકે હોં કુત્તેકે ગલેમેં લગાવે ! ઉસને કહા ખુદાકી કુદરતસે તઅજ્જુબ નહીં, શાયદકે બાશદ, અયસે તોફે અકસર સૌદાગરોં ઓર ફકીરોંકે હાથ આતે હેંયે. ઇસવાસ્તે કે યે દોનોં હરએક મુલ્કમેં જાતે હયે, ઓર જહાંસે જો કુચ પાતે હયે સો લે આતે હેંયે. સલાહે વક્ત યે હયે કે અગર વઝીર અયસાહી તકસીરવાર હયે તો હુકમ કૈદકા હો, ઇસલીએ કે બઝીર પાદશાહોંકી અકલ હોતે હયે ઓર યે હરકત સલાતીનોંસે બદનુમાં હયે કે અયસી બાતપર કે જુઠ સચ ઊસકા અભી સાબીત નહીં હુવા. હુકમ કતલકા ફરમાયેં ઓર ઉસકી તમામ ઉમરકી ખીદમત ઓર નમક હલાલી ભુલ જાએં.

પાદશાહ સલામત, અગલે શેહરયારોંને બંદીખાને ઇસી સબબ ઇજાદ કીએ હયે કે પાદશાહ યા સરદાર અગર કીસીપર ગઝબનાક હોં તો ઉસે કેદ કરેં. કઇ દીનમેં ગુસ્સા જાતા રહેગા, ઓર બેતકસીર ઉસકી ઝાહીર હોગી. પાદશાહખુને નાહકસે મહફુઝ રહેંગેં, કલકો રોઝે કીયામતમેં માખુઝ ન હોંગે. મૈંને જીતના ઇસકે કાયલ કરનેકો ચાહા, મગર ઉસને અયસી મઅકુલ ગુફતાગોકી કે મુજે લા જવાબ કીયા. તબ મૈંને કહા ખૈર તેરા કેહના પઝીરા હુવા, મૈં ખુનસે ઉસકે દર ગુઝરા, લેકીન ઝીંદાનમેં મુકઇયદ રહેગા. અગર એક સાલકે અરસેમેં ઇસીકા સુખન રાસ્ત હુવા, કે અયસે લાલ કુત્તેકે ગલેમેં હયે, તો ઉસકી નજાત હોગી, ઓર નહીં તો બડે અઝાબસે મારા જાએગા ફરમાયા કે વઝીરકો બંદીખાનેમેં લેકર જાવો. યે હુકમ સુનકર એલચીને ઝમીન ખીદમતકી ચુમી ઓર તસલીમાતકી.

જબ યે ખબર વઝીરકે ઘરમેં ગઇ. આહ વાવૈલા મચી. ઓર માતમસરા હો ગયા. ઉસ વઝીરકી એક બેટીથી બરસ ચોદા પંદરા કી બહોત ખુબસુરત ઓર કાબીલ નવીસ્તો ખ્વાંદમેં દુરસ્ત વઝીર ઉસકો નીપટ પ્યાર કરતા થા. ઓર અઝીઝ રખતા થા ચુનાચે અપને દીવાન ખાનેકે પછવાડે એક રંગ મહેલ ઉસકી ખાતીર બનવા દીયા થા. ઓર લડકીઓં ઉમદોંકી ઉસકી મુસાહબતમેં ઓર ખ્વાસે શકીલ ઉસકી ખીદમતમેં રેહતી—ઉનસે હંસી ખુશી, ખેલા કુદા કરતી. ઇત્તેફાકન વઝીરકો મહબુસ ખાનેમેં ભેજા વો લડકી અપને હમજોલીયોંમે બેઠી ઓર ખુશીસે ગુડયોંકા બીહાય રચાયા થા, ઓર ઢોલક પખવાજ લીયે

હુએ રતજગેગી તય્યારી કર રહીથી ઓર કડાઇ ચડાકર ગુલગુલે ઓર રહમ તલતી. ઓર બના રહી થી. કે એક બારગી ઉસકી મા રોતી પીટતી સર ખુલે, પાંવ નગે બેટીકે ઘરમે ગઇ. ઓર દો હાથ ઉસ લડકીકે સરપર મારી. ઓર કેહને લગી કે કાશ કે તેરે બદલે ખુદા અંધા બેઠા દેતા તો મેરા કલેજા થંડા હોતા, ઓર બાપકા રફીક હોતા. વઝીરઝાદીને પુછા અંધા બેટા તુમ્હારે કીસ કામ આતા ! જો કુછ બેટા કરતા વો મૈંભી કર સકતીહું અમ્માને જવાબ દીયા. ખાક તેરે સરપર. બાપ પર યે મુસીબત હયે, કે પાદશાહકે રૂબરૂ કુછ અયસી બાતકી કે બંદીખાનેમેં કેદ હુવા. ઉસને પુછા કે વો કયાબાત થી, ઝરા મૈંભી સુનું ! તબ વઝીરકે કબીલેને કહા કે તેરે બાપને શાયદ યે કહા કે નેશાપુરમેં કોઈ સોદાગર હયે. ઉસને બારા અદદ લાલે બેબહા કે કુત્તેકે પટટેમેં ટાંકે હયેં. પાદશાહકો બાવર ન હુવા ઉસે જુટ સમજા ઓર અસીર કીયા, અગર આજકે દીન બેટા હોતા તો હરતરહકી કોશીશ કરકે ઇસ બાતકો તહકીક કરતા, ઓર અપને બાપકો છુડવાતા, ઓર પાદશાહસે અરઝ મારૂઝ કરકે મેરે બાવીંદકો મુખલસી દીલવાતા. વઝીરઝાદી બોલી અમ્માજાન !, તકદીરસે લડા નહીં જાતા ઇનસાનકો ચાહીએ કે બલાએ નાગહાનીમેં સબર કરે, ઓર ઉમ્મીદવાર ફજલે ઇલાહીકા રહે, વો કરીમ હયે, મુશકીલ કીસકી અટકી નહીં રખતા, ઓર રોના ધોના ખુબ નહીં, મુબાદા દુશમન દશ તરેહસે પાદશાહકે પાસ લગાવે, ઓર ચુગલી ખાવે કે બાઇસ ઝીયાદા ખફગીકા હો, બલકે જહાંપનાકે હકમેં દોઆ કરો, હમ ઉસકે સબરો ખાનાઝાદ હેં, વો હમારા માલીક હેં, વહી ગજબ હુવા હેં, ઓર વોહી મહેરબાન હોગા, ઉસ લડકીને એસી અકલમંદીકી બાતોંસે માકો સમજાયા તો કુછ ઉસકો કરાર આયા તબ અપને મહેલમેં ગઇ ઓર ચુપકી હો રહી. જબ રાત હુઇ તો વઝીરઝાદીને દાદાકો બુલાયા, ઉસકે હાથ પાંઉ પડે બોહતસી મીન્નત કી ઓર રોને લગી. ઓર કહાકે મૈં યે ઇરાદા રખતીહું કે અમ્માજાનકા તઅના મુઝપર ન રહે ઓર મેરા બાપ મુખલસી પાવે જો તુ મેરા રફીક હો તો મૈં નેસાપુરકો ચલું ઓર ઉસ તાજરકો જીસકે કુત્તેકે ગલેમેં અયસે લાલ હયેં દેખકર જો બનઆવે તો ઉસકો લેકર આઉં ઓર અપને બાપકો છુડાઉં. પેહલેતો ઉસ મરદને ઇનિકાર કીયા. આખીર બહોત કેહનેસે સુનનેસે રાઝી હુવા. તબ વઝીર ઝાદીને ફરમાયા ચુપકે ચુપકે અસબાબ સફરકી દુરસ્ત કર ઓર જીન્સ તીજારતકી લાયક નઝરે પાદશાહ હોકે ખરીદ કર ઓર ગુલામ નોકર ચાકર જીતને ઝુરૂર હો સાથ લે લેકીન યે બાત કીસીપર ન ખુલે દાદાને કબુલ કીયા ઓર ઉસકી તય્યારીમેં લગા. જબ સબ અસબાબ મોહીઇયા કીયા, ઉંટો ઓર ખચરોંપર બાર કરકર રવાના હુવા. ઓર વઝીરઝાદીભી લીબાસ મરદાના પેહનકર સાથ જા મીલી—હરગીઝ કીસીકો ઘરમેં ખબર ન હુઈ. જબ સુબ્હે હુઇ વઝીરકે મેહલમેં ચરચા હુવા કે વઝીરઝાદી ગાયબ હુઈ હયે મઅલુમ નહીં કયા હુઇ.

આખીર બદનામી કે ડરસે માને બેટીકા ગુમ હોના છુપાયા—ઓર વહાં વઝીરઝાદીને અપના નામ સોદાગર બચ્ચા રખા, મંઝીલ બમંઝીલ ચલતે ચલતે નેશાપુરમેં પોહચે, ખુશી બ ખુશી કારવાંન સરામે જા ઉતરે, ઓર સબ અપના અસબાબ ઉતારા રાતકો રહે ફજરકો હમ્મામમેં ગઈ ઓર પોશાક પાકીઝા જયસે રૂમકે બાશીંદે પેહનતે હયે પેહની, ઓર શેહરકી સૈરકે વાસ્તે નીકલી—આતે આતે ચૌકમેં પોહંચી તો ચૌરાહેપર ખડી હુઈ એક તરફ દુકાન જોહરી નઝરકી પડી કે બહોતસે જવાહીરકા ઢેર લગ રહા હયે, ઓર

ગુલામ લીબાસ ફાખેરા પેહને હુએ દસ્તબસ્તા ખડે હયેં, ઓર એક શખ્સ જો સરદાર હયે, બરસ પચાસકી ઉસકી ઉમર હયે, તાલેમંદો કીસી ખીલઅત ઓર નીમઆસ્તીન પેહને હુએ, ઓર કઈ મુસાહેબ બાવઝઅ નઝદીક ઉસકે કુરસીયોંપર બેઠે હયેં, ઓર આપસમેં બાતેં કર રહે હયેં. વો વઝીરઝાદી જીસને અપને તઈ સોદાગર બચ્ચા મશહુર કીયાથા, ઉસે દેખકર મુતઅજજીબ હુઈ ઓર દીલમેં સમજકર ખુશ હુઇ કે ખુદા જુઠ ન કરે; જીસ સોદાગરકા મેરે બાપને પાદશાહસે મઝકુર કીયા હયે, અગલબ હયે કે યહી હો, યા ખુદા, ઇસકા અહવાલ મુજપર ઝાહીરકર ઇત્તેફાકન એક તરફ જો દેખા તો એક દુકાન હયે, ઉસમે, દો પીંજરે આહની લગે હયે; ઓર ઉન દોનોમેં દો આદમી કેદ હયેં, ઉનકી મજનુ કીસી સુરત હોરહી હયે, કે ચમડા ઓર હડડી બાકી હયે, ઓર સરકે બાલ ઓર નાખુન બડ ગએ હયેં, સર નીચે કીએ બેઠે હયેં, ઓર દો હબશી બદ હએબત મુસલ્લેહ દોનોં તરફ ખડે હયેં. સૌદાગર બચ્ચેકો અચંબા આયા, લાહોલ પડકર દુસરી તરફ જો દેખા તો એક દુકાનમેં ગાલીચે બીછે હયેં, ઉનપર એક ચોકી હાથીદાંતકી ઉસપર ગડેલા મખમલકા પડા હુવા એક કુત્તા જવાહીરકા પટટા ગલેમેં ઓર સોનેકી ઝંજીરસે બંધા હુવા બેઠા હયે ! દો ગુલામ અમરદ ખુબસુરત ઉસકી ખીદમત કર રહે હયેં, એક તો મોરછલ જડાવ દસ્તેકા લીએ જલતા હએ દુસરા રૂમાલ તારકશીકા હાથમેં લેકર મુંહ ઓર પાંવ ઉસકા પોછ રહા હયે ? સોદાગર બચ્ચેને ખુબ ગૌર કરકર જો દેખા તો પટટેમેં કુત્તેકે બારાદાને લાલકે જયસે સુનેથે મોજુદ હયે; શુકર ખુદાકા કીયા ઓર ફીકરમેં ગયા કે કીસ સુરતસે ઉન લાલોંકો પાદશાહકે પાસ લેજાઉં, કે દીખલાકર અપને બાપકો છુડાઉં યે તો ઇસ હેરાનીમેં થા ઓર તમામ ખલકત ચૌક ઓર રસ્તેકી ઉસકી હુસ્ન જમાલ દેખકર હેરાનથી ઓર હકકા બકકા હો રહી થી, સબ આદમી આપસમેં યે ચરચા કરતે થે કે આજ તલક ઇસિ સુરત ઓર શબીહકા ઇનસાફ નઝર નહીં પડા. ઉસ ખ્વાજાનેભી દેખા, એક ગુલામકો ભેજા કે તુ જાકર બમીન્નત ઉસ સૌદાગર બચ્ચેકો મેરે પાસ બુલા લા.

વો ગુલામ આયા ઓર ખ્વાજાકા પયામ લાયા, કે અગર મેહેરબાની ફરમાઇએ તો હમારા ખુદાવંદ સાહેબકા મુશતાક હયે, ચલકર મુલાકાત કીજયે સૌદાગર બચ્ચા તો યે ચાહતા થા બોલા ક્યા મુઝાયકા જોંહી ખ્વાજાકે નઝદીક આયા ઓર ઉસપર ખ્વાજાકી નઝર પડી, એક બરછી ઇશ્કકી સીનેમેં ગડી, તાઝીમકે ખાતીર સરોકદ ઉઠા, લેકીન હવાસ બાખતા સૌદાગર બચ્ચેને દરયાફત કીયા કે અબ યે દામમેં આયા આપસમેં બગલગીર હુએ. ખ્વાજાને સૌદાગર બચ્ચેકી પેશાનીકો બોસા દીયા ઓર અપને બરાબર બીઠાયા બહોતસા તમલ્લુક કરકે પુછા કે અપને નામો નસબસે મુજે આગાહ કરો. કહાંસે આના હુવા ઓર કહાંકા ઇરાદા હયે ? સૌદાગર બચ્ચા બોલા ઇસ કમતરીનકા વતન રૂમ હએ ઓર કદીમસે ઇસ તંબોલમેં ખુદો-બાશકી હયે. મેરે કીબલેગાહ સૌદાગર હયે, અબ બ સબબ પીરીકે તાકાત સૈરો સફરકી નરહી; ઇસિ વાસ્તે મુજે રૂખસ્ત કીયા હયે કે કારોબાર તીજારતકા સીખું; આજ તલક મેંને કદમ ઘરસે બાહેર ન નીકાલાથા, યે પહેલાહી સફર દરપેશ હુવા, લેકીન ઇસિ અજમકે મુલકમેં આપકે ઇખલાક, ઓર ખુબીયોંકા શોર હયે. મહઝ આપકી મુલાકાતકી આરઝુમેં યહાં તક આયાહું.

બારે કઝલે ઇલાહીસે ખીદમતે શરીફમેં મુશરરફ હુવા. ઓર ઉસ્સે ઝીયાદા પાયા; તમન્ના દીલકી બરઆઈ ખુદા સલામત રખે, અબ યહાંસે કુચ કરૂંગા. યે સુનતેહી ખ્વાજાકે

અક્લો હોશ જાતે રહે બોલા કે અય ફરઝંદ, અયસી બાત મુજે ન સુના, કોઈ દીન ગરીબખાનેમેં કરમ ફરમાઓ ભલા યે તો બતાવો કે તુમ્હારા અસબાબ ઔર નોકર ચાકર કહાં હુએ ? સૌદાગર બચ્ચેને કહા કે મુસાફરીકા ઘર સરા હયે, ઉન્હેં વહાં છોડકર મૈં આપકે પાસ આયાહું. ખ્વાજાને કહા, ભટયારખાનેમેં રેહના મુનાસીબ નહીં, મેરા ઇસ શહેરમેં એતબાર હયે, ઓર બડા નામ હયે જલ્દ ઉન્હે બુલવાલો; મૈં એક મકાન તુમ્હારે અસબાબકે લીએ, ખાલી કર દેતા હું, જો કુછ જીનસ લાએહો સો મૈં દેખું. અયસી તદબીર કરૂંગા કે યહીં તુમ્હેં બહોતસા નફા મીલે તો તુમભી ખુશ હોગે, ઓર મુજેભી ચંદરોઝ રેહનેસે અપના અહસાન મંદ કરોગે. સૌદાગર બચ્ચેને ઉપરા દીલસે ઉઝર કીયા લેકીન ખ્વાજાને પીઝીર ન કીયા ઓર અપને ગુમાશતે કો હુકમ કીયા કે બારબરદાર જલ્દ ભેજો. કારવાંસરાસે ઇનકા અસબાબ મંગવાકર ફલાને મકાનમેં રખવાઓ. સૌદાગર બચ્ચેને એક જંગી ગુલામકો ઉનકે સાથ કરદીયા કે સબ માલો મતા લદવાકર લેઆવો, ઓર આપ શામતલક ખ્વાજાકે સાથ બૈઠા રહા. જબ ગુઝરીકા વકત હોચુકા ઓર દુકાન બડાઈ તો ખ્વાજા ઘરકો ચલા, તબ દોનોં ગુલામોમેંસે એકને કુત્તેકો બગલમેં લીયા, દુસરેને કુરસી ઓર ગાલીચા બગલમેં ઉઠા લીયા, ઓર ઉન દોનોં હબશીયે ઉસ પીંજરેકો મઝદુરોંકો સરપર દીયા, ઓર આપ પાંચો હથયાર બાંધે સાથ હુએ. ખ્વાજા સૌદાગર બચ્ચેકા હાથમેં હાથ લીએ બાતેં કરતા હુવા હવેલીમેં આયા.

સૌદાગર બચ્ચેને દેખા કે મકાન આલીશાન લાયક પાદશાહોં ઓર અમીરોં કે હયે લબે નહેર ફરશ ચાંદની કા બીછા હયે ઓર મસનદકે રૂબરૂ અસબાબ ઐશકા ચુના હયે કુત્તેકી સંદલીભી ઉસ જાએ બીછાઈ, ઓર ખ્વાજા સૌદાગર બચેકો લેકર બેઠા. બેતકલ્લુફ તવાઝા શરાબકી કી, દોનો પીનેલગે, જબ સરખુશ હુએ તબ ખ્વાજાને ખાના માંગા, દસતરખ્વાન બીછા ઓર દુનયાકી નેઅમત ચુની ગઈ. પેહલે એક લંગરીમેં ખાના લેકર સરપોશ તીલાઇ ઢાંપકર કુત્તેકે વાસ્તે લેગએ, ઓર એક દસ્તરખ્વાન ઝરબફતકા બીછાકર ઉસકે આગે ધરદી કુત્તેને સંદલીસે નીચે ઉતર જીતના ખયા ચાહા ઉતના ખાયા, ઓર સોનેકે લગનમેં પાનીપીયા, ફીર ચૌકીપર બૈઠા. ગુલામોને રૂમાલસે હાથ મુંહ ઉસકા પાક કીયા, ફીર ઉસ તબાક ઓર ખ્વાજાસે કુંજી માંગકર કુફલ કફસકા ખોલા ઓર ઉન દોનોં ઇનસાનોં કો બાહેર નીકાલકર કઇ સોટે મારકર કુત્તેકા જુઠા ઉન્હે ખીલાયા, ઓર વહી પાની પીલાયા ! ફીર કુફલ બંદ કરકર કુંજયા ખ્વાજાકે હવાલેકી. જબ યે સબ હો ચુકા તબ ખવાજાને આપ ખાના શુરૂઅ કીયા સૌદાગર બચ્ચેકો યે હરકત પસંદ ન આઈ, ઘીન ખાકર હાથ ખાનેમેં ન ડાલા, હરચંદ ખવાજાને મીન્તકી, પર ઉસને ઇનકારહી કીયા, તબ ખવાજાને સબબ ઉસકા પુછા કે તુમ કયું નહીં ખાતે ! સૌદાગર બચ્ચેને કહા યે હરકત તુમ્હારી અપને તઇં બદનુમા મઅલુમ હોતી હયે ઇસલીએ કે ઇનસાન અશરફુલ મખલુકાત હયે ઓર કુત્તા નજીસુલ અએન હયે પસ ખુદાકે દો બંદોંકો કુત્તેકા જુઠા ખીલાના કીસ મઝહબ, ઓર મીલતમેં રવા હયે ? ફક્ત યે ગનીમત નહીં જાનતેકે વૈ તુમ્હારે કૈદમેં હયે, નહી તો વો ઓર તુમ બરાબર હયે. અબ મેરે તઇં શક આયા કે તુમ મુસલમાન નહી. કયા જાનું કોનહો કે કુત્તેકો પુજતે હો, મુજે તુમ્હારા ખાના મકરૂહ હયે જબતલક યે શક દીલસે દુર ન હો.

ખ્વાજાને કહા અય બાબા, જો કુછ તુ કેહતા હયે વો મૈં સમજતાહું, ઓર ઈસી ખાતીર બદનામ હું, કે ઈસ શહેરકી ખલકતને મેરા નામ “ ખવાજાસગ પરસ્ત રખા હયે, ઈસીતરેહ પુકારતે હયે, ઓર મશહુર કીયા હયે, લેકીન ખુદાકી લઅનત કાફીરોંપર ઓર મુસરીકોપર હુજયો કલમા પડા ઓર સૌદાગર બચ્ચેકી ખાતીર જમઅ કી. તબ ઉસને પુછા કે અગર મુસલમાન બદીલ હો તો ઈસકા કયા બાએસ હયે? અયસી હરકતસે અપને તઈ બદનામ કીયા હયે, ખ્વાજાને કહા અય ફરઝંદ, નામ મેરા બદનામ હયે; ઓર દુગના મહસુલ ઈસ શહેરમેં ભરતાહું ઈસીવાસ્તે કે ભેદ કીસીપર ઝાહેર નહો; અજબ યે માજરા હયે કે જો કોઈ સુને સીવા ગમ ઓર ગુસ્સેકે ઓર કુછ હાસીલ નહો તુભી મુજે મઆફ કર, કે ન મુજમેં કુદરત કેહનેકી, ન તુમ્મેં તાકત સુનનેકી રહેગી.

સૌદાગર બચ્ચેને અપને દીલમેં ગૌરકીયા કે મુજે અપને કામસે કામ હયે, કયાં ઝુરૂર હયે જો મૈં નાહક મુજવ્વીઝ હું—બોલા ખૈર, અગર લાયક કેહનેકે નહીં હયે તો ન કહીએ. ખાનેમેં હાથ ડાલા નીવાલા ઉઠાકર ખાને લગા. દોમહીને તક સૌદાગર બચ્ચા ઈસ હોશઆરી ઓર અકલમંદીસે ખ્વાજાકે સાથ ગુઝરાનકી કે કીસુપર હરગીઝ ન ખુલા કે યે ઓરત હયે; સબ યહી જાનતે થે કે મરદ હયે, ઓર ખવાજાસે રોઝ બરોઝ અયસી મોહબ્બત ઝીયાદા હુઈ કે એકદમ અપની આંખોસે જુદા ન કરતા. એકદીન એન મએનૌશીકા સોહબતમેં સૌદાગર બચ્ચેને રોના શુરૂઅ કીઆ. ખવાજાને દેખતેહી ખાતીરદારી કી, ઓર રૂમાલસે આંસુ પોછને લગા, ઓર સબબ રોનેકા પુછા! ઉસને કહા અય કીબલા કયા કહું, કાશકે તુમ્હારી ખીદમતમેં બંદગી પૈદા ન કીં હોતી ઓર યે શફકકત જો સાહેબ મેરે હકમેં કરતે હયેં ન કરતે અબ દો મુશ્કીલેં મેરે પેશ આઈ હયેં, ન તુમ્મારી ખીદમતસે જુદા હોને જી ચાહતા હયે, ન રેહનેકા ઈત્તેફાક યહાં હોસકતા હયે; અબ જાનાઝુરૂર હુવા, લેકીન આપકી જુદાઈસે ઉમ્મીદ ઝીંદગીકી નઝર નહીં આતી યે બાત સુનકર ખવાજા બેઈખતીયાર અયસા રોને લગા કે હીચકી બંધ ગઈ, ઓર બોલા કે અય નુર ચશ્મ અયસી જલદી, ઈસ અપને બુઢે ખાદીમસે સેર હુએ કે ઈસે દીલગીરી કીએ જાતે હો? કસ્દ રવાના હોનેકા દીલસે દુર કરો; જબ તલક મેરી ઝીંદગી હયે વંહાતક રહો, તુમ્હારી જુદાઈસે એક દમ મૈં જીતા ન રહુગા બગૈરે અજલકે મરજાઉંગા, ઓર ઈસ મુલકે ફારસકી આબોહવા બહોત ખુબ ઓર મવાફીક હયે, બેહતર તો યે હયે કે એક આદમી મોતબર ભેજકર અપને વાલેદૈનકો મએ અસબાબ યહીં બુલવા લો; જો કુછ સવારી ઓર બારબરદારી દરકાર હો સો મૌજુદ કરૂં.

જબ માબાપ તુમ્હારે ઓર ઘરબાર સબ આવે તબ અપની ખુશીસે કારોબાર તીજારતકા કીયા કરો મૈંનેભી ઈસ ઉમરમેં ઝમાનેકી બહોત સખત્યાં ખીંચાહું, ઓર મુલક ફીરાહું. અબ બુઢા હુવા ફરઝંદ નહીં રખતાહું, મૈં તુજે બેહતર અપને બેટેસે જાનતા હે, ઓર અપના વલી અહદ ઓર મુખતાર કરતા હું જબ તલક જીતાહું એક તુકડા ખાનેકુ અપને હાથસે દો, જબ મરજાઉં તો ગાડદાબ દીજો, ઓર સબ માલો મતા મેરા લીજયો. તબ સોદાગર બચ્ચેને જવાબ દીયા કે હકીકતમેં સાહેબને બાપસે ઝીયાદા મેરી ગમખ્વારી ઓર ખાતરદારી કી કે મુજે માબાપ ભુલ ગયે, લેકીન ઈસ આસીકે વાલીદને એક સાલકી રૂખસત દી થી, અગર દેર લગાઉંગા તો વે ઈસ પીરીમેં રોતે રોતે મરજાએંગે પસ, રઝામંદી પીદરકી ખુશનુદી ખુદાકી હયે, અગર વો મુજસે

નારાઝ હોંગે તો મેં ડરતાહું કે શાયદ બદદોઆ ન કરેં. કે દોનોં જહાનમેં ખુદાકી રહમતસે મહરૂમ રહું; અબ આપકી શફકત હયે કે બંદેકો હુકમ કીજીએ કે ફરમાના કીબલગાહકા બજા લાવે, ઓર હકે પીદરસે અદા હોવે, ઓર સાહેબકી તવજ્જોકા અદાએ શુકર જબ તલક દમમેં દમ હયે મેરી ગરદનપર હયે, ઓર અપને મુલકમેં જાઉંગા તો હરદમ દીલોજાનસે યાદ કરૂંગા, ખુદા મુસબ્બેબુલ અસબાબ હયે, શાયદ ફીર કોઈ અયસા સબબ હો કે કદમબોસી હાસીલ કરૂં.

ગરઝ સોદાગર બચેને અયસી અયસી બાતેં લોન મીરચી લગાકર ખ્વાજાકો સુનાઈ કે બેચારા લાચાર હોકર હોંટ ચાટને લગા. અઝબસકે ઉસપર સેફતા ઓર ફરેફતા થા કેહને લગા. અછા અગર ન તુમહીં રેહતે હો તો મૈંહી તુમ્હારે સાથ ચલતાહું મૈં તુજકો અપની જાનકે બરાબર જાનતાહું પસ જબ જાન ચલી જાવે તો ખાલી બદન કીસ કામ આવે; અગર તુ ઈસીમેં રઝામંદ હયે તો ચલ ઓર મુજેભી લે ચલ—સોદાગર બચ્ચેસે યે કેહકર અપનીભી તય્યારી સફરકી કરને લગા ઓર ગુમાસ્તોંકો હુકમ કીયા કે બારબરદારીકી ફીકર જલદી કરો. જબ ખ્વાજાકે ચલનેકી ખબર મશહુર હુઈ, તો વહાંકે સોદાગરોંને સુનકર સબને ઈરાદા સફરકા કીયા ? ખ્વાજા સગપરસ્ત ગંજ ઓર જવાહીર બેશુમાર નૌકર ગુલામ અનગાનત થે, અસબાબ શાહના બહોતસા સાથ લેકર શેહેરકે બાહેર તંબુ, કનાત, સરાપરદે ઓર સુલુન ખડે કરવાકર ઉસમેં દાખિલ હુવા—જીતને તુજ્જાર થે સો અપની અપની બીસાતકે મુવાફીક માલ સોદાગરીકા લેકર હમરાહ હુએ. બરાએ ખુદ એક લશકર હો ગયા. એક દીન જોગનીકો પીઠ દેકર વહાંસે કુચ કીયા—હઝારોં ઉંટોપર શલીતે અસબાબકે, ઓર ખચરોંપર સંદુક નકદો જવાહીરકે લાદ પાંચસો ગુલામ ઝંગી, ઓર રૂમી ચાલક સાહેબે શમશીર અરબી, ઓર તાઝી ઘોડોંપર સવાર હોકર ચલે, સબકે પીછે ખ્વાજા ઓર સૌદાગર બચ્ચા ખીલઅતે ફાખેરા પેહને સુખપાલપર સવાર, એક બગદાદી ઉંટપર કસા, ઉસપર કુત્તા મસનદપર સોયા હુવા, ઓર ઉન દોનોં કૈદયોંકો પીંજરેમેં ઉંટસે લટકાએ હુએ રવાના હુએ. જીસ મંઝીલમેં પોહચતે તો સબ સૌદાગર ખ્વાજાકી બારગાહમેં આકર હાઝીર હોતે ઓર દસ્તરખ્વાનપર ખાના ખાતે શરાબ પીતે; ખ્વાજા સૌદાગર બચ્ચેકે સાથ હોનેકી ખુ-શીમેં શુકર ખુદાકા કરતા. કુચ બ કુચ ચલા જાતા થા.

બારે બ ખેરો આફીયત નઝદીક કુસતુનતુનીયાકે આ પોહચે, બાહેર શેહરકે મુકામ કીયા. સોદાગર બચ્ચેને કહા, અય કીબલા, અગર રૂખસત દી જાએ તો મૈં જાકર માં બાપકો દેખું, ઓર મકાન સાહેબકે વાસ્તે ખાલી કરૂં. જબ મીઝાજે મુબારકમેં આવે તબ શેહરમેં આઈ યે. ખ્વાજાને કહા તુમ્હારી ખાતીરતો મેં યહાં આયા, અચ્છા મીલ જુલકર મેરે પાસ આવો, ઓર અપને નઝદીક મેરે ઉતરનેકો મકાન દો. સૌદાગર બચા રૂખસત હોકર અપને ઘરમેં આયા, સબ વઝીરકે મેહેલકે આદમી હેરાન હુએ કે યે મરદ કૌન ઘુસ આયા સૌદાગર બચ્ચા અને બેટી વઝીરકી અપની માંકે પાવોંપર જા ગીરી રોઈ, ઓર બોલી કે મૈં તુમ્હારી જાઈ હું. સુનતેહી વઝીરકી બેગમ ગાલ્યાં દેને લગી કે અય કમબખ્ત તું બડી કહબા હયે, અપના મુંહ તુને કાલા કીયા, ખાનદાનકો રૂસવા કીયા, હમતો તેરી જાનકો રોપીટકર સબર કરકે તુજસે હાથ ધો બેઠે થે; જા ચલી જા. તબ વઝીર ઝાદીને સરસે ઘાડી ઉતારકર ફેંક દી, ઓર બોલી અય અમ્મા જાન. મૈં બુરી જગા નહીં ગઈ, કુછ બદી નહીં કી, મગર બમુજીબ તુમ્હારે ફરમાને કે બાબાકે છુડાને કે વાસ્તે યે સબ રાજ-

વીઝ કી, અલહમ્દોલીલ્લાહ કે તુમ્હારી દુઆકી બરકતસે, ઔર અલ્લાહકે કરમસે પુરા કામ કરકે આઇહું, કે નેશાપુરસે ઉસ સૌદાગરકો મઆ કુત્તે કે જીસકે ગલેમેં વો બારા લાલ હયેં, અપને સાથ લાઇ હું ઔર તુમ્હારી અમાનતમેંભી ખીયાનત નહીં કી, સફરકે લીએ મરદાના ભેસ કિયા હયે. અબ એક રોઝકા કામ બાકી હયે, વો કરકે કીબલાગાહકો કેદખાનેસે છુડાતીહું ઔર અપને ઘરમેં આતી હું; અગર હુકમ હો તો ફીર આઉં, ઔર એક રોઝ બાહેર રેહકર ખીદમતમેં આઉં. માને જબ મઅલુમ કીયા કે મેરી બેટીને મરદોંકા કામ કીયા, ઔર અપને તઇં સબ તરેહ સલામત ઔર મહફુઝ રખ્ખા હયે. ખુદાકી દરગામેં નાક ઘીસની કી ઔર ખુશ હોકર બેટીકો છાતીસે લગા લીયા, ઔર મુંહ ચુમા, બલાએંલી દુઆએં દીં, ઔર રૂખસત કીયા કે તુ જો મુનાસીબ જાને, સોકર મેરી ખાતીર જમઅ હુઇ. વઝીરઝાદી ફીર સૌદાગર બચ્ચા બનકર ખવાજા સગ પરસ્ત પાસ ચલી. વહાં ખવાજાકો જુદાઇ ઉસકી અઝબસકે શાક હુઇ, બેઇખ્તીયાર હોકર કુચ કીયા. ઇત્તેફાકન નઝદીક શેહરકે ઉધરસે સૌદાગર બચ્ચા જાતાથા, ઔર ઇધરસે ખવાજા આતાથા એન રાહમેં મુલાકાત હુઇ. ખવાજાને દેખતેહી કહા, બાબા મુજ બુઢેકો તનહા છોડકર કહાં ગયાથા ! સૌદાગર બચ્ચા બોલા આપકી ઇજાઝત લેકર અપને ઘર ગયાથા ? આખીર મુલાઝીમનકે ઇશતીયાકને વહાં રેહને ન દીયા આકર હાઝીર હુવા. શેહરકે દરવાઝેકે ઉપર દરયાકે કીનારે એક બાગ સાએદાર દેખકર ખીમા ઇસ્તાદ કીયા, ઔર વહીં ઉતરે. ખવાજા સૌદાગર બચ્ચા બાહમ બેઠકર શરાબો કબાબ ખાને પીને લગે. અસરકા વક્ત હુવા સૈર તમાશે કે ખાતીર ખીમેસે નીકલકર સંદલીયોંપર બેઠે. ઇત્તેફાકન એક ચોબદાર પાદશાહી ઉધર આ નીકલા. ઉનકા લશકર, ઔર નશીસ્તો બરખાસ્ત દેખકર અચંબે હો રહા, ઔર દીલ મેં કહા, શાયદ એલચી કીસી પાદશાહકા આયા હયે; ખડા તમાશા દેખતાથા. ખવાજાકે નોકરને ઉસ કો આગે બુલાયા, ઔર પુછા કે તુ કોન હયે ! ઉસને કહા, મૈં પાદશાહકા મીર શીકારહું. નોકરને ખવાજાસે ઉસકા અહવાલ કહા, ખવાજાને એક ગુલામકો કહા, કે જાકર ઉસ ચોબદારકો કેહ, કે હમ મુસાફીર હયેં. અગર જી ચાહે તો આવો બેઠો, કહવા કલીયાન હાઝીર હયે. જબ મીરશીકારીને નામ સૌદાગરકા સુના જબ ઝીયાદા મુતઅજજીબ હુવા, ઔર તબસ્સુમકે સાથ ખવાજાકી મજલીસમેં આયા, લવાઝીમ ઔર શાનોશૌકત, ઔર સીપાહી ગુલામ દેખેં ખવાજા ઔર સૌદાગર બચ્ચોંકો સલામ કીયા, ઔર મરતબા કુત્તેકા દેખકર હોશ ઉડકે જાતે રહે ઔર હૈરાન રેહ ગયા. ખવાજાને ઉસે બીઠલાકાર કહવેકી ઝીયાફતકી ચોબદારને નામો–નશાન ખવાજાકા પુછા; જબ રૂખસત માંગી, તબ ખવાજાને કંઇ થાન ઔર કુછ તોહફે દેકર ઇજાઝત દી.

સુબ્હોકો જબ પાદશાહકે દરબારમેં હાઝીર હુવા. દરબારીયોસે ખવાજા, ઔર સૌદાગર બચ્ચેકા ઝીકર કરને લગા. રફતે રફતે મુજકો ખબર હુઇ; મૈંને મીરશીકારીકો રૂબરૂ તલબ કીયા. ઔર સોદાગરકા અહવાલ પુછા ! ઉસને જો કુછ દેખાથા સો અરઝ કીયા, સુનનેસે કુત્તેકે તાજમ્મુલકે, ઔર દો આદમીયોંકે પીંજરેમેં કેદ હોનેકી ખફગી આઇ; મૈંને ફરમાયા કે વો મરદુદ તાજર વાજેબુલ કતલ હયે. કંઇ જલ્લાદોંકો હુકમ કીયા કે જલ્દ જાઓ, ઉસ બેદીનકા સર કાટ લાવો કઝાકાર વહી એલચી ફરંગકા દરબારમેં હાઝીર થા, હસા મુજે ઔરભી ગુસ્સા ઝીયાદા હુવા, ફરમાયા કે અય બેઅદબ પાદશાહોંકે હુઝુરમેં બે સબબ

દાંત ખોલને અદબસે બાહેર હયે. બેજો હંસનેસે રોના બેહતર હયે, ઉસને ઇલતીમાસ કીયા કે જહાંપનાહ, કઇ બાતેં ખ્યાલમેં ગુઝરી લેહાઝા ફીદવી હંસા, પેહલે યે કે વઝીર સચા હયે. અબ કેદખાનેસે રેહાઈ પાવેગા. દુસરા યે કે પાદશાહ ખુને નાહકસે ઉસ વઝીરકે બચ્ચે. તીસરા યે કે કીબલએ આલમને બે સબબ, ઓર બેતકસીર ઉસ સોદાગરકો હુકમ કતલકા કીયા. ઇન હરકતોંસે તઅજ્જુબ આયા કે એક બેવકુફકે કહેનેસે આપ હર કીસુકો હુકમ કતલકો કર બેઠતે હયેં. ખુદા જાને, ફીલ હકીકત ઉસ ખવાજાકા અહવાલ ક્યા હયે ! ઉસે હુઝુરમેં તલબ કીજીયે ઓર ઉસકી વારેદાત પુછીએ અગર તકસીરવાર ઠેરે, તબ મુખતાર હો જો મરઝીમેં આવે ઉસ્સે સુલુક કીજ્યે જબ એલચીને પ્રસતરહસે સમજાયા. મુજેભી વઝીરકા કેહના યાદ આયા. ફરમાયા કે જલ્દી સૌદાગર ઉસકે બેટે કે સાથ ઓર વો કુત્તા, ઓર દોનોં પીંજરે હાઝીર કરો. ચોબદાર ઉસકો બુલાનેકો દોડે, વો એકદમ સબકો હુઝુરમેં લે આએ, રુબરુ તલબ કીયા, પેહલે ખ્વાજા ઓર ઉસકા પીસર આયા. દોનો લીબાસ ફાખેરા પેહને હુએ, સૌદાગર બચેકા જમાલ દેખનેસે સબ અદના આલા હૈરાન હુએ. એક ખ્વાન સુનેરી જવાહીરસે ભરા હુવા કે હરએક રંકમકી જોતને સારે મકાનકો રૌશન કર દીયા ? સૌદાગર બચ્ચા હાથમેં લે આયા, ઓર મેરે તખતકે આગે રખ દીયા. આદાબ કોરનીશાત બજા લાકર ખડા હુવા. ખવાજાનેભી ઝમીન ચુમી, ઓર દોઆ કરને લગા. ઇસ ગોયાઇસે બોલતા થા કે ગોયા બુલબુલે હઝાર દાસ્તાં હયે. મૈંને ઉસકી લીયાકતકો બહોત પસંદ કીયા. લેકીન ઇતાબકી રુસે કહા કે અય શૈતાન આદમીકી સુરત, તુને યે ક્યા જાલ ફેલાયા હયે ! ઓર અપની રાહમેં કુવ્વા ખોદા હયે ? તેરા ક્યા દીન હયે, ઓર યે કૌન આઇનિ હયે ? કીસ પેગમ્બરકી ઉમ્મત હયે ? અગર કાફીર હયે તોભી યે કયસી હરકત કી હયે ? ઓર તેરા કયા નામ હયે કે તેરા યે કામ હયે ? ઉસને કહા કીબલએ આલમકી ઉમરો દૌલત બડી રહે, ગુલામકા દીન યે હયે કે ખુદા એક હયે, ઉસકા કોઈ શરીક નહીં, ઓર મોહમ્મદ મુસતફા સલ્લલ્લાહો અલેહે વ આલેહીકા કલમા પડતાહું, ઓર ઉસકે બઅદ બારા ઇમામકો અપના પેશવા જાનતાહું. ઓર આઇનિ મેરા યે હયે કે પાંચોવક્તકી નમાઝ પડતાહું. રોઝા રખતા હું, હજભી કરકે આયા હું, ઓર અપને માલસે પાંચવા હીસ્સા ઝકાત દેતાહું, ઓર મુસલમાન કેહલાતાહું, લેકીન ઝાહીરમેં યેં સારે એબ જો મુજમેં ભરે હયેં જીનકે સબબસે આપ ના ખુશ હુએ હંએ ઓર તમામ ખલકુલ્લાહમેં બદનામ હો રહા હું, ઉસકા એક સબબ હયે કે ઝાહીર નહીં કર સકતા, હરચંદ સગપરસ્ત મશહુર હું, ઓર દુના મહસુલ દેતા હું, યે સબ કુબુલકી કીયા હયે, પર દીલકા ભેદ કીસુસે નહીં કહા, ઇસ બહાનેસે મેરા ગુસ્સા ઝીયાદા હુવા, ઓર કહા મુજે તુ બાતોંમેં ફુસલાતા હયે, મૈં નહીં માનનેકા જબતલક ઇસ ગુમરાહીકી દલીલ મઅકુલ અરઝ ન કરે કે મેરે દીલકી તસલ્લી હો; તબતક જાનસે ન બચેગા, નહીં તો ઉસકે કસાસમેં તેરા પેટ ચાક કરવાઉંગા તો સબકો ઐબ હોકે બારે દીગર કોઈ દીને મોહમ્મદીમેં ફસાદ ન ડાલે. ખવાજાને કહા અય પાદશાહ, મુજ કમબખ્તકે ખુનસે દરગુઝર કર, ઓર જીતના માલ મેરા હયે કે ગીનતી, ઓર શુમારસે બાહેર હયે સબકો ઝપ્ત કર લે, ઓર મુજે ઓર મેરે બેટેકો અપને તખ્તકે તસદ્દુક કર કર છોડદે, ઓર જાનબખશી કર. મૈંને હંસકર કહા કે અય બેવકુફ, અપને માલકી તમા મુજે દીખાતા હયે, સીવા સચ બોલનેકે

અબ તેરી મુખલેસી નહીં. યે સુનતેહી ખવાજાકી આંખોંસે બેઇખતીયાર આંસુ ટપકને લગે, ઓર અપને બેટેકે તરફ દેખકર એક આહ ભરી ઓર બોલા કે મંયે તો પાદશાહકે રૂબરૂ ગુનાહગાર ઠેરા મારા જાઉંગા, અબ કયા કરૂં તુજે કીસીકો સોપું ! મંયેને કહા અય મક્કાર, બસ અબ ઉઝર બહોત કીએ, જો કેહના હયે જલ્દ કેહ, તબ તો ઉસ મરદને કદમ બડાકર તખ્તકે પાસ આકર પાએ તખ્તકો બોસા દીયા ઓર સીફતો સના કરકે બોલા કે અય શહીનશાહ, અગર હુકમ કલકા મેરે હકમેં ન હોતા સબ મુસીબતેં સહેતા, મગર સબ માજરા ન કેહતા, લેકીન જાન સબસે અઝીઝ હય, કોઈ આપસે કુવ્વેમેં નહીં ગીરતા, પસ જાનકો બચાના વાજીબ હયે, ઓર તરક કરના વાજીબકા ખીલાફ હુકમે ખુદા હય, ઔર જો મરઝીએ મુબારકમેં યહી હય તો સર ગુઝીસ્તા દાસ પીરે ઝઇફકી સુનીએ પેહલે હુકમ હોકે વો દોનો કફસ જીનમેં દો આદમી કૈદ હયે હુઝુરમેં લાકર રખખે, મંયે અપના અહ-વાલ કેહતા હું અગર કહીં જુટ કહું તો ઉનસે પુછકર મુજે કાયલ કીજયે, ઓર ઇનસાફ ફરમાઇએ. મુજે યે બાત ઉસકી પસંદ આઈ. પીંજરેકો મંગવાકર ઉન દોનોંકો બાહેર નીકાલકર ખવાજાકે પાસ ખડા કીયા. કીસ્સે ખવાજા સગપરસ્ત ખવાજાને કહા અય પાદશાહ યે મરદ જો સીધે બાઝુ હય સો ગુલામકા બડા ભાઈ હયે, ઓર જો ડાબે બાજુ ખડા હયે વો મંજલા ભાઈ હય, મૈં ઇન દોનોંસે છોટા હું—મેરા બાપ મુલ્કે ફારસકા સોદાગર થા—જબ મૈં ચૌદા બરસકા હુવા તબ કીબલેગાહને વફાત પાઈ, જબ ઉનકે ચેહ-લુમસે ફરાગત હુએ તો એક રોઝ ઇન દોનોં ભાઇયોંને મુજે કહાકે અબ બાપકા માલ જો કુછ હયે તકસીમ કરલે, જીસકા દીલ જો ચાહે સો કામ કરેં. મૈંને સુનકર કહા અય ભાઇયો યે કયા બાત હય, મૈં તુમ્હારા ગુલામ હું, ભાઈ ચારેકા દાવા નહીં રખતા. એક બાપ મર ગયા તુમ દોનોં મેરે બાપકી જગા મેરે સરપર કાયમ હો, એક નાને ખુશક ચાહતા હું, જીસમે ઝીંદગી બશર કરૂં, ઓર તુમ્મારી ખીદમતમે હાઝીર રહું: મુજે હીસ્સે બકરેસે કયા કામ હયે, તુમ્હારે આગેકે જુતેસે પેટ ભરૂંગા ઓર તુમ્હારે પાસ રહુંગા મૈં લડકા હું; કુછ પડા લીખાભી નહી જાનતા, મુજસે કયા હો શકેગા, અભી તુમ મુજે તરબીયત કરો યે સુનકર જવાબ દીયા કે તુ ચાહતા હય અપને સાથ હમેં ખરાબ ઓર મોહતાજ કરેં મંયે ચુપકા એક ગોશેમેં જાકર રોને લગા ફીર દીલકો સમજાયા કે ભાઈ આખીર બુઝરૂગ હંય, મેરી તઅલીમ ખાતીર ચશ્મ નુમાઈ કરતે હંય કે કુછ સીખે—ઇસી અંદેશેમેં સો ગયા. સુબ્હોકો એક પ્યાદા કાઝીકા આયા ઓર મુઝે કાઝીકે પાસ લે ગયા. વહાં દેખા તો યે દોનો ભાઈ હાઝીર હંયે. કહો કે કયું અપને બાપકા વારસા બાંટકર નહીં લેતા ! મેંને ઘરમેં જો કહાથા વહાંભી વહી જવાબ દીયા. ભાઇયોંને કહા, અગર યે બાત અપને દીલસે કેહતા હય તો હમેં લાદઅવા લીખ દે, કે બાપકે માલો અસબાબસે મુજે કુછ ઇલાકા નહીં તબભી મંયેને યે સમજા કે યે દોનોં મેરે બડે ભાઇ હયેં મેરી નસીહતકે વાસ્તે કેહતે હંય કે બાંપકા માલ લેકર બેજા સફર ન કરે, બમુજીબ ઉનકી મરઝીકે ફારકતી બ મોહોર કાઝી મેંને લીખ દી, વો રાઝી હુએ; મૈં ઘરમેં આયા દુસરે દીન મુજસે કેહને લગે કે અય ભાઈ, યે મકાન જીસમેં તુ રેહતા હયે, હમેં દરકાર હય, તુ અપને વાસ્તે ઓર જગા લેકર જા રેહ. તબ મૈંને દરયાફ્ત કીયા કે યે બાપકી હવેલીમેંભી રેહના ખુબ નહીં લાચાર ઇરાદા ઉઠ જાનેકા કીયા. જહાં પનાહ જબ મેરા બાપ જીતાથા તો જીસ વક્ત સફરસે આતા તો હરએક મુલકકા તોહફા બતકરીક સૌદાકે લાતા વો મુજે દેતા, ઇસ

વાસ્તે કે છોટે બેટેકો હર કોઈ ઝીયાદા પ્યાર કરતા હયે મેંને ઉનકો બેચકર થોડીસી પુંજી બાહમ પોહંચાઈ થી ઉસીસે કુછ ખરીદો ફરોખત કરતા. એકવાર એક લોંડી મેરે ખાતીર તુરકસ્તાનસે મેરા બાપ લાયા, એક વક્ત ઘોડે લેકર આયા ઉનમેસે એક બછેરા નાયકે મવાફીક ચાલાક થા વોભી મુજે દીયા મંએ અપને પાસસે દાના ઘાસ ઉસકા કરતા થા આખીર ભાઇયોંકી બેમુરવ્વતી દેખ બેચકર એક હવેલી ખરીદ કી, વહાં જા રહા. યે કુત્તાભી મેરે સાથ ચલા આયા, વાસ્તે ઝુરૂરીયાતકે અસબાબ ખાનદારીકા જમઅ કીયા. ઓર દો ગુલામ ખીદમતકે ખાતીર મોલ લીએ, ઓર બાપકી પુંજીસે એક દુકાન બાઝાઝીકી કરકે ખુદાકે તવક્કલપર બેઠા. અપની કીસમતપર રાઝી થા; અગરચે ભાઇયોંને બદ ખુલકી કી, પર જો ખુદા મેહેરબાન હુવા તો તીન બરસકે અરસેમેં અયસી દુકાન જમીકે મંય સાહેબે એતેબાર હુવા—જબ સરકારોમેં જો તોહફા ચાહતા સો મેરીહી દુકાનસે જાતા, ઉસમેં બહોતસે રૂપએ કમાએ ઓર નીહાયત ફરાગતસે ગુઝરાન કરને લગા હરદમ જનાબે બારીમેં શુક્રાના કરતા. ઓર આરામસે રેહતા યે કબત અકસર અપને અહવાલપર પડતા—

કબત.

રૂઠે ક્યું નારજા, વાતઇં સુનાહી કાજા,
એકતોસે મહારાજા, ઓર કોનકો સરાહીએ.
રૂઠે ક્યું ન ભાઈ, વાતઇં કછુ ન બસાઈ,
એક તુહી હય સહાઈ ઓર કોન પાસ જાઇએ.
રૂઠે ક્યું ન મીત્તર સુત્તર આહીં જનમ,
એકરાવરે ચરનકે નેહકો નીભાઇએ,
સંસાર હય રૂઠા એક તું હય અનુઠા,
સબ ચુમેંગે અંગુઠા એક તુ ન રૂઠા ચાહીએ.

ઇત્તેફાકન જુમેકે રોઝ મંયે અપને ઘર બેઠા થા. કે એક ગુલામ મેરા સોદે સુલફકો બાઝાર ગયા થા, બઅદ એક દમકે રોતા હુવા આયા મેંને સબબ પુછા કે તુઝે કયા હુવા? ખફા હોકર બોલા કે તુજે કયા કામ હય, તુમ ખુશી મનાઓ, લેકીન કયામતમેં કયા જવાબ દોગે? મેંને કહા અયે હબશી અયસી કયા બલા તુજપર નાઝીલ હુઇ! ઉસને કહા, યે ગઝબ હય કે તુમ્હારે બડે ભાઇયોંકી ચોકકે ચોરાહેપર એક યહુદીને મુશકેં બાંધી હુંએ. કમચીયાં મારતા હયે કે અગર મેરે રૂપએ ન દોગે તો મારતે મારતે મારહી ડાલુંગા, પસ મુજે સવાબતો હોગા, ભલા તુમ્હારે ભાઇયોંકી યે નોબત ઓર તુમ બે ફીકર હો યે બાત અચ્છી નહીં લોગ કયા કહેંગે? યે બાત ગુલામસે સુનતેહી લહુને જોશ મારા નંગે પાંવ બાઝારકી તરફ દોડા ઓર ગુલામોંકો કહા જલ્દ રૂપએ લેકર આવો—જુંહી વહ ગયા દેખા તો જો કુછ ગુલામને કહાથા સચ હય, ઉનપર માર પડ રહી હય! હાકીમકે પ્યાદોંકો કહા કે વાસ્તે ખુદાકે ઝરા રેહ જાઓ, મૈં યહુદીસે પુછું કે અયસી કયા તકસીર કી હય, યે કેહકર મૈં યહુદીકે નઝદીક ગયા ઓર કહા, આજ રોઝે આદીના હયે, કયું ઇનિકો માર ખીલવાતા હય! ઉસને જવાબ દીયા, અગર હીમાયત કરતે હો તો પુરી કરો, ઇનિકે ઇવઝ રૂપએ હવાલે કરો નહીં તો અપને ઘરકી રાહ લો મેંને કહા કૈસે રૂપએ? દસ્તાવેઝ નીકાલ મેં રૂપએ અભી ગીન દેતા હું! ઉસને કહા દસ્તાવેઝ હાકીમકે પાસ દેખાયાહું

ઇતનેમેં મેરે દોનોં ગુલામ દો બદરે લેકર આએ, હઝાર રૂપએ મેંને યહુદીકો દીએ ઓર ભાઇયોંકો છુડાયા ઇનકી યેહ સુરત હો ગઈ થી કે બદનસે નંગે ભુખે પ્યાસે અપને હમરાહ ઘરમેં લાયા. હરગીઝ ઇનિસે યે ન કહા કે ઇતના માલ બાપકા તુમને કયા કીયા; શાયદ શરમીંદા હો. ઇસિલીહાઝસે કુછ ન કહા, હમામમેં ગુસ્લ કરવા કર નયે પોશાક પેહના ખાના ખીલાયા. અય પાદશાહ યે દોનોં મોજુદ હંયે પુછીએ કે સચ કેહતાહું યા કોઈ બાત જુટ હયે ! ખેર જબ કંઈ દીનકે બઅદ મારકી ઇઝાસે બહાલ હુએ.

એક રોઝ મૈંને કહા અય ભાઇયો, અબ ઇસ શહેરમેં તુમ બે એતબાર હોગયેહો, બેહતર યે હય કે ચંદરોઝ સફર કરો. યે સુનકર ચુપ હોરહે મૈંને મઅલુમ કીયા કે રાઝી હય. સફરકી તઇયારીકરને લગા, પલ પડતલ બારબરદારી ઓર સવારી કી ફીકર કરકે બીસ હઝાર રૂપયેકી જીનસ તીજારતકી ખરીદ કી. એક કાફેલા સોદાગરોંકા બુખારેકો જાતા થા, ઉનકે સાથ કરદીયા. બઅદ એક સાલકે વો કારવાં ફીર આયા, ઇનિકી ખેર ખબર કુછ ન પાઈ, આખીર એક આશનાસે કસમેં દેકર પુછા ? ઉસને કહા, જબ બુખારેમેં ગયે એકને જુવેખાનેમેં તમામ માલ હાર દીયા. વહાંકી જારૂબકશી કરતા હય. જુવારી જો જમઅ હોતે હંયે ઉનકી ખીદમત કરતા હય બતરીક ખૈરાતકે કુછ દેતે હયે, ઓર દુસરાભાઈ બુઝા-ફરોશકી લડકીપર આશક હો અપના માલ સારા શર્ફ કીયા. અબ વોહ બુઝેખાનેકી ટહેલ કીયા કરતા હયે, કાફલેકે આદમી ઇસલીએ નહીં કેહતે કે તુ શરમીંદા હોગા. યે અ-હવાલ ઉસ શખસસે સુનકર મેરી અજબ હાલત હુઇ, મારે ફીકરકે નીંદ ભુખ જાતી રહી, ઝાદે રાહ લેકર કસ્દ બુખારેકા કીયા જબ વહાં પોહંચા તો દોનોંકો ઢુંડઢુંડકર અપને મકા-નમેં લાયા, ગુસલ કરવાકર નઈ પોશાક પેહનાઇ, ઓર ઉનકી ખીજાલતકે ડરસે એકબાત મુંહપર નહી રખી—ફીર માલ સોદાગરીકા ઉનકે વાસ્તે ખરીદા ઓર ઇરાદા ઘરકા કીયા. જબ નઝદીક નઅશાપુરક આયા તો એક ગાંવમેં મએ માલો અસબાબ ઇનિકે સુંપરદ કરકે મેં ઘરમેં આયા, ઇસલીએ કે મેરે આનેકી ખબર કીસુકો નહો—બઅદ દો દીનકે મશહુર કીયા કે મેરે ભાઇ સફરસે આએ હયેં, કલ ઉનકે ઇસતીકબાલકે ખાતીર જાઉંગા; સુબ્હેકો ચાહાકે ચલું, એક આદમી ઉસી ગાંવકા મેરે પાસ આયા, ઓર ફરીયાદ કરને લગા ! મેં ઉસકી આવાઝ સુનકર બાહેર નીકલા, તો ઉસે રોતા દેખકર પુછા કે કયું ઝારી કરતા હયે ? વો બોલા કે તુમ્હારે ભાઇયોંકે તરફસે હમારે ઘર લુટે ગએ, કાશકે ઉનકો તુમ વહાં છોડકર ન આતે મેંને પુછા કયા મુસીબત ગુઝારી ? બોલાકે રાતકો ડાકા આયા, ઉનકા માલો અસબાબ લુટા, ઓર હમારેભી ઘર લુટે ગએ ! મેંને અફસોસકી, ઓર પુછા કે અબ વો દોનોં કહાં હયેં ? કહા શહેરસે બાહેર નંગે ખરાબોખસ્તાં બેઠે હયે. વહીં દો જોડે કપડેકે સાથ લેકર ગયા, પહેનાકર ઘરમેં લાયા, લોગ સુનકર ઉનકો દેખનેકો આતે થે, ઓર યે મારે શરમીંદકે બાહેર ન નીકલતે થે. તીન મહીને ઇસીતરેહ ગુઝરે, મેંને અપને દીલમેં ગોર કી કે કબતક યે દોનોં કોનેમેં દબકર બેઠે રહેંગે, બનેતો ઇનિકો અપને સાથ સફરમેં લે ચલું. ભાઇયોંસે કહા, અગર ફરમાઇએ તો યે ફીદવી આપકે સાથ ચલે ? યે ખામોશ રહે. ફીર લવાઝીમાં સફરકા ઓર જીનસ સોદાગરીકી તઇયારી કરકે ચલા ઓર ઉનકો સાથ લીયા. જીસવક્ત માલકી ઝકાત દેકર અસબાબ કીશતીપર ચડાયા. લંગર ઉઠા તો નાવ ચલને લગી, યે કુત્તા કીનારેપર સો રહા થા, જબ ચોંકા ઓર જહાઝકો મંજ ધારમેં દેખા. હયેરાન હોકર ભોંકા, ઓર દરયામેં કુદ પડા, ઓર તીરને લગા. જબ મેંને

દેખા તો છોટી પનસોઈ, દોડા દી, બારે સગકો લેકર દીશલીબર પોહચાયા. એક મહીના દરયામેં ઔર આશીયનસે ગુઝરા. ઔર મંજલા બાઇ મેરી લોંડીપર આશક હુવા. એક દીન બડે બાઇસે કેહને લગા કે છોટેભાઈ કી મીન્ત કરનેસે બડી શરમીંદગી હાસીલ હુઈ, ઇસકા ઇલાજ ક્યા કરેં ? બડેને જવાબ દીયા કે એક સલાહ દીલમેં ઠેરાઇ હયે, અગર બન આવે તો બડી બાત હયે. આખીર દોનોંને મસલહત કરકે તજવીઝ કી કે ઇસે માર ડાલે. ઔર સારે માલો અસબાબકે માલીક અપન હોવેં. એક દીન મેં જહાઝકી કોટડીમેં સોતા થા, ઔર લોંડી પાંવ દાબ રહીથી, કે મંજલા બાઈ આયા ઔર જલદીસે મુજે જગાયા. મેં હડબડાકર ચોંકા. ઔર બાહેર નીકલા યે કુતાભી મેરે સાથ હો લીયા. દેખા તો બડા બાઇ જહાઝકી બાડપર હાથ ટેકકર ખડા તમાસા દરયાકા દેખ રેહા હયે ? ઔર મુજે પુકારતા હયે મૈંને પાસ જાકર કહા ખૈરતો હયે, બોલા અજબ તરેહકા તમાશા હો રહા હયે. કે દરયાઈ આદમી મોત્યોંકી સીપાં ઔર મુંગોંકે દરખ્ત હાથમેં લીએ નાચતે હયેં ! અગર ઔર કોઇ અયસીબાત ખીલાફે અકલ કેહતા તો મૈં ન માનતા, બડે બાઇકે કેહનેકો રાસ્ત જાના, દેખનેકો સર ઝુકાકર હરચંદ નીગાહ કી કુછ નઝર ન પડા, ઔર વો યહી કેહતા રહા કે અબ દેખા ! લેકીન કુછ હો તો દેખું ઇસમેં મુજે ગાફીલ પાકર મંજલે બાઇને પીછેસે આકર અચાનક અયસા ધકા દીયા કે મેં બેઈખતીયાર પાનીમેં ગીર પડા, ઔર વોરોને ધોને લગે, ઔર કહા અરે લોગોં દૌડો હમારા બાઇ દરયામેં ડુબા ઇતનેમેં નાવ બઢ ગઇ, ઔર દરયાકી લહેર મુજે કહીંસે કહીં લે ગઇ, ગોતેપર ગોતે ખાતા થા, ઔર મોજોંમેં ચલા જાતા થા. આખીર થક ગયા ખુદાકો યાદ કરતા થા કુછ બસ ન ચલતા થા, એક બારગી કીસી ચીઝપર હાથ પડા. આંખ ખોલકર દેખા યહી કુત્તા હયે, સાયદ જીસદમ મુજે દરયામેં ડાલા, મેરે સાથ યેભી કુદા, ઔર તીરતા હુવા મેરે સાથ લપટા ચલાજાતા થા, મૈં ઉસકી દુમ પકડી અલ્લાહને ઉસકો મેરી ઝીંદગીકા સબબ કીયા; સાત દીન ઔર રાત યે સુરત ગુઝરી આઠવેં દીન કીનારે જા લગે; તાકત મુતલક નથી—લોટે કરવટે ખાકર જું તું અપને તઇં ખુશકીમેં ડાલા; એક દીન બેહોશ પડા રહા તો દુસરે દીન કુત્તેકી આવાઝ કાનમેં ગઇ તો હોશમેં આયા ખુદાકા શુકર બજા લાયા, ઇધર ઉધર દેખને લગા, દુરસે નશાન શેહરકા નઝર આયા, લેકીન કુવ્વત કહાં કે ઇરાદા કરૂં લાચાર દો કદમ ચલતા ફીર જાતા. ઇસી હાલતસે શામતક કોસભર રાહ કાટી, બીચમેં એક પહાડ મીલા, રાતકો વહાં ગીર રહા, સુબ્હેકો શેહરમેં દાખીલ હુવા—જબ બઝારમેં ગયા તો નાનબાઈ, ઔર હલવાઈકી દુકાને નઝર આઈ દીલ તરસને લગા, ન પાસ પૈસા, જો ખરીદ કરું, ન જી ચાહે કે મુફત માંગું, ઇસી તરહ અપને દીલકો તસલ્લી દેતા હુવા કે અગલી, દુકાનસે લુંગા ચલાજાતા થા આખીર તાકત ન રહી ઔર પેટમેં આગ લગી, નઝદીક થા કે રૂહ બદનસે નીકલે; નાગાહ દો જવાનકો દેખા કે લીબાસ અજમકા પેહને હાથ પકડે ચલે આતે હયેં. ઉનકો દેખકર ખુશ હુવા કે યે અપને મુલકકે ઇનસાન હયેં. શાયદ આશના સુરત હો, ઇનસે અપના અહવાલ કહુંગા. જબ નઝદીક આએ તો મેરે દોનો બીરાદર હકીકી થે ! દેખકર નીપટ શાદ હુવા, શુકર ખુદાકી કીયા કે ખુદાને આબરૂ રખ લી, ગૈરકે આગે હાથ ન પસારા, નઝદીક જાકર સલામ કીયા, ઔર બડે બાઇકા હાથ ચુમા. ઇન્હોંને મુજે દેખતેહી શોરો ગુલ કીયા, મંજલે બાઇને તમાચા મારા કે મેં લડખડાકર ગીર પડા, બડે બાઇકા દામન પકડા કે શાયદ યે હીમાયત

કરેગા, ઇસને લાંત મારી ! ! ગરઝ દોનોંને મુજે ખુબ મારા, ઓર હઝરત યુસુફકે ભાઇયોંસા કામ કીયા. હરચંદ મૈંને ખુદાકે વાસ્તે નહીં મારનેકી આઝેઝી કી, મગર હરગીઝ રહમ ન આયા. એક ખલકત જમા હુઈ; સબને પુછા ઇસકા ક્યા ગુનાહ હયે ! તબ ભાઇયોંને કહા, યે હરામઝાદા હમારે બડે ભાઇકા નૌકર થા સો ઉસકો દરયામેં ડાલ દીયા, ઓર માલે-અસબાબ સબ લે લીયા ! હમ મુદતસે તલાશમેં થે. આજ ઇસ સુરતસે નઝર આયા ? મુજસે પુછતે થે કે અય ઝાલીમ, યે ક્યા તેરે દીલમેં આયા કે હમારે ભાઇકો ખપાયા, કયા ઉસને તેરી તકસીર કી થી ? ઉસને તુઝસે કયા બદ સુલુક કીયા થા ? કે અપના મુખતાર બનાયા થા ફીર ઇન દોનોંને અપને ગરેબાન ચાક કર ડાલે. ઓર બેઇખ-તીયાર જુટમુટ ભાઇકી ખાતીર રોતે થે, ઓર લાત મુકકી મુજપર કરતે થે, ઇતનેમેં હાકીમકે પ્યાદે આએ, ઇનિકો કહા કે કયું મારતે હો ? ઓર મેરા હાથ પકડકર કોતવાલકે પાસ લે ગએ. યે દોનોંભી સાથ ચલે, ઓર હાકીમસેભી યહી કહા બતોર રૂશવતકે કુછ દેકર ઇન-સાફ ચાહા નાહકના દઅવા કીયા હાકીમને મુઝસે પુછા યે હાલત થી કે મારે ભુખ, ઓર મારપીટતે તાકત ગોયાઇકી ન થી. સર નીચે કીએ ખડા થા. કુછ મુંહસે જવાબ ન નીકલા હાકીમકો યકીનહુવા કે ઇસે મેદાનમેં લેજાકર સુલી દો ? જહાંપનાંહ મંયે રૂપએ દેકર ઇનકો યહુદીકી કૈદસે છુડાયા થા, ઉસકે ઇવિઝ ઇન્હોભી રૂપએ ખરચ કરકે મેરી જાનકા કસ્દ કીયા ? યે દોનોં હાઝીર હયેં ઇનસે કે મૈં ઇસમેં કુછ તફાવત કેહતાહું ? ખૈર મુજે લે ગએ—જબ દારકો દેખા હાથ ઝીંદગીસેં ધોએ સીવાએ ઇસ કુત્તેકે કોઇ મેરા રોનેવાલા ન થા ઇસ્કી યે હાલત થી કે હરએક પાંવપર લોટતા, ઓર ચીલ્લાતા થા, કોઈ લકડી, કોઈ પથ્થરસે મારતા. લેકીન યે ઉસ જગાસે ન સરકતા, ઓર મૈં રૂખકી બલા ખડા હુવા ખુદાકો કેહતા થા કે ઇસિ વક્ત મેં તેરી ઝાતકે સીવા મેરા કોઈ નહીં, "જો આડે આવે ઓર મુજ બેગુનાહકો બચાવે તો બચતા હું યે કેહકર કલમા શહાદતકા પડકર તડપકર ગીર પડા. ખુદાકી હીકમતસેં ઉસ શેહરકે પાદશાહકો કુલંજકી બીમારી હુઈ, રમ્માલ ઓર હકીમ જમા હુવે, જો ઇલાજ કરતે થે ફાયદામંદ ન હોતા થા. એક બુઝરગને કહા કે સબસે બેહતર યે દવા હયે કે મોહતાજોંકો કુછ ખૈરાત કરો ઓર બંદીવાનોંકો આઝાદ કરો; દવાસે દુઆએં બડા અસર હયે ? વહીં પાદશાહી ચોબદાર બંદી. ખાનેકી તરફ દૌડે ઇતેફાકન એક ઉસ મૈદાનમેં આ નીકલા. ઇઝદેહામ દેખકર મઅલુમ કીયા કે કીસીકો સુલી ચડહાતે હયેં. સુનતેહી ઘોડેકો દૌડાકે નઝદીક લાકર તલવારસે તનાબે કાટ દી. હાકીમકે પ્યાદા ડાંટા, ઓર નસીહતકી કે અયસે વકતમેં પાદશાહકી યે હાલત હયે, તુમ ખુદાકે બંદેકો કત્લ કરતે હો, ઓર મુજે છુડા દીયા ? તબ યે દોનોં ભાઇ ફીર હાકીમકે પાસ ગએ, ઓર મેરે કતલકે વાસ્તે કહા ! હાકીમને તો રૂશવત ખાઇથી, જો જો યે કેહતે થે સો વો કરતા થા કોતવાલને ઉનસે કહા કે ખાતીર જમા રખયો, અબ મૈં ઇસે અયસા કૈદ કરતાહું કે આપસે આપ મારે ભુખોંકે બે આબોદાના મર જાવે; કીસીકો ખબર ન હુઈ મુજે પકડ લાએ, ઓર એક ગોશેમેં રખ્ખા. ઉસ શેહરસે બાહેર કોસ એકપર એક પહાડ થા કે હઝરત સુલેમાનકે વક્તમેં દેવોંને એક કુવા તંગોતારીક ઉસમેં ખોદા થા, ઉસકા નામ ઝીંદાને સુલેમાન કેહતે હયેં. જીસપર બડા ગઝબ પાદશાહી હોતા તો ઉસે વહાં કૈદ કરતે, વો ખુદ બખુદ મરજાતા. અલકીસ્સા રાતકો ચુપકે યે દોનો ભાઈ, ઓર કોતવાલકે સીપાહી મુજે ઉસ પહાડપર લે ગએ ઓર ઉસ ગારમેં ડાલકર અપની ખાતીર જમાં કરકે ફીર.

અય પાદશાહ યે કુત્તા મેરે સાથ જબ મુઝે કુવેમેં ગીરાયા તબ ઉસકી મુંદેરપર લેટ રહા મેં અંદર બેહોશ પડા થા. ઝરા મીઝાજ ઠીકાને આયા તો મૈંને અપને તંઈ મુરદા ખ્યાલ ઓર ઉસ મકાનકો ગોર સમજા ઇસમેં દો શખ્સોંકી આવાઝ કાન પડી કે કુછ આપસમેં બાતેં કરતે હયેં, મઅલુમ કીયા નકીરમુનકર હયે, મુઝસે સવાલ કરને આએ હયેં. સુરસુરાટ રસ્સીકી સુની જયસે ફાંસીને વહાં લટકાઇ મૈં હયેરતમેં થા ઝમીનકો ટટોલતા તો હડીયાં હાથમેં આઈ, બઅદ એક સાઅતકે ચીપરચીપર મુંહ ચલાનેકી આવાઝ મેરે કાનમેં આઈ. જયસા કોઈ કુછ ખાતા હયે ? મૈંને પુછા કે અય ખુદાકે બંદો, તુમ કોન હો; ખુદાકે વાસ્તે બતા વો હંસે ઓર બોલે, યે ઝીંદાન મેહતર સુલેમાનકા ઓર હમ કેદી હયેં. મૈંને ઉનસે પુછા કે મૈં જીતાહું ? ફીર ખીલ ખીલાકર હંસે, ઓર કહા અબ તલક તો ઝીંદા હયે, પર અબ મરેગા. મૈંને કહા તુમ જો ખાતે હો સો કયા હયે જો હો સો મુઝેભી થોડાસા દો તબ ખફા હોકર ખાલી જવાબ દીયા. ઓર કુછ ન દીયા ? વો ખા પીકર સો રહે. મૈં મારે ભોક ઓર નાતવાની કે ગશમેં પડા રોતા થા ઓર ખુદાકો યાદ કરતા થા. કીબ્લએ આલમ સાત દીન દરયામેં ઓર ઇતને દીન ભાઇયોંકે બોહતાનકે સબબ દાનાભી મયસ્સર ન આયા. અલાવા વો ખાનેકે બદલે મારપીટ ખાઈ ઓર અયસે ઝંદાનમેં ફસા કે સુરત રેહાઇકી મુતલક ખ્યાલમેં ન આતી થી આખીર જાન કંદનીકી નોબત પોહંચી, કભી નીકલ જાતા થા, લેકીન કભી કભી આધ્ધી રાતકો એક શખસ આતા ઓર પાનીકી સુરાહી ડોરીમેં બાધકર લટકા દેતા, ઓર પુકારતા વો દોનોં આદમી જો મેરે પાસ કેદખાનેમેં કેદ થે સો લે લેતે, ઓર ખાતે પીતે. ઉપરસે કુત્તેને હમેશા યે અહવાલ દેખતે દેખતે અકલ દૌડાઇ કે જીસ તરહ યે શખસ આબો નાન કુવેમેં લટકા દેતા હયે તુભી અયસી ફીકરકર કે કુછ ઉસ એકસકો જો મેરા ખાવીંદ હયે ઉસે પોહચે તો ઉસકા દમ બચે યે ખ્યાલ કરતે શેહરમેં ગયા, નાનબાઇકી દુકાનમેં મુંદેરપર ગીરદાગીરદ નાન ધેરે થે. કુદી મારકર એક કુલચા મુંહમેં લીયા. ઓર ભાગા, લોગ પીછે દોડે પથ્થર મારતે થે, લેકીન ઉસને નાનકો ન છોડા આદમી થક કર ફીરે શેહેરકે કુત્તે પીછે લગે, ઇનસે લડા રોટીકો બચાયા ઉસ કુવેપર આયા, ઓર નાનકો અંદર ડાલ દીયા ? રોઝ રોશન થા, મૈંને રોટીકો અપને પાસ પડી દેખા, ઓર કુત્તેકી આવાજ સુનતેહી કુલચેકો ઉઠા લીયા, ઓર યે કુત્તા રોટી ફેંકકર, પાનીકી તલાસમેં ગયા કીસી ગાવકે કીનારે એક બુઢયાકી ઝુંપડી થી હુલીયા ઓર બદના પાનીસે ભરા હુવા થા, ઓર વો પીરઝન કાંતતી થી—કુત્તા કુઝેકે પાસ ગયા, ચાહા કે લોટેકો ઉઠાવે, ઓરતને મના કીયા લોટા ઉસકે મુંહસે છુટકર ઘડેપર ગીરા તો મટકા ફુટા. બાકી બાસનભી ફુટે પાની બહેચલા; બુઢીયા લકડી લેકર મારનેકો ઉઠી યે ઉસકે દામનમેં લીપટ ગયા ઉસકે પાંવપર મુંહ મલને, ઓર પહાડકી તરફ દોડ ગયા, ફીર ઉસકે પાસ આકર કભી રસ્સી ઉઠાના, કભી ડોલ મુંહમેં લેકર ઉસકો દીખાતા, ઓર મુંહ કદમોપર રગરતા ઓર ચાદરકા પલ્લો પકડકર ખીંચતા. ખુદાને ઉસ ઓરતકે દીલમેં રહમ દીયા, કે ડોલ રસ્સીકો લેકર ઉસકે હમરાહ ચલી, યે ઉસકા પલ્લા પકડે ઘરસે બહાર હોકર આગે હોલીયા. આખીર ઉસકો પહાડપર લે આયા. ઓરતકે જીમેં કુત્તેકે ઉસ હરકતસે ઇલહામ હુવા કે ઉસકા ધની મુકરર ઇસ ગારમેં ગીરફતાર હય, શાયદ ઉસકી ખાતીર પાની ચાહતા હય, ગરઝ પીરઝનકો યે હુએ ગારકે મુંહપર આયા. ઓરતને લોટા પાનીકા ભરકર રસ્સીસે લટકાયા, મંયેને વો બાસન લે લીયા; ઓર નાનકા ટુકડા ખાયા, દો તીન બુંદ

પાની પીયા, ઈસ પેટકે કુત્તેકો રાઝી કીયા, ખુદાકા શુકર કરકે એક કીનારે બેઠા, ઔર ખુદાકી રહમતકા મુતઝીર થા કે અબ દેખ યે ક્યા હોતા હયે' યે હયવાન મેઝબાન ઈસિ તોરસે નાન લાતા, ઔર બુઢીયાકે હાથ:પાની પીલવાતા! જબ ભટીયારોંને દેખા કે કુત્તા હમેશા રોટી લેજાતા હયે, તરસ ખાકર મુકરર કીયા કે જબ ઈસે દેખતે એક કુલચા ઉસકે આગે ફેંક દેતે અગર વો ઔરત પાની ન લાતી તો યે ઉસકે બાસન ફાડ ડાલતા—લાચાર વોબી હરરોજ એક સુરાહી પાની દે જાતી. ઈસિ રઝીકને આબો નાનસે મેરી ખાતીર જમા કી, ઔર આપ ઝીંદાનકે મુંહપર પડા રેહતા. ઈસિ તરહ છે મહીને ગુઝરે. લેકીન જો આદમી અયસે ઝીંદાનમેં રેહકે ઔર દુનયાકી હવા ઉસકો ન લગે ઉસકા ક્યા હાલ હો નીરા પોસ્તો ઉસતુખાં મુજમેં બાકી રહા, ઝીંદગી વબાલ હુઈ, જીમે આવે કે યા ઈલાહી યે દમ નીકલ જાવે તો બેહતર હયે.

એક રોઝ રાતકો વે દોનોં કયદી સોતેથે મેરા દીલ ઘબરાયા, બેઈખ્તીયાર રોને લગા. ઔર ખુદાકી દરગાહમેં નાક ઘીસની કરને લગા. પીસલે પેહરકો કયા દેખતાહું કે ખુદાકી કુદરતસે એક રસ્સી ગારમેં લટકી, ઔર આવાઝ સુની કે અય કમબખ્ત બદ નસીબ દોરીકા સર અપને હાથમેં મઝબુત બાંધ ઔર યહાંસે નીકલ! મૈંને સુનકર દીલમેં ખીયાલ કીયા કે આખીર બાઈ મુજપર મેહેરબાન હોકર લહુકે જોશસેં નીકાલને આએ? નીહાયત ખુશીસે ઉસ રસ્સીકો કમરમેં ખુબ કસીને મુજે ઉપર ખીંચા. રાત અયસી અંધેરી થી કે જીસને મુજે નીકાલા ઉસકો મૈંને ન પેહચાના કે કોન હયે; જબ મૈં બાહેર આયા તબ ઉસને કહા કે જલ્દ આ, યહાં ખડે હોનેકી જગા નહીં; મુજમેં તાકત તો ન થી, પર મારે ડરકે ગીરતા પડતા નીચે આયા દેખા તો દો ઘોડે ઝીન બંધે હુએ ખડે, ઉસ શખસને એકપર મુજે સવાર કીયા, ઔર એકપર આપ ચડ લીયા, ઔર આગે હુવા જાતે જાતે દરીઆપર પોંહચા તો સુબ્હો હો ગઈ ઈસ શહેરસેં દસ બારા કોસ નીકલ આએ ઉસ જવાનકો દેખા કે બના હુવા ઝીરા બખતર પેહને ચાંદ આઈને બાંધે ઘોડેપર સવાર હય. મેરી તરફ ગઝબકી નઝરોંસે ઘુરકર ઔર હાથ અપના દાંતોસે કાટકર તલવાર મીઆ-નસે ખીંચી, ઔર ઘોડેકો બડાકર મુજપર ચલાઈ; મૈંને અપને તઈં ઘોડેસે નીચે ગીરા દીયા, ઔર આજેઝી કરને લગા ઔર કહા. મૈં બેતકસીરહું મુજે કયું કતલ કરતા હય! અય સાહેબે મુરવ્વત વયસે ઝીંદાનસે મેરે તઈં તુને નીકાલા, અબ યે બેમુરવ્વતી કયા હય! ઉસને કહા, સચ કેહ તું કોન હય! મૈંને જવાબ દીયા કે મુસાફીર હું નાહકકી બલામેં ગીરફતાર હો ગયા થા, તુમ્હારે તસદદુકસે બારે જીતા નીકલા હું, ઔર બહોત બાતેં ખુશામદકી કી.

ખુદાને ઉસકે દીલમેં રહમ દીયા, તલવારકો મીઆનમેં રખ્ખા, ઔર બોલા બેર ખુદા જો ચાહે સો કરે, જા તેરી જાન બખશી કે જલ્દ સવાર હો યહાં તવકકુફકા મકાન નહીં, ઘોડોંકો આગે બડહાયા ઔર ચલે, રાહમેં અફસોસ ખાયા થા, ઔર ચલતા જાતા થા, દો પેહરતક એક જગીરેમેં જા પોહંચે, વહાં ઘોડેસે ઉતર મુજેભી ઉતારા ઝીન ઘોડોંકી પીઠસે ખોલા, ઔર ચરનેકો છોડ દીયા. અપનીભી કમરસે હથયાર ખોલ ડાલે, ઔર બેઠા. મુજસે બોલા અય બદનસીબ, અબ અપના અહવાલ કેહ કે મઅલુમ હો કે તુ કોન હય? મૈંને અપના નામો નીશાન બતાયા, ઔર જો કુછ મુસીબત ગુઝરી થા સો ઉસે આખીર તક

કહી. ઉસ જવાનને જબ મેરી સર ગુઝીસ્ત સબ સુની ઓર મુખાતીબ હુવા કે આઓ જવાન અબ મેરા માજરા સુન.

ઉસને કહા મૈં ઝેર બાદકે દેસકે રાજાકી બેટી હું, ઓર વો ગબરૂ જો ઝીંદાનસે- કેદ હયે, ઉસકા નામ બહરામદ હય મેરે પીતાકે મતરીકા બેટા હયે. એક રોઝ મહારાજને હુકમ દીયા કે જીતને રાજા ઓર કુંવર હંય મેદાનમેં ઝરૂકીકે નીચે નીકલકર તીર અંદાઝી, ઓર ચોગાનબાઝી કરેં તો હરએકકા કસબો હુનર ઝાહીર હો. મૈં રાનીકે નીરી જો મેરી માતા થી, ઉતારીપર ઓાજહલમેં બેઠી થી, ઓર દાઇયાં સેહલીયાં હાઝીર થીં, તમાશા દેખતી થીં. યે દીવાનકા બેટા સબમેં ખુબસુરત થા ઘોડેકો કાવા દેદેકર કસબ કર રહાથા, મુજકો નેહાયત પસંદ આયા ઓર દીલસે ઉસપર ફરેફતા હુઇ. મુદ્દત તલક યે બાત છુપી રહી. આખીર જબ બહોત તકરાર હુઇ તબ દાઇસે કહા, ઓર બહોતસા ઇનઆમ દીયા. વો ઉસ જવાનકો કીસી ઢબસે પોશીદા મેરે પાસ લે આઇ. તબ વોભી મુજે ચાહને લગા બહોત દીન ઇસિ તોરસે ચેનો આરામમેં કટે.

એક રોઝ ચોકીદારોંને આધી રાતકો હથ્યાર બાંધે, ઓર મહેલમેં આતે દેખકર ઉસે પકડા, ઓર રાજાને ઉસે હુકમ કતલકો કીયા. સબ અરકાન દોલતને કેહ સુનકર જાન બખશી કરવાઇ, તબ ફરમાયા કે ઉસકો ઝીંદાને સુલેમાનમેં ડાલ દો ઓર દુસરા જવાન જો ઉસકે હમરાહ ગીરફતાર હયે, વો બેગુનાહ હય, ઉસ રાત વોભી સાથ થા દોનોંકો ઉસ કુવેંમેં છોડ દીયા. આજ તીન બરસ હુએ કે વો ફંસે હય મગર કીસીને નહીં દરીયાફત કીયા. કે યે જવાન રાજાકે ઘર કયું આયાથા. ખુદાને મેરી શરમ રખ્ખી, ઉસકે શુકરાનેકે બદલે મૈંને અપને ઉપર લાઝીમ કીયા હયે કે અન ઓર પાની ઉસકો પોહંચાયા કરૂં. જબસે અઠવાડેમે એક દીન આતી હું, ઓર આઠ દીનકા ખાના ઇખટ્ટા દે જાતી હું.

કલકી રાત ખ્વાબમેં દેખા કે કોઇ આદમી કેહતા હયે કે શીતાબી ઉઠ ઓર ઘોડા જોડ કમંદ ઓર કુછ રૂપે ખરચકે વાસ્તે લેકર ઉસ ગારપર જા ઓર ઉસ બીચારેકો વહાંસે નીકાલ, યે સુનકર ચોક પડી ઓર ખુશ હોકર મરદાના ભેસ કયા ઓર એક સંદુકચા જવાહીર ઓર અશરફીસે ભર લીયા ફીર યે ઘોડા ઓર કપડેકા જોડા લેકર વહાં ગઇ કે કમંદસે ઉસે ખીંચું તેરે નસીબને અયસી કૈદસેં ઇસિતરહ છુટકારા પાયા ઓર મેરે ઇસિ કરતબસે કોઇ વાકીફ નહીં શાયદ વો કોઇ દેવતાથી કે તેરી મુખલેસીકી ખાતરી મુજેભી જવાયા. ખૈર જો મેરી કીસમતમેં થા સો હુવા યે બોલકર પુરી કચોરી માસકા સાલન અંગુછેસે ખોલા. પેહલે શક્કર નીકાલકર એક કટોરેમેં ઘોલા, ઓર અરક બેદમુશ્કકા ઉસમેં ડાલકર મુજે દીયા. મૈંને ઉસકે હાથસે લેકર પીંયા—ફીર થોડાસા નાસ્તા કીયા બઅદ એક સાઅતકે મેરે તઇ લુંગી બંધવા દરયામેં લેગઇ કયચીસે મેરે સરકે બાલ કતરે નાખુન લીએ ફીર નાહી લાકર કપડે પેહનાએ. નએસરસે આદમી બનાયા. મૈં દુગાના શુકરકા રૂબકીબલા હોકર ઘડને લગા. વો નાઝનીન મેરી ઉસ હરકતકો દેખતી રહી. જબ નમાઝસે ફારીગ હુવા તબ પુછને લગીકે યે તુને કયા કામ કીયા? મેને કહા જીસ ખાલીકને સારી ખલકતકો પેદા કીયા, ઓર તુજસી મહબુનસે મેરી ખીદમત કરવાઇ ઓર તેરે દીલકો મુજપર મેહેરબાન કીયા, ઓર વયસે ઝીંદાનસે છુડાયા ઉસકી ઝાત લાશરીક હયે, ઉસકી મૈંને ઇબાદતકી, ઓર બંદગી બજા લાયા; ઓર શુકર અદા કીયા યે બાલ સુનકર કેહને લગી કે તુમ મુસલમાન હો! મેને કહા શુકર અલહમદોલીલ્લાહ વો બોલી મેરી તુમ્હારી બાતોસે ખુશ હુવા મેરે તઇભી સીખાઓ ઓર કલમા પઢાઓ

મેને દીલમેં કહા શુકરે ખુદાકા કે હમારે દીનો ઈમાનમેં શરીક હુઈ ગરઝ મેંને લાઈલાહી ઇલ્લલ્લાહ મોહમ્મદ રસુલુલ્લાહ પડા ઔર ઉસેભી પડાયા.

ફીર વહાંસે ઘોડોંપર સવાર હોકર હમ દોનોં ચલે—રાતકો કહીં ઉતરતે તો ઝીકર દીનો ઈમાનકા કરતી ઔર ખુશ હોતે—ઇસી તરહ દોમહીને તલક શબો રોઝ ચલે ગએ આખીર એક વીલાયતમેં પોહંચે કે દરમીયાન સરહદ મુલકે ઝેરબાદ ઔર સરંદીપકે થી એક શેહર નઝર આયાકે આબાદીમેં ઇસિતંબોલસે બડા ઔર આબોહવા બહોત અચ્છી ઔર મવાફીક થી; પાદશાહ વહાંકા નોશેરવાનસે ઝીઆદા આદલ, ઔર રઐયત્ત પરવર દેખકર દીલ નીપટ શાદ હુવા, એક હવેલી ખરીદ કરકે બંદોબસ્ત મુકરર કી જબ કઈ દીનમેં રંજે સફરસે આસુદા હુએ, કુચ અસબાબ દુરસ્ત ઝરૂરી કરકે ઉસ બીબીસે મવાફીક શરા મોહમ્મદીકે નેકાહ કીયા ઔર રેહને લગા; તીન સાલમેં વહાં કે બડે છોટેસે મીલ જુલકર એતેબાર બહમ પોહંચાયા ઔર તીજારતકા ઠાઠ ફેલાયા આખીર વહાંકે સબ સોદાગરોંસે બડગયા.

એક રોઝ વઝીર આઝમકી ખીદમતમેં સલામ કે લીએ ચલા; એક મેદાનમેં ભીડ ખલકુલ્લાહકી દેખી કીસીસે પુછા કે ક્યું ઇતના ઇઝદેહામ હયે, મઅલુમ હુવા દો શખ્સોંકો ઝીના ઔર ચોરી કરતે પકડા હુએ ઔર શાયદ ખુનભી કીયા હયે, ઉન કો સંગસાર કરનેકો લાએ હયેં સુનતેહી મુઝે અપના અહવાલે યાદ આયા કે એક દીન મુઝેભી ઇસી તરહ સુલી ચડાનેકે લીએ ગએથે ખુદાને બચાલીઆ લેકીન યે કૌન હયેં કે અયસી બલામેં ગીરફતાર હયેં—ભીડકો ચીરકર અંદર ઘુસા દેખા તો યહી મેરે દોનો ભાઈ હયે કે બંધે સરોપા ખુદ્સે ઉનકો લીએ જાતે હયે. ઉનકી સુરત દેખતેહી ખુનને જોશ કીયા ઔર કલેજા જલા; સીપાઈયોંકો એક મુઠી અશરફીઆ દી ઔર કહા કે એક સાયતકે તહમ્મુલ કરો ફીર વહાંસે ઘોડેકો દોડાકર હાકીમકે ઘર ગયા એક દાના યાકુત બેબહાકા નઝર ગુઝરાના ઔર ઉનકે છુટકારેકી દરખાસ્ત કી હકીમને કહા એક શખ્સ ઇનકા મુદદઈ હયે ઔર ઇનકે ગુનાહ સાબીત હુએ હયે ઔર પાદશાહકા હુકમ હોચુકા હયે લાચાર હું બારે બહોત મીન્નત ઔર આજેઝીસે હાકીમને મુદદઈ કો બુલવાકર પાંચ હઝાર રૂપ્યાપર રાઝી કીયા કે વો દઅવા ખુનકા મઆફ કરે. મૈંને રૂપ્યે ગીન દીએ ઔર લાદઅવા લીખવા દીયા ઔર અયસી બલાસે રેહાઈ દીલવાઇ જહાંપનાહ ઇનસે પુછીએ કે મૈં સચ કેહતાહું યા જુઠ બકતા હું વો દોનો ભાઈ શરમીંદા હો સર નીચેકીયે ખડેથે ખૈર ઉનકો છુડાકર ઘરમેં લાયા હમ્મામ કરવાયા લીબાસ પેહનવાયા દીવાનખાનેમેં મકાન રહેનેકો દીયા ઉસ મરતબે અપને કબીલેકો ઇનકે રૂબરૂ ન કીયા ઇનકી ખીદમત કીયા કરતા ઔર ઇનકે સાથ ખાના ખાતા સોનેકે વકત ઘરમેં જાતા તીન બરસતક ઇનકી ખાતીરદારીમેં ગુઝરે ઔર ઇનસેભી કોઈ હરકત બઅદ વાકેઅ ન હુઇ કે બાએસ રંજીદગીકા હોવે જો મૈં કહી સવાર હોકર જાતા તો યે ઘરમેં રેહતે ઇત્તેફાકન વો બીબી નેક બખ્ત એક દીન હમ્મામકો ગઇથી જબ દીવાનખાનેમેં આ ઇતો મરદ નઝર ન પડા. ઉસને બુરકા ઉતારા શાયદ યે મંજલા ભાઈ લેટા હુવા જાગતા થા દેખતેહી આશક બડે ભાઈસે કહા દોનોને મેરે માર ડાલનેકી બાહમ સલાહકી ? મૈં ઇસ હરકતમેં મુતલક ખબર ન રખતા થા. કે બલકે દીલમેં કહેતાથા અલહમદો લીલ્લાહ ઇસ મરતબે અબતલક ઇન્હોને કુછ અયસી બાત નકી અબ ઇનકી વઝે દુરસ્ત હુઈ શાયદ ગૈરતકો કામ ફરમાયા એક રોઝ બઅદ ખાના ખાનેકે બડે ભાઇ સાહેબ આબદીદા હુવે ઔર અપને વતનકી તઅરીફ ઔર ઇરાનકી ખુબીઆં બયાન કરને લગે યે સુનકર દુસરેભી

રોને લગે. મૈને કહા અગર ઇરાદા વતનકા હયે તો બેહતર મૈં તાબે મરઝીકે હું મેરીભી યેહી આરઝુ હયે અબ ઇનિશાઅલ્લાહોતઆલા મૈંભી આપકી રીકાબમે ચલતા હું ઉસ બીબીસે દોનોં ભાઇયોંકી ઉદાસીકા મઝકુર કહા એોર અપના ઇરાદાભી કહા વો આકીલા બોલીકે તુમ જાનો લેકીન ફીર કુછ દગા કરના ચાહતે હયે યે તુમ્હારે જાનકે દુશમન હયે તુમને સાંપ આસતીનમેં પાલે હયે એોર ઉનકી દોસ્તીકા ભરોસા રખતે હો જો જી ચાહેસો કરો લેકીન મુઝીયોંસે ખબરદાર રહો, બહર તકદીર થોડે અરસેમેં તય્યારી સફરકી કરકે બેમા મૈદાનમેં ઇસિતાદ કીયા બડા કાફેલા જમા હુવા એોર મેરી સરદારીપર રાઝી હુવે અચ્છી સાઅત દેખકર કાફેલા રવાના હુવા લેકીન ઇનિકે તરફસે અપને જાનીબમેં હોશીઆર રોઝ એોર સબ સુરતમેં ફરમાબરદારી એોર દીલ જોઇ ઉનકી કરકા એક મંઝીલમેં મંજલે ભાઇને ઝીકર કીયા કે એક કોસ ઇસ મકાનસે એક ચશમા જારી હયે માનીંદ સલસબીલકે એોર મૈદાનમે ખુદરૂ કોસેં તલક લાલ વ નાફરમાન નરગીસેં ગુલાબ ફુલ રહી હયે, હકીકતમેં અજબ મકાન સૈરકા હયે અગર અપના ઇખ્તીયાર હોતા તો કલ વહાં જાકર દીલકો આરામ દેતે એોર માંદગીભી દુર હોતી! મૈં બોલા કે સાહેબ મુખતાર હો ફરમાઓ તો કલકે દીન મુકામ કરે એોર સૈર કરતે ફીરે યે બોલે કે અઝીં ચે બેહતર મૈંને હુકમ કીયા કે સારે કાફલેમેં પુકારદો કે કલ મુકામ હયે એોર બાવરચીકો કહાકે હાઝરી તરહ બતરેહકી તઇયાર કર કર કલ સૈરકો ચલેંગે જબ સુબહો હુઇ ઉન દોનોં બીરાદરોંને કપડે પેહનકર કમર બાંધકર મુજે યાદ દીલાયા કે જલ્દ થંડે થંડે ચલીએ એોર સૈર કીજીએ. મૈંને સવારી માંગી વો બોલે કે પ્યાદાપા જો મજા સૈરકા હોતા હયે સો સવારીમેં નહીં મઅલુમ હોતા હયે નોકરોકો કેહદો કે ઘોડોંકો પીછે લેજાવે દોનો ગુલામોંને કલીયાન એોર કહેવાદાન લેકર સાથ હુએ રાહમેં તીર અંદાઝી કરતે હુએ ચલે જાતે થે—જબ કાફલે દુર નીકલ ગએ એક ગુલામકો ઉન્હોંને કીસી કામકો ભેજા થોડી દુર આગે બડકર દુસરેકોભી ઉસકે બુલાનેકો રૂખસ્ત કીયા કમબખતી જો આઇ મેરે મુંહમે જયસે કીસીને મોહોર દેદી જો વો ચાહતે થે સો કરતે થે. એોર મુજે બાતોમેં લીએ જાતે થે મગર યે કુત્તા સાથ રહે ગયા—હમ બહોત દુર નીકલ ગએ ન ચશમાં નઝર આયા ન ગુલઝાર મગર એક મૈદાન પુરખાર થા વહાં મુજે પેશાબકી હાજત હુઇ પેશાબ કરનેકો જો બૈઠા પર પીછે ચમક તલવારકીસી દેખી ફીરકર દેખા તો મંજલે ભાઇ સાહેબને મુજપર તલવાર મારીકે સરમેરા દોપારા હો ગયા, ઝબ મૈને બોલા કે અય ઝાલીમ મુજે કયું મારતા હયે ? બડે ભાઇને શાનેપર તલવાર મારી દોનોં ઝખમકારી લગે બેહોશ હોકર ગીર પડા તબ ઇનિ દોનોં બેરહમોંને મેરે તંઇ ઘાયલ એોર ચકનાચુર કર દીયા યે કુત્તા મેરા અહવાલ દેખકર ઇનપર દોડા ઇસિકોભી લહુલુહાન કરડાલા બઅદ ઉન્હોંને અપને હાથોંસે અપને બદનોંમેં ઝખમોંકે નશાન કીએ એોર સરોપા બરહના કાફલેમેં ગએ એોર ઝાહીર કીયા કે હરામીઓને ઉસ મૈદાનમેં હમારે ભાઇકો શહીદ કીયા એોર હંમભી ઉનસે લડકર ઝખમી હુએ અબ યહાંસે જલદી કુચ કરો નહીં તો કાફલેપર ચોર લોગ હમલાકર સબકો લુટ લેવેંગે. કાફલેકે લોગોંને બદદુયોંકા નામ જો સુના તો વહીં ઘભરાકર કુચ કીયા એોર ચલ નીકલે મેરે કબીલેને ઇનકી ખુબીઆં એોર સુલુક સબ સુને થે જો જો મુજસે દગાએ કીએ થે, વો સબ માજરા ઉસે મઅલુમ થા—જબ યે અહવાલ ઉન હરામખોરોંસે સુની ઉસી વક્ત ખંજરસે અપને તંઇ માર ડાલા.

અય દુરવેશો ઉસ ખ્વાજા સગ પરસ્તને જબ અપની હકીકત ઓર મુસીબત ઇસિતર-હસે યહાંતક બયાનકી કે સુનતેહી મુજે બેઇખતીયાર રોના આયા. વો સૌદાગર દેખકર કેહને લગા કે કીબલએ આલમ અગર બેઅદબી ન હોતી તો બરહના હો કર સારા બદન ખોલકર આપકો દીખલાતા ઉસપરભી અપના ગીરેબાન મોઢે તલક ચાક કરકે દીખાયા હકીકતમેં બજુઝ ઝખ્મકે ચાર ઉંગલ તન ઉસકા સાબીત ન થા. મેરે હુઝુર સરસે પગડી ઉતારી ખોપરીમેં અયસા બડા ગડા થા કે એક અનારસમુચા ઉસ્સે સમાવે અરકાને દૌલત જીતને હાઝીર થે સબને અપની આંખે બંદ કરલી તાકાત દેખનેકી ન રહી ફીર ખવાજા બોલા કે પાદશાહ સલામત જબ યે ભાઈ અપના દાનીસ્તમેં મેરા કામ તમામ કર ચુકે ફીર ચલે ગએ એક તરફ મૈં ઓર એક તરફ યે કુત્તા ઝખમી પડા થા. લહુ ઇતના બદનસે ગયા કે મુતલક તાકત ઓર હોશ કુછ બાકી નથી કયા જાનું દમ કહાં અટકા રહા થા. કે જીતા થા, જીસ જગા મેં પડા થા. વો શેહરે સરંદીપકી સરહદ થી, ઓર એક શેહર બહોત આબાદ ઉસકે કરીબ થા ઉસ શેહરમેં બડા બુતખાના થા વહાંકે પાદશાહકી એક બેટી થી, સો નેહાયત કબુલ સુરત ઓર સાહેબે જમાલ અકસર પાદશાહ ઓર શાહા-ઝાદે ઉસકે ઇશ્કમેં ખરાબ થે. વહાં રસમ હીજાબકી નથી, ઇસ વાસ્તે વો લડકી તમામ દીન હમસોહબતોંકે સાથ સૈરો શીકાર કરતી ફીરતી હમસે નઝદીક એક પાદશાહી બાગ થા. ઉસ રોઝ પાદશાહસે ઇજાઝત લેકર ઉસી બાગમેં આઇ થી; સૈરકી ખાતીર ઉસ મૈદાનમેં ફીરતી આ નીકલી કઈ ખવાસેભી સાથ થી. જહાં મૈ પડા થા, વહાં આઈ મેરા આહ કરના સુનકર પાસ ખડી હુઈ મુજે ઇસ હાલતમેં દેખકર વો ભાગી ઓર શાહઝાદીસે કહા કે એક મરદ ઓર એક કુત્તા લહુમેં ડુબા હયે—ઉનસે યે સુનકર મેરે નઝદીક આઈ અફસોસ ખાકર બોલી દેખોતો કુછ જાન બાકી હયે ? દો ચાર દાઇયોંને ઉતરકર દેખા ઓર અરઝ કી અબતકતો જીતા હયે. તુરત ફરમાયા કે આહેસ્તાસે ચાર પાઇપર સુલાકર બાગમેં લે ચલો વહાં લેજાકર સરકારી જરારા હમેરે ઓર મેરે કુત્તેકે ઇલાજકે ખાતીર બહોત તાકીદકી ઓર ઉમ્મીદવાર ઇનઆમ ઓર બખશીશકા કીયા. ઉસ હજજામને સારા બદન મેરા પુછપાછકર ખાકો ખુનસે પાક કીયા ઓર શરાબસે ધોધાંકર ઝખ્મોંકો ટાંકે દેકર મરહમ લગાયા ઓર બેદ મુશ્કકા અરક પાનીકે બદલે મેરે હલકમેં ડાલા. મલેકા આપ મેરે પાસ બૈઠી રેહતી ઓર મેરી ખીદમત કરતી ઓર રોઝ દોચાર વકત કુછ શોરબા યા શરાબત અપને હાથસે પીલાતી. બારે મુજે હોશ આયા તો દેખા કે મલેકા નેહાયત અફસોસસે કેહતી હયે કે કીસ ઝાલીમ ખુંખ્વારને તુજપર યે સીતમ કીયા. બડે બુતસેભી ન ડરા ! બઅદ દસરોઝકે અરક શરબત ઓર માજુમકી કુવ્વતસે મૈને આંખ ખોલી દેખા તો ઇંદરકા અખાડા મેરે આસપાસ જમઅ હયે ઓર મલેકા સીરાને ખડી હયે—એક આહ ભરી ઓર ચાહકે કુછ હરકત કરૂં તાકત ન પાઈ. શાહઝાદીને મેહરબાનીસે બોલી કે અય શખ્સ તું ખાતીર જમઅ રખ રંજીદા મતહો અગરચે કીસી ઝાલીમને યે તેરા હાલ કીયા લેકીન બડે બુતને મુજકો તુજપર મેહેરબાન કીયા હયે અબ અચ્છા હો જાયગા કસમ ઉસ ખુદાકી કે જો વાહેદ ઓર લા શરીક હયે મંએ ઉસે દેખકર ફીર બેહોશ ગયા મલેકાનેભી દરયાફત કીયા ઓર ગુલાબ પાશસે ગુલાબ અપને હાથસેં છીડકા બીસ દીનકે અરસેમેં ઝખ્મ ભર આએ અંગુર કરલાએ—મલેકા હમેશા રાતકો જબ સબ સોજાતે તબ મેરે પાસ આતી; ઓર ખીલા કુછ પીલા ચલી જાતી.

ગરઝ ચાલીસવેં દીન ગુસલ કીયા પાદશાહઝાદી નેહાયત ખુશ હુઇ હજ્જામકો ઇનામ બહોતસા દીયા ઓર મુજકો પોશાક પેહનવાઇ ખુદાકે ફઝલસે ઓર મલેકાકી ખબરગીરી ઓર કોશીશસે તંનદુરસ્ત હોયા ઓર બદન નેહાયત તય્યાર હુવા ઓર કુત્તાભી ફરબા હોગયા—હરરોઝ મુજે શરાબ પીલાકર બાતેંસુનતી ઓર ખુશ હોતી. મૈંભી નઇ નઇ નકલેં ઓર કહાનીયા કેહકર ઉસકે દીલકો બેહલાતા—એક દીન પુછને લગી કે અપના અહવાલકો બયાન કરો કે તુમ કોન હો યે વારેદાત તુમપર ક્યુંકર હુઇ! મેંને સારા માંજરા અવ્વલસે આખીર તક કહેં સુનાયા વો સુનકર રોને લગી ઓર બોલીકે અબ મૈં તુજસે અયસા સુલુક કરૂંગી કે અપની સારી મુસીબત ભુલ જાએગા મૈંને કહા ખુદા તુમહે સલામત રખ્ખે તુમને નએ સરસે મેરી જાન બખશી કી હય અબ મેં તુમ્હારાહું વાસ્તે ખુદાકે ઇસી તરહ મુજપર હમેશા મેહેરબાનીકી નઝર રખીયે.

ગરઝ તમામ રાત મેરે પાસ અકેલી બેઠી રહેતી હરએક તોરકા ઝીકર મઝકુર સુનતી ઓર કહેતી જબ મલેકા ઉઠ જાતી ઓર મૈં તનહા રેહજાતા તો તહારત કર કોનેમેં છુપકર નમાઝ પડ લેતા એકબાર અયસા ઇત્તેફાક હુવા કે મલેકા અપને બાપકે પાસ ગઇ થી, મૈં ખાતીર જમઅસે વઝુ કરકે નમાઝ પડ રહા થા, કે યકાએક શાહઝાદી દાઇસે બોલતી હુઇ આઇ કે દેખે વો આદમી કયા કરતા હય, સોતા હય યા જાગતા હયે, મુજે મકાન પર જો ન દેખા તો તઅજ્જુબમેં હુઇ, દાઇસે પુછા અય દાઇ વો કહાં ગયા કીસીસે દીલ તો નહીં લગાયા ? તમામ મકાનમેં મેરી તલાશ કી, આખીર જહાં મૈં નમાઝ પડ રહાથા વહાં આ નીકલી. ઉસ લડકીને કભી નમાઝ ન દેખી થી, ચુપકે ખડી દેખાકી, જબ મેંને નમાઝ તમામ કરકે દોઆકે લીએ હાથ ઉઠાયા ઓર સીજદેમેં ગયા તો બેઇખતીયાર ખીલ ખીલાકર હંસી, ઓર બોલી; કયા યે આદમી સૌદાઇ હોગયા, યે કયસી કયસી હરકતેં કર રહા હય ? મૈં હસનેકી આવાઝ સુનકર દીલમેં ડરા. મલેકા આગે આકર પુછને લગી કે અય આદમી, યે તું કયા કરતા હય ? મૈં કુછ જવાબ ન દેસકા, ઇતનેમેં દાઇ બોલી, બલાએ લું, તેરે સદકે જાઉં, મુજે યે મઅલુમ હોતા હય કે યે મુખ્સ મુસલમાન હયે ઓર લાત મનાતકા દુશમન હયે અન દેખે ખુદાકો પુજતા હયે ? મલેકાને યે સુનતેહી હાથપર હાથ મારા, ઓર બહોત ગુસ્સે હુઇ કે મૈં કયા જાનતીથી કે યે તુરક હય, ઓર હમારે ખુદાયોંસે મુનકીર હયે તભી હમારે બુતકે ગઝબમેં પડા થા. મેંને નાહક ઉસકી પરવરીશકી, ઓર અપને ઘરમેં રખ્ખા; યે કેહતી હુઇ ચલી ગઇ. મૈં સુનતેહી બદહવાસ હુવા કે દેખીએ અબ કયા સુલુક કરેં મારે ખોફકે નીંદ નહીં આતીથી. સુબ્હોતક બેઇખતીયાર રોયા કીયા, આંસુઓંસે મુંહ ધોયા; તીન રાત ઓર દીન ઇસી બેફીકરમેં રોતે ગુઝરી, હરગીઝ કરાર ન આયા. તીસરે રાતકો મલેકા શરાબકે નસેમેં ચક્ચુર હોકર ઓર દાઇકો સાથ લીએ હુવે મેરે મકાનપર આઇ ગુસ્સેમે ભરી હુઇ ઓર તીરો કમાન હાથમેં લેકર બાહેર ચમનકે કીનારે બેઠી. દાઇસે પીયાલા શરાબકા માંગા પીકર કહા, વો આદમી જો હમારે બુતકે ગઝબમેં ગીરફતાર હુએ સો મુવા યા અબતક જીતા હય ? દાઇને કહા બલાએ લું, કુછ દમ બાકી હય, બોલી કે અબ વો હમારી નઝરોંસે ગીરા, લેકીન કહો કે બાહેર આવે, દાઇને મુજે પુકારો મૈં દોડા, દેખું તો મલેકાકા ચેહરા મારે ગુસ્સેકે તમતમા રહા હયે, ઓર સુરખ હો ગયા હય, રૂહ કાલીબમેં ન રહી. સલામ કીયા ઓર હાથ બાંધકર ખડા હુવા. ગઝબકી નીગાહસે મુજે દેખકર દાઇસે બોલી

અગર મંય ઇસ દીનકે દુશમનકો તીરસે મારૂં તો મેરી ખતા બડા બુત મઆફ કરેગા યા નહીં ? મુજસે બડા ગુનાહ હુવા હય, મેંને ઉસે અપને ઘરમેં રખકર ખાતીરદારી કી. દાઇને કહા ઇસમેં તકસીર ક્યા હય, કુછ દુશમન જાનકર તુમને નહીં રખ્ખા, તુમને ઉસપર તરસ ખાયા. તુમકો નેકીકે ઇવિઝ નેકી મીલેગી, ઓર વો અપની બદીકા સબરા બડે બુતસે પાએગા, યે સુનકર કહા, દાઈ ઉસે બેઠનેકો હુકમ કર, દાઇને મુજે ઇશારત કી કે બેઠ જા; મંયે બૈઠ ગયા મલેકાને એક જામ શરાબકા પીયા ઓર દાઇસે કહા, ઇસ કમબખ્તકોભી એક પીયાલા દે તો આસાનીસે મારા જાવેં દાઇને જામ દીયા તો મેંને પીલીયા, ઓર સલામ કીયા—

બૈત.

કાબુમેં હું મેં તેરે, ગો અબ જીયા તો ફીર કયા;
ખંજર તલે કીસીને, ટુક દમ લીયા તો ફીર કયા.

વો સુનકર હંસી ઓર દાઇકી તરફ દેખકર બોલી ક્યા તુજે નીંદ આતી હય ? દાઇને મરઝી પાકર કહા કે હાં મુજપર ખ્વાબને ગલબા કીયા હય વો તો રૂખ્સત હોકર જહન્નમ વાસીદ હુઈ. બઅદ એક દમકે મલેકાને પીઆલા શરાબકા મુજસે માંગા મેં જલ્દ ભરકર રૂબરૂ લે ગયા, એક અદાસે મેરે હાથસે લેકર પી લીયા, તબ મેં કદમોંપર ગીરા મલેકાને હાથ મુજપર મારા ઓર કહેને લગી કે અય જાહીલ, હમારે બડે બુતમેં ક્યા બુરાઇ દેખી જો ગાયબ ખુદાકી બંદગી કરતા હયે ?

મેંને કહા, ઇનિશાફ શરત હય ટુક ગૌર ફરમાઇએ, કે બંદગીકે લાયક વો ખુદા હય કે જીસને એક કતરે પાનીસે તુમસા મહબુબ પેદા કીયા ઓર યે હુસ્નોજમાલ દીયા કે એક આનમેં હઝારો ઇનસાનોંકે દીલકો દીવાના કર ડાલા. બુત ક્યા ચીજ હય કે કોઈ કીસકી પુજા કરે ? ઓર પથ્થરકો સંગતરાશોને ધડકર સુરત બનાઇ ઓર બેવકુફોકે વાસ્તે જાલા બીછાયા હયે, જીનકો શૈતાન ખરાબ કરતા હય વો પથ્થરકો ખુદા જાનતે હંય જીસકો અપને હાથસે બનાએ ઉસકે આગે સર જુકાતે હંયે, ઓર હમ મુસલમાન હે જીસને હમે બનાયા હય હમ ઉસે માનતે હય. ઉનકે વાસ્તે દોઝખ, ઓર હમારે વાસ્તે જન્નત બનાયા હય અગર પાદશાહઝાદી ઇમાન ખુદાપર લાવે તબ ઉસકા મઝા પાવે, ઓર હક ઓર બાતિલમેં ફરકજાને, ઓર બુતપરસ્તી ગલત સમજે બારે જયસી નસીહતેં સુનકર ઉસ સંગદીલકા દીલ મુલાયમ હુવા, ખુદાકે ફઝલો કરમસે રોને લગી ઓર બોલી અચ્છા મુજેભી અપના દીન સીખાઓ મેંને કલમા પડાયા, સીદક દીલસે પડા ઓર તોબા અસતગફાર કરકર મુસલમાન હુઈ. તબ મેં ઉસકે પાંવ પડા. સુબ્હોતક કલમા પડતી ઓર અસતગફાર કરતી રહી ફીર કહેને લગી કે ભલા મેંને તો તુમ્હારા દીન કબુલ કીયા, લેકીન માબાપ કાફીર હંય, ઉનકા ક્યા ઇલાજ મેંને કહા તુમ્હારી બલાસે જો જયસા કરેગા વયસા પાવેગા. બોલી કે મુજે ચચાકે બેટેસે મનસુબ કીયા હય ઓર વો બુતપરસ્ત હય, કલકો ખુદા ન ખ્વાસ્તા શાદી હો ઓર વો કાફીર મુજસે મીલે ઉસકા તુતફા મેરે પેટમેં ઠહેર જાવે તો બડી કબાહત હયે, ઉસકી ફીકર અભીસે કીયા ચાહીએ કે ઇસ બલાસે નજાત પાઉં. મેંને કહા તુમ બાત તો ખુબ કેહતી હો જો મીઝાઝમેં આવે સો કરો. બોલી કે મંયે અબ યહાં ન રહુંગી, કહાં નીકલજાઉંગી મેંને પુછા કીસ સુરતસે ભાગને

પાઓગી, ઓર કહાં જાઓગી ? જવાબ દીયા કે પેહલે તુમ મેરે પાસસે જાઓ. મુસલમાંનોકે સાથ સરામેં જા રહો. જો સબ આદમી સુને ઓર તુમપર ગુમાન ન લેજાવે તુમ વહાં કીશતીઓંકી તલાશમેં રહો, જહાઝ અજમકી તરફ ચલે તબ મુઝે ખબર કીજ્યો ઇસ વાસ્તે દાઇકો અક્ષર તુમ્હારે પાસ ભેજા કરુંગી, ઓર કીશતીપર સવાર હોકર ચલી જાઉંગી તબ ઇનિ બેદીનો કમબખ્તકે હાથસે મુખ્લસી પાઉંગી. મેંને કહા તુમ્હારે જાનો ઇમાનકે કુરબાન હુવા ભલા યે ઉસકા ઇલાજ સહેલ હયે એક પીયાલેમે ઝહેર પીલાદુંગી, યહી સલાહ મુકરર હુઈ.

જબ દીન હુવા, મેં કારવાસરામેં ગયા, એક હુઝરા કીરાએ લેકર ઉસમેં જારહા ઉસકી જુદાઇમેં ફક્ત વીસાલકી આરઝુપર જીતાથા જબ દો મહીનેમેં સૌદાગર રૂમશામ ઓર ઇસફહાનકે જમ્અ હુએ, ઇરાદા કુચકા તરીકી રાહસે કીયા ઓર અપના અસબાબ જહાઝપર ચડાને લગા. એક જગા રેહનેસે અકસર આસના સુરત હો ગયેથે મુજસે કેહને લગે કે અય સાહેબ તુમભી ચલો, યહાં કુફરસ્તાનમે કબતક રહોગે મેંને જવાબ દીયા કે મેરે પાસ કયા હયે જો અપને વતનકો જાઉં. એક યહી લોંડી, એક કુત્તા, એક સંદુક બીસાતમેં રખતાહું અગર થોડીસી જગા બેઠ રેહનેકો દો, ઓર ઉસકા કીરાયા મુકરર કરો તો મેરી ખાતીરજમા હો. સોદાગરોને એક કોઠડી મેરે હવાલે કી. મૈંને ઉસકે કીરાએકે રૂપએ ભર દીએ. ફીર વહાંસે નીકલકર દાઇકે ઘર ગયા. ઓર કહા અય અમ્મા, તુજસેં રૂખસત હોને આયા હું અબ વતનકો જાતા હું અગર તેરી મેહેરબાનીસે એક નઝર મલેકાકો દેખલું તો બડી બાત હયે, બારે દાઇને કુબુલ કીયા, મૈંને કહા મૈં રાતકો ફલાને મકાનપર ખડા રહુંગા. બોલી અચ્છા, મેં યે કેહકર સરામેં આયા, સંદુક બીછોને ઉઠાકર જહાઝમેં લાયા. ઓર નાખુદાકો સોંપકર કહા, કલ ફજરકો અપની કનીઝકો લેકર આઉંગા, નાખુદા બોલા જલ્દ આઇયો, સુબ્હો હમ લંગર ઉઠાવેંગે. મૈંને કહા બહોત ખુબ જબ રાત હુઈ તો ઉસી મકાનપર જહાં દાઇસે વાયદા કીયાથા વહાં જાકર ખડા રહા. પહેર રાત ગએ મહેલકા દરવાઝા ખોલા. ઓર મલેકા મૈલે કપડે પેહનકર એક પટી જવાહીરકી લીએ હુએ બાહેર આઈ. વો પેટી મેરે હવાલે કી, ઓર સાથ ચલી. સુબ્હોકે હોતેહી હમ કીનારે દરયાકે પોહંચે. એક બામબોટપર સવાર હોકર જહાઝમેં જા ઉતરે; યે કુત્તાભી સાથ થા, જબ સુબ્હો ખુબ રોશન હુઈ, લંગર ઉઠાકર રવાના હુએ. બ ખાતીરજમા ચલે જાતેથે, એક બંદરસે આવાઝ તોપોકી આઈ! સબ હયેરાન ઓર ફીકરમંદ હુએ. જહાઝકો લંગર કીયા, ઓર આપસમેં ચરચા હોને લગા કે કયા શાહબંદર કુછ દગા કરેગા, તોપ છોડનેકા કયા સબબ હયે. ઇત્તિફાકન સબ સૌદાગરોંકે પાસ ખુબ–સુરત લોંડીયાં થી. શાહબંદરકે ખોફસે કે મુબાદા છીનલે સબને કનીઝોંકો સંદુકમેં બંદ કીયા; મૈંનેભી અયસાહી કીયા કે અપની શાહઝાદીકો સંદુકમેં બીઠાકર કુફલ લગા દીયા. ઇસિ અરસેમેં શાહબંદર એક ગુરાબપર બમઅા નોકર ચાકર બેઠા હુવા નઝર આયા. આતે આતે જહાઝપર ચડ આયા. શાયદ ઉસકે આનેકા સબબ યે થા કે પાદશાહકો દાઇકે મરનેકી ઓર મલેકાકે ગાયબ હોનેકી જબ ખબર મઅલુમ હુઈ તો મારે ગૈરતકે ઉસકા તો નામ ન લીયા, મગર શાહબંદરકો હુકમ કીયા, મૈંને સુના હયે કે આદમી સૌદાગરોંકે પાસ લોંડીયાં ખુબસુરત હયે, મૈં શાહઝાદીકે વાસ્તે લીયા ચાહતા હું તુમ ઉનકો રોકકર જીતની લોંડીયાં જહાઝમેં હો હુઝુરમેં હાઝીર કરો. ઉન્હે દેખકર જો પસંદ આવેંગી ઉનકી કીમત દીજાયેગી નહીંતો વાપસ કરેંગે. બ મુજબ હુકમ પાદશાહકે

શાહબંદર ઇસિ લીએ આપ જહાઝપર આયા. મેરે નઝદીક એક ઓર શખ્સથા ઉસકે પાસભી એક બાંદી ખુબસુરત સંદુકમેં બંદથી, શાહબંદર ઉસી સંદુકપર આકર બેઠા, ઓર લોંડીયોંકો નીકલવાને લગા મેંને ખુદાકા શુકર કીયા ભલા બાદશાહ ઝાદીકા મઝકુર નહી.

ગરઝ જીતની લોંડીયાં મીલી ઉનકુ શાહબંદરકે આદમીયોંને નાવપર ચડાઈ, ઓર ખુદ શાહબંદર જીસ સંદુકપર બૈઠાથા ઉસકે માલીકસેભી હંસતે હંસતે પુછા કે તેરે પાસભી લોંડીથી ? ઉસ અહમકને કહા આપકે કદમોંકી સૌગંદ મેંનેહી યે કામ નહી કીયા, સભોંને તુમ્હારે ડરસે લૌંડીયાં સંદુકોમેં છુપાઇ હયે! શાહબંદરને યે બાત સુનકર સબ સંદુકોંકા જહાડા લેના શુરૂ કીયા, મેરાભી સંદુક ખોલા ઓર મલેકાકો નીકાલકર સબકે સાથ લે ગયા અજબ તરેહકી માયુસી હુઈ કે કભી અયસી હરકત પેશ ન આઈ કે તેરી જાન તો મુશ્કતમે ગઈ, ઓર મલેકાસે દેખીએ કયા સુલુક કરે. ઉસકી ફીકરમેં અપનીભી જાનકા ડર ભુલ ગયા. સારા દીન ઓર રાત ખુદાસે દોઆ માંગતા રહા. જબ ફજર હુઈ તો સબ લોંડીયોંકો સવાર કરકે ફેર લાએ સૌદાગર ખુશ હુએ, અપની અપની કનીઝોંકો લી. સબ આઈ મગર એક મલેકા ઉસમેં ન થી. મેંને પુછા કે મેરી લોંડી નહી આઇ ઇસિકા કયા સબબ હયે ? ઉન્હોંને જવાબ દીયા કે હમ વાકીફ નહી, શાયદ પાદશાહને પસંદ કી હોગી. સબ સોદાગર મુજે તસલ્લી ઓર દીલાસા દેને લગે કે ખેર જો હુવા સો હુવા, અબ ગમગીન મત હો, ઉસકી કીમત હમ સબ મીલકર તુજે ભરદેંગે. મેરે હવાસ બાખતા હો ગએ—મૈંને કહા અબ મેં અદમ નહી જાનેકા. કીશતીવાલોંસે કહા, યારો મુજેભી અપને સાથ લે ચલો, કીનારેપર ઉતાર દીજો. વય રાઝી હુએ, મૈં જહાઝસે ઉતરકર ગુરાબમેં આ બેઠા. યે કુત્તાભી મેરે સાથ ચલા આયા, જબ બંદરમેં આયા તો એક સંદુકથા જવાહીરકા જો મલેકાને અપને સાથ લાઇથી ઉસે તો રખ લીયા, ઓર સબ અસબાબ શાહબંદરકે નોકરોંકો દીયા ઓર મેં જાસુસીમેં હર કહીં ફીરને લગા. શાયદ ખબર મલેકાકી પાઉં, લેકીન હરગીઝ સુરાગ ન મીલા, ઓર ન ઇસિ બાતકા પતા પાયા, ઃએક રાતકો કીસી મકરસે પાદશાહકે મહેલમેં ગયા, ઓર ઢુંડા પર કુછ ખબર ન મીલી. કરીબ એક મહીનેકે શહેરકે કુચે ઓર મોહલ્લે છાનમારે, ઓર ઉસ ગમસે કરીબ મરનેકે પોહંચા, ઓર સોદાઇસા ફીરને લગા. આખીર અપને દીલમેં ખ્યાલ કીયા કે ગાલીબ હયે, શાહબંદરકે ઘરમેં મેરી શાહઝાદી હોવે, નહી તો ઓર કહીં નહીં. શાહબંદરકી હવેલીકે ગીરદાપેશ દેખતા ફીરતાથા કે કહીસેભી જાનેકી રાહ પાઉં તો અંદર જાઉં એક બદરવ નઝર પડી કે મવાફીક આમદોરફ્ત આદમીકે હયે, મગર જાલી લોહેકી ઉસમેં જડી હયે યે કઝદ કીયા કે ઇસિ બદરવકી રાહસે ચલું કપડે બદનસે ઉતારે ઓર ઉસ નજીસ કીચડમેં ઉતરા. હઝાર મોહનતસે ઉસ જાલીકો તોડા, ઓર સંદાસકી રાહસે ચોર મહેલમેં ગયા; ઓર ઓરતોંકા લીબાસ બનાકર હર તરફ દેખને ભાગને લગા. એક મકાનસે આવાઝ મેરે કાનમેં પડી, ઃજબસે કોઇ મુનાજાત કર રહા હયે; આગે જાકર દેખા તો મલેકા હયે કે અજબ હાલતસે રોતી હયે, ઓર નક ધીસની કર રહી હયે ઓર ખુદાસે દોઆ માંગતી હયે કે સદકેસે અપને રસુલકે ઓર ઉસકી આલેપાકકે મુજે ઇસિ કુફરસ્તાનસે નજાત દે ઓર જીસને મુજે ઇસલામકી રાહ બતાઇ હયે ઉસ્સે એકબાર ખેરીયતસે મીલાઓ. મેં દેખતેહી દોડકર પાંવપર ગીર પડા. મલેકાને મુજે ગલે લગાયા. હમ દોનોંપર એકદમ બેહોશીકા આલમ હો ગયા, જબ હવાસ બજા હુએ; તબ મેંને કેફીયત મલેકાસે પુછી ? વો બોલી શાહબંદર જબ લોંડીયોંકો કીના-

રૈપર લે ગયા મેં ખુદાસે યહી દોઆ માંગતીથી કે કહીં મેરા રાઝફાશ ન હો, ઓર મેં પેહછાની ન જાઉં, ઓર તેરી જાનપર આફત ન આવે, વો અયસા સત્તાર હય કે હરગીઝ કીસીને ન દરયાફત કીયા કે યે મલેકા હયે શાહબંદર હરએકકો બનઝરે ખરીદારી દેખતાથા, જબ મેરી બારી હુઇ મુજે પસંદ કરકે ચુપચુપ અપને ઘર ભેજ દીયા, ઓર દુસરોંકે પાદશાહકી હુઝુરમે ગુઝરાના. મેરે બાપને જબ ઉનમેં મુજે ન દેખા. સબકો રૂખસત કીયા યે સબ ફરેબ મેરે વાસ્તે કીયાથા, અબ યું મશહુર કીયા હયે કે પાદશાહઝાદી બહોત બીમાર હયે, અગર મંયે ઝાહીર ન હુઇ તો કોઈ દીન મેરે મરનેકી ખબર સારે મુલકમેં ઉડેગી તો બદનામી પાદશાહકી ન હોવે લેકીન મંયે અબ ઇસ અઝાબમેં હું કે શાહબંદર મુજસે ઓર ઇરાદા દીલમેં રખતા હયે ઓર હમેશા સાથ સોનેકુ બુલાતા હમ, મંય રાઝી નહી હોતી અઝબસકે ચાહતા હય. અબતક મેરી રઝામંદી મંઝુર હયે. લીહાઝા ચુપ હો રેહતા હય. પર હયેરાન હું કે ઇસ તરેહ કહાંતક નીભેગી સો મંયેનેભી જીમેં યે ઠેરાયા હયે કે જબ મુજસે કુછ ઓર કસ્દ કરેગા તો મંયે અપની જાન દુગી. ઓર મર રહુંગી લેકીન તેરે મીલનેસે એક ઓર તદબીર દીલમેં સુજહી હયે ખુદા ચાહે તો સીવા ઇસ ફીકરકે દુસરી કોઈ તરેહ મુખલેસીકી નઝર નહીં આતી હયે. મેંને કહા મંયે ફરમાબરદાર હું, અગર હુકમ કરો તો જલતી આગમેં કુદ પડું, ઓર સીડી પાઉં તો તુમ્હારી ખાતીર આસમાનપર ચલા જાઉં. જો કુછ ફરમાઓ સો બજાલાઉં. મલેકાને કહા તુ બડે બુતકે બતખાનેમેં જા ઓર જીસ જગા જુતીયાં ઉતારતે હયે વહાં એક કાલા તાડ પડા રેહેતા હય, ઇસ મુલકકી રસમ યે હય કે જો કોઈ મુફલીસ ઓર મોહતાજ હો જાતા હય ઉસ જગા વો ટાટ ઓડકર બેઠતા હય, યહાંકે લોગ જો ઝીયારત કો જાતે હયે મવાફીક અપને મકદુરકે ઉસે દેતે હંય. જબ દો ચાર દીનમેં માલ જમા હોતા હય તબ પુજારી એક ખીલઅત બડે બુતકી સરકારસે દેકર ઉસે રૂખસત કરતે હયે વો તવંગર હોકર ચલા જાતા હયે, કો નહીં માલુમ કરતા કે યે કોન થા. તુભી ઉસ પલાસકે નીચે બેઠ ઓર હાથ મુંહ અપના ખુબ તરેહ છુપાલે ઓર કીસુસે ન બોલ, બઅદ તીન દીનકે બરાહમન ઓર બુત પરસ્ત હરચંદ તુજે ખીલઅત દેકર રૂખસત કરેં તો તુ વહાંસે હરગીઝ ન ઉઠ જબ નેહાયત તીઝત કરે તબ તુ બોલ્યો કે મુજે રૂપીયા પૈસા કુછ દરકાર નહીં. મેં માલકા ભુખા નહીં. મૈ મઝલુમ હું, ફરીયાદકો આયાહું, અગર બરાહમનોંકી માતા મેરી દાદ દેવે તો બેહતર નહીં તો બડા બુત મેરા ઇનસાફ કરેગા. ઓર ઉસ ઝાલીમસેભી બડા બુત મેરી ફરીયાદકો પોહંચેગા. જબતક વો માતા બરાહમનોંકી આપ તેરે પાસ ન આવે બહોતેરા કોઈ તુજહકો મનાવે લેકીન તુ રાઝી ન હુજીયો, આખીર લાચાર હોકર વો ખુદ તેરે નઝદીક આવેગી, વો બહોત બડી હયે દોસો ચાલીસ બરસકી ઉમર હયે, ઓર છત્તીસ બેટે ઉસકે જને હુવે બુતખાને કે સરદાર હય ઓર ઉસકા બડેબુતકે પાસ બડા દરજા હયે; ઇસ સબબસે ઉસકા ઇતના બડા હુકમ હય કે જીતને છોટે બડે ઇસ મુલકકે હયે ઉસકે કેહનેકો અપની સઆદત જાનતે હંય જો વો ફરમાતી હય, બ સરો ચશ્મ માનતે હયે ઉસકા દામન પકડકર કહીયો કે અય માપ અગર મુજ મઝલુમ મુસાફીરકા ઇનસાફ ન કરેગી તો મૈ બડે બતકી ખીદમતમેં ટકરેં મારૂંગા. આખીર વો રહમ ખાકર તુજસે મેરી શીફારસ કરેગી. જબ વો તેરા અહવાલ પુછે તો કહીયો કે મૈં અજમકા રેહનેવાલા હું. બડે બુતકી ઝીયારતકી ખાતીર ઓર તુમ્હારી અદાલત સુનકર કાલેકોસોંસે યહાં આયા હું. કઈ દીનો આરામ-

મસે રહા. મેરી ભાભીભી મેરે સાથ આઈ થી; વો જવાન હય ઓર સુરત શીકલભી અચ્છી હયે, ઓર આંખ નાકસે દુરસ્ત હૈં મઅલુમ નહીં કે ઉસે શાહબંદરને કયુંકર દેખા, બઝ- ઓર મુજસે છીનકર અપને ઘરમેં ડાલ દીયા, ઓર હમ મુસલમાનોંકા યે કાએદા હયે કે જો નામહરમ ઓરતકો દેખે યા છીનલે તો વાજીબ હયે કે ઉસકો જીસતરેહ બને મારડાલેં, ઓર અપની જોરૂકો લેં; નહીં તો ખાના પીના છોડદેં, કયું કે જબતલક વો જીતા રહે વો ઓરત ખાવીંદપર હરામ હયે. અબ યહાં લાચાર હોકર આયાહું; દેખું તુમ કયા ઇનસાફ કરતોહો જબ મલેકાને મુજે યે સબ સીખા પડા દીયા. મૈં રૂખસ્ત હો, ઉસી તાબદાનકી રાહસે નીકલા ઓર વો લોહેકી જાલી ફેર લગાદી.

સુબ્હો હોતેહી બુતખાનેમેં ગયા, ઓર સીયાહ પલાસ ઓડકર બેઠા. તીન રોઝમેં ઈતના રૂપીયા, ઓર અશરફી કપડા મેરે પાસ જમઅ હુવા કે ઢેર લગ ગયા! ચોથે દીન બરાહમન ભજન કરતે હુએ ગાતે બજાતે ખીલઅત મેરે પાસ લે આએ, ઓર રૂખસત કરને લગે. મૈં રાઝી ન હુવા, ઓર દોહાઈ બડે બુતકી દી કે "મૈં કુછ ગદાઇ કરને નહીં આયા મગર ઇનસાફકે લીએ બડે બુત ઓર બરાહમનોંકી માતાકે પાસ આયાહું, જબ- તલક અપની દાદકો ન પાઉંગા, યહાંસે ન જાઉંગા" વો સુનકર ઉસ બુઢીકે પાસ ગએ, ઓર મેરા અહવાલ બયાન કીયા, બઅદ ઉસકે એક બુતપરસ્ત આયા, ઓર મેરે તંઈ કહા ચલ તુજે માતા બુલાતી હયે. મૈ વહી કાલાટાટ સરસે પાંવતક ઓડે હુએ ડેરેમેં ગયા; દેખા એક જડાઉ સીંગા સનપર જીસમેં લાલ અલમાસ મોતી મુંગા લગા હુવા હયે. બડા બુત બેઠા હયે ઓર એક કુરસી ઝરીનપર ફરશ મઅકુલ બીછાએ ઉસપર એક બુઢીયા સીયાહપોશ મસનદ તકીએ લગાએ, ઓર દો લડકે દસબારા બરસકે બડીશાનો શૌકતસે ઉસકે પાસ બેઠે હયેં, મુજે આગે બુલાયા મૈં આગે ગયા, ઓર અદબસે ઉસકે તખ્તકે પાએકો બોસા દીયા, ફીર ઉસકા દામન પકડ લીયા, ઉસને મેરા અહવાલ પુછા? મેંને ઉસી તરેહ જીસતરેહ મલેકાને કહાથા ઝાહીર કીયા.

સુનકર બોલી કે કયા મુસલમાન અપની ઓરતોંકો પરદેમેં રખતે હયે? મૈંને કહા હા, તુમ્હારે બચ્ચોંકી ખેર હો, યહી રસમ કદીમસે હમારેમે ચલી આતી હય. બોલી કે તેરા અચ્છા મઝહબ હય મંય અભી હુકમ કરતી હું કે શાહબંદર ઓર તેરી જોરૂ આકર હાઝીર હોતે હયે. ઓર ઉસ હરામખોરકો અયસી સઝા દેતી હું કે બારે દીગર અયસી હરકત ન કરે, ઓર સબકો નસીહત હો, ઓર ડરેં. અપને લોગોંસે પુછને લગી કે શાહ- બંદર કોન હયે, ઉસકી કયા મજાલ હય કે બીગાની ઓરતકો બઝોર છીન લેતા હયે? લોગોંને કહા ફલાના શખ્સ હય યે સુનકર ઉન દોનોં લડકોંકો જો પાસ બેઠે થે ઉસે ફર- માયા કે જલદી ઇસ શખ્સકો સાથ લેકર પાદશાહકે પાસ લેજાઓ. ઓર કહો કે માતા ફરમાતી હય કે હુકમ બડે બુતકા યે હય કે શાહ બંદર આદમીયોંપર ઝોરો ઝબરદસ્તી કરતા હયે. ચુનાચે ઇસ ગરીબકી ઓરતોંકો છીન લીયા હયે, ઉસકી તકસીર બડી સાબીત હુઈ જલ્દ ઉસ ગુમરાહકા માલો અસબાબ ઝપ્ત કરકર ઇસ તુરકકે હમારે મન્ઝુર હયે. હ- વાલે કર; નહીં તો આજ રાતકો તેરી ખાનાખરાબી હોગી, ઓર હમારે ગઝબમેં પડેગા. વો દોનોં લડકે ઉઠકર દેવલસે બાહેર આએ ઓર સવાર હુએ. સબ પંડે સંખ બજાતે, ઓર આરતી ગાતે જુલોમેં હો લીએ. ગરઝ વહાં કે બડે છોટે જહાં ઉન લડકોંકા પાંવ પડતા

વહાંકી મીટ્ટી તબરરૂક જાનકર ઉઠાલેતે, ઔર આંખોસે લગાતે; ઇસી તરેહ પાદશાહકે કીલ્લેતક ગએ. પાદશાહકો ખબર હુઈ, તબ નંગે પાઊ ઇસતીકબાલકે ખાતીર નીકલ આયા, ઔર ઉનકો બડી તોકીરો તાઝીમસે લેજાકર અપને પાસ તખ્તપર બીઠાયા, ઔર પુછા કે આજ ક્યું તશરીફ ફરમાના હુવા ? ઉન દોનોં બરાહમન બચ્ચોંને માંકી તરફસે જો કુછ સુન આએથે સો કહા, ઔર બડે બુતકી ખફગીસે ડરાયા. પાદશાહને સુનતેહી ફરમાયા કે બહોત ખુબ ઔર અપને નોકરોંકો હુકમ કીયા કે ચંદ સીપાહી જાવે ઔર શાહબંદરકો ઔર ઉસ અવરતકો જલ્દ હુઝુરમેં હાઝીર કરેં મૈં તકસીર ઉસકી તજવીજ કરકે સઝાદું.

યે સુનકર મંયે અપને દીલમેં ઘબરાયા કે યે બાત તો અચ્છી હુઇ; અગર શાહબંદરકે સાથ મલેકાકોભી લાવેં તો પરદા ફાશ હોગા, ઔર મેરા ક્યા અહવાલ હે ગા ? દીલમેં નીહાયત ખોફઝદા હોકર ખુદાકી તરફ રૂજુઅકી, લેકીન મેરે મુંહપર હવાઇયાં ઉડને લગીં, ઔર બદન કાંપને લગા. લડકોંને મેરા રંગ દેખકર દરયાફ્ત કીયા કે યે હુકમ ઇસિકી અરઝીકે મશરીક ન હુવા વહી ખફા ઔર બરહમ હોકર ઉઠે, ઔર પાદશાહકો ગુસ્સેસે કહા, અય મરદક તું દીવાના હુવા હયે, જા ફરમા બરદારીસે બડે બુતકે નીકલા ઔર હમારે બચનકો જુઠ સમજા ? જો દોનોંકો બુલાકર તહકીક કીયા ચાહતા હયે ? અબ ખબરદાર તુ ગઝબમેં બડે બુતકે પડા હમને તુજે હુકમ પોહંચા દીયા અબ તુ જાન, ઔર બડા બુતકે પડા હમને તુજે હુકમ પોહંચા દીયા અબ તુ જાન; ઔર બડા બુત જાને. ઇસ કેહનેસે પાદશાહકી અજબ હાલત હુઈ કે હાથ જોડકર ખડા હો ગયા. ઔર સરસે પાંવતક રાશા હો ગયા મીન્નત કરકે મનાને લગા. વો દોનોં હરગીઝ ન બૈઠે, લેકીન ખડે રહે ઇસમેં જીતને અમીર ઉમરાવ હાઝીર થે સબ એક મુંહ હોકર બદગોઇ શાહબંદરકી કરને લગે કે વો અયસાહી હરામઝાદા બદકાર હયે ઔર પાપી હયે અયસી હરકતેં કરતા હયે કે હુઝુરમેં પાદશાહક ક્યા અરઝ કરેં. જો કુછ બરાહમનોંકી માતાને કેહેલા ભેજા હયે દુરસ્ત હયે, ઉસ વાસ્તે કે હુકમ બડે બુતકા હયે દરોગ ક્યું કર હોગા. પાદશાહને જબ સબકી ઝબાની એકહી બાત શુની અપને કેહનેસે બહોત ખીઝલ ઔર નાદીમ હુવા. જલ્દ એક ખીલઅત પાકીઝા સુબેદી, ઔર હુકમનામા અપને હાથસેં લીખ ઉસપર મોહોર કરકે મેરે હવાલે કીયા; ઔર એક રૂકકા બરાહમનોંકી માતાકો લીખ્ખા. ઔર જવાહીર, ઔર અશરફીયાંકે ખ્વાન લડકોંકો રૂબરૂ રખકર રૂકસત કીયા; મૈં ખુશીબખુશી બુતખાનેમેં આયા, ઔર ઉસ બુઢીયા કે પાસ ગયા પાદશાહકા ખત જો આયાથા ઉસકા મઝમુન યે થા, અલકાબ કે બઅદ બંદગી ઇજજો નીયાઝ લીખકર લીખ્ખા થા કે બમોજીબ હુકમ હુઝુરકે ઇસ મરદે મુસલમાનકો ખીદમત શાહબંદરકીં મુકરર હુઇ, ઔર ખીલઅત દી ગઈ, અબ યે ઉસકે કતલ કરનેકા મુખતાર હયે ઔર સારા માલો અસબાબ ઉસકા ઇસ તુરકકા હુવા જો ચાહેસો કરે, ઉમ્મીદવાર હું કે મેરી તકસીર મુઆફ હો બરાહમનોંકી માતાને ખુશ હોકર ફરમાયા નોબત ખાનેમેં બુતખાનેકી નોબત બજે ઔર પાંચસો સીપાહી બરકંદાઝ જો નીહાયત ચલાક, ઔર હોશીયાર થે મેરે સાથ કરદીએ ઔર હુકમ કીયા બંદરમેં જાકર શાહાબંદરકો ગીરફતાર કરકે ઇસ મુસલમાનકે હવાલે કરો. જીસ તરેહકે અઝાબસે ઇસકા જીચાહે ઉસે મારે, ઔર ખબરદાર સીવા ઇસ અઝીઝકે કોઈ મહેલસરામેં દાખીલ ન હોવે ઔર ઇસકે માલો ખઝાનેકો અમાનત ઇસકે સીપુંરદ કરેં. જબ યે બખુશી રૂખ્સત કરે રસીદ, ઔર સારી નામા લેકર ફીર આવે, ઔર એક પોશાક બડે બુતકી સરકારસે મેરે તઈ દેકર સવારી કરવાકર વીદાઅ કીયા.

જબ મેં બંદરમેં પોહંચા એક આદમીને જાકર શાહબંદરકો ખબર દી. વોહ હયેરાન બેઠાથા કે મયેં જા પોહંચા ગુસ્સાતો દીલમે ભરહી રહાથા, દેખતેહી શાહબંદરકો તલવાર ખીંચકર અયસી ગરદનમેં લગાઇકે ઉસકા સર અલગ જુદાસા ઉડ ગયા, ઓર વહાંકે ગુમાશ્તે ખઝાનચી, મુશરફ, દારોગોંકો પકડવાકર સબ દફતર ઝબ્ત કીએ, ઓર મયે મહેલમેં દાખીલ હુવા, મલેકાસે મુલાકાતકી, આપસમેં ગલે લગકર રોએ, ઓર શુકર ખુદાકા કીયા, મયેંને ઉસકે, ઉસને મેરે આંસુ પુછે, ફીર બાહેર મસનદપર બયેઠકર અહેલકારોંકો ખલઅતે દેકર અપની અપની ખીદમતોંપર સબકો બહાલ કીયા, નોકર ઓર ગુલામોંકો સરફરાઝીદી. વો લોગ જો દેવલસે મેરે સાથ આએથે, ઉન્હોંકો ઇનામો બખશીશ દેકર, ઓર ઉનકે જમાદાર રીસાલેદારકો જોડે પેહનાકર રૂખસત કીયા, ઓર જવાહીર બેશકીમત, ઓર નકદ બહોતસા પાદશાહકી નઝરકી ખાતીર ઓર થાન તુરબાફી ઓર શાલબાફી ઓર ઝરદોઝી ઓર જીનસ તોફે હરએકકે ઓર મવાફીક હરએક ઉમરાવકે દરજે ઓર સબ બરાહમન ઓર પુજારીકી ખાતીર તકસીમ કરનેકે લીએ, બદરજે અપને સાથ લેકર બઅદ એક હફતેકે મયે બુત કદેમેં આયા, ઓર ઉસ માતાકે આગે બતરીક ભેટકે રખખા, ઉસને એક ઓર ખીલઅત સરફરાઝીકી મુજે બખશા, ઓર ખીતાબ દીયા. ફીર પાદશાહકી દરબારમેં જાકર પેશકશ ગુઝરાની, ઓર જો જો ગુલ્મો ફસાદ શાહબંદરને ઇજાદ કીયાથા ઉસકે મૌકુફ કરનેકી ખાતીર અરઝકી. ઇસ સબબ બાદશાહ, ઓર અમીર સૌદાગર સબ મુજસે રાઝી હુએ. બહોત નવાઝીશ મુજપર ફરમાઈ ઓર ખીલઅત, ઓર ઘોડા દેકર મનસબ જાગીર ઇનાયત કી, ઓર આબરૂ હુરમત બખશી. જબ પાદશાહકે હુઝુરસે બાહેર આયા. શાગીરદ પેશોંકો, ઓર અહેલકારોંકો ઇતના કુછ દેકર રાઝી કીયા કે સબ મેરા કલમા પડને લગે. ગરઝ મયે બહોત ખુશહાલ હો ગયા, ઓર નીહાયત ચૈનો આરામસે ઉસ મુલ્કમેં મલેકાસે અકદ બાંધકર રહને લગા, ઓર ખુદાકી બંદગી કરને લગા, મેરે ઇનસાફકે બાઇસ રઇયત પરજા સબ ખુશીથી. મહીનેમેં એકબાર બુત ખાનેમેં ઓર પાદશાહકે હુઝુરમેં આતા જાતા. પાદશાહ રોઝ—બરોઝ ઝીયાદા સરફરાઝી ફરમાતા આખીર મુસાહેબતમેં મુજે દાખીલ કીયા. મેરી બેસલાહ કોઇ કામ ન કરતાથા; નીહાયત બેફીકરીસે મેરી ઝીંદગી ગુઝરને લગી, મગર ખુદાહી જાનતા હયે, અકસર અંદેશા ઇન દોનોં ભાઇયોંકા દીલમેં આતા કે વો કહાં હોવેંગે, ઓર કીસતરહ હોવેંગે, બઅદ મુદ્દત દો બરસકે એક કાફલા સૌદાગરોંકા મુલ્ક ઝેરબાદસે ઉસ બંદરમેં આયા. વોહ સબ કસ્દ અજમકા રખતેથે; ઉનહોંને યે ચાહા કે દરીયાકી રાહસે અપને મુલ્કકો જાવેં વહાંકા કાયદા યે થા કે જો કાફેલા આતા ઉસકા સરદાર સોગાત, ઓર તોહફા હરએક મુલકકા મેરે પાસ લાતા ઓર નઝર ગુઝરાન કરતા. દુસરે રોઝ મેં ઉનકે મકાનપર જાતા, ઓર એક હીસ્સા બતરીક મહસુલકે ઉસકે માલસે લેતા ઓર પરવાનગી કુચકી દેતા. ઇસીતરેહ વોહ સૌદાગર ઝરબાદ કેભી મેરી મુલાકાતકો આએ, ઓર બેબહા તોહફા મેરે પેશકશ કીયા. દુસરે દીન મેં ઉનકે ખેમેમેં ગયા, દેખા તો દો આદમી ફટે પુરાને કપડે પેહને હુએ ગઠડી બુકચા સરપર ઉઠાકર મેરે રૂબરૂ લાતે હયેં. બઅદ દેખનેકે ફીર ઉઠા લે જાતે હયેં, ઓર બડી મહેનત, ઓર ખીદમત કર રહે હયેં. મેંને ખુબ પહેછાન કર જો દેખા તો મેરે યેહી દોનોં ભાઇ હયેં! ઉસ વક્ત ગેરત, ઓર હમીયતને ન ચાહા કે ઉનકો ઇસતરેહ ખીદમતગારીમેં દેખું. જબ મેં અપને ઘરકો ચલા; આદમીયોંકો કહા કે ઉન દોનોં શખ્સોંકો લેતે આના. જબ ઉનકો લેઆએ ફીર મેંને

લીબાસ, ઔર પોશાક બનવાદી, ઔર અપને પાસ રખ્ખા. ઇન બદઝાતોંને ફીર મેરે મારનેકા મનસુબા કરકર એક રોઝ આધી રાતમેં સબકો ગાફીલ પાકર ચોરોંકી તરેહ મેરે સરપર આન પોહંચે. મેંને અપની જાનકે ડરસે ચોકીદારોંકો દરવાઝેપર રખ્ખા થા ઔર યે કુત્તા વફાદાર મેરી ચારપાઇકે નીચે સોતાથા જુહી ઉન્હોને મીયાનસે તલવારેં ખીંચી, કે પેહલે કુત્તેને ભોંકકર ઉનપર હમલા કીયા, ઉસકી આવાઝસે સબ જાગ પડે, મેંભી ઘબરાકર ચોંકા. આદમીયોંને ઉનકો પકડા, મઅલુમ હુવા કે આપહી ઝાતે શરીફ હયેં. સબ લઅનતીયાં દેને લગે કે બાવજુદ ઇસ ખાતીરદારીકે યે કયા હરકત ઉનસે ઝહુરમેં આઇ.

પાદશાહ સલામત તબ તો મેંભી ડરા. મસલ મશહુર હયે કે એક ખાતા, દો ખાતા, તીસરી ખાતા, માદરબખ્તા દીલમેં યહી સલાહ ઠહરી કે અબ ઇનકો કૈદ કરૂં, લેકીન અગર બંદીખાનેમેં રખ્ખું તો ઇનકા કૌન ખબરગીરાં રહેગા, ભુખ પીયાસસે મરજાએંગે, યા કોઇ ઔર સોંગ લાયેંગે. ઇસ વાસ્તે પીજરેમેં રખ્ખા હયે કે હમેશા મેરી નઝરોંકે તલે રહેં. તો મેરી ખાતીર જમા રહે; સુબાદા આંખોંસે બચાકર કુછ ઔર મકર કરેં, ઔર ઇસ કુત્તેકી આબરૂ, ઔર આલી દરજેકા બાએસ ઇસકી વફાદારી ઔર નમકહલાલી હયેં. સુબહાનતઅલ્લાહ આદમી બેવફા બરતર, હયેવાને બાવફાસે હયે, મેરી યે સરગુઝીસ્તથી જો હુઝુરમેં અરઝકી. અબ ખ્વાહ કતલ કીજીએ. યા જાનબખશી કીજીએ. મેંને સુનકર ઉસ જવાન બાઇમાનપર આફરીનકી, ઔર કહા કે તેરી મુરવ્વતમેં કુછ ખલલ નહીં, ઔર ઇનકી બેહયાઇ, ઔર હરામઝાદગીમેં હરગીઝ કુસુર નહી, સચ હયે કુત્તેકી દુમકો બારા બરસ ગાડો તોભી ટેડીકી ટેડી, ઉસકે બઅદ મેંને હકીકત ઉન બારા લાલકી કે ઉસ કુત્તેકે પટટેમેંયે પુછી? ખ્વાજા બોલા કે પાદશાહકી સદોબીસ્ત સાલકી ઉમરહો, ઉસી બંદરમે જહાં મેં હાકીમથા, બઅદ તીન ચાર સાલકે એક રોઝ બાલાખાનેપર મનુલકે વાસ્તે સૈર તમાશે દરીયા વ સેહરાકે જા બેઠાથા, ઔર હરતરફ દેખતાથા. નાગાહ એક તરફ જંગલમેં કે વહાં શાહ રાહ ન થી. દો આદમીકી તસવીરસી નઝર આઇ કે ચલે જાતે હયેં, દુરબીનસે દેખા તો અજબ તરહકે ઇનસાન દીખાઇ દીએ. ચોબદારોંકો ઉનકે બુલાનેકે વાસ્તે દોડાયા. જબ વો આએ તો મઅલુમ હુવા કે એક અવરત, ઔર એક મરદ હયે; અવરતકો મહેલસરામેં મલેકાકે પાસ ભેજ દીયા, ઔર મરદકો રૂબરૂ બુલાયા; દેખા તો એક જવાન બરસ બીસ યા બાલીસકા, દાઢાડી મુછ આગાઝ હયે, લેકીન ધુપકી ગરમીસેં ઉસકે ચહેરેકા રંગ તવે કાલા કાલા હો રહા હે. સરકે બાલ, ઔર હાતોંકે નાખુન બઢકર બન માનુસકી સુરત બન રહા હયે, ઔર એક લડકા બરસ ચારકા કાંધેપર ઔર દો અસતીન કુડતેકી ભરી હુઇ હએકલકી તરેહ ગલેમેં ડાલે, અજબ સુરત ઔર અજબ વઝા ઉસકી દેખી. મેંને નીહાયત હએરાન હોકર પુછા અય અઝીઝ, તુ કૌન હયે, કૌનસે મુલ્કકા બાશીંદા હયે, ઔ યે કયા તેરી હાલત હએ? વો જવાન બેઇખ્તીયાર રોને લગા, ઔર વો હમીઆની ખોલકર મેરે રૂબરૂ ઝમીનપર રખ્ખી, ઔર બોલા અલજુ અલજુ ખુદાકે વાસ્તે કુછ ખાનેકો દો, મુદતસે ઘાંસ ઔર બનાસપત્તીયાં ખાતા ચલા આતા હું, એક ઝરા કુંવત મુજમેં બાકી નહીં રહી. મેને વહી નાન, શરાબ, કબાબ મંગવા દીયા; વો ખાને લગા, ઇતનેમેં ખ્વાજાસરા મહેલસે કઇ થએલીયાં ઉસકે કબીલી કે પાસસે લે આયા. મેંને ઉન સબકો ખુલવાયા. હરએક કીસમકે જવાહીર દેખે કે એક એક દાના ઉનકા ખીરાજ

સલતનતકા કહા ચાહીએ! એકસે એક અન મોલ ડોલમે ઓર તોલમેં ઓર ઉનકી જોત પડનેસે સારા મકાન રોશન હો ગયા! જબ ઉસને ટુકડા ખાયા, ઓર જામ દારૂકા પીયા, ઓર દમ લીયા હવાસ બજા હુએ તબ મેંને પુછા કે યે પથ્થર તુજે કહાં હાથ લગે! જવાબ દીયા કે મેરા વતન વીલાયત આઝરબાયજાન હયે, લડકપનમેં ઘરબાર માંબાપસે જુદા હોકર બહોત સખતીયાં. ખેંચી ઓર એક મુદ્દત તલક ઝીંદા દર ગોરથા, ઓર કઈબાર મલેકુલ મોતકે પંજેસે બચાહું. મેંને કહા અય મરદે આદમી મુશ્કલ કહે તો મઅલુમ હો. તબ વો અપના અહવાલ બયાન કરને લગા કે—

મેરા બાપકા સોદાગર પેશાથા, હમેશા સફર હીંદુસ્તાન, રૂમોશામ, ચીનો ખુતન ફરંગકા કરતા. જબ મેં દસ બરસકા હુવા, તો બાપ હીંદુસ્તાન ચલા, મુજે અપને સાથ લે જાનેકો ચાહા. હરચંદ વાલેદાને ખાલાને ઓર ફુપીને કહા કે અભી યે લડકા હયે, લાયક સફરકે નહી હુવા, વાલીદને ન માના ઓર કહા કે મેં બુઢા હુવા હું. અગર યે મેરે રૂબરૂ તરબીયત ન હોગા તો યે હસરત ગોરમેં લે જાઉંગા; મરદ બચ્ચા હએ, અબ ન સીખેગા તો કબ સીખેગા? યે કેહકર મુજે ખ્વાહ મખ્વાહ સાથ લીયા; ઓર રવાના હુવા ખેરો આફીયતસે રાહ કટી—જબ હીંદુસ્તાનમેં પોંહચે, તો કુછ જીનસ વહાં બેચી, ઓર વહાંકી સોગાત લેકર ઓર બાદકે મુલ્કકો ગએ; યેભી સફર બખુબી હુવા, વહાંભી ખરીદો ફરોખ્ત કરકે જહાઝપર સવાર હુએ કે જલદી વતનકો પોંહચે; બાદ એક મહીનેકે એક રોજ આંધી ચલી તુફાન આયા, ઓર મેહ મુસલાધાર બરસને લગા. સારા ઝમીનો આસમાન ધુંવાધાર હો ગયા. ઓર પટવાડ જહાઝકી ટુટ ગઈ, મોઅલ્લમ ના ખુદા સર પીટને લગે, દસ દીન તલક હવા ઓર મોજ જીધર ચાહતીથી વહાં લે જાતીથી. ગયારવેં રોઝ એક પહાડસે ટકર ખાકર જહાઝ પુરઝે પુરઝે હો ગયા. નહી મઅલુમ હુવા કે બાપ ઓર અસબાબ કહાં ગયા. મએને અપને તઈ એક તખ્તેપર દેખા તીન દીન રાત વો બેડા બેઈખતીયાર ચલા ગયા, ચોથે દીન કીનારેપર જા લગા મુજમેં ફકત જાન બાકીથી; ઉસપરસે ઉતરકર હઝાર મેહનતો મશકકત ઉઠાકર બારે ઝમીનપર પોહંચા. દુરસે ખેત નઝર આએ, ઓર બહોતસે આદમી વહાં જમાયે, લેકીન સબ સીયાહફામ ઓર નંગે માદરઝાદ મુજસે કુછ બોલે. લેકીન મેંને ઉનકી ઝબાન મુતલક ન સમઝી—વો ખેત ચનોંકા થા, વો આદમી આગક અલાવા જલાકર બુટોંકે હોલે કરતેથે, ઓર ખાતેથે ઓર કઈ એક ઘરભી વહાં નઝર આએ, શાયદ ઉનકી ખુરાક યહીથે, ઓર વહાં બસતેથે, મુજેભી ઈશારા કરને લગે કે તુભી ખા. મેંનેભી એક મુઠી ઉખાડકર ભુને. ઓર ખાયા થોડાસા પાની પીકર સો રહા.

બઅદ થોડી દેરકે જબ જાગા તો ઉનમેંસે એક શખ્સ મેરે નઝદીક આયા ઓર રાહ દીખાને લગા, મેંને થોડેસે ચને ઓર ઉખેડ લીયે ઓર ઉસ રાહપર ચલા એક કફેદસ્ત મેદાનથા, ગોયા સેહરાએ કીયામતકા નમુના કહા ચાહીએ; વહી ચને ખાતા હુવા ચલા જાતા થા. બઅદ ચાર દીનકે એક કીલ્લા નઝર આયા, જબ પાસ ગયા તો એક કોટ દેખા બહોત બુલંદ તમામ પથ્થરકા ઓર હરએક અલંગ ઉસકી દો દો કોસકી, ઓર દરવાઝા એક સંગકા તરાશા હુવા એક કુફલ બડાસા જડાથા, લેકીન વહાં ઈનસાનકા નશાન નઝર ન પડા. વહાંસે આગે ચલા, એક ટીલા દેખા કે ઉસકી ખાક સુરમેકે રંગ સીયાહ થી.

જબ ઉસ કીલેસે પાર હુવા તો એક શહેર નઝર પડા બહોત બડા આસપાસ શહેર-પનાહ ઓર જા બજા બુરજ, એક તરફ શહેરકે દરીયા થા ઉસકા બડા પાટથા. જાતે જાતે દરવાઝેપર ગયા, બીસમીલ્લાહ કહેકર કદમ અંદર રખ્ખા. એક શખ્સકો દેખા પોશાકે અહલે ફરંગ કીસી પેહને હુએ કુરસીપર બેઠા હુએ. જ્યુંહી ઉસને મુઝે અજનબી મુસાફીર દેખા, ઓર મેરે મુંહસે બીસ્મીલ્લા સુની, પુકારા કે આગે આવ. મેંને જાકર સલામ કીયા, નેહાયત્ત મહેરબાનીસે સલામકા જવાબ દીયા. તુરત મેઝપર પાઉં રોટી; મસકા ઓર મુરગકા કબાબ ઓર શરાબ રખકર કહા પેટ ભરકર ખાઓ. મેંને થોડાસા ખાયા; ઓર પીયા ઓર બેખબર હોકર સોયા. જબ રાત હો ગઇ તબ આંખ ખુલી હાથ મુંહ ધોયા. ફીર મુઝે ખાના ખીલાયા ઓર કહા અય બેટા; અપના અહવાલ કહો? જો કુછ મુજપર ગુઝરાથા સો કેહ સુનાયા તબ બોલા કે યહાં તુ કયું આયા? મેંને દીક હોકર કહા, શાયદ તુ દીવાના હયે, મેંને બઅદ મુદ્દત બડી મહેનતકે છે મહીનેકે અબ બસતીકી સુરત દેખી હયે, ખુદાને યહાં તલક પોંહચાયા, ઓર તુ કેહતા હયે કયું આયા! કેહને લગા અબ તો આરામ કર. કલ જો કેહના હોગા સો કહુંગા.

જબ સુબ્હો હુઇ તો બોલા કે કોઠડીમેં ફાવડા ચલની ઓર તોબરા હય બાહેર લે આ. મેંને દીલમેં કહા ખુદા જાને રોટી ખીલાકર મુજસે કયા મેહનત કરવાએગા. લાચાર વો સબ નીકાલકર ઉસકે રૂબરૂ લાયા તબ ઉસને ફરમાયા કે ઉસ ટીલેપર જા ઓર એક ગઝકે મવાફીક ખડા ખોદ, વહાંસે જો કુછ નીકલે ઇસિ ચલનીસે છાન જો ન છન શકે ઉસે તોબરેમેં ભરકર મેરે પાસ લા. મયેં વો સબ ચીઝેં લેકર વહાં ગયા ઓર ઉતનાહી ખોદકર છાન ચુનકર તોબરેમેં ડાલા. દેખા તો સબ જવાહીર રંગ બેરંગકે હયે! ઉનકી જોતસે આંખે ચુંધીયાં ગઇ ઉસી તરહ તોબરેકો મુંહલગ લબા લબ ભરકર ઉસ અઝીઝકે પાસ લેકર ગયા. દેખકર બોલા કે જો ઇસમેં ભરા હયે તુ લે ઓર યહાંસે જા, કે ઇસ શેહેરમેં તેરા રેહના ખુબ નહીં. જવાબ દીયા કે સાહેબને અપને જાનીબમેં બડી મેહેરબાની કી કે ઇતિના કુછ કંકર પથ્થર દીયા લેકીન મેરે કીસ કામકા જબ ભુખા હોઉંગા તો ઇનકો ચબા સકુંગા, ન પેટ ભરેગા પસ અગર ઓરભી દો તો મેરે કીસ કામ આવેંગે! વો મરદ હંસા ઓર કેહને લગા કે મુજકો તુજપર અફસોસ આતા હયે કે તુભી હમારે માનીંદ મુલ્કે અજમકા રેહનેવાલા હયે, ઇસલીએ મયેં મના કરતા હું, નહી તો તુ જાન, અગર ખ્વાહન ખ્વાહ તેરા યે કસ્દ હય કે શેહરમેં જાઉં તો મેરી અંગુઠી લેતાજા, જબ બાઝારકે ચોકમેં જાવે તો એક શખ્સ સુફીદ રેશ વહાં બેઠા હોગા, ઓર ઉસકી સુરત શકલ મુજસે બહોત મીલતી હય, વો મેરા બડા ભાઇ હયે ઉસકો યે અંગુઠી દીજયો તો વો તેરી ખબરગીરી કરેગા, ઓર જો કુછ વો કહે ઉસી મવાફીક કામ કીજયો નહીં તો મુફ્ત મારા જાએગા, ઓર મેરા હુકમ યહીં તલક હય, શહેરમેં મેરા દખલ નહીં.

મેંને વો અંગુઠી ઉસે લેલી, ઓર સલામ કરકે રૂખસત હુવા—શેહરમેં ગયા તો બહોત ખાસા શહેર દેખા કુચા ઓર બાઝાર સાફ, ઓરત વ મર્દ બેહીજાબ આપસમેં ખરીદો ફરોક્ષ કરતે, સબ ખુશ લીબાસ હયે. મયેં સૈર કરતા હુવા જબ ચોકકે ચોરાહેપર પોંહચા, વહાં અયસા ઇઝદેહામ થા કે થાલી ફેંકી યે તો આદમીયોંકે સરપર ચલી જાએ ખલકતકી યે ભીડથી કે રાહ ચલના મુશકીલ થા જબ કુછ ભીડ કમ હુઇ મયેં ધક્કમ ધક્કા કરતા હુવા આગે ગયા, બારે ઉસ અઝીઝકો દેખા કે એક ચોકીપર બેઠા હયે. ઓર

એક જડાવ કુરસી ઝરનીગાર સામને ધરી હયે; મેંને જાકર સલામ કીયા ઓર વો મોહર દી. ગુસ્સેકી નઝરસે મેરી તરફ દેખા ઓર બોલા, કયું તુ ઇધર આયા ઓર અપને તઈ બલામેં ડાલા ? મેરે બેવકુફ ભાઇને તુજે મના નહીં કીયા થા ! મેંને કહા ઉન્હોંને તો કહા લેકીન મેંને નહી માના ઓર તમામ કયેફીયત અપની ઇબ્તેદાસે ઇનતેહાતક કેહ સુનાઈ. વો શખ્સ ઉઠા ઓર મુજે સાથ લેકર અપને ઘરકી તરફ ચલા. ઉસકો મકાન પાદ-શાહોંકે મકાનસા દેખનેમે આયા ઓર બહોતસે નોકર ચાકર ઉસકે થે. જબ ખીલવતમેં જાકર બેઠા તો બ મુલાયમીયત બોલા કે અય ફરઝંદ યે કયા તુને નાદાની કી કે અપને પાંવસે ગોરમેં આયા, કોઇભી કમબખ્ત ઇસ તીલસમાતી શેહેરમેં આતા હય ? મેંને કહા, અપના અહવાલ પેશતર કેહ ચુકાહું, અબતો કીસમત લે આઈ, લેકીન શફકત ફરમાકર યહાંકે રસમો રાહસે આગાહ કીજીયે તો મઅલુમ કરૂં કે ઇસ વાસ્તે તુમને ઓર તુમ્હારે ભાઇને મુજે મના કીયા.

તબ વો જવાંમરદ બોલા કે પાદશાહ ઓર તમામ રઇસ ઇસ શેહરકો રાંદે હુએ હયે. અજબ તરહકા ઉનકા દીન ઓર મઝહબ હયે યહાં બુતખાનેમેં એક બુત હય કે શેતાન ઉસકે પેટમેંસે નામ ઓર ઝાત, ઓર દીન હરકીસીકા બયાન કરતા હય, પસ જો કોઇ ગરીબ મુસાફીર આતા હય પાદશાહકો ખબર હોતી હયે. ઉસે તો ઉસે દેવલમેં લેજાતા હય ઓર બુતકો સીજદા કરવાતા હય, અગર સીજદા કીયા તો બેહતર, નહી તો બીચારેકો દરયામેં ડુબો દેતા હય અગર વો ચાહે કે દરયાસે નીકલકર ભાગે તો આલત ઓર ખુસીએ ઉસકે લંબે હો જાતે હયે અયસે કે ઝમીનમે લગ જાતે હંય; મારે બોજકે વો હરગીઝ ચલ નહી સકતા ! અયસા કુછ તીલસ્સુમ ઇસ શેહરમે બનાયા હયે મુજકો તેરી જવાનીપર રહમ આતા હયે, મગર તેરી ખાતીર એક તદબીર કરતા હું કે ભલા કોઈ દીન તો તુ જીતા રહે, ઓર ઉસ અઝાબસે બચે. મેને પુછા વો કયા સુરત તજવીઝ કી હયે ઇરશાદહો. કેહને લગા, તુજેહ કૈદ ખુદા કરદું ઓર વઝીરકી લડકીસે તેરી શાદી કરવા દુંગા. મેંને કહા વઝીર અપની લડકી મુજ મુફલીસકો કયું કર દેગા ? મગર જબ ઇનકા દીન કુબુલ કરૂં. સો યે મુજસે ન હો સકેગા. કેહને લગા ઇસ શેહરકી યે રસમ હયે કે જો કોઈ ઇસ બુતકો સીજદા કરે અગર ફકીર હો ઓર પાદશાહકી બેટી માંગે તો ઉસકી ખુશીકી ખાતીર હવાલે કરેં ઓર ઉસે રંજીદા ન કરે ઓર મેરાભી પાદશાહકે નઝદીક એતબાર હયે ઓર અઝીઝ રખતા હયે ઓ સબ અરકાન અકાબીર યહાંસે મેરી કદર કરતે હંય ઓર દરમી-આન એક હફતેકે દો દીન બુતખાનેમેં ઝીયારતકો જાતે હંય, ઓર ઇબાદત બજાલાતે હયે, ચુનાચે કલ સબ જમઅ હોવેંગે મેં તુજે લે જાઉંગા; યે કેહકર ખીલા પીલાકર સુલાયા.

જબ સુબ્હો હુઈ તો મુજે સાથ લેકર બુતખાનેકી તરફ ચલા, વહાં જાકર જો દેખા સો આદમી આતે જાતે હયે. ઓર પરસ્તીશ કરતે હયે. પાદશાહ ઓર અમીર બુતકે સામને પંડીતોંકે પાસ સર નંગે કાંએ અદબસે દોઝાનુ બેઠે થે. ઓર ના બાલીગ લડકીયાં, ઓર લડકે ખુબસુરત જયસે હુરો ગીલમાં ચારોં તરફ સફ બાંધકર ખડે થે. તબ વો અઝીઝ મુજસે હમ કલામ હુવા કે અબ મયે જો કહું સો કર. મેંને કુબુલ કીયા કે જો ફરમાવો સો બજાલાઉં. બોલા કે પેહલે પાદશાહકે હાથ પાંવકો બોસા દે બાદ ઉસકે વઝીરકા દામન

પકડ મેને વયસાહી કીયા. પાદશાહને પુછા યે કોન હય ઓર ક્યા કેહતા હય ? ઉસ મરદને કહા યે જવાન મેરે રીસ્તેમેં હય પાદશાહકી કદમબોસીકી આરઝુમેં દુરસે આયા હયે ઇસ તવકકાપાર કે વઝીર ઇસકો અપની ગુલામીમેં સરબુલંદ કરે અગર હુકમ બુત કલાંકા ઓર મરઝી હુઝુરકી હોવે. પાદશાહને કહા કે હમારા મઝહબ ઓર દીનો આઇન કુબુલ કરેગા તો મુબારક હય. વહી બુતખાનેકા નકકારખાના બજને લગા. મુજે એક ખીલઅત ભારી પેહનાઇ ઓર એક રસ્સી સીયાહ મેરે ગલેમેં ડાલકર ખીંચતે હુએ બુતકે સીંગાસનકે પાસ લેજાકર સીજદા કરવાકર ખડા કીયા. બુતસે આવાઝ નીકલી કે અય ખ્વાજાઝાદે ખુબ હુવા કે તુ હમારી બંદગીમેં આયા. અબ હમારી રહમત ઓર ઇનાયતકા ઉમ્મેદવાર રહે યે સુનકર સબ ખલકતને સીજદા કીયા, ઓર ઝમીનપર લોટને લગે ઓર પુકારે ધન હયે ક્યું ન હો, તુમ અયશેહી ઠાકર હો જબ શામ હુઇ, પાદશાહ ઓર વઝીર સવાર હોકર વઝીરકે મહેલમેં દાખીલ હુએ ઓર વઝીરકી બેટીકો અપને તોરકી રીતરસમ કરકે મેરે હવાલે કીયા ઓર બહોતસા દાન દેહેઝ દીયા ઓર બહોત મીન્નત કરને લગે કે બમુજીબ હુકમ બડેબુતકે ઉસે તુમ્હારી ખીદમતમેં દીયા હયે. એક મકાનમેં હમ દોનોંકો રખ્ખા, ઉસ નાઝનીકો મેંને દેખા તો ઉસકા હુસનો જમાલ માનીંદ પરીકે થા. જો જો ખુબીયાં પદમનીકી સુની જાતી હય સો સબ ઉસમેં મોજુદ થી. બ ફરાગત તમામ મેંને સોહબત કી ઓર મઝા ઉઠાયા. સુબ્હોકો ગુસલ કરકે પાદશાહકે મુજરેકો ગયા. પાદશાહને ખીલઅત દામાદી ઇનાયત કી ઓર હુકમ ફરમાયા કે હમેશા દરબારમેં હાઝીર રહા કરે. આખીરકો બઅદ ચંદરોઝકે પાદશાહકી મુસાએતમેં દાખીલ હુવા પાદશાહ મેરી સોહબતસે નેહાયત ખુશ હોતે ઓર, અકસર ખીલઅત, ઓર ઇનામ ઇનાયત કરતે, અગરચે દુનીયાકે માલસે મેં ગની થા, ઇસિવાસ્તે કે મેરે કબીલેકે પાસ ઇતના નકદો જીનસ, ઓર જવાહીર થા કે જીસકી હદ નથી. દો સાલતક બહોત અએશો આરામસે ગુઝરી; લેકિન વઝીર ઝાદીકો પેટ રહા, જબ સતવાસા હુવા, ઓર અંગના મહીના ગુઝરકર દીન પુરે હુએ. દાઇ જનાને આઇ તો મરાહુવા લડકા પેટમેંસે નીકલા. ઉસકા ઝહેર વઝીરઝાદીકો ચડા, વોભી મરગઇ ! મેં મારે ગમકે દીવાના હો ગયા, કે યે આફત ક્યા મુજપર ટુટી, ઉસકે સીરાને બેઠા રોતા થા.

એકબારગી રોનેકી આવાઝ સારે મહેલમે બુલંદ હુઇ, ઓર ચારોં તરફસે ઓરતેં આને લગી. જો આતીથી સો એક ધપ્પા મેરે સરપર મારતી થી ઓર અપની કુસ ઓર કુનકો નંગા કરકે મેરે મુકાબીલ ખડી રેહતી, ઓર રોના શુરૂઅ કરતી ! ઇતની રંડીયાં જમઅ હુઇ કે મેં બુતડોમે ગુમ ગયા, નજદીક થા કે જાન જાવે.

ઇતનેમેં કીસીને પીછેસે આકર ગીરેબાન મેરા ખીંચકર ઘસીટા દેખા તો વહી મરદે અજમી હયે કે જીસને મેરી શાદી કરવાદી થી સો કહેને લગા અય અહમક, તુ કીસ લીએ રોના હયે ! મેંને કહા મેરી પાદશાહત ગઇ, આરામ ખાનાદારીકા ગયા, ઓર તુ કેહતા હયે. ક્યું ગમ કરતા હયે ? વો અજીઝ હંસકર બોલા, અબ તુ અપની મોતકી ખાતીર રો, મેંને પેહલેહી તુજે કહાથા કે શાયદ ઇસ શહેરમેં તેરી અજલ તુજકો લેઆઇ હયે, વયસાહી હુવા, અબ સીવા મરનેકે તેરી રેહાઈ નહીં. આખીર લોગ મુજકો પકડકર બુતખાનેમેં લેગએ. દેખા તો પાદશાહ ઓર અમીર છત્તીસ ઝાતકે રઇયત પરજા ઓર

વઝીરઝાદીકા માલો અસબાબ સબ ધરા હયે, જો ચીઝ જીસકા જી ચાહતા હયે સો લેતા હયે, ઓર ઉસકી કીમતકા રૂપીયા ધરદેતા હયે. ગરઝ સબ અસબાબકે રૂપીએ હુએ. ઉન રૂપીયોંકા જવાહીર ખરીદા ગયા, એ.ર એક સંદુકચેમેં બંદ કીયા, ઓર એક સંદુકમેં નાન હલવા ઓર ગોશતકે કબાબ ઓર મેવે ખુશકોતર ઓર બહોતસી ખાનેકી ચીઝેં લેકર ભરી ઓર ઉસ બીબીકી લાશકો એક સંદુકમેં રખકર વો સંદુક એક ઉંટપર લદવા દીયા. ઓર મુજે સવાર કીયા, ઓર સંદુ ક્ચા જવારીરકા મેરી બગલમેં દીયા, ઓર સારે બરાહમન આગે આગે ભજન કરતે; ઓર સંખ બજાતે ચલે; ઓર પીછે એક ખલકત મુબારકબાદી કેહતી હુઈ સાથ હુઇ. ઇસીતઓરસે ઉસી દરવાઝેસે કે મયેં પેહલે રોઝ આયા થા. શહેરકે બાહેર નીકલા.

જબ ઉસ દારોગાકી નઝર મુજપર પડી રોનેલગા, ઓર બોલા કે અય કમબખ્ત; અજલ ગીરફતા મેરી બાત ન સુની ઓર ઉસ શહેરમેં જાકર મુફ્ત અપની જાન દી. ઇસમેં કુછ મેરી તકસીર નહીં; મૈંને મનઅ કીયાથા. ઉસને યે બાત કહી; લેકીન મૈંતો હક્કા બક્કા હો રહાથા. ન ઝબાન યારી દેતીથી કે જવાબદું; ન ઓસાન બજાતે કે અંજામ ક્યા હોતા હયે—આખીર ઉસ કીલ્લેકે પાસ જીસકા મૈંને પેહલે રોઝ દરવાઝા બંદ દેખા થા વહાં લેગએ; ઓર બહોતસે આદમીયોંને મીલકર કુફલકો ખોલા, ઓર તાબુત ઓર સંદુક અંદર લેચલે. એક પંડીત મેરે પાસ આયા; ઓર સમજહાને લગા કે આદમી એકદીન જનમ પાતા હયે, એકરોઝ મરજાતા હયે; દુનીયાકી યહી બુરાઈ હયે; અબ યેહ તેરી અવરત ઓર લડકા ઓર ચાલીસ દીનકી ખુરાક ખાનેકો મૌજુદ હયે. ઇસકો લે, ઓર યહાં રહે, જબતલક બડા બુત તુજપર મહેરબાન હોવે. મૈંને ગુસ્સેમેં ચાહા કે ઉસ બુતપર, ઓર વહાંકે રેહનેવાલોંપર ઓર ઉસ રીત રસમપર લઅનત કહું. ઓર ઉસ બરાહમનકો ધઓલ ચકડ મારકર નીકાલદું; ઇતનેમેં વહી મરદે અજમી અપની ઝબાનમેં મુજે મના કીયા કે ખબરદાર હરગીઝ દમ મત માર અગર કુછભી બોલા તો ઇસીવક્ત તુજે જલાવેંગે ઔર જો તેરી કીસમતમેંથા સો હુવા; અબ ખુદાકે કરમકા ઉમ્મીદવાર રહે; શાયદ અલ્લાહ તુજે યહાંસે જીતા નીકાલે.

આખીર સબ મુજે તનહા છોડકર ઉસ હીસારસે બાહેર નીકલે, ઓર દરવાઝા ફીર બંદ કર દીયા ઉસ વક્ત મૈં અપની તનહાઇ, ઓર બેકસીપર બેઇખતીયાર રોયા, ઓર ઉસ અવરતકી લાશપર લાતેં મારને લગા કે અય મુરદાર, અગર તુજે જનતેહી મરજાનાથા તો શાદી કીસલીએ કી, ઓર પેટસે ક્યું રહીથી. માર મુરકર ચુપ હો રહા; ઇસમેં દીન ચડા, ઓર ધુપ ગરમ હુઇ, સરકા ભેજા પકને લગા, ઓર બદબુકે મારે રૂહ તનસે નીકલને લગી; જીધર દેખતા થા, તો મુરદોંકી હડીયાં, ઓર સંદુક જવાહીરકે બહોતસે પડે થે! તબ કઇ સંદુક પુરાને લેકર નીચે ઉપર રખ્ખે કે દીનકો ધુપસે ઓર રાતકો શબનમસે બચાવ હો, ફીર પાનીકી તલાશ કરને લગા, એક તરફ ઝરા નઝર આયા કે કીલ્લેકે દીવારમેં પથ્થરકા તરાશા હુવા ધંડેકે મુંહકે મવાફીક હયે. બારે કઇદીન ઉસ પાની, ઓર ખાનેસે ઝીંદગી હુઈ, આખીર અઝાકા તમામ હુવા, મૈં ઘબરાયા, ઓર ખુદાકી જનાબમે ફરીયાદકી વો અયસા કરીમ હયે કે દરવાઝા કીલ્લેકા ખુલા, ઓર એક મુરદેકો લાએ. ઉસકે સાથ એક પીર મરદ આયા, જબ ઉસેભી છોડકર ગએ. યે દીલમેં આયા કે ઉસ બુઢેકો મારકર

ઉસકે ખાનેકા સંદુક સબઅસબ લેલું. સંદુકકા પાયા હાથમેં લેકર ઉસકે પાસ ગયા; વો બેચારા સર ઝાનુપર ધરે હયેરાન બેઠા થા—મૈને પીછેસે આકર ઉસકે સરમેં અયસા મારા કે મગઝકા ગુદા નીકલ ગયા, ઓર મરગયા તમામ ખુરાક લેકર મેં ખાને લગા. મુદ્દત તક યહી મેરા કામ થા, કે જો ઝીંદા મુરદેકે સાથ આતા ઉસે મેં માર ડાલતા, ઓર ખાનેકા અસબાબ લેકર બ ફરાગત ખાતા. બઅદ કીતની મુદ્દતકે એક મરતબા એક લડકી તાબુતકે હમરાહ આઇ. નેહાયત ફુબુલ સુરતથી, મેરે દીલને ન ચાહા કે ઉસે મારું. ઉસને મુજે દેખા. ઓર મારે ડરકે બેહોશ હો ગઇ, ઉસકાભી સામાન ઉઠાકર અપને પાસ લેઆયા લેકીન અકેલા ન ખાતા; જબ ભુખ લગતી ખાના ઉસકે પાસ લેજાતા, ઓર સાથ મીલકર ખાતા. જબ ઉસ અવરતને દેખા કે મુજે યે શખસ નહીં સતાતા દીન બદીન દહેશત ઉસકી કમ હુઇ, ઓર રાત હોતી ચલી મેરે મકાનમેં આને જાને લગી—એક રોઝ ઉસકા અહવાલ પુછા કે તુ કૌન હયે ? ઉસને જવાબ દીયા કે મૈં પાદશાહકે ખાસ વકીલકી બેટીહું, અપને ચચાકે બેટેસે મેરી શાદી હુઇથી. શબે ઉરૂસીકે દીન ઉસે કુલંજકી બીમારી હુઈ, અયસા દરદસે તડપને લગા કે એક આનકી આનમેં મરગયા, મુજે ઉસકે તાબુતકે સાથ લાકર યહાં છોડ ગયે ફીર ઉસને મેરા અહવાલ પુછા ? મૈંનેભી તમામો કમાલ બયાન કીયા, ઓર કહા ખુદાને તુજે યહાં મેરી ખાતીર ભેજા હયે. વો મુસકુરાકર ચુપકી હો રહી—ઇસી તરેહ કઇ દીનમેં આપસમેં મહોબત ઝીયાદા હુઇ મૈંને ઉસે અરકાન મુસલમાનીકે સીખાકર કલમા પડાયા ઓર રૂજુ કરકે સોહબત કી; વોભી હામેલા હુઈ, એક બેટા પૈદા હુવા; કરીબ તીન બરસકે ઉસી સુરતસે ગુઝરે જબ લડકેકા દુદ બડાયા. એક રોઝ બીબીસે કહા કે યહાં કબતક રહેંગે ઓર કીસ તરેહ યહાંસે નીકલેંગે ? વો બોલી ખુદા નીકાલે, તો નીકલે નહીંતો એકરોઝ યુંહી મરજાએંગે. મુજે ઉસકે કહેનેસે, ઓર અપને રહેનેસે કમાલ રીકકત આઇ, રોતે રોતે સોગયા. એક શખ્સકો ખ્વાબમેં દેખા કે કહેતા હયે પરનાલેકી રાહસે નીકલના હયે તો નીકલ મૈં મારે ખુશીકે ચોંક પડા, ઓર ઉસ અવરતકો કહા કે લોહેકી સીખેં, ઓર મેખેં જો પુરાની સંદુકોમેં હયે સો જમએ કરકે લેઆવો તો ઉસકો કુસાદા કરૂ.

ગરઝ મૈં ઉસ મોરીકે મુંહપર મેખ રખકર પથ્થરોંસે અયસા ઠોકતાથા કે થક જાતા એક બરસકી મેહનતમેં વો સુરાખ ઇતના બડા હુવા કે આદમી નીકલ સકે બઅદ ઉસકે મુરદોંકી આસતીનોંમેંસે અચ્છે જવાહીર ચુનકર ભરે, ઓર સાથ લેકર ઉસી રાહસે હમ તીનોં બાહેર નીકલે. ખુદાકા શુકર કીયા, ઓર બેટેકો કાંધેપર બીઠલાયા. એક મહીના હુવા હય કે સરે રાહ છોડકર મારે ડરકે જંગલ પહાડોંકી રાહ ચલા આતા હું, જબ ભુખ લગતી હયે તબ ઘાસ ખાતાહું તાકત બાત કરનેકી મુજમેં નહી હયે યે મેરી હકીકત હયે જો તુમને સુની પાદશાહ સલામત મૈંને ઉસકે હાલપર તરસ ખાયા, ઓર હમ્માામ કરવાકર અચ્છા લીબાસ પહેનવાયા ઓર નાયબ બનાયા ઓર મેરે ઘરમેં મલેકાસે કઈ લડકે પૈદા હુએ લેકીન છોટપનમેં મરગયે એક બેટા પાંચ બરસકા હોકર જાન બહક તસલીમ હુવા ઉસકે ગમમેં મલેકાનેભી વફાત પાઈ મુજે કમાલ ગમ હુવા. વો મુલક ગૈર ઉસકે કાટને લગા, દીલ ઉદાસ હો ગયા, ઇરાદા અજમકા કીયા—પાદશાહાસે અરજ કરકે ખીદમત શાહબંદરકી ઉસ જવાનકો દીલવાદી, ઉસ અરસેમેં પાદશાહભી મરગયા. ઇસ વફાદાર કુત્તેકો

ઓર સબ માલ ખઝાના લેકર નએશાપુરમેં આ રહા; ઇસ વાસ્તે કે મેરે બાદશાહોંકે અહ-વાલસે કોઇ વાકીફ ન હોવે. મંયે ખ્વાજા સગપરસ્ત મશહુર હુવા ઓર ઇસ બદનામીમેં દુગના મહસુલ આજતક પાદશાહ ઇરાનકી સરકારમેં ભરતાહું.

ઇત્તેફાકન યે સૌદાગર બચ્ચા વહીં આયા ઉસકે વસાલેસે જહાંપનાહકા કદમબોસ હુવા. મેંને પુછા કે કયા યે તુમ્હારા ફરઝંદ નહીં ? ખ્વાજાને જવાબ દીયા, કીબલએ આલમ યે મેરા બેટા નહીં. આપહીકી રઈયત હયે, લેકીન અબ મેરે માલીક ઓર વારસ જો કુછ કહીએ સો યે હય ! યે સુનકર મેંને સૌદાગર બચ્ચેસે પુછા કે તુ કીસ તાજરકા લડકા હયે ઓર તેરે માબાપ કહાં રેહતે હયે? ઉસ લડકેને ઝમીન ચુમી ઓર જાનકી અમાન માંગી, ઓર બોલા કે યે લોંડી સરકારકે વઝીરકી બેટી હયે, મેરા બાપ હુઝુરકે અતાબમે બસબબ ઉસ ખ્વાજાકે લાલોંકા પડા ઓર હુકુમ યું હુવા કે, અગર એક સાલતક ઉસકી બાત કુરસી નશીન ન હોગી તો જાનસે મારા જાએગા. મેંને યે સુનકર યે ભેસ બનાયા ઓર આપને તઈં નએશાપુરમેં પોહચાયા. ખુદાને ખ્વાજાકો મએ કુત્તા ઓર લાલોંકે હુઝુરમે હાઝીર કીયા. આપને તમામ અહવાલ સુનાયા ઉમ્મેદવાર હું કે મેરે બુઢે બાપકી મુખલસી હો. યે બયાન વઝીરજાદીસે સુનકર ખ્વાજાને એક આહકી, ઓર બેઇખતીયાર ગીર પડા. જબ ઉસપર ગુલાબ છીડકા ગયા, તબ હોશમે આયા ઓર બોલા કે હાય કમબખ્તી ઇતની દુરસે યે રંજ મેહનત ખીંચકર મંયે ઇસ આરઝુસે આયા થા કે ઇસ સોદાગર બચ્ચેકો અપના ફરઝંદ કરુંગા ઓર અપને માલો—મતાકા ઉસકો હીબ્બા નામા લીખદુંગા તો મેરા નામ રહેગા. ઓર સારા આલમ ઇસે ખ્વાજાઝાદા કહેગા, સો મેરા ખયાલ ખામ હુવા, ઇસને ઓરત હોકર મુજ મરદેપીરકો ખરાબ કીયા, મંયે રંડીકે ફરેબમેં પડા, અબ મેરી વોકહવત હુઇ, ઘરમેં રહે ન તીરથ ગએ, મુંડ મુડા ફઝીહત ભયે. અલકીસ્સા મુજે ઉસકી બેકરારી, ઓર નાલા ઝારીપર રહમ આયા ખ્વાઝાકો નઝદીક બુલાયા ઓર કાનમે મુઝદા ઉસકે વસલકા સુનાયા કે ગમગીન મત હો ઇસીસે તેરી શાદી કરદેંગે ખુદા ચાહે તો તેરી અવલાદ હોગી ઇસ ખુશ ખબરીકે સુનનેસે ઝરા ઉસકે તસલ્લી હુઇ, તબ મંને કહા કે વઝીરઝાદાકો મહે-લમેં લેજાઓ, ઓર વઝીરકો કેદખાનેમેસે લેઆઓ ઓર હમ્મામમેં ન્હીલાઓ ઓર ખીલઅત સરફરાઝીકી પેહનાવો, ઓર જલદી મેરે પાસ લાઓ.

જીસ વકત વઝીર આયા, લબે ફરશતક ઉસકા ઇસતકબાલ ફરમાયા, ઓર બુઝુરગ જાનકર ગલે લગાયા, ઓર નએ સરસે કલમદાન વીઝારતકા ઇનાયત ફરમાયા, ઓર ખ્વા-જાકોભી જાગીર મનસબ દીયા, ઓર સાઅત નેક દેખકર વઝીરઝાદીસે નીકાહ પડવાકર મનસુખ કીયા. કઇ સાલમેં દો બેટે, ઓર એક બેટી ઉસકે ઘરમેં પેદા હુઇ—ચુનાચે બડા બેટા મલેકુતતુજાર હયે, ઓર છોટા હમારી સરકારકા મુખતાર હયે. અય દરવેશો મંને ઇસ લીએ યે નકલ તુમ્હારે સામને બયાનકી કે કલકી રાત દો ફકીરોકા સરગુઝસ્ત મંને સુનાથી. અબ તુમ દોનોંભી જો બાકી રહે હો યે સમજો કે હમ ઉસી મકાનમેં બેઠે હયે, મુજે અપના ખાદીમ, ઓર ઇસ ઘરકો અપના તકીયા જાનો, બેવસવાસ અપની અપની સેરકા અહવાલ કહો, ઓર ચંદરોઝ મેરે પાસ રહો. જબ ફકીરોને પાદશાહકી તરફસે બહોત ખાતીરદારી દેખી તો કેહને લગે કે ખેર, જબ તુમને ગદાઓંસે ઉલફતકી તો હમ દોનોભી અપના માજરા બયાન કરતે હયે, સુનીએ.

સૈર તીસરે દુરવેશકી.

તીસરા દુરવેશ લંગોટ બાંધકર બેઠા, ઓર અપની સૈરકા બયાન ઈસતરહ કરને લગા—

રૂબાઇ.

અહવાલ ઈસ ફકીરકા અય દોસ્તાં સુનો,
યઆને જો મુજપર બીતી હયે વો દાસ્તાં સુનો;
જો કુછ કે શાહે ઇશ્કને મુજસે કીયા સુલુક,
તફસીલવાર કેહતાહું ઉસકા બયાં સુનો.

કે યે કમતરીન પાદશાહઝાદા, અજમકા હયે, મેરે વલીયુલ નયામત વહાંકે પાદશાહ થે, ઓર સીવા મેરે કોઇ ફરઝંદ નહી રખતે થે. મેં જવાનીકે આલમમેં મુસાહેબોંકે સાથ ચવપડ, ગંજીફા, શતરંજ, તખતા, નરદ ખેલા કરતા, ઓર સવાર હોકર શેરો શીકારમેં મશગુલ રેહતા. એક દીનકા યે માજરા હયે કે, સવારી તઇયાર કરવાકર, ઓર સબ યાર આશનાઓંકો લેકર મેદાનકી તરફ નીકલા. બાઝ, બેહરી જરરા બાશા સુરખાબ, તીતરોંપર ઉડતા હુવા દુર નીકલ ગયા; અજબ તરહકા એક કતા બહારકા નઝર આયા કે જીધર નીગાહ જાતીથી કોસોં તલક સબઝા, ઓર ફુલોંસે ઝમીન લાલ નઝર આતીથી. યે કેફીયત દેખકર ઘોડોંકી બાગે ડાલ દીયા ઓર કદમ બકદમ સૈર કરતે હુયે ચલે જાતે થે, નાગાહ ઉસ સહેરામેં દેખા કે એક કાલા હરન ઉસપર ઝરબફતકી જુલ ઓર ઘુંગરૂ સોનેકે ઝરદોઝી પટટેમે લટકે હુવે ગલેમેં પડે ખાતીર જમાસે ઉસ મેદાનમેં કે જહાં ઈનસાનકા દખલ નહી, પરીંદા પર નહી મારતા, વો ફીરતાથા. હમારે ઘોડોંકી આહટ પાકર ચોંકા હુવા; સર ઉઠાકર દેખા, ઓર આહેસ્તા આહેસ્તા ચલા. મુજે ઉસકે દેખનેસે યે શૌક હુવા કે રફીકોંસે કહા, તુમ યહીં ખડે રહો, મેં ઉસે જીતા પકડુંગા. ખબરદાર તુમ કદમ આગે ન બડાઇયો, ઓર મેરે પીછે ન આઇયો મેરા ઘોડા નેહાયત ચુસ્તો ચાલાક થા કે કઈ બાર હરનોંકે ઉપર દોડાકર ઉનકી ચોકડી ભુલાકર હાથોંસે પકડ પકડ લીએ થે, ઉસકે પીછે દોડાયા. વો દેખકર છલાંગે ભરને લગા, ઓર હવા હુવા, ઓર ઘોડાભી હવાસે બાતેં કરતા થા, લેકીન ઉસકી ગીરદકો ન પોહંચા વો ઘોડાભી પસીના પસીના હો ગયા, ઓર મેરાભી જીભ મારે પીયાસકે ચટખને લગી, પર કુછ બસ ન ચલા; શામ હોને લગી ઓર મેં કયા જાનું કહાંસે કહાં નીકલ આયા. લાચાર હોકર ઉસે ભુલવા દીયા, તરકશમેંસે તીર નીકાલકર ઓર કુરબાનસે કયા ન સંભાલ કર ચીલ્લેમેં જોડકર સીસ બાંધી, ઓર અલ્લાહોઅકબર કેહકર મારા. મારે પેહલાહી તીર ઉસકે પાંવમે લગા, તબ વો લંગડાતા હુવા પહાડકે દામનકી તરફ ચલા. ફકીરભી ઘોડેપરસે ઉતર પડા, ઓર પીયાદા ઉસકે પીછે લગા. ઉસને કોહકા ઈરાદા કીયા મેંનેભી ઉસકો સાથ દીયા; કઈ ઉતાર ચડાવકે બાદ, એક ગુમબઝ નઝર આયા, જબ પાસ પોહંચા તો એક બાગ ઓર ચશમા દેખા. વો હરનતો નઝરોંસે ગાયબ હો ગયાથા. મેંભી બહોત થક ગયા, હાથ પાંવ ધોને લગા. એક બારગી આવાઝ રોનેકી ઉસ ગુમબઝકે અંદરસે મેરે કાનમેં આઈ, જયસે કે કોઈ કેહતા હયે કે અય બચ્ચે, જીસને તુજે તીર મારા, મેરી આહકા તીર ઉસકે કલેજેમેં લગીયો, વો અપની જવાનીસે ફલ ન પાવે મેં યે સુનકર વહાં

ગયા. દેખા તો એક બુઝરગ સુફીદ રેશ પોશાક પેહને એક મસનદપર બેઠા હયે, ઓર હરન ઉસકે આગે લેટા હયે ઉસકી ટાંગસે યે તીર ખીંચતા હયે, ઓર બદ દોઆ દેતા હયે. મેને સલામ કીયા. ઓર હાથ જોડકર કહા કે હઝરત સલામત, યે તકસીર નાદાનીસ્તા ઇસ ગુલામસે હુઈ, મેં યે ન જાનતાથા, ખુદાકે વાસ્તે મઆફ કરો. વો બોલા કે બેઝબાનકો તુને સતાયા હયે અગર અનજાન યે હરકત તુજસે હુઈ, અલ્લાહ મઆફ કરેગા.

મેં પાસ જાકર બેઠા, ઓર તીર નીકાલને લગા, બહોત દેરકે બાદ વો તીર નીકલા ઓર ઝખમમેં મરહમ ભરકર છોડ દીયા. ફીર હાથ ધો ધોકર ઉસ પીર મરદને કુછ ખાના જો ઉસ વક્ત મૌજુદ થા મુજે ખીલાયા. મેંને ખા પીકર એક ચારપાઈપર લંબી તાની, માંદગીકે સબબ ખુબ પેટ ભરકર સોયા; ઉસ નીંદમે આવાઝ આહો ઝારીકી કાનમેં આઈ આંખે મલકર જો દેખતાહું તો ઉસ મકાનમેં ન વો બુઢા હયે, ન કોઈ ઓર હયે, અકેલા મૈં પલંગપર લેટાહું, ઓર વો દાલાન ખાલી પડા હયે—ચારોં તરફ હયેરાન હોકર દેખને લગા એક કોનેમે પરદા પડા નઝર આયા; વહાં જાકર ઉસે ઉઠાયા દેખા તો એક તખ્ત બીછા હયે, ઓર ઉસપર એક પરીઝાદ ઓરત બરસ ચૌદા એકકી માહતાબ કીસી સુરત, ઓર ઝુલફે દોનોં તરફ છુટી હુઈ હંસતા ચેહરા ફરંગી લીબાસ પેહને હુએ, અજબ અદાસે દેખતી હયે. ઓર વો બુઝરગ અપના સર ઉસકે પાંવપર ધરે બેઈખતીયાર રો રહા હયે, ઓર હોશો હવાસ ખો રહા હયે; મેં ઉસ પીર મરદકા યે અહવાલ ઉસ નાઝનીનકા હુસ્નો જમાલ દેખકર મુરજા ગયા, ઓર મુરદેકી તરહ બેજાન હોકર ગીર ગયા. વો પીર મરદ મેરા યે હાલ દેખકર શીશા ગુલાબકા લે આયા, ઓર મુજપર છીડકને લગા. જબ મેં હોશમેં આયા તો ઉઠકર ઉસ મઅશુકકે મુકાબીલ જાકર સલામ કીયા. ઉસને હરગીઝ હાથ ન ઉઠાયા, ઓર ન હોંટ હીલાયા ? મેંને કહા અય ગુલબદન, ઇતના ગુરૂર કરના, ઓર જવાબ સલામકા ન દેના કીસ મઝહબમેં દુરસ્ત હયે.

બેત.

કમ બોલના અદા હયે, હરચંદ પર ઇતના;
મુંદજાએ ચસ્મે આશક, તોભી તુ મુંહ ન ખોલે.

વાસ્તે ઉસ ખુદા કે જીસને તુજે બનાયા હયે, કુછતો મુંહસે બોલ હમભી એક સબબસે યહાં આનીકલે હયેં, મેહમાનકી ખાતીર ઝુરૂર હયે ! મેંને બહોતસી બાતેં કી, પર વો બુતકી તરહ ચુપકી સુનાકી તબ તો મેંનેભી આગે બઢકર હાથ પાંવપર ચલાયા—જબ પાંવકો છોડા તો સખ્ત મઅલુમ હુવા કે પથ્થરસે ઇસલાલકો તરાશા હયે, ઓર આઝરને ઇસ બુતકો બનાયા હયે. તબ ઉસ પીરમરદ બુતપરસ્તસે પુછા કે મેને તેરે હરનકે પાંવમેં તીર મારા, ઓર તુને ઇસકે ઇશ્કકે નાવકસે મેરા કલેજા છેદકર આર પાર કીયા, તેરી દોઆ કુબુલ હુઈ, અબ ઉસકી કેફીયત મુફસ્સીલ બયાન કર કે યે તીલસ્સુમ ક્યું બનાયા હયે, ઓર બસતીકો છોડકર જંગલ પહાડ ક્યું બસાયા હયે તુજપર જો કુછ બીતા હયે મુજસે કહે. જબ ઉસકા બહોત પીછા લીયા, તબ ઉસને જવાબ દીયા. કે ઇસ બુતને મુજે ખરાબ કીયા, ક્યા તુભી સુનકર ખરાબ હુવા ચાહતા હયે ? મેંને કહા લો અબ બહોત બાતેં ન બનાઓ, મતલબકી બાત કહો, નહી તો માર ડાલુંગા. મુજે નેહાયત દરપએ દેખકર બોલા અય જવાન, હકતઆલા હરએક ઇનસાનકો ઇશ્કકી આંચસે મહફુઝ રખે દેખ તો ઇસ

ઇસકને ક્યા ક્યા આફતેં બરપા કી હયે, ઇસ્કહીકે મારે ઓરત ખાવંદકે સાથ સતી હોતી હયે, ઓર અપની જાત ખોતી હયે. ફ઼ુલહાલ, મજનુકા કીસ્સા સબકો મઅલુમ હયે, તુ ઇસકે સુનનેસે ક્યા ફલ પાવેગા, મેંને જવાબ દીયા બસ અબ અપની દોસ્તી તહેકર રખ્ખો. ઇસ વક્ત મુજે તુમ અપના દુશમન સમજો અગર જાન અઝીઝ હયે તો સાફ સાફ કહો. લાચાર હોકર આંસુ ભરલાયા, ઓર કેહને લગા મુજ ખાના ખરાબકી યે હકીકત હય કે બંદેકા નામ નેમાન સય્યાહ હય, મેં બડા સોદાગર થા. ઇસ સીનમેં તીજારતકે સબબ હફતઅકલીમકી સૈર કી, ઓર સબ પાદશાહોંકી ખીદમતમેં રસાઇ હુઇ—એકબાર યે ખ્યાલ જીમેં અયા કે તમામ મુલક તો ફીરા લેકીન જઝીરએ ફરંગકે તરફ ન ગયા, ઓર વહાંકે પાદશાહ ઓર રય્યત સીપાહીકો ન દેખા ઓર રાહો રસમ વહાંકી કુછ દરયાફ્ત ન હુઈ. એક વક્ત વહાંભી જાના ચાહીએ ઓર રફીકોંસે સલાહ લેકર ઇરાદા પકકા કીયા, ઓર જો કુછ તોહફા સવગાત વહાંકે લાયક થા લીયા, ફીર એક કાફ્લા સૌદાગરોંકા જમાકર જહાઝપર સવાર હોકર રવાના હુવા હવા જો મવાફીક પાઇ તો કઇ મહીનોમેં ઉસ શહેરમેં જા દાખીલ હુવા, શહેરમેં ડેરા લગાયા અજબ શહેર દેખા કે કોઇ શહેર ઉસકી ખુબીકો ન પોહંચતાથા હરએક બાઝાર કુચેમેં પુખતા સડકે બની હુઇ, છીડકાવ કીયા હુવા, સફાઇ અયસી કે કહીં એક સીનકા નઝર ન આના, ઓર મકાન રંગ બેરંગકે ઓર રાતકો રસ્તોંપર કદમ બકદમ રોશની ઓર શહેરકે બાહેર બાગ યે કે જીનમેં અજાયબ ગુલબુટે ઓર મેવે નઝર આએ કે શાયદ બહેસ્તકે ઓર કહીં ન હોગે. જો વહાંકી તઅરીફ કરૂં સો બેજા હયે. ગરઝ સૌદાગરોંકે આનેકા ચરચા હુવા. તો એક ખ્વાજાસરા મેં[illegible]ર સવાર હોકર, ઓર કઇ ખીદમતગાર સાથ લેકર કાફલેમેં આ[illegible] ઓર બેપારીયોંસે પુછા કે તુમ્હારા સરદાર કોનસા હય ? સબોંને મેરે તરફ ઇશારા કીયા. વો મહેલી મેરે મકાનમેં આયા—મેં તાઝીમ બજા લાયા, બાહમ સલામ અલેકુમ હુઇ ઉસકો મસનદપર બીઠાકર તકીયા પીઠસે લગાયા. બઅદ ઉસકે મેંને પુછા કે સાહેબકે તશરીફ લેનેકા ક્યા બાઇસ હયે ફરમાઇએ ? જવાબ દીયા કે શાહઝાદીને સુના હયે કે સોદાગર આએ હયે ઓર બહોત જીનસ લાએ હયે ઇસલીયે મુજકો હુકમ કીયા કે જાકર ઇસકો હુઝુરમેં લેઆઓ, પર તુમ જો કુછ અસબાબ લાયક પાદશાહોંકી સરકારકે હો સાથ લેકર ચલો, ઓર સઆદત આસતાના બોસીકી હાસીલ કરો. મેંને જવાબ દીયા કે આજ તો માંદગીકે બાઇસ કાસીર હું. કલ જાનો માલસે હાઝીર હું, જો કુછ ઇસ અઝીઝકે પાસ મોજુદ હયે સો નઝર ગુઝરાનુંગા જો પસંદ આવે માલ સરકારકા હયે. યે વાયદા કરકે ઇતર પાન દેકર રૂખસત કીયા, ઓર સબ સોદાગરોંકો અપને બુલાકર જો જો તોહફા જીસકે પાસ થા સો લે લીયા ઓર જો મેરે ઘરમેં થા વોભી લીયા ઓર સુબ્હોકે વક્ત દરવાઝેપર પાદશાહી મહેલકે હાઝીર હુવા. ખબરદારોંને મેરી ખબર હુઝુરમેં અરઝ કી. હુકમ હુવા કે હુઝુરમેં લાઓ—વહી ખ્વાજાસરા નીકલા ઓર મેરા હાથ હાથમેં લેકર દોસ્તાકી રાહસે બાતે કરતા હુવા લે ચલા. પેહલે એક મકાન આલીશાનમે લે ગયા. અય અઝીઝ, તુ બાવર ન કરેગા, વો આલમ નઝર આયા કે ગોયા પર કાટકર પરીયોંકો છોડ દીયા હયે, જીસ તરફ દેખતા થા નઝર ગડ જાતીથી. પાંવ ઝમીનસે ઉખડે જાતે થે બઝોર અપને તઇં સંભાલતા હુવા રૂબરૂ પોહંચા જુંહી પાદશાહ ઝાદીપર નઝર પડી તો ગશકી નવબત હુઇ. ઓર હાથ પાંવમેં રાશા હો ગયા, બહર સુરત સલામ કીયા. દોનોં તરફ દસ્તરાસ્ત ઓર દસ્તચપ સફ બસ્તક નાઝનીનાને પરી ચેહરા દસ્તબસ્તા ખડીથી. મેં

જો કુછ કીસમ જવાહીર ઓર પારચા પોશાકી ઓર તોહફા અપને સાથ લે ગયાથા પેશ કીયા. જબ કઇ કીશતીયા હુઝુરમેં ચુની ગઇ, અઝબસકે સબ જીનસ લાયક પસંદકે થી, ખુશ હોકર ખાનસામાનકે હવાલેકી ઓર ફરમાયા કે કીમત ઇસકી બ મુજીબ ફરદકે કલ દીજાવેંગી. મેં તસલીમાત બજા લાયા ઓર દીલમેં ખુશ હુવા કે ઇસ બહાનેસે કલભી આના હોગા.

જબ રૂખસત હોકર બાહેર આયા તો સૌદાઇકી તરેહ કહેતા કુછતો ઓર મુંહસે કુચ નીકલતા થા. ઇસી તરેહ સરાહમેં આયા, લેકીન હવાસ બજા નથે સબ આશના દોસ્ત પુછને લગે કે તુમ્હારી કયા હાલત હયે ? મેંને કહા, ઇતની. આમદોરફતસે ગરમી દીમાગમેં ચડ ગઇ હય; ગરઝ વો રાત તરપતે કટી. ફજરકો ફીર જાકર હાજીર હુવા, ઓર ઉસી ખ્વાજાસરાકે સાથ મહેલમેં પોહંચા વહી આલમ જો કલ દેખા થા, નઝર આયા. પાદશાહઝાદીને મુજે દેખા ઓર હરએકકો અપને અપને કામપર રૂખસત કીયા, જબ કોઇ ન રહા તબ ખીલવતમેં ગઇ, ઓર મુજે તલબ કીયા. જબ મૈ વહાં ગયા, તબ બેઠનેકા હુકમ કીયા. મૈં આદાબ બજાલાકર બેઠા. ઉસને ફરમાયા કે યહાં જો તુ આયા, ઓર યે અસબાબ લાયા, ઉસમે નફા કીતના મંઝુર હય ! મેંને અરઝ કી કે આપકે કદમ દેખનેકી બડી ખ્વાહીશથી સો ખુદાને મયસ્સર કી, અબ મેંને સબ કુછ પાયા, ઓર દોનોં જહાનકી સઆદત હાસીલ હુઇ, ઓર કીમત જો કુછ ફેહરીસ્તમેં હયેં નીસ્ફકી ખરીદ હયે ઓર નીસફ નફા હયે. ફરમાયા જો કીમત તુને ફેહરીસ્તમેં લીખી હયે સો ઇનાયત હોગી બલકે ઓરભી ઇનામ દીયા જાયેગા. બશરતે કે એક કામ તુજસે હોસકે તો હુકમ કરું. મેંને કહા કે ગુલામકા જાનોમાલ અગર સરકારકે કામ આવે તો મેં અપની કીસમતકી ખુબી સમજુ, ઓર આંખોંસે કરૂ, યે સુનકર કલમદાન યાદ ફરમાયા એક રૂકકા લીખા ઓર મોતીયોંકે દરમીયાનમેં રખકર એક રૂમાલ રેશમકા ઉપર લપેટકર મેરે હવાલે કીયા. ઓર એક અંગુઠી નશાની કે વાસ્તે ઉંગલીસે ઉતાર દી ઓર કહા કે ઇસ તરફકો એક બડા બાગ હયે દીલકુશા ઉસકા નામ હયે, વહાં તુ જાકર એક શખ્સકે ખુશરવ નામ દારોગા હયે, ઉસકે હાથમેં યે અંગુશતરી દીજયો ઓર હમારે તરફસે સલામ કહીયો, ઓર ઇસ રૂકકેકા જવાબ માગીયો, લેકીન જલ્દ આઇયો; અગર ખાના વહાં ખાઇયો તો પાની યહાં પીજયો, ઇસકા ઇનામ તુજે અયસા દુંગી કે તુ દેખેગા.

મૈં રૂખસ્ત હુવા ઓર પુછતા પુછતા ચલાઃ કરીબ દો કોસકે જબ ગયા વો બાગ નઝર પડા, જબ પાસ પોહંચા તો એક અઝીઝ મુજકો પકડકે દરવાઝેમેં બાગમે લેગયા. દેખા તો એક જવાન શેરકીસી સુરત સોનેકી કુરસીપર ઝરહે દાઉદી પેહને, ચાર આઇના બાંધે ફોલાદી ખુદ સરપર ધરે નેહાયત શાનોશોકતસે બેઠા હયે, ઓર પાંચસો જવાન તઇયાર ઢાલ તલવાર હાથમેં લીયે ઓર તરકશ કમાન બાંધે મુસતયદ ખડે હંએ. મેંને સલામ કીયા તો મુજે નઝદીક બુલાયા, મેંને વો અંગુઠી દી ઓર ખુશામદકી રાહસે મીઠી મીઠી બાતેં કરને લગા ઓર વો રૂમાલ દીખાયા, ઓર રૂકકેભી લાનેકા અહવાલ કહા. ઉસને સુનતેહી ઉંગલી દાંતોસે કાટી ઓર સર ધુનકર બોલા, શાયદ તેરી મોત તુજકો લેઆઇ હયે, ખેર બાગકે અંદર જા સરકે દરખ્તમેં એક પીંજરા આહની લટકા હય, ઉસમેં એક

જવાન કૈદ હયે, ઉસકો યે ખત દેકર જવાબ જલ્દ લેકર ફીર આ; મેં શીતાબ બાગમેં ઘુસ ગયા બાગ ક્યાથી ગોયા જીતેજી બેહીસ્તમેં ગયા ! હરએક ચમન રંગબેરંગકા ફુલ રેહાથા. ઓર ફુવ્વારે છુટ રહે થે. જાનવર ચહ ચહે માર રહે થે, મેં સીધા ચલા ગયા, ઓર ઉસ દરખ્તમેં કફસ દેખા ઉસમેં એક જવાન હસીન નઝર આયા. મૈંને અદબસે સર જુકાયા, ઓર સલામ કીયા ઓર ખત પીંજરેમેં જાલીકી રાહસે દીયા. વો અઝીઝ રૂક્કેકો ખોલકર પડને લગા ઓર મુજસે મુશતાકવાર અહવાલ મલેકાકા પુછને લગા અભી બાતે તમામ ન હુઇ થી, કે એક ફોજ જંગીયોંકી નમુદ હુઈ ઓર ચારોં તરફસે મુજપર આ ટુટી ઓર બેતહાશા બરછી તલવાર મારને લગે. એક આદમીકી બીસાત કયા એક દમમેં મુજકો ઝખમી કર દીયા ! મુજે કુછ અપની સુધબુધ ન રહી. ફીર જો હોશ આયા તો અપને તંઈ ચારપાઈ પર પાયા કે દો પીયાદે ઉઠાકર લીયે જાતે હયે ઓર આપસમેં કેહતે હયે કે ઇસ આદમીકી લાશકો મેદાનમેં ફેંકદો કુત્તે કવ્વે ખાયેંગે. દુસરા બોલા અગર પાદશાહ તહકીક કરે ઓર યે ખબર પોંહચે તો જીતા ગડવાવે ઓર બાલબચ્ચોંકો કોલુમે પીસવાદે કયા હમે અપની જાન ભારી પડી હયે જો અયસી નામાકુલ હરકત કરેં. મૈંને યે ગુફતગો સુનકર દોનો યાજુજ માજુજસે કહા કે વાસ્તે ખુદાકે મુજપર રહમ કરો. અભી મુજમેં એક રમક જાન બાકી હયે જબ મરજાઉંગા તબ જો તુમ્હારા જી ચાહેસો કીજ્યો મુરદા બદસ્તે ઝીંદા લેકીન યે તો કહોકે મુજપર યે કયા હકીકત બીતી મુજે કયું મારા ઓર તુમ કોન હો ? ભલા ઇતના કહે સુનાઓ તબ ઉન્હોંને રહમ ખાકર કહા વો જવાન જો કફસમેં બંદ હય સો યહાંકે પાદશાહકા ભતીજા હય. ઓર પેહલે ઉસકા બાપ તખ્તનશીન થા. રેહલતકે વક્ત યે વસીઅત અપને ભાઇકો કી કે અભી મેરા બેટા જો વારીસ ઇસ સલતનતકા હય લડકા ઓર બેશઉર હયે. કારબાર પાદશાહતકા ખેરખ્વાહી ઓર હોશયારીસે તુમ કીયા કીજ્યો જબ યે બાલીગ હો તબ અપની બેટીસે શાદી ઇસકી કર દીજ્યો ઓર મુખતાર તમામ મુલક ઓર ખઝાનેકા કીજ્યો યે કેહકર ઉન્હોંને વફાત પાઇ ઓર સલતનતકી નવબત છોટે ભાઇ પર આઇ. ઉસને વસીયતપર અમલ ન કીયા બલકે દીવાના ઓર સોદાઈ મશહુર કરકે પીંજરેમેં ડાલ દીયા ઓર ચોકી પેહરા ચારોં તરફ બાગકે રખી હયે કે પરીંદા પર નહીં માર સકતા કઇ મરતબે ઝહેર હલાહલ દીયા હયેં લેકીન ઝીંદગી ઝબરદસ્ત હય અસર નહી કીયા અબ વો શાહઝાદી ઓર યે શાહઝાદા આશક ઓર મઅશુક બન રહે હયેં, વો ઘરમેં બેકરાર; ઓર યે કફસમેં તડપતા હયે; જબ તેરે હાથસે શોકકા નામા ઉસને ભેજા. યે ખબર હરકારોંને પાદશાહકો પોહંચાઇ. હબશીયોંકી ફોજ ભેજી, ઓર તેરા યે હાલ કીયા, ઓર ઉસ જવાન કૈદીકે કતલકી વઝીરસે તદબીર પુછી ? ઉસ નમકહરામને મલેકાકો રાઝી કીયા હયે કે ઉસ બેગુનાહકો બાદશાહકે હુઝુર અપને હાથસે શાહઝાદી માર ડાલે ? મૈંને કહા ચલો મરતે મરતે યેભી તમાસા દેખલે આખીર રાઝી હોકર વો દોનો ઓર મેં એ ઝખમી ચુપકે એક ગોશેમેં જાકર ખડે હુએ, દેખા તો તખ્ત પર પાદશાહ બૈઠા હયે ઓર મલેકાકે હાથમેં નંગી તલવાર હયે. ઓર શાહઝાદેકો પીંજરેસે બાહેર નીકાલકર ખડા કીયા. મલેકા જલાદ બનકર શમશીર બરાહના લીએ હુએ અપને આશકકો કતલ કરનેકો આઈ, જબ નઝદીક પોહંચી, તલવાર ફેંક દી, ઓર ગલેમેં ચીમટ ગઇ; તબ વો આશક બોલા કે અયસે મરનેપર મેં રાઝી હું યહાંભી તેરી આરઝુ હયે, ઓર વહાંભી તેરી તમન્ના રહેગી. મલેકા બોલી કે મૈં ઇસ બહાનેસે તેરે

દેખનેકો આઇથી. પાદશાહ યે હરકત દેખકર સખ્ત બરહમ હુવા, ઓર વઝીરકો દાંટા કે તુ મુજે યે તમાસા દીખલાનેકો લાયા થા ! મહેલી મલેકાકો જુદા કરકે મહેલમેં લેગએ. વઝીરને ખફા હોકર તલવાર ઉઠાઈ, ઓર પાદશાહઝાદેકે ઉપર દૌડા કે એકહી વારમેં કામ ઉસ બેચારેકા તમામ કરે. ચાહા કે તેગા ચલાવે, ગૈબસે એક તીર નાગહાની ઉસકી પેશાનીપર લગા. આરપાર હો ગયા, ઓર વો ગીર પડા ! પાદશાહ યે વારેદાત દેખકર મહેલમેં ઘુસ ગયા, જવાનકો ફીર પીંજરેમેં બંદ કરકર બાગમેં લે ગએ. મેંભી વહાંસે નીકલા, રાહમેંસે એક આદમી મુજે બુલાકર હુઝુર લેગયા. મુજે ઘાયલ દેખકર એક જર્રા-હકો બુલાયા. ઓર નેહાયત તાકીદસે ફરમાયા કે ઇસ જવાનકો જલ્દ ચંગા કરકર ગુસલ શફાકાદે, યહી તેરી મેહનત હયે; ઉસકે અચ્છા કરનેમેં જીતની કોશીશ કરેગા વયસાહી ઇનામ, ઓર સરફરાઝી પાએગા.

ગરઝ વો જર્રાહ બમુજીબ ઇરશાદ મલેકાકે મેહેનત કરકે એક ચીલ્લેમેં ન્હીલા ધુલાકર મુજે હુઝુરમેં લે ગયા. મલેકાને પુછા, અબતો કુછ કસર બાકી નહી રહી ? મેંને કહા કે આપકી તવજ્જોસે અબ તનદુરસ્ત હું. તબ મલેકાને એક ખીલઅત, ઓર બહોતસે રૂપીએ જો ફરમાએ થે, બલકે ઉસસે દોચંદ અતા કીએ ઓર રૂખસ્ત કીય. મેંને વહાંસે સબ રફીક ઓર નોકર ચાકરોંકો લેકર કુચ કીયા.

જબ ઇસ મુકામપર પોહંચા, તબ સબકો કહા તુમ અપને વતનકો જાઓ, ઓર મેંને ઇસિ પહાડપર યે મકાન, ઓર ઉસકી સુરત બનવાકર અપના રેહેના મુકર્રર કીયા ઓર નોકરો ઓર ગુલામોંકો મવાફીક હરએકકી કદરકે રૂપીએ દેકર આઝાદ કીયા, ઓર યે કેહદીયા કે જબતલક મેં જીતા રહું, મેરે ખાને પીનેકી ખબરગીરી તુમ્હેં ઝરૂર લેતે હયે; આગે મુખતારહો—અબ વહી અપની નમકહલાલીસે મેરે ખાનેકી ખબર લેતે હયેં ઓર મેં બખાતીરજમા ઇસ બુતકી પરસ્તીશ કરતાહું. જબતલક જીતાહું, મેરા યહી કામ હયે, યે મેરી સરગુઝસ્ત હરે જો તુને સુની.

યા ફુકરા મેંને જબ યે કીસ્સા સુનતેહી કફની ગલેમેં ડાલી, ઓર ઇશ્તીયાકમેં મુલ્કે ફરંગકે દેખનેકો રવાના હુવા. કીતને એક અરસેમે જંગલ પહાડોંકી સેર કરતા હુવા મજનું ઓર ફરહાદકી સુરત બનગયા; આખીર મેરે શૌકને ઉસ શહેર તલક પોહંચાયા હરગલી કુચેમેં દીવાનાસા ફીરને લગા. અકસર મલેકાકે મહેલકે આસપાલ રહા કરતા; લેકીન કોઇ બાત અયસી ન બની જો વહાંતલક રસાઇ હો. અજબ હયેરાની થી કે જીસવાસ્તે યે મેહનતકશી કરકે ગયા, વો મતલબ હાથ ન આયા. એક દીન બાઝારમેં ખડા થા કે એક બારગી આદમી ભાગને લગે ઓર દુકાનદાર દુકાને બંદકરકે ચલે ગએ. યા વો રવનક થી યા સુનસાન હો ગયા એક તરફસે એક જવાન રૂસ્તમકાસા કલ્લા શેરકાસા જબડા, ગુંજતા હુવા તલવાર દો દોસ્તી જાડના ઝરેહબખતર ગલેમેં, ટોપા સરપર ઓર તમંચેકી જોડી કમરમેં લગી હુઇ, દૈશીકી તરહ જુમતા ચલા આતા થા, ઓર ઉસકે પીછે દો ગુલામ બન્નાતકી પોશાક પેહને એક તાબુત મખમલી કલાનેસે મડા હુવા સરપર લીએ ચલે આતે હયે ? તમાશા દેખકર સાથ ચલનેકા કસ્દ કીયા. જો કોઈ આદમી મેરે નઝર પડતા, મુજે મના કરતા લેકીન મેં કબ સુનતા થા રહતા રહતા વો જવાંમરદ એક આલી-શાન મકાનમેં ચલા, મેંભી સાથ હુવા, ઉસને ફીરતેકી આકાકે એક હાથ મારે ઓર મુજે

દો ટુકડે કરે, મેંને ઉસે કસમ દી કે મેંભી યહી ચાહતા હું, મેં અપના ખુન મુઆફ કીયા, કીસી તરહ મુજે ઇસ ઝીંદગીકે અઝાબસે છુડા દે કે નેહાયત તંગ આયા હું, મેં જાન બુજકર તેરે સામને આયા હું દેર મતકર, મુજે મરનેપર સાબીત કદમ દેખકર ખુદાને ઉસકે દીલમેં રહમ ડાલા, ઓર ગુસ્સાભી કમ હુવા. બહોત તવજ્જા ઓર મેહેરબાનીસે પુછા કે તુ કોન હયે, ઓર કયું અપની ઝીંદગીસે બેઝાર હુવા હયે! મેંને કહા ઝરા બેઠો તો કહું, મેરા કીસ્સા બહોત દુર દરાઝ હયે, ઓર ઇશ્કકે પંજેમેં ગીરફતાર હું, ઇસી સબબસે લાચાર હું. યે સુનકર ઉસને અપની કમર ખોલી. ઓર હાથ મુંહ ધો ધાકર કુછ નાશતા કીયા, ઓર મુજેભી ઇનાયત હુવા. જબ ફરાગત કરકે બેઠા, તબ બોલા કહે તુજ પર ક્યા ગુઝરી? મેંને સબ વારેદાત ઉસ પીર મરદકી, ઓર અપને વહાં જાનેકી કહે સુનાઈ. પેહલે સુનકર રોયા, ઓર યે કહા કે ઇસ કમબખ્તને કીસ કીસકા ઘર ઘાલા, લેકીન ખેર તેરા ઇલાજ મેરે હાથમેં હયે, અગલબ હયે કે ઇસ આસીકે સબબસે તુ અપની મુરાદકો પોહંચે, ઓર તુ અંદેશા ન કર, ખાતીર જમા રખ, ઓર હજ્જામકો ફરમાયા કે ઇસકી હજામત કરકે હમ્મામ કરાવાવે—એક જોડા કપડેકા ગુલામને લાકર પેહનાયા તબ મુજસે કેહને લગા કે યે તાબુત જો તુને દેખા ઉસી શાહઝાદે મરહુમકા હયે. જો પીંજરેમેં કેદ થા. ઉસકો દુસરે રોઝ વઝીરને આખીર મકરસે મારા, ઇસકી તો નજાત હુઈ કે મઝલુમ મારા ગયા; મેં ઉસકા કોકા હું. મેંનેભી ઉસ વઝીરકો શમશીરસે મારા, ઓર પાદશાહકોભી મારનેકા કસ્દ કીયા, પાદશાહ થરથર કાંપને લગા; ઓર કસમ ખાઈ કે મેં બેગુનાહ હું. મેંને ઉસે નામરદ જાન કર છોડ દીયા. જબસે મેરા યહી કામ હયે કે હર મહીનેકી નવચંદી જુમેરાતકો મેં ઉસ તાબુતકો ઇસી તરહ શેહરમેં લેકર ફીરતા હું, ઓર ઉસકા માતમ કરતા હું.

ઉસકી ઝબાની યે અહવાલ સુનનેસે મુજે તસલ્લી હુઇ, કે અગર યે ચાહેગા તો મેરા મકસદ બર આવેગા. ખુદાને બડા એહસાન કીયા; જો અયસે ઝુનુનીકો મુજપર મેહેરબાન કીયા; સચ હયે ખુદા મેહેરબાં હો તો કુલ મેહેરબાં જબ શામ હુઇ ઓર આફતાબ ગુરૂબ હુવા ઉસ જવાનને તાબુતકો નીકાલા, ઓર ગુલામકે ઇવઝ વો તાબુત મેરે સરપર ધરા, ઓર અપને સાથ લેકર ચલા—ફરમાને લગા કે મલેકાકે નઝદીક જાતા હું તેરી સીફારશ તાબમકદુર કરૂંગા તુ હરગીઝ દમ ન મારીયો, ચુપકા સુના કીજ્યો મેંને કહા જો કુછ સાહેબ ફરમાતે હયે સોહી કરૂંગા, ખુદા તુમકો સલામત રખ્ખે, જો મેરે હાલપર તરસ ખાતે હો. ઉસ જવાનને ઇરાદા બાદશાહી બાગકા કીયા, જબ અંદર દાખીલ હુવા; એક ચબુતરા સંગે મરમરકા હસ્ત પેહલુ બાગકે સહેનમેં થા, ઓર ઉસપર એક નમગીરા સુફેદ બાદલેકા મોતીયોંકી જાલર લગી હુઇ અલમાસકે ઇસતાદો પર ખડા થા, ઓર એક મસનદ પાકીઝા બીછી થી. ગાવ તકીયા, ઓર બગલી તકીએ ઝરબફ્તકે લગે હુએ વો તાબુત વહાં રખવાયા ઓર હમ દોનોંકો ફરમાયા કે ઉસ દરખ્તકે પાસ જાકર બેઠો.

બઅદ એક સાઅતકે મશાલકી રોશની નઝર આઇ મલેકા આપ કઇ ખવાસે પસોપેસ હાઝરથી. તશરીફ લાઇ, લેકીન ચેહરેપર ઉદાસી ઓર ખફગી ઝાહીર થી આકર મસનદપર બેઠી—વો જવાં-મરદ અદબસે દસ્ત બસ્તા ખડા રહા, ફીર અદબસે દુર ફરશકે કીનારે બા અદબ બેઠા ફાતેહા પડી ઓર કુછ બાતેં કરને લગા મેં કાન લગાએ સુન રહા થા;

આખીર ઉસ જવાનને કહા કે મલેકા જહાં સલામત મુલકે અજમકા શાહઝાદા આપકી ખુબ્યા ઓર મહબુબ્યાં ગાયબાન સુનકર અપની સલતનતકો બરબાદ કરકે ફકીર બન માનીંદ ઇબ્રિાહીમ અદહમકે તબાહ હો ઓર બડી મહેનત ખીંચકર યહાં તલક આ પોંહચા હયે (મીસરા) સાઈ તેરે કારને છોડા શેહર બલખ, ઓર ઇસ શેહરમેં બહોત દીનોંસે હેરાન ફીરતા હયે આખીર વો ઈરાદા મરનેકા કરકે મેરે સાથ લગ ચલા. મેને તલવારસે ડરાયા, ઉસને ગરદન આગે ધર દી, ઓર કસમદી કે અબ મેં યહી ચાહતાહું દેર મત કર.

ગરઝ વો તુમ્હારે ઇશ્કમેં સાબીત કદમ હયે, મેને ખુબ આઝમાયા, સબ તરેહ પુરા પાયા, ઇસિ સબબસે ઉસકા મઝકુર દરમીયાન લાયા, અગર હુઝુર ઉસકે અહવાલપર મુસાફર જાનકર તવજ્જા હો. તો ખુદા તરસી, ઓર હક શનાશીસે દુર નહીં. યે ઝીકર મલેકાને સુનકર ફરમાયા વો કહા હયે ? અગર શાહઝાદા હયે તો કયા મુઝાયકા રૂબરૂ આવે કોકા વહાંસે ઉઠકર આયા. ઓર મુજે સાથ લેકર ચલા. મેં મલેકાકે દેખનેસે નેહાયત શાદ હુવા લેકીન અકલો હોશ બરબાદ હુએ. આલમ સુકુતકા હો ગયા. મેને ચાહા કે કુછ કહું મલેકા સીધારી ઓર કોકા અપને મકાનકો ચલા, મકાનપર આકર બોલા કે મેંને તેરી સબ હકીકત અવ્વલસે આખીરતક મલેકાકો કેહ સુનાઈ. ઓર શીફારસકીબી, અબ તુ હમેશા રાતકો બીલાનાગાહ જાયા કર ઓર એશો ખુશી મનાયા કર. મંયે ઉસકે કદમપર ગીર પડા. ઉસને ગલે લગા લીયા. તમામ દીન ઘડીયા ગીનતા રહા, કે કબ શામ હોવે જો મંયે જાઉં. જબ રાત હુઈ, મંયે ઉસ જવાનસે રૂખસત હોકર ચલા. ઓર પાઇનબાગ મેં મલેકાકે ચબુતરેપર તકીયા લગાકર જા બૈઠા.

બઅદ એક ઘડીકે મુલેકા તને તનહા એક ખ્વાસકો સાથ લેકર આહેસ્તા આહેસ્તા આકર મસનદપર બૈઠી, મુજે ખુશ નસીબીસે યે દીન મયસ્સર હુવા. મેંને કદમબોસી કીયા, ઉન્હોંને સર મેરા ઉઠા લીયા, ઓર બોલી કે ઇસિ ફુરસતકો ગનીમત જાન. ઓર મેરા કહા માનકે મુજહે યહાંસે લે નીકલ કીસી ઓર મુલકમેં ચલ મૈંને કહા ચલીએ. કહેકર હમ દોનોં બાગકે બાહેર તો આએ, પર મારે ખુશીકે હાથ પાંવ ફુલગએ ઓર રાહ ભુલ ગએ ઓર એક તરફકો ચલે જાતે થે. પર કુછ ઠીકાના નહીં પાતે થે. મલેકા બરહમ હોકર બોલી કે અબ મયેં થક ગઇ, તેરા મકાન કહાં હય જલ્દ ચલકર પોંહચ, નહીં તો તુ કયા કીયા ચાહતા હય, મેરે પાવમેં ફફોલે પડગએ હયેં, રસ્તેમેં કહીં બૈઠ જાઉંગી. મૈંને કહા કે મેરે ગુલામકી હવેલી નઝદીક હય, અબ આ પોંહચે ખાતીર જમા રખો, ઓર કદમ ઉઠાઓ, જહુઠ તો બોલા પર દીલમેં હયેરાન થા કે કહાં લે જાઉં, એન રાહપર દરવાઝા નઝર પડા, જલદીસે કુફલકો તોડકર મકાનકે ભીતર ગયા ! અચ્છી હવેલી, ફરશ બીછા હુવા, શરાબકે શીશે ભરે હુવે કરીનેસે તાકોમેં ધરે ઓર બાવરચી ખાનેમેં નાન કબાબ તૈયાર થે, માંદગી કમાલ હો રહીથી, એક ગુલાબી શરાબ અરગવાની ઉસ ગઝકકે સાથથી, ઓર સારી રાત બાહમ ખુશી કી; જબ ઉસ ચૈનસે સુબ્હો હુઈ, શહેરમે ગુલ મચા કે શાહઝાદી ગાયબ હુઈ, મોહલ્લે મોહલ્લે, કુચા કુચા, મુનાદી ફીરને લગે ઓર કુટનીયાં, ઓર હરકારે છુટે કે જહાં વો હાથ આવે પૈદા કરેં ઓર સબ દરવાઝોંપર શહેરકે પાદશાહી ગુલામોંકી ચોકીયાં આ બૈઠી—દરબાનોકો હુકમ હુવા કે બગેર પરવાનીકે એક ચુંટી બાહેર શહેરકે ન નીકલ સકે. જો કોઇ નશાન મલેકાકા

લાવેગા, હઝાર અશરફી ઓર ખીલઅત ઇનઆમ પાવેગા, તમામ શહેરમેં કુટનીયાં ફીરને લગી, ઓર ઘરઘર ઘુસને લગી, મુજે જો કમબખ્તી લગી દરવાઝા બંદ ન કીયા એક બુઢીઆ શૈતાનકી ખાલા ઉસકા ખુદા કરે મુંહ કાલા, હાતમે તસબીહ લટકાએ, બુરકા ઓઢે દરવાઝા ખુલા પાકર બેધડક ચલી આઈ, ઓર સામને મલેકાકે ખડી હોકર હાથ ઉઠાકર દોઆ દેને લગી કે તેરી નથ ચુડી સોહાગ સલામત રહે, ઓર કમાઉકી પગડી કાયમ રહે મયે ગરીબ રંડીઆ ફકીરની હું એક બેટી મેરી હયે કોવો દો જીસે પુરે દીનોં દર્દ ઝહેસે મરતી હયે, ઓર મુજકો ઇતની તાકત નહીં કે દમડીકા તેલ ચીરાગમેં જલાઉં, ખાને પીનેકો તો કહાંસે લાઉં. ઓર જની તો દાઇકો કયા દું. ઓર જચ્ચાકો ખુરાક કહાંસે ખીલાઉં; આજ દો દીન કે હુએ ભુખી પીયાસી પડી હયે. અયે શાહજાદી ખેર કુછ ટુકડા પારચા દો તો ઉસકો પાની પીનેકા આધાર હો. મલેકાને તરસ ખાકર અપને નઝદીક બુલા-કર ચાર નાન, ઓર એક અંગુઠી ઉંગલીસે ઉતારકર હવાલે કી કે ઉસકો બેચબાચકર ગેહના પાતા બના દીજ્યો, ઓર ખાતીર જમાસે ગુજરાન કીજ્યો ઓર કભી કભી આયા કીજ્યો તેરા ઘર હયે, ઉસને અપને દીલકા ઇરાદા જીસકી તલાશમેં આઈ થી બ જીનસ પાયા ખુશીસે દોઆ દેતી. ઓર બલાએં લેતી ચલી. દેવતીમેં નાનો કબાબ ફેંક દીએ, મગર અંગુઠીકો મુઠીમેં લે લીયા કે પતા મલેકાકા મેરે હાથ આયા ખુદા ઉસ આફતસે બચાયા ચાહે તો ઉસ મકાનકા માલીક જવાંમરદ સીપાહી તાઝે ઘોડેપર ચડા હુવા નેઝા હાથમેં લીએ શીકાર બંદસે એક હરન લટકાએ આ પોહચા. અપની હવેલીકા કુફલ તુટા ઓર દરવાઝા ખુલા પાયા ઉસ દલ્લાલાકો નીકલતે દેખા મારે ગુસ્સેકે એક હાથસે ઉસકી ચોટી પકડકર લટકા લીયા, ઓર ઘરમેં આયા ઓર ઉસકે દોનોં પાઉંમે રસ્સીમેં બાંધકર એક દરખ્તકી ડાલીસે લટકાયા સરે નીચે ઓર પાંવ ઉપર કીએ એક દમમેં તડપ તડપકર મર ગઇ ઉસ મરદકી સુરત દેખકર મે હયબત ગાલીબ હુઇ કે હવાઇયાં મુંહપર ઉડને લગી, ઓર ડરકે કલેજા કાંપને લગા. ઉસ અઝીઝને હમ દોનોંકો બદહવાસ દેખકર તસલ્લી દીકે બડી નાદાની તુમને કી અયસા કામ કીયા ઓર દરવાઝા ખોલ દીયા. મલેકાને હંસકર ફરમાયા કે શાહઝાદા અપને ગુલામકી હવેલી કેહકર લે આયા ઓર મુજકો ફુસલાયા. ઉસને ઇલતીમાસ કીયા કે શાહઝાદેને જો કહા બજા હય જીતની ખલકુલ્લાહ હય, પાદશાહોંકે લોંડી ગુલામ હય ઇન્હીકી બરકત, ઓર ફએઝસે સબકી પરવરીશ ઓર નીભા હયે, મે ગુલામ બેદામો દીરમ ઝરખરીદા તુમ્હારા હયે. લેકીન ભેદ છુપાના લાહકાસીલ હયે, અય શાહઝાદે તુમ્હારા ઓર મલેકાકા ઇસ ગરીબ ખાનેમેં તશરીફ લાના મેરી સઆદત દોનોં જહાન કી હયે, ઓર અપને ફીદવીકો સરફરાઝ કીયા. મેં નીસાર હોનેકો તઇયાર હું, કીસી સુરતસે જાનોમાલસે દરેક નહીં કરુંગા આપ શોકસે આરામં ફરમાઇએ અબ કીસી બાતકા ખતરા નહીં; યે મુરદાર કુટની અગર સલામત જાતી તો આફત લાતી. અબ જબતલક મીઝાજે શરીફ ચાહે બેઠે રહીએ ઓર જો કુછ દરકાર હો ઇસ ખાના ઝાદકો કહીએ સબ હાઝીર કરેગા. ઓર પાદશાહ તો કયા ચીઝ હયે. તુમ્હારી ખબર ફરીસ્તેકોભી ન હોગી ઉસી જવાંમરદને અયસી બાતેં તસલ્લીકી કહીં કે દુક ખાતીર જમા હુઇ તબ મેંને કહા શાબાશ તુમ બડે મરદ હો, ઇસ મુરવ્વતકા બદલા હમસેભી જબ હો સકેગા તબ ઝુહુરમેં આવેગા, તુમ્હારા નામ કયા હયે! ઉસને કહા ગુલામકા નામ બહેઝાદખાં હયે, ગરઝ છે મહીને તક જીતની શરત ખીદમતકી થી બજાનોદીલ બજાલાયા, ખુશ આરામસે ગુઝરી.

એક દીન મુજે અપના મુલ્ક, ઓર માબાપ યાદ આએ ઇસલીએ નેહાયત ફીક્રમંદ બૈઠાથા, મેરા ચેહરા ગમગીન દેખકર બહેઝાદખાં રૂબરૂ હાથ જોડકર ખડા હુવા ઓર કહેને લગા પીરદીસે અગર કુછ તકસીર ખીદમત ગુઝારીમે હુઇ તો ઇરશાદ કીજીએ મૈંને કહા, બરાએ ખુદા યે કયા મઝકુર હયે, તુમને તો અયસા સુલુક કીયા કે ઇસ શેહરમેં અયસે આરામસે રહે, જયસે અપની માંકે પેટમેં કોઈ રેહતા હયે; નહી તો યે અયસી હરકત હમસે હુઇથી કે તીનકા હમારા દુશમન થા, અયસા દોસ્ત કોનથા જો ઉસકે વહાં ઝરા દમ લેતે, ખુદા તુમ્હેં ખુશ રખ્ખે, બડે મરદ હો તબ ઉસને કહા કે અગર યહાં દીલ નહીં લગતા હવે તો જહાં હુકમ હો ખેરો આ ફીયતસે પોહંચા દુંફકીર બોલા કે અગર અપને વતનતક પોહંચુ તો માંબાપકો દેખું મેરી તો યે સુરત હુઇ, ખુદાજાને ઉનકી કયા હાલત હુઇ હોગી. મેં જીસ વાસ્તે વતનસે દુર હુવાથા મેરી તો આરઝુ બર આઇ અબ ઇનકી કદમબોસી વાજીબ હયે–મેરી ખબર ઉનકો કુછ નહીં કે મરગવા યા જીતા હયે. ઉનકે દીલપર કયા ગમ ગુઝરતા હોગા જવામરદ બોલા કે, બહોત મુબારક હયે ચલીએ. યે કેહકર એક ઘોડા તુરકી સૌ કોસ ચલનેવાલા, ઓર એક ઘોડી તેઝ રફતાર જીસકેપર નહીં કટથે સો મલેકાકે વાસ્તે જલ્દ લા હાઝીર કીયા, ઓર હમ દોનોંકો સવાર કરવાકર ઝરેહ બખતર પેહન, હથીઆરબંધ વો અપને ઘોડેપર ચડ બેઠા, ઓર કહાકે ગુલામ આગે હોતા હૈ. સાહેબ ખાતીર જમાસે ઘોડા દબાએ હુએ ચલીએ, જબ શહેરકે દરવાઝેપર આયા એક નઅરા મારા ઓર તબરસે કુફલકો તોડા, ઓર નીગાહબાનોંકો ધમકાકર લલકારા કે હરામ-ઝાદો અપને પાદશાહકો જાકર કહો કે બહેઝાદખાં મલેકા મહેરનીગાર, ઓર શાહઝાદએ આલી વીકારકો જો તુમ્હારા દામાદ હૈ સબોંકે સામને લેજાતા હયે અગર કુછ મરદુમીકા નશાં હો તો બાહેર નીકાલો, ઓર મલેકાનો છીન લો; યે મત કેહના કે ચુપકે લે ગયા, નહીં તો બેઠ બેઠે આરામ કીયા કરો.

યે ખબર પાદશાહકો જલ્દ જા પોંહચી વઝીર ઓર મીરબખસીકો હુકમ કીયા કે ઉન તીનો બદઝાત નમકહરામકો બાંધકર લાઓ, યા ઉનકે સર કાટકર હુઝુરમેં પોંહચાઓ. એક દમકે બઅદ ફોઝ જમા હુઈ ઓર તમામ ઝમીનો આસમાન કાંપને લગા બહેઝાદખાને મલે-કાકો, ઓર ઇસ ફકીરકો એક પુલકે દરમેં કે બારા પુલે, ઓર જોનપુરકે પુલકે બરાબર થા ખડા કીયા, ઓર આપ ઘોડેકો બગાકર ફોજકી તરફ ફીરા, ઓર શેરકે માનીંદ ગુંજકર ઘોડેકો દપટકર ફોજકે દરમીઆન ઘુસા તમામ લશકર કાઇસા ફટ ગયા, ઓર યે દોનો સરદારો તક જા પોંહોચા ઓર દોનોંકે સર કાટ લીએ, જબ સરદાર મારે ગએ. લશકર તરબતર હો ગયા, ફીર તો પાદશાહ આપ કઈ ફોજ બખતર પોશોંકી અપને સાથ લેકર કુમકકો આયા; વો લડાઇભી ઉસ જવાંમરદને મારદી, શીકસ્ત ફાશ ખાઈ; પાદશાહ પસપા હુએ સચ હયે કે ફતેહ દાદે ઇલાહી હયે લેકીન બહેઝાદખાને અયસી બહાદુરીકી કે રૂસ્ત-મસેભી ન હો સકે—જબ બહેઝાદખાંને દેખા કે અબ કોઇ દુશમન બાકી નહીં રહા જો હમારા પીછા કરેગા, બેખોફ હોકર જહાં હમ ખડે થે આયા, ઓર મુજકો સાથ લેકર ચલા. સફરકી ઉમર કોતા હોતી હયે, થોડે અરસેમેં અપને મુલ્કકી સરહદમેં પોહંચે એક અરઝી સહી સલામત આનેકી પાદશાહકે હઝુરમેં જો કીબલેગાહ મુજ ફકીરકે થે લીખકર રવાનાકી. જહાંપનાહ પડકર શાદ હુએ, દોગાના શુકરકા અદા કીયા. જયસે સુખે ધાનમેં પાની પડા. ખુશ હોકર સબ અમીરોંકો જુલુસમેં લેકર ઇસ આજીઝકે ઇસતીકબાલકે ખાતીર

હુએ દરીઆ આકર ખડે હુએ ઓર નાવકે વાસ્તે નાખુદાકો હુકમ કીયા. મેંને દુસરે કીનારે પર સવારી પાદશાહકી ખડી દેખી કદમબોસીકી આરઝુમેં ઘોડેકો દરયામેં ડાલ દીયા, મારે ઈસ્તીઆકકે કલેજેસે લગા લીયા.

અબ એક ઓર આફત નાગાહાની પેશ આઇ કે જીસ ઘોડેપર મેં સવાર થા. શાયદ વો બચ્ચા, ઉસી માદયાનકા થા, જીસપર મલેકા સવારથી, યા હમ જીનસીયતકે બાઇસ મેરે ઘોડેકો દેખકર ઘોડીનેભી જલ્દી કરકે અપને તઈ મલેકા સમેત મેરે પીછે દરયામેં ગીરાયા ઓર તીરને લગી મલેકાને ઘબરાકે બાગ ખીંચી વો મુંહકી નરમથી ઉલટ ગઇ મલેકા ગોતે ખાકર મેં ઘોડી દરયામેં ડુબ ગઈ કે ફીર ઉન દોનોંકા નશાન નઝર ન આયા બહેઝાદખાંને યે હાલત દેખકર અપને તઈ ઘોડે સમેત મલેકાકી મદદકી ખાતીર પોહંચાયા, વોભી ઉસ ભંવરેમેં આ ગયા ફીર નીકલ ન સકા; બહોતેરે હાથ પાંવ મારે, કુછ બસ ન ચલા ડુબ ગયા જહાંપનાહને યે વારેદાત દેખકર જાલ મંગવાકર ફીકવાયા ઓર મલ્લાહોં, ઓર ગોતા ખોરોંકો ફરમાયા—ઉન્હોંને સારા દરયા છાન મારા, તલેકી મટ્ટી લે લે આએ, પર વો દોનોં હાથ ન આએ.

યા ફુકરા યે હાદેસા અયસા હુવા કે મૈં સૌદાઈ ઓર દીવાના હોગયા, ઓર ફકીર બનકર યહી કેહતા થા કે ઇનિ નૈનોંકા યહી બીસેખ યેભી દેખા વોભી દેખ અગર મલેકા કહી ગાયબ હોજાતી યા મરજાતી તો દીલકો તસલ્લી આતી, ફીર તલાશકો નીકલતા યા સબર કરતા, લેકીન જબ નઝરોંકે રૂબરૂ ગરક હોગઇ તો કુછ બસ ન ચલા આખીર જીમેં યહી લહેર આઈ કે દરયામેં ડુબ જાઉં, શાયદ અપને મઅશુકકો મરકર પાઉં. એક રોઝ રાતકો ઉસી દરયામે ઉતરા ઓર ડુબનેકા ઇરાદા કરકર ગલેતક પાનીમેં ગયા, ચાહતા હું કે આગે પાંવ રખ્ખું, ઓર ગોતા ખાઉં. વહી સવાર બુરકાપોશ જીન્હોંને તુમકો બશારત દી હયે આ પોહંચે. મેરા હાથ પકડ લીયા ઓર દીલાસા દીયા કે ખાતીર જમા રખ મલેકા ઓર બહેઝાદખાં જીતે હયે, તું અપની જાન નાહક કયું ખોતા હયે; દુન્યામેં અયસાભી હોતા હયે, ખુદાકી દરગાસે માયુસ મતહો અગર જીતા રહેગા તો તેરી મુલાકાત ઉન દોનોંસે એક રોઝ હો રહેગી. અબ તું રૂમકી તરફ જા ઓરભી દો દુરવેશ દીલરેશ વહાં ગયે હયે; ઉનસે તુ જબ મીલેગા તબ અપની મુરાદકો પોહંચેગા યા ફુકરા બમુજીબ હુકમ અપને હાદીકે મૈંભી ખીદમત શરીફમેં આકર હાઝીર હુવા હું, ઉમ્મેદ હયે કે હરએક અપને મતલબકો પોહંચે. ઇસ તુકડ ગદેકી યે વારેદાતથી જો તમામોકમાલ કેહ સુનાઇ.

સૈર ચૌથે દુરવેશકી.

ચૌથા દુરવેશ અપની સૈરકી હકીકત રોરોકે ઇસ તરહ કેહને લગા.

રૂબાઇ.

કીસ્સા હમારી બેસરો પાઇકા અબ સુનો,
ટુક અપના ધ્યાન રખકે મેરાહાલ સબ સુનો.
કીસ વાસ્તે મૈં આયા હું યહાં તક તબાહ હુવા;
સારા બયાન કરતા હું ઉસકા સબબ સુનો.

યા મુરશદ અલ્લા ઝરા મુતવજ્જા હો. યે ફકીર જો ઇસિ હાલતમેં ગીરફતા હયે; ચીનકે પાદશાહકા બેટા હયે, નાઝો ન્યામતસે પરવરીશ પાઈ ઓર બખુબી તરબીઅત હુવા

જમાનેકે ભલે બુરેસે કુછ વાકીફ ન થા, જાનતા થા કે યુંહી હમેશા નીભેગી ચૈન એશીકરીમેં યે હાદેસા રૂબકાર હુવા કે કીબલએ આલમ જો વાલીદ ઇસ યતીમકે થે ઉન્હોંને રેહલત જાન કંદનીકે વક્ત અપને છોટે ભાઇકો જો મેરે ચાચા હયે બુલાયા, ઓર ફરમાયા કે હમને તો સબ માલો મુલક છોડકર ઇરાદા કુચકા કીયા. લેકીન યે વસીઅત મેરી બજા લાઇઓ ઓર બુઝરગીકો કામ ફરમાઇઓ, જબ તલક શાહઝાદા જો માલીક ઇસ તાજો છતરકા હયે જબ જવાન હો ઓર શૈર સંભાલે, ઓર અપના ઘર દેખે બાલે તુમ ઇસકી હીફાઝત કીજ્યો, ઓર સીપાહો રૈયતકો ખરાબ નહોને દીજીઓ જબ વો બાલીગ હો ઉસકો સબ કુછ સમજાકર તખ્ત હવાલે કરના, ઓર રોશન અખતર જો તુમ્હારી બેટી હયે, ઉસસે શાદી કર દેના ઓર તુમને સલતનતસે કીનારા પકડના. ઇસ સુલુકસે પાદશાહત હમારે ખાનદાનમેં કાયમ રહેગી, કુછ ખલલ ન આએગા યે કેહકર આપ તો જાન બહક તસલીમ હુએ અબ ચચા પાદશાહ હુવા, ઓર બંદોબસ્ત મુલકકા કરને લગા. મુજે હુકમ કીયા કે ઝનાને મહેલમેં રહા કરો; જબતલક જવાન હો બાહેર ન નીકલો યે ફકીર ચૌદા બરસકી ઉમર તક બેગમોં ઓર ખ્વાસોમેં પલા કીયા, ચચાકી બેટીસે શાદીકી ખબર સુનકર શાદ થા, ઓર ઉસ ઉમેદપર બેફીકર રેહતા, ઓર દીલમેં કેહતા કે અબ કોઇ દીનમેં પાદ-શાહતભી હાથ લગેગી. ઓર શાદીભી હોજાએગી—દુનયા બઉમ્મેદ કાયમ હયે, એક હબશી કે જીસકા નામ મુબારક થા ઓર વો વાલીદકી ખીદમતમેં તરબીયત હુવા થા. ઉસકા બડા એતેબાર થા, ઓર સાહેબ શૈર નમકહલાલથા મૈં અકસર ઉસકે પાસ બૈઠાતા; વોભી મેરી બહોત પ્યાર કરતા, ઓર-મેરી જવાની દેખકર ખુશ હોતા ઓર કેહતા કે અલહમદો-લીલ્લાહ અય શાહઝાદે અબ તુમ જવાન હુએ, ઇનશાઅલ્લાહોતઆલા યકીન હયે કે તુમ્હારા ચચા અપને ભાઇકી વસીઅતપર અમલ કરેંગે ઓર અપની બેટી, ઓર તાજો તખ્ત જો તુમકો મીલને વાલા હયે મીલેગા.

એક રોઝ યે ઇત્તેફાક હુવા કે એક અદના સહેલીને બેગુનાહા મેરે તઇં અયસા તમાચા ખીંચકર મારા કે મેરે ગાલપર પાંચોં ઉંગલીયોંકા નશાન ઉભર આયા ! મૈં રોતા હુવા મુબારકકે પાસ ગયા. ઉસને મુજે ગલે લગા લીયા, ઓર આંસુ આસતીનસે પોછકર કહા કે ચલો આજ તુમ્હે પાદશાહકે પાસ લેચલું, શાયદ મેહેરબાનહો, ઓર લાયક સમજકર તુમ્હારા હક તુમ્હેં દે-ઉસીવક્ત ચચાકે પાસે લેગયા. ચચાને દરબારમેં નેહાયત શફક્કત કી, ઓર પુછા કે ક્યું દીલગીર હો, ઓર આજ યહાંતક ક્યું આએ મુબારક બોલા કે કુછ અરઝ કરને આએ હયે યે સુનકર ખુદબખુદ કહેને લગા કે અબ શાહઝાદેકા બીયાહ કરદેતે હયે મુબારકને કહા બહોત મુબારક હયે. વહીં નજુમી ઓર રમાલોંકો રૂબરૂ તલબ કીયા, ઓર ઉપરકે દીલસે પુછા કે ઇસસાલમેં કોનસા મહીના ઓર કોનસા દીન ઘડી મહુરત મુબારક હયે કે સરંજામ શાદીકા કરૂં ? ઉનહોંને મરઝી પાકર ગીન ગીનાકર અરઝ કી કે કીબલએ આલમ, યે બરસ તમામ નેહેસ હયે કીસી ચાંદમે કોઇ તારીખ નેક નહી, અગર યે સાગ તમામ બખૈરો ખુબી કટે, આઇંડા કારે ખૈદકે લીએ બેહતર હયે પાદશાહને મુબારકકી તરફ દેખકર કહા શાહઝાદેકો મહેલમેં લે જાઓ ખુદા ચાહે તો બઅદ ઇસ સાલકે ઇસકી અમાનત ઇસકે હવાલે કરૂંગા ખાતીર જમા રખે, ઓર પડના લીખકર કાબીલ હો મુબારકને સલામ કીયા ઓર મુજે સાથ લે મેહેલમેં પોહચા દીયા. દોતીન દીનકે બઅદ મૈં મુબારકકે પાસ ગયા, મુજે દેખતેહી રોને

લગા ! મેં હૈરાન હોકર પુછાકે દાદા ખેર તો હયે તુમ્હારે રોનેકા ક્યા બાયસ હયે ? તબ વો ખેરખ્વાહ કે મુજે જાનોદીલસે ચાહતાથા બોલા મેંને ઉસ રોઝ જો તુમ્હેં ઉસ ઝાલીમકે પાસ લેગયાથા. કાશકે અયસા જાનતા તો ન લે જાતા મેંને ઘબરાકર કહા, મેરે જાનમેં ક્યા અયસી કબાહત હુઇ, કહોતો સહી, તબ ઉસને કહા કે સબ અમીર વઝીર અરકાને દોલત છોટે બડે તુમહારે બાપકે વકતકે તુમ્હેં દેખકર ખુશ હુએ ઓર ખુદાકા શુક્ર કરને લગે કે અબ હમારા સાહેબજાદા જવાન હુવા ઓર સલતનતકે કાબીલ હુવા, અબ કોઈ દીનમે હક હકદારકો મીલેગા, તબ હમારી કદરદાની કરેગા, ઓર કદીમ નોકરોકી કદર સમજેગા. યે ખબર ઉસ બેઇમાનકો પોહચી તો ઉસકી છાતીપર સાંપ લોટને લગા મુજે ખીલવતમેં બુલાકર કહા કે અય મુબારક; અબ અયસા કામ કરકે શાહઝાદેકો કીસી ફરેબસે મારડાલ ઓર ઉસકા ખોફ મેરે દીલસે, નીકાલ જો મેરી ખાતર જમાહો ! તબસે મેં બેહવાસ હો રહાહું કે તેરા ચચા તેરી જાનકા દુશ્મન હુવા જુંહી મુબારકસે ખબર નામુનાસેબ મેંને સુની, બગેર મારે મરગયાં ઓર જાનકે ડરસે ઉસકે પાંવપર ગીરપડા કે વાસ્તે ખુદાકે મુજે સલતનતસે કુછ કામ નહી કીસી તરહ મેરા જી બચે ઉસ ગુલામ બાવફાને મેરા સર ઉઠાકર છાતીસે લગાકર જવાબ દીયા કે કુછ ખતરા નહીં, એક તદબીર મુજે સુઝી હયે અગર રાસ્ત આઇ તો કુછ પરવા નહીં ઝીંદગી હય સો સબ કુછ હયે; અગલબ હયે કે ઇસિ ફીકરસે તેરી જાનભી બચે ઓર અપને મતલબસે કામ યાબ હો—યે ભરોસા મુજે દેકર સાથ લેકર ઉસ જગા ગયા. જહાં વાલીદ ઇસિ ફકીરકે સોતે બેઠેગે, ઓર મેરી બહોત ખાતીર જમા કી. વહાં એક કુરસી બીછીથી એક તરફ મુજે કહા ઓર એક તરફ આપ સંદલીકો પકડકર સરકાયા, ઓર કુરસીકે તલેકા ફરશ ઉઠાયા ઓર ઝમીનકો ખોદને લગા. એક બારગી એક ખીડકી નમુદ હુઇ કે જંજીર ઓર કુફલ ઉસમેં લગા હયે મુજે બુલાયા; મંયે મુકરર અપને દીલમેં યે સમજા કે મુજકો મારકર ઇસિ ગઢેમેં ગાડ દેને કો યે ગઢા ખોદા હયે, મોત આંખોં કે આગે ફીર ગઇ, લાચાર ચુપકે ચુપકે કલમા પડતા હુવા નઝદીક ગયા, દેખતાહું તો ઉસ દરીચે કે અંદર ઇમારત હયે ઓર ચાર મકાન હયે હર એક દાલાનમેં દસ દસ દેગે સોનેકી ઝંજીરોંસે જકડી હુઇ લટકતી હયે ઓર હરએક દેખકે મુંહપર એક એક સોનેકી ઇંટ ઓર એક એક બંદર જડા વકા બના હુવા બેઠા હયે એકનચાલીસ દેગેં ચારોં મકાનમેં થી ઓર દેગકો દેખા કે લબાલબ અશરફીયોંસે ભરી હયે ઉસપર ન તો બંદર હયે ન ઇંટ હગે ઓર એક હોઝ જવાહીરસે મુંહતક ભરા હુવા દેખા. મેંને મુબારકસે પુછા કે અય દાદા યે ક્યા તીલસ્સુમ હયે ઓર યે કીસ કામકે હયે ! બોલા કે યે બંદર જો દેખતે હો ઇનકા યે માજરા હયે કે તુમ્હારે બાપને જવાની વકતસે મલેક સાદીક જો જીન્નોકા પાદશાહ હયે ઉસકે સાથ દોસ્તી ઓર આમદો રફ્ત પૈદા કી થી. ચુનાચે હર બરસમેં એકદફા કઇ તરહકે તોહફે ઓર ખુશબોઇ સવગાત કીસમ કીસમકે ઇસ મુલકકે લેજાતે મહીનેકે કરીબ ઉસકે પાસ રેહતે. જબ રૂખસ્ત હોતે મલેક સાદીક એક બંદર ઝમરૂદકા દેતા. પાદશાહ ઉસે લાકર ઇસ તહેખાનેમેં રખતા, ઇસ બાતસે સીવા મેરે દુસરા કોઇ આગાહ ન થા ગુલામને એક મરતબા અરઝ કી કે જહાંપનાહ લખોં રૂપેયેકે તોહફે લેજાતે હયેં ઓર વહાંસે એક બંદર પથરકા લેઆતે હયે આખીર આપકો ઉસસે ફાયદા ક્યા હયે ? મેરી બાતકા જવાબ હંસકર ફરમાયા ખબરદાર કહીં ઝાહેર ન કીજયો યે બંદર જો તુ બેજાન દેખતા હયે હર એકકે હઝાર દેવ

તાબે ઓર ફરમાબરદાર હયે લેકીન જબ તલક મેરે પાસ ચાલીસોં બંદર પુરે ના હોવેં તો કુછ કામ કે નહીં સો એક બંદરકી કમી થી કે ઉસી બરસમેં પાદશાહને વફાત પાઈ ઈતના મેહનત કુછ કામ ન આઈ ઉસકા ફાયદા ઝાહીર ન હુવા, અય શાહઝાદે તેરી એક-સીકી હાલત દેખકર મુજે યાદ આયા ઓર યે જીમેં ઠહેરાયા કે કીસી તરહ તુજકો મલેક સાદીકકે પાસ લેચલું ઓર તેરે ચચાકા ઝુલમ બયાન કરૂં; યકીન હયે કે વો દોસ્તી તુમ્હારે બાંપકી યાદ કરકે એક બંદર જો બાકી હયે સો તુજે દે તબ ઉનકી મદદસે તેરા માલો મુલ્ક તેરે હાથ આવે ઓર ચીનમાહચીનકી સલતનત તુ બખાતીર જમઅ કરે ઓર ફીલ હાલ ઈસ તજવીઝસે તેરી જાન બચતી હયે અગર ઓર કુછ ન હુવા તો ઈસ ઝાલી-મકે હાથસે સીવા ઈસ તદબીરકે ઓર કોઈ સુરત મુખલેસીકી નઝુર નહીં આતી. મૈંને ઉસકી ઝબાનસે યે સબ કૈફીયત સુનકર કહા કે દાદા જાન તુ મેરી જાનકા મુખતાર હયે જો મેરે હકમેં ભલા હો સો કરતબ તો મેરી તસલ્લી કરકે આપ ઈતિર ઓર ઉદર અબીર વગેરા ખુશબોઈ જો કુછ વહાં લેજાનેકે ખાતીર મુનાસીબ જાન કર ખરીદ કરને બાઝારમેં ગયા. દુસરે દીન મેરે ઉસ કાફીર ચચાકે પાસ (જો બજાએ અબુ જોહલકે થા) ગયા ઓર કહા કે જહાંપનાહ શાહઝાદેકે માર ડાલનેકી એક સુરત મૈંને દીલમેં ઠેરાઈ હયે અગર હુકમ હો તો અરઝ કરૂ ? વો કમબખ્ત ખુશ હોકર બોલા વો કયા તદબીર હયે ! તબ મુબારક બોલા કે ઉસકે મારડાલનેમેં સબ તરહ આપકી બદનામી હયે મગર મૈં ઉસે બાહેર જંગલમેં લેજાકર ઠીકાને લગાઉ ઓર ગાડ દાબકર ચલા આઉં તો હરગીઝ કોઈ આગહ ન હોગા કે કયા હુવા ! યે બંદીશ મુબારકસે સુનકર બોલા અચ્છા હયે મૈંભી યહી ચાહતાહું કે વો સલામત ન રહે ઉસકા ડર મેરે દીલમેં હયે અગર મુજે તુ ફીકરસે છુડાવેગા તો ઈસ ખીદમતકે એવઝ બહોત પાવેગા; જહાં તેરા જી ચાહે વહાં લે જાકર મારડાલ. ઓર મુજે યે ખુશ ખબરી લા દે. મુબારકને પાદશાહકે તરફસે દીલ જમાઈ કરકે મુજે સાથ લીયા ઓર વો તોહફે લેકર આધી રાતકો શેહરમેં કુચકીયા ઓર ઉતરકે તરફ ચલા—એક મહીને તલક પૈહમ ચલા ગયા.

એક રોઝ રાતકો ચલે જાતેથે—મુબારક બોલા કે શુકર ખુદાકા અબ મંઝીલે મકસુદકો પોહચે, મૈંને સુનકર કહા કે દાદા યે તુને કયા કહા ? કહેને લગા અય શાહઝાદે જીન્નોંકા કયા નહીં દેખતા ? મૈંને કહા મુજે તેરે સીવા ઓર કોઈ નઝર નહીં આતા. મુબારકને નીકાલકર સુલેમાની સુરમેકી સલાઈ મેરી દોનોં આંખોમેં ફેરદી, વહીં જીન્નોંકી ખલકત, ઓર લશકરકે તંબુ કનાત નઝર આને લગી, લેકીન અબ ખુશરવ ઓર ખુશ લીબાસ મુબા-રકકો પહેછાનકર હરએક આશનાઈકી રાહસે ગલે મીલકર મઝાખેં કરતા. આખીર જાતે જાતે પાદશાહી મકાનોંકે નઝદીક ગયે ઓર બારગાહમેં દાખીલ હુએ. દેખતાહું તો રોશની કરીનેસે રોશન હયે, ઓર કુરસીયાં તરેહબતરેહકી દોતરફાં બીછી હયે ઓર આલીમ, ફાઝીલ દુરવેશ, અમીર, વઝીર, મીરબખશી, ઓર દીવાંન ઉપર બૈઠે હયે, ઓર નકીબ ચોબદાર હાથ બાંધે હુએ ખામોશ ખડે હયે, ઓર બીચમેં એક તખ્ત મુરસ્સેકા બીછા હયે, ઉસ પર મલેક સાદીક મોતીયોંકા તાજ પહેને હુએ મસનદપર બડી શાનો શૌકતીસે બૈઠે હયે મૈંને નજદીક જાકર સલામ કીયા મેહેરબાની બૈઠનેકા હુકમ કીયા ફીર ખાનેકા ચરચા હુવા, બાદ ફરાગતકે દસતરખ્વાન બઢાયા ગયા તબ મુબારકકી તરફ મુતવજ્જા હોકર

અહવાલ મેરા પુછા! મુબારકને કહા કે અબ ઈનિકી બાપકી જગાપર ચચા ઈનકા પાદશાહત કરતા હયે ઓર ઈનિકા દુશમન જાની હુવા હયે ઈસ લીએ મૈં વહાંસે લે ભાગકર આપકી ખીદતમેં લાયાહું કે યતીમ હયે; ઓર સલતનત ઈનકા હક હયે, લેકીન બે મુરબ્બી કીસીસે કુછ નહીં હોસકતા હુઝુરકી દસ્તગીરીકે બાઈસ ઈસ મઝલુમકી પરવશ હોતી હયે ઈનકે બાપકી ખીદમતકા હકયાદ કરકે ઈનિકી મદદ ફરમાઈએ ઓર વો ચાલીસવા બંદર ઈનાયત કરો. જો ચાલીસોં પુરે હોં ઓર યે અપને હકકો પોહંચકર તુમ્હારે જાનોંમાલકો દોઆ દેવે, સીવા સાહેબકી પનાહકે કોઈ ઈનિકા ઠીકાના નઝર નહી આતા. યે તમામ કેફીયત સુન કર માલેક સાદીકને તઅમ્મુલ કરકે કહા, કે હકીકતમેં હક ખીદમત ઓર દોસ્તી કે પાદ-શાહ મગફુરકે હમારે ઉપર બહોત થા, ઓર યે બેચારા તબાહ હોકર અપની સલતનત છોડકર જાન બચાને કે વાસ્તે યહાંતક આયા હયે, ઓર હમારે દામને દોલતમેં પનાહ લી હયે તો બમકદુર કીસી તરહ હમસે કમી નહોગી. ઓર દરગુઝર ન કરુંગા લેકીન એક કામ હમારા હયે, અગર વો ઈસસે હોસકા ઓર ખીયાનત ન કી બખુબી અંજામ દીયા ઓર ઈસ ઈમિતેહાનમેં પુરા ઉતરા તો મૈ કૌલ ઈકિરાર કરતા હું કે ઝીયાદા પાદ-શાહસે સુલુક કરુંગા ઓર જો ચાહેગા સો દુંગા મૈંને હાથ બાંધકર ઈલતીમાસ કીયા કે ઈસ ફીદવીસે તા બમકદુર જો ખીદમત સરકારકી હો સકેગી બસરો ચશ્મ બજાલાવેગા ઓર ઉસકો બખુબી દીયાનતદારી ઓર હોશયારીસે કરેગા, ઓર દોનોં જહાંનકી સઆદત અપને લીએ સમજેગા. તબ ફરમાયા કે તું અભી લડકા હયે ઈસિ વાસ્તે બરાબર તલીદ કરતાહું મુબાદા ખીયાનત કરે, ઓર આફતમે પડે. મૈંને કહા ખુદા પાદશાહકે ઈકબાલસે આસાન કરેગા ઓર મૈં જાનો દીલસે કોશીશ કરુંગા, ઓર અમાનત હુઝુરતક લેઆઉંગા. યે સુનકે મલેક સાદીકને મુજકો કરીબ બુલાયા. ઓર એક કાગઝ જેબસે નીકાલકર મેરે તઈ દીખલાકર કહા યે જીસ શખ્શકી શબી હયે ઉસે જહાનમે તલાશ કરકે મેરે બાસ્તે પૈદા કરકે લા ઓર જીસ ઘડી તુ ઉસકા નામો નિશાન પાવે ઓર સામને જાવે તો મેરે તરફ બહોત ઈશતીયાક ઝાહીર કીજ્યો અગર યે ખીદમત તુજસે સરંજામ હુઈ તો જીતની તવકકા તુજે મનઝુર હયે ઉસસેભી ઝીયાદા હાસીલ હોગી નહીં તો જૈસા કરેગા વૈસાહી પાએગા, મૈંને ઉસ કાગઝકો જો દેખા તો એક તસવીર નઝર પડી, દેખતેહી ગશ આને લગા, બઝોર મારે ડરકે અપને તંઈ સંભાલકર કહા બહોત ખુબ મૈં, રૂખસત હોતાહું અગર ખુદાકો મેરા ભલા કરના હયે તો બમુજીબ હુકમ હુઝુરકે મુજસે અમલમેં આવેગા યે કેહકર મુબારકકો હમરાહ લેકર જંગલકી રાહલી ગાંવ ગાંવ, બસ્તી બસતી, શહેર શહેર, મુલક મુલક ફીરને લગા ઓર હરએકસે ઉસકા નામોનશાન પુછને લગા, મગર કીસીને ન કહાકે હાં મૈં જાનતાહું યા કીસીસે ઝીકર સુના હયે. સાત બરસતક ઉસી આલમમેં હૈરાની ઓર પરેશાની સહેતા હુવા એક નગરમેં વારીદ હુવા—ઈમારત આલી ઓર આબાદ લેકીન વહાંકા હરએક આદમી ઈસમે આઝમ પરતા થા, ઓર ખુદાકી ઈબાદત બંદગી કરતા થા એક અંધા હીંદુસ્તાની ફકીર ભીક માગતા નઝર આયા લેકીન કીસીને એક કવડી યા નીવાલા ન દીયા. મુજે તઅજ્જુબ આયા ઓર ઉસકે ઉપર રહમ આયા જેબ-સે એક અશરફી નીકાલકર ઉસકો દી. વો લેકર બોલા કે અયે દાતા ખુદા તેરા ભલા કરે શાયદ તુ મુસાફીર હયે ઈસ શહેરકા બાશીંદા નહીં! મૈંને કહા સચ હયે, સાત બરસસે મૈં તબાહ હુવાહું, જીસ કામકો નીકલાહું, ઉસકા પતા નહીં મીલતા; આજ ઈસ સેહરમેં

પોહચાહું વો બુઢા દોઆએં દેતા ચલા; મૈંભી ઉસકે પીછે ચલા બાહેર શહેરકે એક મકાન આલીશાન નઝર આયા, વો ઉસકે અંદર ગયા તો મેંભી ગયા દેખા તો જાબજા ઇમારત ગીર પડી હયે, ઓર બે મરમ્મત હોરહી—મૈંને દીલમેં કહા કે યે મહેલ પાદશાહોંકે લાયક હયે જીસ વક્ત તય્યારી ઇસ મકાનકી હુઇ હોગી તો કયાહી દીલપસંદ યે મકાન બના હોગા ઓર અબ તો વીરાનીસે કયા સુરત બનરહી હયે પર મઅલુમ નહીં કે ઉજાડ કયું પડા હયે ઓર યે નાબીના ઇસ મહેલમેં કયું રેહતા હયે. વો અંધા લકડી ટેકતા હુવા ચલા જાતાથા કે એક અવાઝ આઈ જયસે કોઈ કહેતા હયે કે અય બાપ ખેરતો હયે, આજ જલદી કયું ફીરે આતે હો? પીર મરદને સુનકર જવાબ દીયા કે બેટી ખુદાને એક જવાન મુસાફીરકો મેરે હાલ પર મેહેરબાન કીયા, ઉસને એક મોહોર મુજકો દી, બહોત દીનોંસે પેટ ભરકર અચ્છા ખાના નહીં ખાયા થા સો ગોસ્ત, મસાલા, આટા, ઘી, તેલ, નુન મોલ લીયા, ઓર તેરે વાસ્તે કપડા જો ઝુરૂર થા ખરીદ કીયા, અબ ઉસકે પેહન ઓર ખાના પકા તો ખા પીકર ઉસકે હકમેં દોઆએં દેં. અગરચે મતલબ ઉસકે દીલકા મઅલુમ નહીં, પર ખુદા દાના, ઓર બીના હયે; હમ બેકસોંકી દોઆ કુબુલ કરે. મૈંને યે અહવાલ જો ઉસકી ફાકાકશીકા સુના, બેઇખતીયાર જીમેં આયા કે બીસ અશરફીયાં ઓર ઉસકો દું, લેકીન આવાઝકે તરફ ધ્યાન જો ગયા તો એક ઓરત દેખી કે વો તસવીર ઉસી મઅશુકકી થી. તસવીરકો નીકાલકર મુકાબીલ કીયા સરે મુંહ તફાવત ન દેખા, એક આહ દીલસે નીકાલી ઓર બેહોશ હુવા મુબારક મેરે તઈ બગલમેં લેકર બેઠા ઓર પંખા કરને લગા મુજે ઝરાસા હોશ આયા, ઉસીકી તરફતાક રહાથા, જો મુબારકને પુછા કે, તુમકો કયા હો ગયા! અભી મુંહસે જવાબ નહી હીકલા થા કે વો નાઝનીન બોલી—અય જવાન ખુદાસે ડર, ઓર બેગાની ઓરતપર નીગાહ મતકર, હયા ઓર શરમ સબકો ઝુરૂર હયે. ઇસ લીયાકતસે ગુફતોગોંકી કે મેં ઉસકી સુરત ઓર સીરતપર ફીદા હો ગયા, મુબારક મેરી ખાતીરદારી બહોતસી કરને લગા, લેકીન દીલકી ઉસકો કયા ખબર થી લાચાર હોકર મેં પુકારા કે અય ખુદાકે બંદો, ઓર ઇસ મકાનકે રેહનેવાલો, મેં ગરીબ મુસાફીર હું, અગર અપને પાસ મુજે બુલાઓ, ઓર રેહનેકો જગા દો તો બડી બાત હયે. ઉસ નાબીનાને નઝદીક બુલાયા ઓર આવાઝ પેહછાનકર ગલે લગાયા, ઓર જહાં વો ગુલબદન બેઠીથી ઉસ મકાનમેં લે ગયા—વો એક કોનેમેં છુપ ગઈ. ઉસ બુઢેને મુજસે પુછા કે અપના માજરા કહે કે કયું ઘબરાકર અકેલા પડા ફીરતા હયે, ઓર તુજેહ કીસકી તલાશ હયે? મેંને મલેક સાદીકકા નામ ન લીયા ઓર વહાંકા કુછ ઝીકરો મઝકુર ન કીયા, ઇસ તોરસે કહા કે યે બેકસ શાહઝાદા ચીનો માહચીનકા હયે, ચુનાચે મેરે વાલી ન્યામત હનોઝ પાદશાહ હયેં. એક સોદાગરસે લાખોં રૂપયે દેકર યે તસવીર મોલલી થી, ઉસકે દેખનેસે સબ હોશો આરામ જાતા રહા, ઓર ફકીર બનકર તમામ જહાન છાન મારા, અબ યહાં મેરા મતલબ હાથ આયા સો તુમ્હારા ઇખતીયાર હયે. યે સુનકર બુઢેને એક આહ મારી ઓર બોલા અય અઝીઝ, મેરી લડકી બડી મુસીબતમેં ગીરફતાર હયે, કોસી બશરકી મજાલ નહીં કે ઇસ્સે નીકાહ કરે, ઓર ફલપાવે, મેંને કહા કે ઉમ્મેદવાર હું મુફસ્સીલ બયાન કરો તબ ઉસ પીરમરદને માજરા તમામો કમાલ ઇસ તોરસે ઝાહીર કીયા.

કે સુન અય શાહઝાદે મેં રેહનેવાલા ઇસી કમબખ્ત શહેરકા હું, મેરે બુઝરગ નામઆવર આલી ખાનદાન થે, હરકતઆલાને યે બેટી મુજે ઇનાયતકી; જબ બાલીગ હુઈ તો

ઉસકી ખુબસુરતી ઓર નઝાકાત, ઓર સલીકેકા શોર હુવા, ઓર સારે મુલ્કમે મશહુર હુવા કે ફલાનેકે ઘરમેં અયસી લડકી હયે કે ઉસકે હુસ્નકે મુકાબીલ હુરપરી શરમીંદા હયે, ઇનસાનકા તો કયા મુંહ હયે કે બરાબરી કરે, યે તઅરીફ ઇસ શહેરકે શાહઝાદેને સુની, ગાયબાના બગેર દેખે ભાલે આશક હુવા ખાના પીના છોડ દીયા. આખીર પાદશાહકો યે બાત માઅલુમ હુઈ રાતકો ખીલવતમેં બુલાયા ઓર યે મઝકુર દમીયાનમેં લાયા. ઓર મુજે બાતોંમેં ફુસલાયા હત્તાકે નીસબતનાતા કરનેમેં રાઝી કીયા. મેંભી સમજા કે જબ બેટી ઘરમેં પેદા હુઈ તો કીસીસે શાદી કરના પડેગીં, પસ ઇસસે કયા બેહતર હયે કે પાદશાહઝાદેસે મનસુબ કરદું, ઇસમેં પાદશાહભી મીન્નતવાર હોતા હયે મંયે કુબુલ કરકે રૂખસત હુવા, ઉસી દીનસે દોનો તરફ બીયાહકી તયારી હોને લગી, એક રોઝ અચ્છી સાઅતમેં કાઝી મુફતી આલીમ ફાઝીલ અકાબર સબ જમા હુએ નીકાહ બાંધા ગયા, ઓર મહેર મુકર્રર હુવા. દુલહનકો બડી ધુમધામસે લે ગયે સબ રસમ રૂસુમાત કરકે ફારેગ હુએ, નોશાહને જબ રાતકે ઇરાદા સોનેકા કીયા, ઉસ મકાનમેં શોરો ગુલ અયસા હુવા કે જો બાહેર લોગ પેહરા દે રહે થે હયરાન હુએ, દરવાઝા કોઠડીકા ખોલકર ચાહા કે દેખે કે યે કયા આફત હયે! અંદરસે અયસા બંદ થા કે ખુલ નસકા. એક દમમેં વો રોનેકી આવાઝભી કમ હુઇ! દરવાઝા તોડકર દેખા તો દુલાં સરકટા પડા હયે ઓર દુલહનકે મુંહસે કફચલા જાતા હયે ઓર ઉસી ખાકો ખુમેં બેહવાસ પડી લોટતી હયે! યે કયામત દેખકર સબકે હોશ જાતે રહે અયસી ખુશીમેં યે ગમ ઝાહીર હુવા, પાદશાહકો ખબર હુઇ સર પીટતા હુવા દોડા તમામ અરકાન સલતનતકે જમા હુએ પર કીસીકી અકલ કામ નહીં કરતીથી કે ઇસ અહવાલકો દરયાફત કરે, આખીર ઉસ હાલતમેં હુકમ કીયા કે ઇસ કમબખ્ત દુલહનકાભી સર કાટ ડાલો. યે બાત પાદશાહકી ઝબાનસે જો નીકલી ફીર વયસાહી શોરેગુલ હુવા. પાદશાહ ડરા ઓર અપની જાનકે ખોફસે નીકલકર ભાગ ઓર ફરમાયા કે ઉસે મહેલસે બાહેર નીકાલદો ખ્વાંશીંને ઉસ લડકીકો મેરે ઘરમેં પોહચા દીયા, યે ચરચા દુનયામેં મશહુર હુવા, જીસને સુના હયરાન હુવા, ઓર શાહઝાદેકે મારે જાનેકે સબબસે ખુદ પાદશાહા ઓર જીતને બાશીદે ઉસ શહેરકે હયે મેરે દુશમને જાની હુએ. જબ માતમદારીસે ફરાગત હુઈ ઓર ચેહલુમ હો ચુકા. પાદશાહને અરકાને દોલતસે સલ્લાહ પુછી કે અબ કયા કીયા ચાહીએ? સભોંને કહા, ઓર તો કુછ હો નહીં સકતા, પર ઝાહીરમેં દીલકી તસલ્લી, ઓર સબરકે વાસ્તે ઉસ લડકીકો ઉસકે બાપ સમેત મારવા ડાલીએ, ઓર ઘરબાર ઝપ્ત કરલીજીએ જબ મેરી યે સઝા મુકર્રર હુઇ. કોતવાલકો હુકમ હુવા. સભોંને આકર ચારોં તરફસે મેરી હવેલીકો ઘેર લીયા ઓર નરસીંગા દરવાઝેપર બજાયા, ઓર ચાહા કે અંદર ઘુસે, ઓર પાદશાહકા હુકમ બજાલાવેં ગૈબસે ઇંટ ઓર પથ્થર બરસને લગે કે તમામ ફોજ તાબ ન લાસકી; અપના સર મુંહ બચાકર ઇધર ઉધર હો ભાગ હો ભાગ ગઇ, ઓર એક આવાઝ હોલનાક પાદશાહને કાનોંસે સુની કે કયું કમબખ્તી આઇ હય, કયા શૈતાન લગા હયે અગર ભલા ચાહતા હયે તો ઇસ નાઝનીનકે સાથ બદસુલુકી નકર નહીં તો જો કુછ તેરે બેટેને ઉસસે શાદી કરકર દેખા, તુભી ઉસકી દુશમનીસે દેખેગા અબ ઉનકો સતાવેગા તો મઝા ન પાવેગા? પાદશાહકા મારે દહેશતકે તમામ બદન કાપને લગા, ઓર તપ ચડ ગઈ. વહીં હુકમ કીયા કે ઇન બદબખ્તોંસે કોઇ મઝામ ન હોવે, કુછ કહો ન સુનો હવેલીમેં પડે રેહને દો. ઉસ દીનસે આમીલ સીયાને તઅવીજ પલીતે જંતર મંતર કરતે હયેં. મુદ્દતસે યે તમાશા હો

રહા હયે, લેકીન અબતક ઇસરાર મઅલુમ નહી હોતા, ઓર મુજેભી હરગીઝ ખબર નહીં, મગર ઇસ લડકીસે એકબાર પુછા કે તુમને અપભી આંખોસે કયા દેખાથા! યે બોલી કે ઓર તો કુઝ મેં નહીં જાનતી, લેકીન યે નઝર આયા કે જીસ વકત મેરે ખાવીંદને કસ્દ મુબાશેરતકા કીયા, છત ફટકર એક તખ્ત નીકલા, ઉસપર એક જવાન ખુબ સુરત શાહાના લીબાસ પેહયે બેઠાથા, ઓર સાથ ઉસકે બહોતસે આદમી એહતમામ કરતે હુએ, ઉસ મકાન મેં આએ ઓર શાહઝાદે કે કતલકે મુસતઇદ હુએ, વો સખ્શ સરદાર મેરે નઝદીક આયા ઓર બોલા કયું જાની, અબ હમસે કહાં ભાગોગી! ઉનકી સુરતેં તો આદમીકીથી, લેકીન પાંવ બકરીયોં કેસે નઝર આએ? મેરા કલેજા ધડકને લગા, ઓર ખૌફસે ગશમેં આઇ, ફીર મુજે કુછ ખબર નહીં કે આખીર કયા હુવા! તબસે મેરા યે અહવાલ હયે કે ઇસ ટુટે મકાનમેં હમ દોનોં જી પડે રેહતે હયે. પાદશાહકે ગુસ્સે કે બાઇસ અપને રફીક સબ જુદા હોગએ. ઓર મેં જો ગદાઇ કરને નીકલતાહું તો કોઇ કવડી નહીં દેતા બલકે દુકાનપર ખડે રેહનેકે રવાદાર નહીં, ઇસિ કમબખ્ત લડકી કે બદનપર કપડા નહીં કે શરમ છુપાવે, ઓર ખાનેકો મયસ્સર નહીં જો પેટભર ખાવે. ખુદાસે યહી ચાહતાહું કે મૌત આવે યા ઝમી ફટે, ઓર યે બદનસીબ ઉસમેં સમા જાવે; ઇસ જીનેસે મરના ભલા હયે, ખુદાને તુજે શાયદ હમારેહી વાસ્તે ભેજા હયે, જો તુને રહમ ખાકર એક મોહર દી, ખાનાભી મઝેદાર પકાકર ખાયા, ઓર બેટીકી ખાતીર કપડાભી બનાયા, ખુદાકી દરગાહમેં શુકર કરકે તુજે દોઆ દી; અગર ઇસપર આસેબ જીન યા પરીકા ન હોતા તો તેરી ખીદમતમેં લોંડીકી જગા દેતા, ઓર અપની સઆદત જાનતા; યે અહવાલ ઇસ આજીઝકા હયે, તુ ઇસકે દરપએ મતહો, ઓર ઇસ કસ્દસે દરગુઝર કર.

યે સબ માજરા સુનકર મેંને બહોત મીન્નતોઝારી કી કે મુજે અપની ફરઝંદીમેં કુબુલ કર, જો મેરી કીસમતમેં લીખા હોગા, વો પીરમરદ હરગીઝ રાઝી ન હુવા—જબ શામ હુઇ તો ઉસસે રૂખસત હોકર સરામેં આયા. મુબારકને કહા, લો શાહઝાદે મુબારક હો, ખુદાને અસબાબ દુરસ્ત કીયા હયે, બારે યે મેહનત અકારત ન ગઇ. મેંને કહા આજ કીતની ખુશામદકી, પર વો અંધા રાઝી નહીં હોતા, ખુદા જાને દેવેગા યા નહીં પર મેરે દીલકી યે હાલત થી કે રાત કાટની મુશકીલ હુઈ કે કબ સુબહો હો તો ફીર જાકર હાઝીર હોઉં; કભી યે ખીયાલ આતાથા કે અગર વો મેહેરબાન હુવા, ઓર મેરી બાત કુબુલ કીયા તો મુબારક મલેક સાદીકકે વાસ્તે લેજાવેગા. ફીર કહેતા કે ભલા હાથ તો આવે. મુબારકકો સમજાકર મેં એશ કરૂંગા, ફીર જીમેં યે ખતરા આતા કે અગર મુબારકભી કુબુલ કરે તો જીન્નાતકે હાથસે વહી નૌબત મેરી હોગી જો પાદશાહઝાદેકી હુઇ, ઓર ઇસ શહેરકા પાદશાહ કબ ચાહેગા કે ઉસકા બેટા મારા જાએ, ઓર દુસરા ખુશી મનાએ તમામ રાત નીંદ ઉચાટ હો ગઇ ઓર ઇસી મનસુબેકે ઉલજડેમેં કટી.

જબ રોઝ રૌશન હુવા તો મેં ચલા, ચોકમેંસે અચ્છે અચ્છે થાન પોશાકકી, ઓર ગોટા કીનારી, ઓર મેવા ખુશ્ક ઓર તર ખરીદકર ઇસિ બુઝરગકી ખીદમતમેં હાઝીર હુવા નેહાયત ખુશ હોકર બોલા કે સબકો અપની જાનસે ઝીયાદા કુછ અઝીઝ નહીં, પર મેરી જાનભી તેરે કામ આવે તો દરેગ ન કરૂંગા, ઓર અપની બેટીભી તેરે હવાલે કરૂં, લેકીન યહી ખૌફ આતા હયે કે ઇસ હરકતસે તેરી જાનકા ખતરા નહો, યે દાગ લઅનતકા મેરે

ઉપર તો કીયામત રહે. મેંને કહા અબ ઇસ બસતીમેં એક્સ, ઓર મઝલુમ હું, ઓર તુમ મેરે દીનો દુનયાકે બાપ હો, મૈં ઇસ આરઝુમેં મુદ્દતસે ક્યા ક્યા પરેશાની, ઓર તબાહી ખીંચતા હુવા, યહાંતક આયા ઓર મતલબકાભી નશા ન પાયા, ખુદાને તુમ્હેભી મેહેરબાન કીયા જો શાદી કરદેનેપર રઝામંદ હુએ, લેકીન મેરે વાસ્તે આગે પીછે કરતે હો, ઝરા મુન-સીફ હોકર ગૌર ફરમાઓ તો ઇશ્કકી તરવારસે સર બચાના, ઓર અપની જાનકો છુપાના કીસ મઝહબમેં દુરૂસ્ત હયે? હરચે બાદાબાદ મૈંને સબ તરેહ અપનેતઈં બરબાદ કીયા હું. ઓર મઅશુકકે વીસાલકો મૈં અપની ઝીંદગી સમજતા હું, અપને મરને જીનેકી મુજે કુછ પરવા નહીં, બલકે નાઉમ્મેદ હોઉંગા તો બીન અજલ મર જાઉંગા, ઓર તુમ્હારા કીયામત મેં દામનગીર હોઉંગા ગરઝ ઇસ ગુફ્તોગો સુની, ઓર હાં ના, મેં કરીબ એક મહીનેકે ચૌફ, ઓર અંદેશેમેં ગુઝરા, હરરોઝ ઉસ બુઝરગકી ખીદમતમેં દોડા જાતા, ઓર ખુશામદ બરામદ કરતા

ઇત્તેફાકન વો બુઢા બીમાર હુવા, ઉસકી બીમારદારીમેં હાગીર રહા, હમેશા કારૂરા હકીમકે પાસ લે જાતા, જો નુસખા લીખદેતા ઉસી તરતીબસે બનાકર પીલાતા, ઓર કુછ ખાનેકે વાસ્તે ખુરાક અપને હાથસે પકાકર ખીલાતા. એક દીન મેહેરબાન હોકર કેહને લગા કે અય જવાન, તુ બડા ઝીદ્દી હયે, મૈંને હરચંદ સારી કબાહતેં કહે સુનાઇ, ઓર મનઅ કરતાહું કે ઇસિ કામસે બાઝ આ, જી હયે તો જહાન હયે, પર ખ્વાહ ન ખ્વાહ કુએમેં ગીરતા હયે, અચ્છા આજ અપની લડકીસે તેરા ઝીકર કરૂંગા દેખું વો ક્યા કહેતી હયે, યા ફુકરા અલ્લા યે ખુશ ખબરી સુનકર મૈં અયસા ફુલા કે કપડોંમેં ન સમાયા, આબાદ બજા લાયા, ઓર કહા કે અબ આપને મેરે જીનેકી ફીકરકી રૂખસત હોકર મકાનપર આયા, ઓર તમામ રાત મુબારકસે યહી ગુફ્તગો રહી; કહાંકી નીંદ, ઓર કહાંકી ભુખ–સુબ્હોકે નુરકે વક્ત ફીર જાકર મૌજુદ હુવા, સલામ કીયા તો ફરમાને લગા કે લો અપની બેટી હમને તુમકો દી, ખુદા મુબારક કરે, દોનોંકો ખુદાકે તઇ સોંપા, જબ તલક મેરે દમમેં દમ હયે, મેરી આંખોકે સામને રહો, જબ મૈં મરજાઉં જો તુમ્હારે જીમે આવે સો કીજીયો, તુમ મુખત્સાર હો.

કીતને દીન પીછે વો પીરમરદ જાનબહક તસલીમ હુવા, રો પીટકર તજહીઝ ઓર તકફીન કીયા, બઅદ તીજે કે ઉસ નાઝનીનકો મુબારકને ડોલી કરકર કારવાંસરામેં લે આયા, ઓર મુજસે કહા કે યે અમાનત મલેક સાદીકકી હયે, ખબરદાર ખીયાનત ન કીજઓ ઓર યે મેહનત ઓર મશક્કત બરબાદ ન દીજીઓ. મૈંને કહા અય મુબારક, મલેક સાદીક યહાં કહાં હયે, દીલ નહીં માનતા મૈં કયુંકર સબર કરૂં, જો કુછ હો સો હો, જીતા રહું યા મર જાઉં, અબતો ઐશ કરૂં. મુબારકને બહોતસા મનઅ કીયા કે લડકપન ન કરો. અભી એક દમમેં કુછકાકુછ હો જાતા હયે, ક્યા મલેક સાદીકકો દુર જાનતે હો જો ઉસકા ફરમાના નહીં માનતે હો, ઉસને પેહલેહી તુમકો હરએક બાતસે આગાહ કરદીયા થા, અગર ઉસકે કહેનેપર રહોગે ઓર સહી સલામત ઇસકો વહાંતક લે ચલોગે તો વોભી પાદશાહ હએ, શાયદ તુમ્હારી મેહનતપર નઝર કરકે તુમ્હીકો બખશ દે તો ક્યા અચ્છી બાત હોવે પીતકી પીત રહે, ઓર મીતકા મીત હાથ લગે બારે ઉસકે ડરાને. ઓર સમજાનેસે મેં હયરાન હોકર ચુપકા હોરહા. દો ઉંટ ખરીદ કીયે, ઉસપર સવાર હોકર મલેક સાદીકકે મુલ્કકી રાહ લી. ચલતે ચલતે એક મેદાનમેં આવાઝ શોરોગુલકી આને લગી.

મુબારકને કહા શુકર ખુદાકા, હમારી મેહનત નેક લગી, યે લશકર જીનોંકા આ પોહંચા, બારે મુબારકને ઉનસે મીલ જુલકર પુછા કે કહાંકા ઇરાદા કીયા હયે? બોલે પાદશાહકે તુમ્હારે ઇસિતીકબાલ કે વાસતે ભેજા હયે, અબ તુમ્હારે ફરમાંબરદાર હયે, અગર કહો તો એકદમમેં રૂબરૂ લે ચલે. મુબારકને કહા કે દેખો કીસ મેહનતોંસે પાદશાહકે હુઝુરમેં સુરખરૂ કીયા, અબ જલદી કયા ઝુરૂર હયે અગર ખુદા નખ્વાસ્તા કુછ ખલલ હો જાવે તો હમારી મેહનત અકારત જાવે, ઓર જહાંપનાહકે ગઝબમેં પડેં. સભોંને કહા તુમ મુખત્યાર હો, જીસ તરેહ જીચાહે ચલો; અગરચે સબ તરેહકા આરામથા પર રાત દીન ચલનેસે કામથા, જબ નઝદીક જા પોહંચે. મૈં મુબારકકો સોતા દેખકર ઉસ નાઝનીનકે પાંવપર સર રખકર અપને દીલકી એકરારી ઓર મલેક સાદીકકે સબબસે લાચારી નેહાયત મીનત, ઓર ઝારીસે કેહને લગા કે જીસ રોઝસે તુમ્હારી તસવીર દેખી હયે ખાના પીના ઓર ચૈનો આરામ મૈને અપને ઉપર હરામ કીયા હયે, અબ જો ખુદાને યે દીન દીખાયા તો મલેક સાદીકકા અંદેશા હયે, ફરમાને લગી કે મેરા દીલભી તુમ્હારે તરફ માઇલ હયે કે તુમને મેરે વાસ્તે કૈસે રંજો અલમ ઉઠાયે, ઓર કીસ કીસ મશક્તોંસે લે આએ હો, ખુદાકો યાદ કરો ઓર મુજે ભુલ ન જાઇઓ દેખોતો પરદએ ગૈબસે કયા ઝાહીર હોતા હયે—યે કેહકર અયસી બેઇખતીયાર રોઇ કે હીચકી લગ ગઇ! ઇધર મેરા હાલ ઉધર ઉસકા વો હાલ; ઇતિનેમેં મુબારકકી નીંદ તુટ ગઇ, તો વો હમ દોનોં મુશતાકોંકા રોના દેખકર રોને લગા ઓર બોલા કે ખાતીરજમઅ રખ્ખો, એક રૈગન મેરે પાસ હયે, અગર વો ઉસ ગુલબદનકે બદનમેં મલદુંગા તો ઉસકી બદબોસે મલેક સાદીકકા જી હટજાએગા, યકીન હયે કે તુમ્હીં કો બખશદેગા. મુબારકસે યે તદબીર સુનકર દીલકો તસલ્લી હુઇ. ઉસ નાઝનીનકો ગલેસે લગાકર ખુબ પીયાર કીયા, ઓર કહા અય મુબારક, અબ તુ મેરે બાપકી જગા હયે, તેરે બાએસ મેરી જાન બચી, અયબી અયસા કામકરકે જીસમેં મેરી ઝીંદગી હો, નહીં તો ઇસિ ગમમેં મરજાઉંગા—ઉસને બહોતસી તસલ્લી દી. જબ રોઝ રોશન હુવા, અવાઝ જીન્નોંની મઅલુમ હોને લગી, દેખા તો કઇ ખ્વાસ મલેક સાદીકકે આઇ હયે, ઓર એક સરપાઓ ભારી હમારે લીએ લાઇ હયે, ઓર એક પાલખી લુસપર મોતીયોંકા પડદા પડા હુવા ઉનકે સાથ હયે. મુબારકને ઉસ નાઝનીનકો વો તેલ મસલદીયા ઓર પોશાક પેહનાકર બનાવ કરવાકર મલેક સાદીકકે પાસ લે ગયા.

પાદશાહને મુજે દેખકર બહોત સરફરાઝ કીયા; ફીર ઇઝઝત, ઓર હુરમતસે બીઠાયા, ઓર ફરમાને લગા કે તુજસે મેં અયસા સલુક કરૂંગા કે આજતલક કીસી કે સાથ ન કીયા હોગા. પાદશાહત તો તેરે બાપકી મૌજુદ હયે; અલાવા તુ અબ મેરે બેટીકી જગા હુવા, યે કહેરહાથા કે વો નાઝનીનભી રૂબરૂ આઇ, ઉસ રૈગનકી બદબોસે હરએક દીમાગ પરાગંદા હુવા, ઓર બેહાલે હોયગા, ઉઠકર ચલા ગયા, ઓર હમ દોનોંકો બુલવાયા, ઓર મુબારકકે તરફ દેખકર બોલા કે વાહ સાહેબ ખુબ શરત બજાલાએ, મૈંને ખબરદાર કરદીયાથા કે અગર ખીયાનત કરોગે તો ખફગીમેં પડોગે. યે બદબો કૈસી હયે? અબ દેખો તુમ્હારા ક્યા હાલ કરતાહું! મુબારકને મારે ડરકે અપના ઇઝારબંદ ખોલકર દીખાદીયા કે પાદશાહ સલામત જબ હુઝુરકે ઇસકામપર હમ કાયમ હુએથે ગુલામને પેહલેહી અપની અલામત કાટકર ડીબાશામેં બંદકર કર મોહોર લગાકર ખઝાનચીકે હવાલે કરદીથી, ઓર

મરહુમ સુલેમાની લગાકર રવાના હુવાથા ! મુબારકને યે જવાબ સુનકર મેરી તરફ આંખે નીકાલકર ઘુરા, ઓર કહેને લગા કે યે કામ તેરા હયે, ઓર ખફા હોકર મુંહસે ભલાબુર બકને લગા. ઉસવકત અયસા મઅલુમ હોતાથા કે શાયદ જાનસે મારડાલેગા. જબ મૈંને ઉસકે ચેહરેસે યે દરયાફ્ત કીયા અપને જીસે હાથ ધોકર, ઓર જાન ખોકર એક ખંજર મુબારકકી કમરસે નીકાલકર મલેક સાદીકકે પેટમેં મારા, છુરીકે લગતેહી વો ફીરા, મૈંને જાના કે મુકરર મર ગયા. ફીર અપને દીલમેં ખ્યાલ કીયા કે ઝખ્મ તો અયસા કારી નહીં લગા, યે કયા સબબ હુવા ? મૈં ખડા દેખતાથા કે વો ઝમીનપર લોટલાટકર ગેંદકી સુરત બનકર આસમાનકે તરફ ઉડચલા; અયસા બુલંદ હુવા કે આખીર નઝરોંસે ગાયબ હોગયા, ફીર એક પલકે બઅદ બીજલીકી તરહે કડકતા, ઓર ગુસ્સેમેં કુછ બકતા હુવા નીચે આયા; ઓર મુજે એક લાત મારી કે મૈં ચરોં શાને ચીત ગીર પડા; ઓર જી ડુબ ગયા; ખુદાજાને કીતની દેરમેં હોશ આયા ! આંખે ખોલકર જો દેખા તો એક અયસે જંગલમેં પડાહું કે જહા સીવા કંકર, ઓર પથ્થર, ઓર જાડ બેરીકે દરખ્તકે કુછ નજર નહીં આતા થા, ઉછ ઘડી અકલ કુછ કામ નહી કરતીથી કે કયા કરૂં, ઓર કહાં જાઉં. નાઉમેદીસે એક આહ ભરકર એક તરફકી રાહલી, અગર કહીં કોઈ આદમીકી સુરત નઝર પડતી તો મલેક સાદીકકા નામ પુછતા ? વો દીવાના જાનકર જવાબ દેતા કે હમને તો ઉસકા નામભી નહીં સુના.

એક રોઝ પહાડપર જાકર મૈંને યે ઈરાદા કીયા કે અપને તઈં ગીરાકર મર જાઉં, જું ગીરનેકા કસ્દ કીયા, વહી સવાર સાહેબે ઝુલફેકાર બુરકા પોશ આ પહોંચા ઓર બોલા કે કયું તુ અપની જાન ખોતા હયે આદમીપર દુખ દરદ સબ હોતા હયે, અબ તેરે બુરે દીન ગયે, ઓર ભલે દીન આએ જલદ રૂમકો જા; તીન શખ્સ અયસેહી આગે ગએ હયે, ઉનસે મુલાકાત કર ઓર વહાંકે સુલતાનસે મીલ. તુમ પાંચોંકા મતલબ એકહી જગા મીલેગા. ઈસ ફકીરકી સએરકા યે માજરા હયે, જો અરઝ કીયા. બારે બશારતસે અપને મૌલા મુશ્કીલ કુશા કીમુરશદોંકી હુઝુરીમેં આ પોહંચાહું, ઓર પાદશાહ સલામતકીભી મુલાકાત હુઈ, યકીન હયે કે અબ સબકી ખાતીર જમા હોવે. યે બાતેં ચાર દુરવેશ, ઓર પાદશાહ આઝાદબખ્તમેં હોરહીથી ઈતનેમેં એક મહેલી પાદશાહકે મહેલમેંસે દૌડા હુવા આયા, ઓર મુબારક બાદીકી તસલીમેં પાદશાહકે હુઝુરમેં બજાલાયા, ઓર અરઝકી કે ઈસ વકત શાહઝાદા પૈદા હુવા કે આફ્તાહ માહતાબ ઉસ્કે રૂબરૂ શરમીંદા હયે. પાદશાહને મુતઅજ્જીબ હોકર પુછા કે ઝાહીરમેં તો કીસીકો હમલ ના થા, યે આફતાબ કીસ બુરજે હમલસે નમુદ હુવા ? ઉસને ઈલતીમાસ કીયા કે માહરૂ ખ્વાસ જો બહોત દીનોસે ગઝબે પાદશાહીમેં પડીથી, ઓર બેકસોંકે એક કોનેમેં રેહતીથી ઓર મારે ડરકે ઉસકે નજદીક કોઈ ન જાતાથા, ન અહવાલ પુછતા થા, ઉસ પર યે ફઝલે ઈલાહી હુવા કે ચાંદસા બેટા ઉસકે પૈદા હુવા ! પાદશાહકો અયસી ખુશી હાસીલ હુઈ કે શાદીએ મર્ગ હો જાવે. ચારોં ફકીરનેભી દોઆદી કે બલા બાબા તારા ફરઝંદ આબાદ રહે, ઓર ઉસકા કદમ મુબારક હોવે, તેરે સાએકે તલે પરવરીશ પાવે, ઓર બુઢા હોવે. પાદશાહને કહા યે તુમ્હારે કદમકી બરકત હયે, વ ઈલ્લા ન અપને તોશાન ગુમાનમેંભી યે બાત ન થી ઈજાઝત હોતો જાકર દેખું. દુરવેશોંને કહા કે બીસમીલ્લાહ જાઈએ. પાદશાહ મહેલમે

તશરીફ લેગએ, શાહઝાદેકો ગોદમેં લીયા, ઓર શુકર પરવરદીગારકા કીયા, કલેજા થંડા હુવા; વહીં કલેજેસે લગા લીયા, ઓર લાકર ફકીરોંકે કદમોંપર ડાલા. દુરવેશોંને દોઆએં પડકર ઝાડ ફુંકકર ખુદાસે ઉસકી ઉમરકી ઝીયાદતી ચાહી. ફીર પાદશાહને જશ્નકી તઈયારી કી, દો તરફા નવબતેં જડને લગીં. ખઝાનેકા મુંહ ખોલદીયા, દાદો દહેશસે કોડી કે મોહતાજકો લખપતી કર દીયા, અરકાને દોલત જીતનેથે સબકો દોચંદ મનસબ, ઓર જાગીરકે ફરમાન હોગયે. જીતના લશકર થા ઉન્હે પાંચ બરસકી તલબ ઇનામ હુઇ. મશાયખ, ઓર અકાબીરકો મદદે મઆશ દી, ઓર તીન બરસકા ખીરાજ રઈઅતકો મઆફ કીયા. તમામ શહેરમેં જહાં દેખે વહાં રંગોરંગકી ધુમધામથી, મારે ખુશીકે અદના ઓર આલા પાદશાહે વકત બન બૈઠા. ઐન શાદીમેં એક બારગી મહેલમેં રોને પીટનેકા ગુલ ઉઠા, ખ્વાસે, ઓર તુરકાનીયા ઓર ઉરદા બેગનીયા ઓર મહેલીખ્વાજે સરપર ખાક ડાલતે હુએ બાહેર નીકલ આએ. ઓર પાદશાહસે કહા કે જીસ વકત શાહઝાદેકો ન્હીલા ધુલાકર દાઈકી ગોદમેં દીયા એક અબરકા તુકડા આયા, ઓર દાઇકો ઘેર લીયા; બઅદ એક દમકે દેખા તો દાઇ બેહોશ પડી હયે, ઓર શાહઝાદા ગાયબ હોગયા. યે કયા કયામત તુટી પાદશાહ યે સુનકર હયેરતમેં રેહગએ ઓર તમામ મુલ્કમેં વાવેલા પડી દો તીન તલક કીસીકે ઘર હાંડી નચડી, શાહઝાદેકા ગમ ખાતે, ઓર આપના લહુ પીતે.

ગરઝ ઝીંદગીસે લાચાર થે, જો ઇસ તરહ જીતેથે. જબ તીસરા દીન હુવા વહી બાદલ ફીર આયા ઓર એક જુલા જડવ મોત્યોંકી ચાદર પડી હુઇ લાયા, ઉસે મહેલમેં રખકર આપ હવા હુવા; લોગોંને શાહઝાદેકો ઉસમેં અંગુઠા ચુસ્તે હુએ પાયા પાદશાહ બેગમને જલ્દી બલાએં લેકર હાથોંમેં ઉઠાકર સાતીસે લગા લીયા, ઓર દેખા તો પૈરહન આબે રવાંકા કર દામન ટંકા હુવા ગલેમેં હયે, ઉસપર શલુકા તમામીકા પેહનાયા હયે, ઓર હાથ પાંવમેં ઘુંઘરૂં મુરસ્સાકે ઓર ગલેમે હયેકલ નૌરતનકી પડી હયે. યે દેખકર સબ મારેખુશી કે દોઆએં દેને ઓર બલાએં લેને લગી કે તેરા માકા પેટ થંડા રહે, ઓર તેરી ઉમર દરાઝ હો.

પાદશાહને એક બડા મહેલ તઇયાર કરવાકર ઓર ફરશ બીછવાકર ઉસમેં દુરવેશોંકો રખ્ખા. જબ સલતન કે કામસે ફરાગત હોતી તો આકાર બેઠતે, ઓર સબ તરહસે ખબરગીરી કરતે, લેકીન હર ચાંદકી નૌચંદી જુમે રાતકો વહી તુકડા અબરકા આતા ઓર શાહઝાદેકો લેજાતા બઅદ દો દીનકે કીસમ કીસમકે તોહફે ખીલોને ઓર સૌગાત હરએક મુલ્કકે શાહઝાદેકે સાથ લે આતા, જીસકે દેખનેસે અકલ આદમીકી હયેરાન હોજાતી ઇસી કાયદેસે પાદશાહઝાદેને ખૈરીઅતસે સાતવેં બરસમેં પાંવ દીયા ઐન સાલગીરાકે રોઝ પાદશાહ આઝાદબખ્તને ફકીરોંસે કહા કે સાંઈ અલ્લાહ કુછ મઅલુમ નહીં હોતા કે શાહઝાદેકો કૌન લેજાતા હયે, ઓર ફીર દેજાતા હયે, બડા તઅજ્જુબ હયે ? દેખીએ અંજામ ઇસકા કયા હોંતા હયે ? દુરવેશોંને કહા એક કામ કરો, એક રૂકકા શૌકીયા ઇસ મઝમુનકા લીખકર શાહઝાદેકે જુલેસેં રખદો કે તુમહારી મેહેરબાની ઓર મોહબ્બત દેખકર અપના દીલભી મુશતાક મુલાકાતકા હુવા હયે, અગર દોસ્તીકી રાહસે અપને અહવાલસે આગાહ કીજયે તો ખાતીર જમા હો, ઓર હયેરાની બીલકુલ દફા હો. પાદશાહ મવાફીક દુરવેશોંકે અફશાની કાગઝપર એક રૂકકા ઇસી ઇબારતકા તરકીબ કીયા ઓર જુલેમે રખદીયા શાહઝાદા ખમુજીબ કાયદે કદીમકે ગયેબ હુવા. જબ હુઈ આઝાદબખ્ત દુરવેશોંકે બીસતરોહ આકર

બેઠે ઓર કલમમાં કલામ હોને લગા એક કાગઝ લપેટા હુવા પાદશાહકે પાસ આ પડા. ખોલ કર દેખાતો જવાબ ઉસી રૂકકેકા થા. યહી દો સતરેં લીખ્ખીથી કે હમેંભી અપના મુશતાક જાની એ સવારીમે લીએ તખ્ત જાતા હયે ઉસ વક્ત તશરીફ લાએ તો બહેતર હયે બાહમ મુલાકાત હો સબ અસબાબ એશો તરબકા તઇયાર હયે સાહેબહીકી જગા ખાલી હયે. પાદશાહ આઝાદબખ્ત દુરવેશોંકે હમરાહ લેકર તખ્તપર બૈઠે. વો તખ્ત હઝરત સુલેમાનકે માનીંદ હવાપર ચલા; રફતા રફતા અયસે મકાનપર જાઉતરે કે ઇમારત આલીશાન, ઓર તઇયારીકા સામાન નજર આતા હયે. લેકીન યે મઅલુમ નહીં હોતા કે યહાં કોઇ યા નહીં. ઇતનેમેં કીસીને એક એક સલાઈ સુરમેકી ઉન પાંચોકી આંખોંમેં ફેર દી; દો દો બુંદે આંસુયોંકી ટપક પડી પરયોંકા અખાડા દેખા કે ઇસિતી કમાલકે ખાતીર ગુલાબપાશ લીએ હુએ, ઓર રંગ બેરંગકે જોડે પેહને હુએ ખડા હયે. આઝાદબખ્ત આગે ચલે તો દો તરફા હઝારોં પરીઝાદ મૌઅદબ ખડે હયેં, ઓર બીચમેં એક તખ્ત ઝમરરૂદકા ધરા હયે, ઉસપર મલેક શહેપાલ શાહરૂખકા બેટા તકીએ લગાએ બડી શેનો શવકતસે બૈઠા હયે. માલેક શહેપાલ પાદશાહકો દેખતેહી તાઝીમકે વાસ્તે ઉઠ ખડા હુવા, ઓર તખ્તસે ઉતરકર બગલગીર હુવા, ઓર હાથમેં હાથ પકડ અપને બરાબર તખ્તપર લા બીઠાયા, ઓર બડે તપાક, ઓર–ગરમ જોશીસે બાહમ ગુફતેગો હોને લગી તમામ રોઝ હંસી ખુશી ખાનેમેં ગુઝરા ઓર નાચ ગાના સુના કીએ.

દુસરે દીન જબ ફીર દોનોં પાદશાહ જમા હુએ, શહેપાલને પાદશાહસે દુરવેશોંકો સાથ લાનેકી કૈફીયત પુછી પાદશાહને ચારોં બે નવાંયોંકા જો માજરા સુના થા સો મુફસ્સીલ બયાન કીયા, ઓર સીફારશ કરકે મદદ ચાહી, કે ઇન્હોંને ઇતની મેહનત ઓર મુસીબત ખીંચી હયે અબ આપકીં મેહેરબાનીસે અગર અપને અપને મકસદકો પોહંચે, ઓર યે કમતરીનભી તમામ ઉમર શુકર ગુઝાર રહેગા આપકી નઝરે તવજ્જાસે ઇનિ સબકા બેડા પાર હોગા મલેક શહેલપાલને સુનકર કહા બાસરો ચશ્મ હયેં તુમ્હારે ફરમાનેસે કાસર નહીં, યે કેહકર નીગાહ ગરમસે દેઓ ઓર પરીયોંકી તરફ દેખા ઓર બડે બડે જીન્ન જો જહાં સરદાર યે ઉનકો નામે લીખ્ખે કે ઇસિ ફરમાનકે દેખતેહી અપને તઇ હુઝુર પુરનુરમેં હાઝીર કરો, અગર કીસીમેં દેર હોગી તો સઝા પાવેગા ઓર અદમઝાદ ખ્વાહ ઓરત ખ્વાહ મરદ જીસકે પાસ હો ઉસે અપને સાથ લેકર આવે અગર કોઈ છુપા રખેગા ઓર ઉસકા અહવાલ મઅલુમ હોગા તો ઉસકે ઝન ઓર બચ્ચે કોલુંમે પીલે જાએંગે, ઓર ઉસકા નામોનશાન બાકી ન રહેગા.

યે હુકમ નામા લેકર દેવ ચારોં તરફ દવડે, ઓ તલાશ કરને લગે. યહાં દોનોં પાદશાહોંમેં મોહબ્બત ગરમ હુઈ, ઓર બાતેં ઇખતીલાતકી હોને લગી, ઉસમેં મલેક શહેપાલ દુરવેશોંસે મુખાતીબ હોકર બોલને લગા કે અપને તઇંભી બડી આરઝુ ફરઝંદ હોનેકી થી, ઓર દીલમેં યે અહેદ કીયા થા કે અગર ખુદા બેટા દેયા બેટી, તો ઉસકી શાદી બની આદમકે પાદશાહકે વહાં જો લડકા પૈદા હો તો ઉસકે સાથ કરૂંગા ઇસ નીયત કરનેકે બઅદ મઅલુમ હુવા કે પાદશાહકી બેગમ પેટસે હયેં, બારે દીન ઓર ઘડયાં ઓર મહીને ગીનતે પુરે દીન હુએ ઓર યે લડકી પૈદા હુઇ મવાફીક ઇરાદેકે તલાશ કરનેકે વાસ્તે જીન્નોકો મેંને હુકમ દીયા કે તમામ દુનયા જુસતોજુ કરો, જીસ પાદશાહ યા શહીનશાહ કે વહાં

ફરઝુંદ પૈદા હુવા હો ઉસકો સાથ હીફાઝતસે જલ્દ ઉઠાકર લે આવો. વહીં બ મુજબ ફરમાનેકે પરીઝાદ ચારોં સીમત પરાગંદા હુએ. બઅદ થોડી દેરકે ઇસ શાહઝાદેકો મેરે પાસ લેઆએ. મેંને શુકર ખુદાકા કીયા, ઓર અપની ગોદમેં લેલીયા, અપની બેટીસે ઝીયાદા મોહબ્બત મેરે દીલમેં પૈદા હુઈ, જી નહીં ચાહતાથા કે એકદમ નઝરોંસે જુદા કરૂં, લેકીન ઇસ વાસ્તે ભેજ દેતાહું કે અગર ઉસકે માબાપ ન દેખેગે તો ઉનકા કયા હાલ હોગા, ઇસલીએ હર મહીનેમેં એકબાર મંગા લેતાહું; કઈ દીન અપને નઝદીક રખકર ફીર ભેજ દેતાહું. ઇનશાઅલ્લાહોતઅલ્લા અબ હમારી તુમ્હારી મુલાકાત હુઈ, ઇસકી શાદી કરદેતા હું; મૌત હયાત સબકો લગી હયે, ભલા જીતેજી ઉનકા સેહરા દેખલેં, પાદશાહ આઝાદબખ્ત યે બાતેં મલેક શાહપાલકી સુનકર ઓર ઉસકી ખુબીયાં દેખકર નેહાયત ખુશ હુએ, ઓર બોલેકે પેહલે હમકો શાહઝાદેકે ગાયબ હોજાને, ઓર આનેસે અજબ તરહકે અંદેશે દીલમેં આતે થે લેકીન અબ સાહેબકી ગુફતગોસે તસલ્લી હુઇ; યે બેટા અબ તુમ્હારા હયે જીસમેં તુમ્હારી ખુશી હોસો કીજી યે ગરઝ દોનોં પાદશાહોંકી સોહબ્બત માનીંદશીરો શકરકે રેહતી, ઓર એશ કરતે. પાંચ દસ દીનકે અરસેમેં બડે બડે પાદશાહ ગુલીસ્તાને ઇરમકે કોહીસ્તાનકે ઓર જઝીરોંકે જીનકી તલબકે ખાતીર લોગ ગએ થે, સો સબ આકર હુઝુરમેં હાઝીર હુએ. પેહલે મલીક સાદીકસે ફરમાયા કે તેરે પાસ જો આદમઝાદ હયે ઉસે હાઝીર કર. ઉસને બહોત ગમ ઓર ગુસ્સા ખાકર લાચાર ગુલઉઝારકો હાઝીર કીયા ઓર વીલાયત અમ્માનકે પાદશાહસે શાહઝાદી જીનકી જીસકે વાસ્તે શાહઝાદા મુલ્કે નીમરોઝકા ગાવ સવાર હોકર સોદાઇ બનાથા માંગી ઉસને ભી બહોતસે ઉઝર માઝેરત કરકે હાઝીર કી. જબ શાહ ફરંગકી બેટી ઓર બેહેઝાદખાંકો તલબ કીયા, તો સબને કાનોંપર હાથ ધરે ઓર હઝરત સુલેમાનકી કસમ ખાને લગે.

આખીર દરીયાએ કુલઝુમકે પાદશાહસે જબ પુછનેકી નવબત આઇ તો વો સર નીચા કરકે ચુપ હોરહા. મલેક શાહેપાલેને ઉસકી ખાતીરકી, ઓર કસમ દેકર ઉમ્મેદવાર સરફરાઝીકા કીયા, ઓર કુછ ડરાયા ધમકાયા. તબ વોભી હાથ જોડકર અરઝ કરને લગા કે પાદશાહ સલામત, હકીકત યે હયે કે જબ પાદશાહ અપને બેટેકે ઇસતીકબાલકી ખાતીર દરયાપર આયા, ઓર શાહઝાદેને મારે જલદીકે ઘોડા દરીયામેં ડાલા, મૈં ઉસરોઝ સૈરો શીકારકે ખાતીર નીકલાથા, ઉસજગા મેરા ગુઝર હુવા, સવારી ખડી કરકે યે તમાશા દેખરહાથા, ઇતનેમેં શાહઝાદીકી ઘોડીભી દરયામેં કુદ પડી. મેરી નીગાહ જો ઉસપર પડી, દીલ બેઈખતીયાર હુવા, પરીઝાદોંકો હુકમ કીયા કે શાહઝાદીકો ઘોડી સમેત લેઆઓ. ઉસકે પીછે બહેઝાદખાંને ઘોડા ફેંકા જબ વોભી ગોતે ખાને લગા, ઓર ઉસકી દીલાવરી ઓર મરદાનગી પસંદ આઇ, ઉસકોભી હાથો હાથ પકડ લીયા. ઉન દોનોંકો લેકર મેંને સવારી ફેરી, સો વો દોનોં સહી સલામત મેરે પાસ મૌજુદ હયેં. યે અહવાલ કેહકર દોનોંકો રૂબરૂ બુલાયા. ફીર સુલતાને શામકી શાહેઝાદીકી બહોત તલાશ કી ઓર સભોંસે મલેક શાહેપાલને કહા, લેકીન કીસુને હામી ન ભરી ઓર ન નામો નશાન બતાયા. તબ મલેક શાહેપાલને ફરમાયા કે કોઇ પાદશાહ યા સરદાર ગૈરહાઝીર હયે યા સબ આચુકે જીનોંને અરઝકી કે જહાંપનાહ સબ હુઝુરમેં આએ, મગર એક મુસલસીલ જાદુગર જીસને કોહકાફકે પરદેમેં એક કીલ્લા જાદુકે ઇલમસે બનાયા હયે. વો અપને ગુરૂરસે નહીં આયા, ઓર હમ ગુલામોંકો

તાકત નહીં જો બઝોર પકડ લાવે; વો બડી સખ્ત જગા હયે, ઓર ખુદબી બડા શૈતાન હયે. યે સુનકર મલેક શહેપાલકો બડા તૈશ આયા, ઓર ફૌજ જીન્નોંકી, ઓર અફરીતીયોંકી, ઓર પરીઝાદોંકી ભેજી ઓર ફરમાયા કે અગર ખુશીસે ઉસ શાહઝાદીકો સાથ લેકર હાઝીર હુવા તો મુઝાકા નહીં, વઇલ્લા ન આવે તો ઉસકો ઝેરો ઝબર કરકે મુશકેં બાંધકર લેઆઓ ઓર ઉસકે કીલ્લેકો ઓર મુલ્કકો નાબુદ કરકર હલ ફીરવા દો. યે હુકમ હોતેહી ફૌજ રવાના હુઈ, ઓર એક આધે દીનમેં વૈસે જોશો ખરોશ વાલે સરકશકો હલકા બગોશ કરકે પકડ લાએ ઓર હુઝુરમેં દસ્ત બસ્તા ખડાકીયા. મલેક શહેપાલને હરચંદ સર ઝનીશ કરકર પુછા લેકીન ઉસ મગરૂરને સીવા નહીંકે હાં ન કી. નેહાયત ગુસ્સેસે ફરમાયા કે ઈસ મરદુદકે બંદ બંદ જુદા કરો ઓર ખાલ ખીંચકર માર ડાલો ઓર પરી ઝાદોંકે હુકમ કીયા કે કોહકાફમેં જાકર જુસ્તોજો કરકર પૈદા કરો. કે સુનતેહી વો લશકર શાહઝાદીકોબી તલાશ કરકે લેઆયા ઓર હુઝુરમેં પોહંચાયા. ઉન સબ અસીરોંને ઓર ચારોં ફકીરોંને મલેક શહેપાલકા હુકમ ઓર ઈનસાફ દેખકર દોઆએં દી, ઓર શાદ હુએ પાદશાહ આઝાદબખ્તબી બહોત ખુશ હુવા. તબ મલેક શહેપાલને ફરમાયા કે મરદોંકો દીવાને ખાસમેં ઓર ઓરતોંકો પાદશાહી મહેલમેં દાખીલ કરો ઓર શહેરમેં આઇના બંદીકા હુકમ કરો ઓર શાદીકી તઇયારી જલ્દ હો; ગોયા હુકમકી દેરથી સબ સામાન મૌજુદ હુવા.

એકરોઝ નેક સાઆત, ઓર મુબારક મહુરત દેખકર શાહઝાદએ બખ્તયારકા નીકાહ અપની બેટી રૌશન અખતરસે બાંધા, ઓર ખ્વાજાઝાદએ યમનકો દમીશ્કકી શાહઝાદીસે શાદી કરદી, ઓર મુલ્કે ફારસકે શાહઝાદેકા નીકાહ બસરેકી શાહજાદીસે કરદીયા, ઓર અજમકે પાદશાહઝાદેકે ફરંગકી મલેકાસે મનસુબ કીયા, ઓર શાહઝાદએ નીમરોઝકો જીન્નોહવાલેકી. ઓર ચીનકે શાહઝાદેકો ઉસ પીરમરદ નાબીનાકી બેટીસે જા મલેક સાદીકકે કબઝેમેંથી અકદ બાંધ દીયા. હરએક નામુરાદ બ દૌલત મલેક શહેપાલકે અપને અપને મકસદ ઓર મુરાદકો પોહંચે બઅદ ઉસકે ચાલીસ દીનતલક જશન ફરમાયા, ઓર અએશો અશરતમેં રાતદીન મશગુલ રહે.

આખીર મલેક શહેપાલને હરએક પાદશાહઝાદેકો તોહફે, ઓર સાંગાત; ઓર માલો અસબાબ દેકર અપને વતનકો રૂખસત કીયા. સબ ખુશી વ ખાતીર જમઇસે રવાના હુએ, ઓર બખેરો આફીયત જા પોહંચે; ઓર પાદશાહત કરને લગે. મગર એક બહેઝાદખાં ઓર ખ્વાજાઝાદા યમનકા અપની ખુશીસે પાદશાહ આઝાદ બખ્તકી રીફાકતમેં રહે. આખીર યમનકે શાહઝાદેકો ખાનસામાન, ઓર બહેઝાંદખાંકો મીર બખશી યઅને શાહઝાદએ બખ્તઆર આલી વીકારકી ફૌજકા મુખતાર કીયા—જબતલક જીતે રહે એશ કરતે રહે.

ઇલાહી જીસ તરેહ યે ચારો દુરવેશ ઓર પાંચવા આઝાદબખ્ત અપની મુરાદકો પોંહોચે ઉસી તરહ હરયેક નામુરાદકા મકસદે દીલી અપને કરમ ફઝલસે બરલા બતુફેલ સાહેબ પંજતન પાક વ દોઆઝદે ઇમામ ચાહાર દે માસુમ અલેહીસ્સલાત વસ્સાલામકે આમીન યા રબ્બુલ આલમીન.

રતિશાસ્ત્ર કિંવા **કોકશાસ્ત્ર**—સ્ત્રી પુરૂષની ચાર જાતિઓ તથા તેનું વર્ણન, સ્ત્રી પુરુષનાં સામુદ્રિક લક્ષણ, ચાર જાતિના પુરુષો માટે યોગ્ય નારી નિર્ણય, વિવિધ જાતિનાં સ્ત્રી પુરુષોથી થતાં સંતાનોના ગુણાવગુણ, કુમાર–વિવરણ, જ્યોતિષ પ્રકરણ, નાયિકા ભેદ, ઋતુવર્ણન અને તેનું સમયફળ, ઋતુમતી નારીનું કર્ત્તવ્ય, લાવણ્ય કિંવા સૌન્દર્ય, રતિ તથા પુરુષ કામવાસ, મૈથુનદોષ વર્ણન, રતિપ્રકાર, આસન વિવરણ, ઇચ્છાનુસાર પુત્ર પુત્રી પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય, ગર્ભવર્ણન અને સગર્ભા સુંદરીનું કર્ત્તવ્ય, માબાપ કાળાં હોવા છતાં સફેદ બચ્ચાં ઉત્પન્ન કરવાનો ઉપાય, ગર્ભસ્ત્રાવ અને ગર્ભપાત, પ્રસવકાળ, બાલ્યાવસ્થા, હસ્તદોષ, અતિવિહાર, વીર્યસ્ત્રાવ, પ્રમેહ, વાંઝીઆપણું, ઉપદંશ અથવા ચાંદી, બદ, મૂત્રરોગ, અંતરગળ, નપુંસકત્વ, પુરુષના ઉત્પત્તિ અવયવ, ઋતુસ્ત્રાવમાં ઉત્પન્ન થતી અડચણો, ધાતુક્ષય, ગર્ભસ્થાનનું ખસી પડવું, હિસ્ટીરીઆ અથવા ચિત્તભ્રમ, સ્ત્રીના ઉત્પત્તિ અવયવો આદિ વિષયોના વર્ણન ઉપરાંત દરેક રોગની દેશી વિદેશી દવાઓ દર્શાવી આ ગ્રંથની ઉપયોગિતામાં ઘણો વધારો કરવામાં આવ્યો છે, તથા છેવટે પંડિત કામનાથ (કોકા)નું જીવનચરિત્ર આપી ચાર ખંડમાં આ ઉપયોગી ગ્રંથની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે. પાકું સોનેરી પૂઠું; મૂલ્ય માત્ર રૂપિયા ત્રણ છે.

બેગમમહાલ અથવા **વિખ્યાત સ્મરણમંદિર**—આ ઐતિહાસિક નવલકથાના માધુર્યનું વર્ણન માત્ર શબ્દોથી થાય તેમ નથી. પાઠકપાઠિકાઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ જ્વલંત અક્ષરે બાદશાહના વિલાસકાનન ઈંદ્રભુવન તુલ્ય આગ્રાના બેગમમહાલને જોઇ શકશે. સર્વે પુનઃ શહેનશાહ જહાંગીર અને નુરજહાનને પુનઃ આ નવલકથામાં પોતાનો ભાગ ભજવતાં જોઇ શકશે. જે બેગમની સમાધિ કિંવા કબરપર જગતનો અદ્વિતીય તાજમહેલ બંધાયો છે. તેના બાલજીવનનો અદ્ભુત ઇતિહાસ કે જે હજી સુધી કોઇ ગ્રંથમાં પ્રકાશિત થયો નથી. તેનું આલેખન આ નવલકથામાં કરવામાં આવ્યું છે. છતાં મૂલ્ય રૂ. ૧–૮–૦.

બગદાદનો બાદશાહ—અત્યંત મનોહર દિલભેદક અને અજાયબી ભરેલા બનાવોથી ભરેલી આ વાર્ત્તા બગદાદના ખલિફાઓના રાજત્વનો આબેહુબ ચિતાર કરાવનારી છે. અબળા બનીને મોટા મોટા વીરપુરુષોને પણ કેવી રીતે કંપાવી મૂકે છે, શયતાનિયતથી ભરેલી સુંદરીઓ સંસારમાં કેવા અનર્થો કરે છે એ ખાસ વાંચવા લાયક રૂ. ૨—૦—૦

ફ્લોરા ફ્લોરન્ડા ભા. ૧–૨. યે નાવિલ અજીઓ ગરીબ હૈ. હર અદનાઓ આલા ઇસ્કે નામસે વાકિફ હૈ. ઉરદુ હુરૂફસે નાઆશના અસહાબ ઇસ્કે લિયે બેચેન થે. અબ ખુદા કે ફઝલસે ઉનકી દેરીના આરઝુ પુરી હોગી ઓર અનકરીબ વો ઇસ મશહુર નાવિલ કી સયર ગુજરાતી હુરૂફ કે ઝરીએ સે કરીંગે, ઇસિમેં મુલ્કે સ્પેન કે હાલાત ઉસ ઝમાને કે દરજ હૈં જબ આલે મરવાન કી ખિલાફત ઉરૂજ પરથી. ઇસાઇયોં કે અંદરની હાલાત નિહાયત ખુબીસે બતલાયે હૈં, ઇશ્ક કી ચાશનીને ઇસમેં ભી મઝા બતલાયા હે, ઇસાઇ કલીસાઓંકે રાઝ નિહાયત દલચિસ્પ પ્લાટ મેં લિખે હૈં. કીમત હર દો હિસ્સે કી રૂપે. ચાર.

હસન અનજલીના—શાયદ આપ ઇસ નાવિલ કે નામસે નાવાકિફ ન હોંગે? મશહુરો મારૂફ નામ હે. હરકસો નાકસ ઇસસે વાકિફ હે. હીજરી સને ૧૨૭૨ મેં તુર્કી ઓર રશીયામેં જો જંગે અઝીમ બરપા હુઇથી ઉસકે હાલાત કો મવલાનાને નાવિલ મેં બ્યાન ફરમાયે હેં, શાહઝાદા હસન ઓર શેહઝાદી અનજલીના કે ઇશ્ક કી દિલચસ્પ દાસ્તાન પઢને કે કાબિલ હે. તુર્કીયાં કી બહાદુરી વ મઝહબી પાબંદી કાબિલે દીદ હે. કીંમત દો રૂપે.

મનસૂર મોહના—સુલતાન મેહમુદ ગઝનવી રહે. કે ઝમાને કા નિહાયત દિલચસ્પ ખાકા ખીંચા હે. એક અરબી અનસાર ખાનદાન કા સિંધમેં આકર આબાદ હોના ઓર અપની જંગજુ તાકત કો ઝાહર કરના બતલાયા ગયા હે, સાથ હી ઇશ્કકી ચાશની ઓર બહાર દેતી હે. મનસૂર ઓર મોહનાકા અંજામ નિહાયત દર્દનાક હે. પઢનેવાલા બગેર રોયે નહિ રહે સકતા. પ્લાટ અયસાહે કે એક વક્ત શરૂ કર લિયા તો ફિર ખતમ કિયે બગેર ચારાહી ન હોગા. પબલીક મેં યે નાવિલ અઝહદ મશહુર હે. કીંમત દેઢ રૂપિઆ.

મલેકુલ અઝીઝ વરજીના—મવલાના શરર કે ઓર નાવિલો કી તરાહ યેભી પબલીકમેં બહોત હી મકબુલો મશહુર નાવિલ હે. સેંકડો બાર યે છપા ઓર ફરોખ્ત હો ગયા. અબ યે ઉરદુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હુરૂફમેં છપ રહા હે, ઇસમેં યુરપ કે શહેનશાહ કીંગ રીચર્ડ જો શેરેયુરપ કે નામસે મશહુર હે ઉસકે ઓર મુજાહિદે આઝમ સુલતાન સલાહુદ્દીન રહે. કી જંગકા હાલ લિખા હે, કુઝેડકે નામસે જો જગેં તવારીખમેં મશહુરહે ઉસી કુઝેડકા ઇસમેં બ્યાન હે. એક તરફ તમામ યુરપ કે બાદશાહ થે ઓર એક તરફ મુઠીભર મુસલમાન, બયતુલ મુકદ્દસ કે કબઝે કે લિયે ઝગડા થા. આખિર મુસલમાનોં કી લાસાની બહાદુરીસે આજીઝ આકર ઇસાઇયોંને સુલેહકી ખ્વાહિશ ઝાહિર કી જીસે મુસલમાનોંને મનઝુર કરલી. ઇસમેં ભી વોહી ઇશ્કકી ચાશની મોજુદ હે. પઢીયે ઓર લુત્ફ ઉઠાઇયે, કીંમત દો રૂપે.

અઇયામે અરબ હી. ૧—૨—હઝરત રસુલે અકરમ મોહમ્મદ સલ. કી દુનિયામેં તશરીફ આવરીસે પેશતર અરબકી જહાલત કે દિલચસ્પ હાલાત નિહાયત ઉમદગીસે નાવિલ કે પેરાયે મેં બ્યાન કીયે હેં, ઓર સાથ હી ઇસકીયા દિલચસ્પી ભી મોજુદ હે. વો ઝમાના અઇયામે જહાલત કે નામસેં મોસુફ હે. આપને અગર ઇસ નાવિલ કો પઢ લીયા તો ફિર અરબકી તવારીખ પઢને કી ઝુરૂરત હી ન રહેગી, કીંમત હર દો હિસ્સેકી રૂપે. ચાર.

ઇન તમામ નાવિલોં કા ડાક ખરચા ખરીદાર કે ઝિમ્મે હોગા.

યે નાવિલેં શાયે હો જાને કે બાદ મવલાના કી દીગર મશહુર નાવિલેં ગુજરાતીમેં શાયે હોંગી ઉમ્મીદ હે કે નાઝેરીન હમારી ઇસ જાંફેશાની કી કદર ફરમાઇંગે.

ગેબી ખૂન—ખરો ખૂની કોણ છે અને ખૂનનો આરોપ કોનાપર આવી પડે છે. ચાલાક ડિરેકટીવ બધા મામલાઓની બરાબર તપાસ કરી બણીજ ખૂબીની સાથે સઘળા ભેદોનો ભંડો ફોડી ખરા ખૂનીને પકડી કાઢી અદભુત બહાદુરી બતાવે છે. કિં. ૧—૧૨—૦.